T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
S o s y a l B i l i m l e r E n s t i t ü s ü

GAGAVUZ HALK MÜZİĞİ ve TÜRKİYE SAHASI HALK MÜZİĞİ: BENZER ve ORTAK TÜRKÜLER

Yüksek Lisans Tezi

Güngör Özgür DURAN

Türk Müziği Anabilim Dalı

İZMİR

2022

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
S o s y a l B i l i m l e r E n s t i t ü s ü

GAGAVUZ HALK MÜZİĞİ ve TÜRKİYE SAHASI HALK MÜZİĞİ: BENZER ve ORTAK TÜRKÜLER

Yüksek Lisans Tezi

Güngör Özgür DURAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özgür ÇELİK

Türk Müziği Anabilim Dalı

Türk Müziği Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum ‘’Gagavuz Halk Müziği ve Türkiye Sahası Halk Müziği: Benzer ve Ortak Türküler’’ adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Güngör Özgür DURAN

ÖNSÖZ

Bireysel belleklerin karşılıklı ilişkileri sonraki nesillere taşınarak devam eder. Kimi zaman göçler ile kimi zaman başka nedenler ile taşınabilir. Taşınan bu bellekler, kültürler; geniş bir coğrafyada yaygınlık gösterebilirler. Çalışmamıza konu olan Gagavuz halk müziği ve Türk halk müziği arasındaki benzerlikler tam da bu konunun betimleyicisidir. Böyle bir çalışma yapmama sebep olan etken ise, belleğimde uyanan küçük bir melodi kesiti ile olmuştur.

Tez çalışmama konu olacak başlığı belirlermeden önce, ‘’etnomüzikoloji’’ alanında bir çalışma yapmak istediğimi biliyordum fakat hangi etnik grubun müzikal tarihini, yapısını ele alacağımı bilmiyordum. Bir yandan bu sorumla ilgili çeşitli etnik gruplar hakkında inceleme yaparken (2020) bir yandan internet ortamında, bir tarayıcının açık halde bulunan bir sekmesinde de arka arkaya çeşitli etnik grupların müzikleri çalmaktaydı. Tam o sırada çalan bir melodi üzerine elimdeki kitabı bırakıp, yönümü bilgisayara döndüğümde çalan şarkının bir geleneksel Romanya halk şarkısı olduğunu ve de bu şarkının ‘’Besarabya’’ yöresine ait olduğunu okudum. Bunun üzerine ‘’Besarabya’’ bölgesi hakkında araştırma yaparken ‘’Gagavuzlar’’ın varlığını gördüm ki, o dakikaya kadar böyle bir toplumun varlığını bile bilmiyordum. Bu alanın üzerine gittikçe, yapılacak çalışmanın yalnızca basit bir mukayese uğraşının dışına çıkan nitelikte olduğunu fark ettikten sonra süreç içinde oluşan sorulara cevap olması ve çalışmanın niteliğinin arttırılması adına Moldova ülkesinin güneyinde bulunan ‘’Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi’’ne giderek bir alan araştırması yapma kararı aldım.

Moldova’da geçirdiğim iki haftalık süreçte (2022), orada Rumence öğretmeni ve kendisi Gagavuz olan Lidia Ostaş beni konuk olarak ağırladı. Bunun dışında, birçok Gagavuz ailenin evine misafir oldum ve birçok Gagavuz insanla tanıştım. Paskalya dönemine denk gelen bu süreçte, Gagavuzların kültürlerini yakından tanıma fırsatı buldum. Bir yandan karşılaştırdığım benzerlikler Gagavuzların muamma tarihi hakkındaki bilinmezliğe cevap olacak mı diye düşünürken bir yandan da karşılaştığım Gagavuzları simaen gördükçe bu sezgilerimden hiç şüphe duymuyodum. Gagavuzya’da bulunduğum bu süre boyunca, geçmişten bugüne Gagavuzlar üzerine alan

araştırmalarındaki yapılan eksiklikler, hatalar ya da yanlışlıkları görmenin beni gücendirdiğini de ayrıca söylemek isterim.

Bu çalışmalar sonucu tespit edilip karşılaştırılan 209 adet türkü ile; bugünün teknolojik araçları olmadan bile insan belleğinin en ilkel teknolojik bir araç olduğunu anlamaktayız. İşbu gerçeklikten dolayı çalışmamız birçok alan üzerine fayda sağlayacaktır. Oldukça tartışmalı olan Gagavuz tarihine, Gagavuz halk müziğine, etnomüzikoloji alanına, Türk halk müziğine, türkü metinleri üzerine yapılan varyant çalışmalarına vs gibi konulara katkı sağlayacaktır.

Çalışmamın sonuna doğru ortaya çıkan bulgular üzerine şaşkınlığıma engel olamadan ilerledikçe, bu çalışmanın şimdilik elimde bulunan kaynaklarla sınırlı kaldığının farkındalığı bu konu üzerinde duyduğum heyecanı hep arttırmıştır. Gagavuzlarla ilgili yapılacak araştırmaların, çalışmaların süreklilik göstermesini ve bu çalışmaların da Gagavuz halkına, Gagavuz folkloruna fayda sağlamasını temenni ederim.

İzmir – 2022 Güngör Özgür DURAN

ÖZET

Bu tez çalışması, Gagavuz halk müziği ile Türk halk müziği arasında karşılaştırılan benzer türkü metinleri ve melodileri bağlamında çerçevelendirilmiştir. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın üçüncü bölümünde bahsi geçen türkü metinlerinin ve melodilerinin mukayeselerine yer verilmiştir. Söz yönünden benzeyen 196 türkünün metinleri, melodi yönünden benzeyen 13 türkünün melodileri olmak üzere toplam 209 türkü karşılaştırılmıştır. Bu bölümdeki türküler; yaşadıkları bölgelere göre adlandırılan; Moldova Gagavuzlarının, Ukrayna Gagavuzlarının, Bulgaristan Gagavuzlarının ve Yunanistan Gagavuzlarının türkülerini temsil eder. Çalışmamızın altyapısını güçlendirmesi ve de üçüncü bölüme giriş olması adına ikinci bölümde Gagavuz halk müziği ve Türk halk müziği hakkında kısa bilgilendirmeler ve bu iki müzik türü arasındaki ortaklıklar üzerine değerlendirmeler yaptık. Birinci bölümde ise, Gagavuzlar hakkında kuramsal aktarımlarda bulunduk. Bu çerçevede hazırlanan çalışmamızın sonucunda, Gagavuz türkülerinin en fazla Rumeli türküleriyle ardından Karamanlıların türküleriyle benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir. Gagavuz türkülerinin bunlar dışında neredeyse Türkiye'nin bütün şehirlerinde bu benzerlikleri gösterdiğini de ayrıca görmekteyiz. ''Erzincan'' yöresi şimdilik bu şehirlerin başındadır.

Tüm bu benzerlikler, ortaklıklar ve aktarılan türküler birçok alana, konuya hizmet edebilir: 1) Gagavuzların tarihi hakkındaki çeşitli varsayımlar üzerine yol gösterici olabilir; 2) Gagavuz ve Türk folkloruna fayda sağlayabilir; 3) Etnomüzikoloji alanına katkı sağlayabilir; 4) Aktarılan türküler üzerindeki başkaca varyant çalışmaları için kaynak olabilir; 5) Sadece sözleri aktarılan Gagavuz türkülerinin melodilerinin bulunması üzerine bir çalışma seferberliği ve buna bağlı olarak yine sözleri aktarılan Türk halk müziği repertuarlarındaki unutulmuş ya da hiç icra edilmemiş türkülerin yeniden keşfedilmesine olanak sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Gagavuz, Gagauz, halk müziği, halk şarkıları, türkü, Türk Dünyası müzikleri, folklor, etnomüzikoloji.

ABSTRACT

This thesis study is framed in the context of similar folk music lyrics and melodies which are compared between Gagauz folk music and Turkish folk music. In the third section of this study, which consists of three sections, a comparison of lyrics and melodies of the folk songs is provided. Lyrics of 196 folk songs with similar lyrics and melodies of 13 folk songs with similar melodies are compared, and in total 209 folk songs are compared. The folk songs in this section represent the songs of Gagauz people living in Moldova, Gagauz people living in Ukraine, Gagauz people living in Bulgaria and Gagauz people living in Greece. In order to reinforce the background of our study and to introduce the third section, we have provided information about Gagauz folk music and Turkish folk music and provided evaluations on their similarities. In the first section, we have exchanged theoretical information on Gagauz people. Based on our study that is conducted in this perspective, it is observed that Gagauz folk songs resemble the Rumelia folk songs the most and then resemble Karamanids' folk songs. Besides, it is possible to notice that Gagauz folk songs have similarities with the folk songs of all the cities in Turkey. The "Erzincan" region is at the head of these cities for now.

All these similarities, commonalities and mentioned folk songs may serve a lot of fields and topics: 1) They may be informing about the various assumptions on Gagauz history; 2) they may benefit Gagauz and Turkish folklore; 3) They may contribute to the field of ethnomusicology; 4) They may serve as a resource for the future studies about the given folk songs; 5) they may initiate a campaign to find the melodies of the Gagauz folk songs with only lyrics and similarly, they may provide an opportunity to rediscover the forgotten and never performed folk songs with only lyrics in Turkish repertoire.

Keywords: Gagauz, folk music, folk songs, Turkic World music, folklore, ethnomusicology.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ……. i
ÖZET …….. iii
ABSTRACT …… iv
İÇİNDEKİLER …… v
ŞEKİLLER LİSTESİ ……. vii
KISALTMALAR …… ix
GİRİŞ ……... 1

BİRİNCİ BÖLÜM

GAGAVUZLAR HAKKINDA

1.1. Gagavuzların Kökeni …….. 9
1.2. Gagavuz Adı ……... 15
1.3. Gagavuz Tarihi …….. 19
1.4. Gagavuz Yeri …….. 24
1.5. Gagavuz Türkçesi …….. 28
1.6. Gagavuz Adet ve Gelenekleri …… 32
1.7. Gagavuz Halk Edebiyatı ……... 35

İKİNCİ BÖLÜM

GAGAVUZ HALK MÜZİĞİ ve TÜRK HALK MÜZİĞİ

2.1. Gagavuz Halk Müziği …… 38
2.1.1 Çalgısal Yapı …… 39

2.1.2 Ritmik Yapı …….. 45
2.1.3. Ezgisel Yapı ……. 46
2.1.4. Sözel Yapı ……..... 51
2.2. Türk Halk Müziği …….. 53
2.2.1. Çalgısal Yapı ……... 53
2.2.2. Ritmik Yapı ……. 53
2.2.3. Ezgisel Yapı ……. 53
2.2.4. Sözel Yapı ……..... 54
2.3. Gagavuz Halk Müziği ve Türk Halk Müziği Arasında Bir Değerlendirme … 54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUKAYESELERİYLE GAGAVUZ TÜRKÜ METİNLERİ ve MELODİLERİ

3.1. Söz Yönünden Karşılaştırılan Türküler (Mani, Türkü) ……. 60
3.2. Melodi Yönünden Karşılaştırılan Türküler …….. 134
SONUÇ …… 167
KAYNAKÇA ……... 172
EKLER ……. 181
SÖZLÜK …….. 216
TEŞEKKÜR ……. 221
ÖZGEÇMİŞ ……. 223

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Gagavuz Yeri Nüfus Yoğunluğu....26
Şekil 2: Moldova'daki Etnik Gruplar....27
Şekil 3: Moldova'daki Ana Diller....29
Şekil 4: Moldova'daki Günlük İletişim Dili....30
Şekil 5: Komrat Müzesi'nde Sergilenen 5 Delikli Kaval....40
Şekil 6: 6 Delikli Kaval....41
Şekil 7: Moldovan Kavalı....41
Şekil 8: Kemikten Yapılmış Bir Çırtma....42
Şekil 9: İki Klavyeli Çırtma....42
Şekil 10: Beşalma Müzesi'nde Sergilenen Gayda....43
Şekil 11: Beşalma Müzesi'nde Fotoğrafı Sergilenen Gayda İcracısı....43
Şekil 12: Kauş Çalgısı....44
Şekil 13: Komrat Müzesi'nde Sergilenen Kauş....44
Şekil 14: Beşalma Müzesi'nde Fotoğrafı Sergilenen Kauş Yapımcısı....45
Şekil 15: Kızıydım Nazıydım Adlı Türkünün Notası....49
Şekil 16: Gagavuz Horusu'nun Notası....56
Şekil 17: Bulgaristan Gagavuzlarına Ait "Ak Güvercin Olaydım" Adlı Türkünün Notaları....134
Şekil 18: TRT/THM Repertuarındaki "Ak Güvercin Olaydım" Adlı Türkünün Notaları....135
Şekil 19: Yunanistan Gagavuzlarına Ait "Çanakkale'nin İçinde Vurdular Beni" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1....136
Şekil 20: Yunanistan Gagavuzlarına Ait "Çanakkale'nin İçinde Vurdular Beni" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2....137
Şekil 21: TRT/THM Repertuarındaki "Çanakkale İçinde Aynalı Çarşı" Adlı Türkünün Notaları....137
Şekil 22: Yunanistan Gagavuzlarına Ait "Dayler Dayler Serin Dayler" Adlı Türkünün Notaları....138
Şekil 23: TRT/THM Repertuarındaki "Dağlar Dağlar Viran Dağlar" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1....139
Şekil 24: TRT/THM Repertuarındaki "Dağlar Dağlar Viran Dağlar" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2....140
Şekil 25: Manov'un Derlediği "Kal Selâmet" Adlı Türkünün Notaları....141
Şekil 26: Nuş'un Kitabında Aktardığı "Ey Gaziler" Adlı Türkünün Notaları....142
Şekil 27: TRT/TSM Repertuarındaki "Ey Gâziler Yol Göründü Yine Garip Serime" Adlı Şarkının Notaları....143
Şekil 28: Bulgaristan Gagavuzlarına Ait "Kavak Selvi Selvi Uzun" Adlı Türkünün Notaları....144
Şekil 29: TRT/THM Repertuarındaki "Uzun Kavak Selvi Kavak" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1....145

Şekil 30: TRT/THM Repertuarındaki "Uzun Kavak Selvi Kavak" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2 146
Şekil 31: Gagavuzlara Ait "Oglan Oglan" Adlı Türkünün Notaları 147
Şekil 32: Türkiye'de Niğde Yöresinde Söylenen "Oğlan Oğlan" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1 148
Şekil 33: Türkiye'de Niğde Yöresinde Söylenen "Oğlan Oğlan" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2 149
Şekil 34: Yunanistan Gagavuzlarına Ait "Oyun Havası" Adlı Türkünün Notaları 150
Şekil 35: TRT/THM Repertuarındaki "Hani Benim Elli Dirhem Kesdenem" Adlı Türkünün Notaları 151
Şekil 36: Yunanistan Gagavuzlarına Ait "Pencereden Kar Geliyor" Adlı Türkünün Notaları 152
Şekil 37: Türkiye'de Şanlıurfa Yöresine Ait "Pencereden Kar Geliyor" Adlı Uzun Havanın Notaları 153
Şekil 38: Moldova Gagavuzlarına Ait "Roman Kızı" Adlı Türkünün Notaları 154
Şekil 39: Nuş'un Kitabında Aktardığı "Romen Kızı" Adlı Türkünün Notaları 155
Şekil 40: Ukrayna Gagavuzlarına Ait "Sendeki Kaşlar" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1 156
Şekil 41: Ukrayna Gagavuzlarına Ait "Sendeki Kaşlar" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2 157
Şekil 42: TRT/THM Repertuarındaki "Sendeki Kaşlar" Adlı Türkünün Notaları 158
Şekil 43: Ukrayna Gagavuzlarına Ait "Şu Stanbul'dan, Aman" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1 159
Şekil 44: Ukrayna Gagavuzlarına Ait "Şu Stanbul'dan, Aman" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2 160
Şekil 45: TRT/THM Repertuarındaki "Şu İzmir'den Çekirdeksiz Nar Gelir" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1 161
Şekil 46: TRT/THM Repertuarındaki "Şu İzmir'den Çekirdeksiz Nar Gelir" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2 162
Şekil 47: Bulgaristan Gagavuzlarına Ait "Üüsek Üüsek Tepelerde Ev Kurdurmayın" Adlı Türkünün Notaları 163
Şekil 48: TRT/THM Repertuarındaki "Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar" Adlı Türkünün Notaları 164
Şekil 49: Gagavuzlara Ait "Yangaranın" Adlı Türkünün Notaları 165
Şekil 50: Türkiye'de "Ankara'nın Taşına Bak" Adıyla Bilinen Türkünün Notaları 166
Şekil 51: Tespit Edilip Aktarılan Gagavuz Türkülerinin Türkiye'deki Karşılıklarının Yörelere Göre Harita Üzerindeki Yoğunlukları 168

KISALTMALAR

+2	: Artık ikili
B2	: Büyük ikili
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Dü.	: Düzenleyen
k2	: Küçük ikili
k3	: Küçük üçlü
k7	: Küçük yedili
MS	: Milattan sonra
Rep no	: Repertuar sıra numarası
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
THM	: Türk halk müziği
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSM	: Türk sanat müziği
UTAG	: Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia
vb	: Ve benzeri
vs	: Vesaire

GİRİŞ

Kavimler Göçü, günümüz Avrupa devletlerinin temellerinin atıldığı bir olay olarak kabul edilmektedir. Kavimler Göçü'nün yaşandığı süreç ve hareketliliğin gözlendiği alan dikkate alındığında Türklerin geniş bir coğrafyada yer tuttuğu görülmüştür. Hazar'ın güneyinden Anadolu'ya; Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara ve Orta Avrupa'ya ilerleyen Türk boyları birçok Türk devletinin kurulmasında öncü rol oynamıştır. Farklı tezler olmakla beraber, bu devletlerin birisi de Gagavuzların kurmuş oldukları Gagavuz Devleti'dir. Gagavuzlar, asırlar boyunca farklı devletlerin himayeleri altında kalmışlardır. Gagavuzların varlığı, birçok araştırmacı tarafından Hristiyanlığı kabul edip Dobruca'ya yerleşen Uzlara dayandırılmasının yanı sıra; Kumanların, Peçeneklerin, Karamanlıların; Balkanlara geçen II. İzzeddin Keykavus ve kafilesinin de dahil olduğu topluluklarla etkileşime girdiği heterojen bir yapı olarak kabul edilmektedir.

Heterojen bir yapıya sahip olan Gagavuzlar, 14. yüzyılda Balık Bey önderliğinde Dobruca'da devletleşmişlerdir. Başkenti Kalliakra olan Gagavuz Devleti, 1393 yılında Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a ilerleyişi sebebiyle Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. Osmanlı döneminde yaşadıkları süre içerisinde Türk olmalarına rağmen Hristiyanlığı benimsemeleri sebebi ile ihmal edilmiştir. Bu nedenle Rum ve Bulgar papazların, dini ve kültürel baskısı altında bırakılmışlardır. Bir dönem Rusların bir dönem Romenlerin idaresi altında yaşayan Gagavuzlar, bugün Moldova'nın güneyinde, 1994 gibi geç bir tarihte özerk bir bölge kurabilse de, bu özerk bölge dışında dağınık halde birçok ülkede varlıklarını sürdürmektedirler. Gagavuzlar buna rağmen sade bir Türkçe ile folklorunu koruyabilmişlerdir. Gagavuz Edebiyatı, kültürü ve sanatı; farklı milletlerle girdiği etkileşimlerle zenginleşmiştir. Günümüze kadar ulaşan bu zenginliklerden birisi de Gagavuz türküleridir.

Topluluklar, benliklerini korumak ve devam ettirebilmek için sahip oldukları kültürün muhafazasını sağlarlar ve gelecek kuşaklara aktararak onlara süreklilik kazandırırlar. Bu toplulukların benliklerini koruyabilmesi insan belleği ile mümkündür. Mitler, destanlar, danslar gibi olgular, ezberden okuma ile devam ettirilebilen araçlardır. Bu aktarımı sağlayan araçlardan birisi de müziktir.

> *Bu doğrultuda müziğin, "ezberleme" (kaydetme), "tekrarlama", "hatırlatma" (çağırma), "canlandırma" ve "devamlılık oluşturma" gibi belleğe ait faaliyetlerin sistematik olarak gerçekleşmesinde etkin olarak görev üstlendiği görülmüştür. Bu faaliyetler, kültürel belleğin aktarım ve devamlılığı için gerekli olan, "kaydetme", "geri çağırma" ve "iletme" koşullarının gerçekleşmesini sağladığı ve bunların yanı sıra, toplumsal ve kültürel kimliğin yeniden kurulmasında, "dönüştürme", "kalıplaştırma" ve "yeniden kaydetme" gibi bellek faaliyetlerinin işleyişinde de müziğin işlevlerinin göz ardı edilemeyecek boyutta olduğu gözlemlenmiştir.* (Akın, 2018, s. 114)

Gagavuzlar, tarih sahnesinde sürekli farklı topluluklar ile etkileşim halinde olmuş ve farklı devletlerin himayeleri altında, arada kalan büyük bir topluluktur. Yazılı ürünlerin oluşturulma sürecinin gecikmesi, folklorik materyallerin geç toplanması ve Türkiye'deki ortaklıklardan habersiz yaşamaları, Gagavuzlardaki ulus bilinci ve milli kimlik arayışı alanındaki araştırmaların gecikmesine neden olmuştur.

Halk türküleri, doğduğu andaki sözel ve ezgisel motifleri koruyarak evrimleşmiştir. Bu nedenle, kültürel kimliğin kurulmasında belki de en önemli rol oynayacak ögelerden birisi olan halk türkülerinin gerek ezgisel olarak gerek sözel olarak yapılarının incelenmesi önemli bir değeri teşkil eder. Müzikolog Melpo Logotheti-Merlier'in ''Küçük Asya Araştırmaları Merkezi''ni kurmasına sebep olan en büyük etken, Yunan halk türkülerini derlediği sırada mübadil türküleriyle karşılaşmasıdır. 1930 yılında çok sayıda türküyü kaydederek büyük bir halk müziği arşivi ve bilimsel altyapı birikimi oluşturmuştur. Bu arşivlerden birisi de ''Anatol Türküleri''dir. ''Osmanlı İmparatorluğu'nda yayımlanan ilk halk türküleri derlemesi'' olarak bilinen bu mecmua, 1896 yılında Zincidereli Stavros Stavridis tarafından yayınlanmış ve 2017 yılında Evangelia Balta ve Ari Çokona tarafından Latin harfleriyle yayına hazırlanmıştır. Tezimize konu olan mukayeseleri yaparken ''Anatol Türküleri'' adlı kitabı da çalışmamıza dahil ettik. Bunun nedeni, kitapta aktarılan 126 türkünün tamamının Karamanlıca olmasıdır. Çünkü, Gagavuzların etnik aidiyetini incelerken Karamanlıların soyundan geldiğine ilişkin teorilerin olması; bunun dışında Karamanlı Türkçesiyle yazılan dini kitapların bir şekilde Gagavuzlara ulaşması ve bu kitapların aynı zamanda halk edebiyatı metinlerini de içermesi, bahsi geçen çalışmanın, tezimizi destekleyici bilimsel bir kaynak olarak kaynakçada yer verilmesine olanak sağladı. Karamanlıların yazı geleneği 11. yüzyıla kadar dayanmaktadır. XX. yüzyılın ilk yarılarına kadar; Odesa, Mariupol, Varna gibi Gagavuzların yaşadığı bölgelere yakın olan bu yerlerde ise

Karamanlıca yayım ve basım merkezleri faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Dryga, 2010, s. 101-103).

Ayrıca çalışmamıza dahil ettiğimiz diğer kaynaklar ise; Ignác Kúnos'un derlediği türkülerin yayımlandığı ''Türk Halk Türküleri'' ve de Rus Doğubilimci B. V. Miller'in yaptığı ''Türk Halk Türküleri'' adlı çalışmalardır. Türk folklorunun araştırma ve incelemelerinin temelini atan kişi olarak anılan Macar Türkolog Kúnos, bu çalışmalarına 19. yüzyıl'ın sonlarında başlamış ve geniş bir arşiv çalışması sürdürmüştür. Bu çalışmalarda Kúnos tarafından elde edilen türküler 1998 yılında Prof. Dr. Ali Osman Öztürk tarafından yayına hazırlanmıştır. Öztürk, Kúnos tarafından derlenen bu türkülerin çoğunluğunun Rumeli yöresinden olduğunu iddia etmiştir (Kúnos, 1998, s. 16).

Miller'in çalışması ise şu açıdan önem arz etmektedir: Doğu bilimcisi Miller, 1901 yılının yazında Karadeniz'e kıyısı olan Rusya'nın Soçi şehrinde dinlendiği sırada burada, Miller'in tahmininee 55 yaşındaki Petrosyants lakablı İstanbullu gezgin Ermeni bir müzisyen ile karşılaşmıştır. Anadolu'nun birçok kentini, kahvesini gezen Petrosyants, hayatı boyunca işittiği türküleri metinleri ve notalarıyla defterine kaydetmiştir. Bir gün Petrosyants'ın ifası sırasında Türk halk türkülerini dinleyen Miller'in, türkülerdeki orjinallik dikkatini çeker ve defterin varlığını da öğrenir. Bunun üzerine Miller, Petrosyants'dan 20 türkünün tam metnini notalarıyla beraber yazıp kendisine vermesini ister. Miller, doğu müziği konusunda yeterince bilgisi olmaması sebebiyle bu çalışma için hocası Kırımski'den yardım ister. Daha sonra, 1903 yılında yayımlanan bu çalışma için Kırımski, kendi giriş yazısında Türk halk türkülerinin ''notalarıyla aktarıldığı ilk çalışma'' olduğunu ifade etmiştir. Miller'in giriş yazısındaki şu madde ise dikkat çekmektedir: ''Yayınlanan bu türkülerin uzmanların dikkatini çekmesi, bunlarla ilgili fikirlerini bildirmeleri ve hatta bu Osmanlı türkülerinin Rusya sınırları içinde yaşayan Türk halklarının türküleri ile karşılaştırmaları mümkün olabilir.'' (Ağayev & Abilov, 2014, s. 1060).

Türk halk müziğinde benzer söz (türkü, mani) ve ezgilere birbirinden kilometrelerce uzak bölgelerde rastlayabiliyoruz. Bu benzerlikler şu an siyasi sınırları içinde bulunduğumuz Türkiye topraklarını da aşan niteliktedir. ''Umumi hislere tercüman olan ve siyasi sınırları kolaylıkla aşan ancak müziktir, derler.'' (Tarcan, 1945, s. 9).

Türkiye Türkçesinin Gagavuz Türkçesine çok yakın olması sebebiyle bahsettiğimiz sözel ve ezgisel hususların varyantlarını da Gagavuz edebiyatında görebiliyoruz. ‘’Bu halkların halk müziklerinin karşılaştırılması sürekli bir ezgi alış-verişinin, yüzyıllar boyu süren karşılıklı sabit bir geçiş ve yeniden geçişin varlığını açıklığa kavuşturmuştur.’’ (Bartok, 1992, s. 208).

> *Maniler; sosyal, siyasal, kültürel ve dini hayatın her safhasındaki olayları konu alan belgesel nitelikli sözlü kültür ürünleridir. Tataristan'da, Özbekistan'da, Azerbaycan'da, Türkmenistan'da, Türkiye'de, Balkanlar'da icra edilen bir maninin benzerinin Gagauz yerinde de görülmesi, Türkçenin bu kolay kurulan, akıcı ve güzel ürünlerinin Türk dilli halklar arasındaki kültür köprüsünün önemli ayaklarından birini oluşturduğu görülmektedir.*
>
> *Maniler aynı zamanda ezgili söylendiklerinde birer türkü olarak repertuvardaki yerlerini aldıkları için Türk dünyası türkü geleneğinin de önemli unsurlarından biri olarak kültürel mirasa zenginlik katmaktadırlar.*
>
> *Bu bakımdan Gagauz manileri, hem kültür hazinesinin zenginlik unsuru olarak varlığını belirginleştirmekte hem de birbirine çok benzedikleri için öncelikli olarak Türkiye, dolayısıyla da dünya Türklüğü ile bağ kuran önemli iletişim kodlarının başında gelmekte ve Türkçenin sözlü gelenekte yaşamasında etkili bir güç oluşturmaktadır.* (Yakıcı, 2016, s. 213-214).

Sözlü edebiyat geleneği varlığını sürdürebilmesi için toplumdaki geleneklere ters düşmemek zorundadır. Devraldığı halk edebiyatı geleneğinden kopmaması gerekmektedir. Bu çalışmamız kapsamında sözel veya ezgisel ürünlerin; göçler, toplumsal koşullar, savaşlar, siyasi programlar gibi edimler nedeniyle sürekli olarak çeşitli coğrafyalarda görülebileceğini ve her milletin ya da insanın bu ürünleri benimseyebileceğini hatırlatarak, Gagavuz halk şarkılarında da görüldüğü aktarılacaktır.

Kapsam

Tez çalışmasının birinci bölümünde Gagavuzlar hakkında etnolojik, etimolojik, tarihsel ve güncel aktarımların ardından ikinci bölümünde; Gagavuz halk müziği ve Türk halk müziği hakkında çalgısal, ezgisel, sözel ve ritimsel ögelerden bahsedilmesinin ardından her iki müzikte bahsedilen bu ögeler hakkındaki ortaklıklara ilişkin bir değerlendirmede bulunduk. Bu bölümde Türk halk müziğinden ayrıca bahsetmemizin sebeplerinden birisi de, bu tez çalışmasının Gagavuzlar tarafından incelendiğinde ‘’Türk halk müziği’’ konusundaki araştırmalarına katkı sunabileceğini düşünmemizdir.

Biri Hristiyan biri Müslüman, birbirinden uzak kalmış bu iki halkın aynı türküyü nasıl anladıkları, algıladıkları, hangi noktalarda benzeşip ve hangi noktalarda ayrıştıkları incelenmesi gereken başat unsurlardan birisidir. Üçüncü bölümde verdiğimiz türkü metinleri ve notaları ile bu önemli unsurların, Gagavuzlar hakkında süren tarihsel, etnolojik vs gibi birçok konudaki tartışmaya da ışık tutacağına inanıyoruz. Bu bölümdeki türküler; yaşadıkları bölgelere göre adlandırılan; Moldova Gagavuzlarının, Ukrayna Gagavuzlarının, Bulgaristan Gagavuzlarının ve Yunanistan Gagavuzlarının türkülerini temsil eder.

Yöntem

Gagavuz mani ve türkü metinlerini değerlendirirken, bu metinleri içeren 35 farklı kaynağı inceledik. Bu kaynakları incelerken, metinleri kronolojik bir biçimde tasniflemeye özen gösterdik. Çalışmamıza konu olan metinlerin varyantları ve özdeşleri sıkça karşımıza çıktı. Bu varyantların hepsinin notunu alsak da, biz bu çalışmada Türkiye Türkçesi'ne semantik, sentatik ve fonetik açıdan en yakın varyantı koymayı tercih ettik ve diğer varyantları ilgili metnin altında belirtmedik. Bunu tercih etmemizdeki sebeplerden birisi, bu kaynaklarda aktarılan metinlerin birçoğunun künyelerinin olmayışı ve yetersizliğinin, intihal olasılığını arttırmasıyla ilgilidir. Diğer sebeplerden birisi ise; bu çalışma Gagavuz metinleri üzerindeki bir varyant çalışması değil, bu benzerliklerin ortaya konularak Gagavuzlar ve Türkler arasındaki ''ortak kültür, milli hafıza'' tezinin güçlenmesine katkıda bulunulmasıyla ilgilidir.

Türk halk müziği metinlerini incelediğimiz zaman ise, kendi içinde aynı sözleri veya varyantları içeren yine birçok türkü sözü ile karşılaştık. ''İtalik'' biçimde Türkçe türküleri aktarırken notunu aldığımız varyantların hepsini bu sefer dipnot olarak göstermeyi uygun gördük. Bilimin bir lütfudur ki, Türk halk müziği adına yapılan derleme çalışmaları *yöre*, *kaynak kişi* gibi birçok ögeyi içeren köklü bir arşivi temsil ettiğinden dolayı, bu alanda ileride yapılacak çalışmaların analojik saptamalarına imkan verebilir. Ayrıca, bugüne kadar derlenen bazı ''Dobruca Türkleri'' ya da ''Dobruca Tatarları'' diye tanınan bu Türklerin halk metinlerini incelediğimizde, bu metinlerin

birçoğunun hem Gagavuz halk edebiyatında hem de Türk halk edebiyatında yer aldığı görmekteyiz.

Gagavuz metinlerinde; aşk, eğlence sahasına münhasır olan, ‘’çıplak söyleyiş’’ olarak da ifade edilen, argo sayılabilecek bazı unsurları barındıran manilere ve türkülere yer vermedik. Fakat şunu belirtmek gerekir ki, tespit ettiğimiz bahsi geçen argo unsurları barındıran bazı mani ve türkü metinleri, Türkiye’deki mani ve türkü metinleriyle de benzerlik göstermektedir. Bu durum ise akıllara, Türkiye’deki bazı metinler kayıt altına alınırken birtakım kaygılar üzerine ‘’belirli standartlara mı oturtuldu’’ sorusunu getirmektedir. Ayrıyeten, Gagavuz halk müziğine ait metinleri Türk halk müziği metinleri ile mukayese ederken yalnızca bir dizesi benzeyen metinlere yer vermedik. Yalnızca iki dizesi birbirine benzeyen metinler sıklıkla karşımıza çıksa da bu metinlerin birçoğuna yine yer vermekten imtina ettik. Daha çok üç, dört dizesi veya bütünüyle benzeyen metinlere yer verdik.

Metinleri aktarırken birebir semantik, sentatik, fonetik ve melodik benzerliklerin dışında, analojik olarak incelendiğinde, anlam yönünden birbirine benzeyen türkülere de yer verdik. Melodilerine ulaşabildiğimiz Gagavuz türkülerinin bazılarını hem ‘’söz yönünden karşılaştırılan türküler’’ bölümünde, hem de ‘’melodi yönünden karşılaştırılan türküler’’ bölümünde aktardık. Bunun nedeni, melodilerin altında söylenen sözler ile yazınsal kaynaklardaki sözlerin tam olarak örtüşmemesindendir (melodik olarak birbirlerinden farklı olabilirler, bilemiyoruz). Bazı türküleri ise sadece ‘’melodi yönünden karşılaştırılan türküler’’ bölümünde vermeyi uygun gördük. Çünkü ilgili bölümde notaları aktarırken, notaların altlarında türküye ait sözler de bulunmaktadır.

Karşılaştırılan Gagavuz manileri ve türküleri ile Türk halk türküleri arasında melodik açıdan benzerlik olmayanların notalarını aktarma gereği duymadık. Fakat birçok Gagavuz manisinin ve de türküsünün melodileri ne yazık ki bilinmemektedir, belki de o dönemlerdeki kayıt teknolojisinin yetersizliğinden kaynaklıdır. Böyle bir araştırma için ciddi ölçüde gerek maddi gerek mülki destek sağlanmalıdır. Bugün hala Gagavuz Özerk Devleti’ne yakın Ukrayna, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya gibi ülkelerde Gagavuz varlığı bilinmektedir ve bu kültür devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Şahsen ben, bu çalışmamda kendi imkanlarımla ancak Moldova’da bulunan Gagavuz Özerk Yeri’ne

gidebildim ve 2 haftalık bir çalışma yapabildim. Bu çalışmalarım sonucunda Gagavuz folklorcu Todur Zanet'in benimle paylaştığı ayrıca bir 72 saatlik folklor arşivinden melodik açıdan benzeyen 2 türküyü; Gagavuz Kültür Bakanlığı arşivinden ise yine melodik açıdan benzeyen 1 türküyü tespit ettim. Bu çalışmalarla birlikte yazınsal kaynakların ve internet kaynaklarının incelenmesi sonucu söz yönünden benzeyen 196 adet; melodi yönünden benzeyen 13 adet türkü tespit edilmiştir. Bu 13 türküden 10 tanesinin melodisi tarafımca notaya geçirilmiştir. Söz yönünden karşılaştırdığımız bu 196 türküden 4'ünün ''Türk sanat müziği'' ile benzerliği de tespit edilerek gerekli kaynaklarını yine bentlerin altında ''Türkiye Radyo Televizyon Kurumu/Türk Halk Müziği Repertuar Sıra Numarası (TRT/TSM Rep no)'' şeklinde, kısaltması kullanılarak belirtilmiştir. Yine bu türküler mukayese edilirken önce Gagavuz türkülerinin notaları ardına Türk halk türkülerinin notaları verilmiştir.

Gagavuz Türkçesinde kullanılan kimi sözcükler Türkiye Türkçesinin ağızlarında yaşamaktadırlar. Aktardığımız Gagavuz mani ve türkü metinlerindeki; Türkiye'de ağızlarda yaşayıp, ölçünlü Türkiye Türkçesinde bulunmayan sözcükler, yalancı eşdeğerlik oluşturan sözcükler ve açıklanmaya ihtiyaç duyulan sözcükler ''sözlük'' başlığı altında verilmiştir.

Amaç

Gerek Gagavuz halk edebiyatı metinlerinin gerek Türk halk edebiyatı metinlerinin bütünüyle sanal ortamda birleştirilememesinin bir sonucu olarak, bir masanın üstündeki kitap yığınlarıyla araştırılıp karşılaştırılan bu türküler elbette eksik kalmaya mahkumdur. Yıllar geçtikçe özel arşivlerin, aile koleksiyonlarının ortaya çıkmasıyla da belki bu çalışmamız katlanacaktır; bilinmez. Bu sınırlı ön araştırmamız özel olarak türkü varyantlarının zaman içindeki evrimini izleyecek müzikologlar için imkan sağlayabilir. Ayrıca yine, burada aktardığımız Türk halk müziklerinin içinde yiten ya da unutulan türkülerin yeniden keşfedilmelerine imkan sağlayabilir.

Bu tez çalışmasının son bir çalışma olarak görülmemesi ve genişletilmesi, konu alanında ihtisaslaşmanın önünün açılması en büyük temennimizdir. Gerek Türk folkloruna gerek Gagavuz folkloruna katkı sunacağı şüphesizdir. ''Bir şeyden büsbütün

yoksun kalmaktansa, mümkün olanı aktaralım.'' (Manov, 2001, s. 2). Biz de bu atasözünden cesaret alarak yok olmak üzere olan edebiyatı ön plana çıkarmak, Gagavuz halkına yararlı olmak ve Gagavuzların tarihsel muammalarının aydınlatılması konularında ışık olmak adına, akademik derinlikte bir köprü kurmak ve bu sayede ortak bir kültürün ipuçlarını yakalamak düsturu içinde çalışmamızı kaleme aldık. Ulus devletleşme sürecinde tarihsel bağların açığa kavuşturulmasının, gerek bilimsel gerekse toplumsal açıdan bir zenginlik olduğu fikri ışığında çalışmamızın bir kazanım olmasını ümit etmekteyiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

GAGAVUZLAR HAKKINDA

1.1. Gagavuzların Kökeni

Ortodoks Hristiyan'ı olan Gagavuzlar, yoğunlukla Moldova'nın güney bölgesinde bulunan ''Gagauz Yeri'' Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadırlar. Gagavuzların aslına dair öne sürülen farklı görüşler bulunmaktadır. Gagavuzların kimliği, nereden geldikleri gibi konulardaki iddialar oldukça geniş yer tutmaktadır. Bu iddialar arasında; Kuman, Oğuz, Peçenek, Bulgar, Yunan, Rumen, Rus, Karamanlı, Selçuklu, Karakalpak (bugün bilinen etnik gruptan farklı olarak), Ulah veya Venedik asıllı oldukları öne sürülmektedir ya da sentez bir topluluk olduğu savunulmaktadır.

Gagavuzlar, 19. yüzyıla kadar olan çeşitli resmi kaynaklarda Rum, Bulgar, Rus veya gayrimüslim olarak kaydedilmiştir. Tarihi kaynaklarda Gagavuz adına ancak 19. yüzyılın başlarında rastlanmıştır. Gagavuzların etnisitesine dair tartışmaların bu denli fazla olmasının sebeplerinden birisi de Gagavuzlara ait yazılı kaynakların çok geç meydana gelmesindendir.

Rus asıllı Türkolog Valentin Moşkov, Silistre çevresinde ve Dobruca bölgelerinde yaşayan Gagavuzların bir kısmının kendilerini Bulgar, bir kısmının ise Yunanlı olarak tanımladığını aktarmıştır (Moşkov, 2021, s. 12). Elbette yöre halkının aktarımı dışında birçok araştırmacı tarafından da uzun zaman bu ve benzeri görüşler savunulmuştur.

Gagavuzlar Hristiyan bir topluluk olduklarından, etnisite bakımından çeşitli topluluklarla ilişkilendirilmiştir. Kendi dillerinde dini terimlere sahip olmadıklarından dolayı ayinlerini Bulgarca ya da Yunanca gerçekleştirmiş, Osmanlılar devrinde de tahrir defterlerine göre ''Gebrân''(gayrimüslim) olarak anılmış (Cebeci, 2008, s. 15) ve Hristiyan uluslar gibi muamele görmüşlerdir. Dinleri ve benzer örf, adetleri öne sürülerek bir taraftan Yunanlar, bir taraftan da Bulgarlar tarafından sahiplenilmek istenmişlerdir. ''Bunda uzun asırlar boyunca Bulgaristan'da yaşayan Gagauzların doğu kısmının Bulgar kilisesine, batı kısmının Yunan kilisesine bağlı kalmasının da rolü olmuştur.'' (Güngör & Argunşah, 2002, s. 6).

Harun Güngör ve Mustafa Argunşah, Gagavuzlar hakkında birlikte yapmış oldukları araştırmaları genişleterek, 2002 yılında tekrar ‘’Gagauz Türkleri’’ adıyla yayımladıkları kitapta; Gagavuzların Bulgar kökenli oldukları görüşlerini savunan yazarlardan ve araştırmacılardan bahsetmiştir. Bu araştırmacılardan birisi de İvanov’dur.

İvanov, Gagavuzların Bulgar asıllı olduklarını ve Besarabya’ya göç etmeleriyle Bulgarca yerine Türkçe diline geçtiklerini ve bunlara delil olarak da gelenek, yaşayış tarzı gibi edimlerin Bulgarlarınkiyle aynı olduğunu dile getirmiştir (Güngör & Argunşah, 2002, s. 6-7).

Mutafciyev’e göre, Gagavuzların kökeni Bulgar’dır. Osmanlıların baskısıyla dillerini değiştirmeye mecbur kalan Bulgarların yanı sıra Delirorman bölgesinde yaşayan Bulgarlar da dilleri dışında dinlerini de değiştirmek zorunda kalmışlardı (Güngör & Argunşah, 2002, s. 7).

> *Sonuç olarak, Gagauz halkının Balkan yarımadasında yaşadığı iç sorunları ele alacak, mensup oldukları din nedeniyle Müslümanlar tarafından gördükleri zulmü hatırlayacak olursak, bunlara bir de sayıları 5 bine yaklaşan ve bulunduğumuz yüzyılın başında Türkiye’de vahşet saçan Pasvan-Oğlu ve Kara-Feci çetelerinin yaptıklarını eklersek, Gagauzların toplu olarak devletimize sığınmalarının nedenlerini anlamış oluruz.* (Moşkov, 2021, s. 13).

Vasil Marinov ise Gagavuzların silah zoruyla Türkleştirildiklerini ve bu halkın Türkçe konuşan Bulgarlar olduğu tezini ileri sürmüştür (Erendor, 2021, s. 48).

M. N. Guboglu tarafından yazılan, Bülent Hünerli tarafından Türkçe’ye çevrilen ‘’Gagauzların Etnik Aidiyeti’’ adlı makalede de benzer iddialara yer verilmiştir. K. ve H. Şkorpil kardeşler, Gagavuzlar ve Gacalların ortak bir kökene sahip olduğunu söylemiştir (Guboglo, 2018, s. 68). Makalede bu görüşlere karşın Gagavuzların, karakteri ve yaşam biçimi bakımından Bulgarlardan net bir şekilde farklı oldukları iddialarına da yer verilmiştir. Gagavuz asıllı tarihçi Atanas Manov tarafından 1938 yılında yazılan bir yıl sonra M. Türker Acaroğlu tarafından Türkçe’ye çevrilen ‘’Gagauzlar’’ adlı kitapta Manov, bu iddiaya karşı şunları dile getirmiştir:

> *Sonunda, Şkorpil’in sandığı gibi, Gacallar ile Gagauzlar İlk-Bulgarların kalıntıları ise, o halde asıl kendi adları olan Bulgarları neden Gacallar ve Gagauzlar olarak değiştirmek zorunda kalmışlardır? Biz bunu anlamıyoruz. O Bulgarlar ki, Slavlar gibi daha güçlü, sayıca daha kalabalık, daha kültürlü uluslara bile kendi adlarını vermişler, hatta bunu zorunlu kılmışlardı?* (Manov, 2001, s. 13).

Zayançkovski, Gagavuzların Bulgar kökenli olduğuna dair varsayımları kabul etmemektedir. Zayançkovsi, Gagavuzların uzun yıllar boyunca Slavlarla olan komşulukları nedeniyle adetlerin ve inançların benzerliğinin doğal olduğunu belirtmektedir (Zayonçkovski, 2018, s. 262). Atanas Manov'un değerlendirmesi de bu gibi iddialara cevap niteliği taşımaktadır:

> *Gagauzlar kendi milliyetlerinde güçlü ve dayancalı (metanetli) olarak ısrar etmektedirler. Gagauz köylerine yerleşen Bulgar aileleri, Gagauzları Bulgarlaştıracakları yerde, kendileri Gagauzlaşmışlardır. Hatta Gagauz köylerindeki Bulgar öğretmenler, Bulgarca öğretecekleri yerde, Gagauzların ahlak ve törelerini de benimseyerek, kendileri Türkçe öğrenmişlerdir. Böylece, Gagauzlaşan bu Bulgar aileleri, birçoklarının Gagauzların kökence Bulgar oldukları, sonradan dillerini unuttukları biçiminde birtakım düşünceler ortaya atmalarına neden olmuştur. Oysa, gerçekte, bu gibiler Gagauzlarca özümlenmiş (assimilation) Bulgar aileleridir.* (Manov, 2001, s. 28).

Gagavuzların direkt ya da dolaylı olarak Bulgar kökenli olduklarını ya da olabileceklerini iddia eden başkaca isimler arasında İ. Gradeşliyev, E. Boev, L. Miletiç, G. Zanetov, Y. Titorov, N. S. Derjavin ve daha birçok bilim insanı vardır (Erendor, 2021, s. 46).

Gagavuzların kökenine dair ortaya atılan iddialardan birisi de Yunan kökenli oldukları iddiasıdır. ''Yunan araştırmacıları Amantos ve Lissof'a göre ise Gagauzların aslı Rumdur.'' (Güngör & Argunşah, 2002, s. 8). Romen araştırmacı St. Georgescu'ya göre Gagavuzlar aslen Karamanlılardır. Küçük Asya'nın Karaman bölgesinden gelip, Grek (Rum) olan ana dillerini unutarak Türkçe öğrenmişlerdir. Stefan Gerlatti ve Canitz'de bu görüşleri savunmuştur (Güngör & Argunşah, 2002, s. 8).

Gagavuzların Rum kökenli olduğu iddiası ancak 16. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Atanas Manov, Gagavuzların Hristiyan olmalarından dolayı patriğin yönetiminde kaldıklarını belirtmektedir. ''Bunların birçoğu Rumca eğitim ve öğrenim alarak, Rum terbiyesi görerek *Elen* adını almıştır.'' (Manov, 2001, s. 26). Gagavuzların kullandıkları Ortodoks kiliseye ait terimlerinden başka Yunanlılarla ortak yönü olmayışından dolayı filolojik açıdan bir ortaklık kurmaya çalışan Yunanlılar, Gagavuzların adını ''Gagavüs'' olarak telaffuz etmişlerdir. ''Gaga'', Yunanlıların akrabası olan Arnavutların soylarından birinin adıdır. ''Vüs'', Yunanca inek demektir. ''Gagavüs'' ismi onların tarımla uğraşan Arnavut akrabaları olduklarını göstermektedir (Moşkov, 2006, s. 35).

> *Oysa, birçok kaynağın belirttiği gibi, uzun asırlar boyunca Bulgar ve Rumlarla birlikte yaşayan Gagauzlar, zaman zaman kendilerini saklamak gereği duymuşlar, bu yüzden de Bulgar ve Rum asıllı olduklarını söylemişler, ezilmemek için kendilerince politika yürütmüşlerdir.* (Güngör & Argunşah, 2002, s. 9).

Atanas Manov; Yunanlı tarihçi Paparigopulo'nun, Kumanlarca kovalanan Uzların Tuna'yı geçerek, Selanik ve çevresine doğru barbarca yağmalayarak ilerlediğini ve kışın bastırması, açlık, veba gibi felaketlerden kurtulan Uzların bir bölümünün Bizans uyruğuna geçtiğini anlattığından da bahsetmiştir (Manov, 2001, s. 7).

> *Romen yazarlar Botharesku ve Hajdeu, Gagauzları Balkan yarımadasının "Romenleşmemiş köklü yaşayanları" olarak saymaktadır. F. Kanits, Gagauzları Grek saymaktadır. Zamfir Arbore, Makedon Vlahları olarak görmektedir. C. Klair ve Brofi, Gagauzların Ceneviz ve Venedik devletleri döneminde; Vlahların, Greklerin ve İtalyanların Bulgarlarla karışımından meydana geldiğini yazmışlardır.* (Guboglo, 2018, s. 68).

Gagavuzların etnik kimliğine dair ağır basan ve çoğunluk tarafından kabul görülen bir diğer görüş de Türk olduklarıdır. Bu köklerin Peçeneklerden, Uzlardan, Kumanlardan veya Selçuklu Türklerinden geldiği birçok kişi tarafından sosyal deliller sunularak kanıtlanmaya çalışılmaktadır.

Gagavuzların Selçuklu Türklerinden olduğu görüşü günümüzde de sert bir biçimde savunulmaktadır. Bu tez ilk olarak F. Brun tarafından ifade edilip Bulgar tarihçi G. Balasçev tarafından geliştirilmiştir. Balasçev, Seyyid Lokman'ın yazdığı Türk destanlarından biri olan Oğuzname'yi esas alarak Gagavuzların Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykavus'u takiben Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog'a sığınan Türkler olduğunu belirtmiştir. Balasçev, Gagavuzların Anadolu Selçukluların torunu olduklarını ve ''Gagavuz'' adının da ''Keykavus''tan geldiğini belirtmiştir. Paul Wittek, Yazıcıoğlu Ali'nin Selçuknamesi'ne dayanarak Balasçev'in ileri sürdüğü görüşün doğru olduğunu dile getirmektedir (Guboglo, 2018, s. 73).

''Tarihçilerin Kutbu'' olarak anılan ünlü tarihçi Halil İnalcık, Keykavus tezini desteklemekte ve bu teze ek olarak da Moğol istilasından kaçan Türkmen obalarının Sarı Saltuk ile II. İzzettin Keykavus'un yanına geldiğini belirtmektedir. Keykavus'un yanına gelen Sarı Saltuk ve bakiyeleri Bizans imparatoru tarafından 1263 yılında Kuzey Dobruca'ya yerleştirilmiştir (İnalcık, 2021, s. 10).

> *Başlangıçta, Müslüman Altın-Ordu emiri güçlü Nogay'ın himayesi altına giren bu Anadolu Türkmen grubu, burada Baba Saltuk kasabası ile başka kasabalar kurmuşlardır. 1332'de buradan geçen İbn Battuta, Baba Kasabasını ''Türklerin oturduğu bir şehir'' olarak anar. Nogay ölünce (1300) yerine geçen putperest Moğol hanları zamanında Türkmenlerin bir kısmı Anadolu'ya geri dönmek için göç etmişler (1301); kalanlar ise yerli Kumanlar arasında Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bunlar, ''Keykavus'un halkı'' anlamına gelen ''Gagavuz'' adıyla günümüze kadar gelmişlerdir ve bugün kendi siyasi varlıklarını tanıtmaya çalışmaktadırlar. Dil araştırmaları Gagavuzların Anadolu lehçesini konuştuklarını ortaya koymuştur.* (İnalcık, 2021, s. 10).

Gagavuzların kökeninin Selçuklu Türklerine dayandırılması dışında, Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara gelen ve her biri ayrı siyasi bağımsızlığa sahip Peçeneklerin, Uzların ve Kumanların torunları olduğunu iddia eden çok sayıda bilim insanı vardır. Çek tarihçi İreçek'e göre Gagavuzlar, Moğol istilasından kaçıp Bulgaristan'a yerleşip ve burada Hristiyanlığı kabul eden Kumanların bakiyeleri sayar (Zayonçkovski, 2018, s. 262).

Gagavuz halkının tarihini yazan ve kendisi de Gagavuz olan başpapaz Mihail Çakır, Gagavuzların Oğuzların soyundan geldiğini ileri sürmüştür:

> *Başka milletler Gagauzları, yumuşak huylu, barış sever, çabuk anlaşıp kaynaşabilen insanlar olarak kabul etmişlerdir. Bütün bunlar: Gagauzların karakteri, hissiyatı, adet ve alışkanlıkları ifade ediyor belirtiyor ki, Gagauzlar halis Türk'tür, dilleri de halis Türk dilidir. Bütün meşhur tarihçiler ifade ediyorlar ki, Gagauzlar, Uzlardan, Oğuzlardan yani onların soyundan gelmektedirler.* (Ciachir, 1998, s. 32).

Valentin Moşkov'a göre Gagavuzların, 1064 yılında Tuna nehrine gelip ve ötesine geçen Oğuz Türklerinin (Torklar) bir kısmının Bizans hakimiyetine bir kısmının da Rusya'ya geçip Vladimir II. Monomakh tarafından bozguna uğratıldıktan sonra Rusya'nın sınır muhafızı olarak bu yerleşim yerlerinde başka Türk unsurlarla kaynaştığını ve kullandıkları başlıklar nedeniyle ''Karakalpaklılar'' olarak tanındıklarını ifade eder. Daha sonra bu yerleşim yerindeki Türk boyları Hristiyanlığı kabul edip başlarında da piskopos bulunan münferit bir piskoposluk kurmuşlardır. Moğol istilası sırasında ''Karakalpaklılar'' olarak adlandırılan bu grubun bir bölümünün Bulgaristan'a yerleştiklerini ve Deliorman bölgesindeki Türklerin tesiriyle bugünkü Gagavuzları meydana getirdiğini kabul etmiş ve ''Karakalpaklılar''ın kaderini de tarih açısından muamma olarak dile getirmiştir (Moşkov, 2021, s. 19-20).

Atanas Manov, tüm varsayımları değerlendirdikten sonra Gagavuzların ve Gacalların Tuna nehrini geçip Balkan yarımadasında yaptığı savaşlardan sonra zayıflayıp Deliorman, Tuna ve Dobruca köşelerine serpilen Peçenek, Kuman ve özellikle de Uzlar gibi kavimlerin torunu olduğundan bahsetmiştir (Manov, 2001, s. 13).

> *Dobruca ve Tuna kıyısı ovalarında oturan Gagauzlar ve Gacallar, acaba, Osmanlı ve Selçuklu Türklerine oranla daha mı eskidirler? Acaba, onların buralara gelişi, Rusya yönünden mi olmuştur, yoksa Anadolu'dan mı? Bu sorulara yanıt verebilmek için tarihsel bilgilerimiz henüz kıttır. Ama bunun için, her ne denli fikrimizi tam tarihsel kanıtlara dayandıramazsak da, şunu biliyoruz ki, Gacallar ve Gagauzlar arasında korunan bir söylentiye göre, ataları Rusya yönünden gelmiştir.* (Manov, 2001, s. 13-14).

Gagavuzlarla ilgili çok sayıda birbirini dışlayan hipotezler bulunmaktadır. Daha çok sözlü kültürün olması ve yazılı kültüre çok geç bir tarihte geçmeleri, kimlikleri hakkında ulaşılabilecek bilgileri güç kılmıştır. Bugüne kadar edinilen veriler ve kısmen de olsa bu tez çalışmasında mukayese edilen türkülerin benzerliği bize Gagavuzların, Oğuz, Kuman, Peçenek, Selçuklu Türkleri ve Karamanlılardan meydana geldiğini, zaman içinde Dobruca, Besarabya, Evros, Bucak, Ukrayna, Romanya gibi çeşitli bölgelere dağıldıklarını ve Gagavuz kimliğini sıyanet ve teşekkül ettirdiklerini göstermektedir. Yunanistan Gagavuzlarının söylediği bir türküde de bu durum anlaşılmaktadır:

Moldova bölgesinde[1]	(Hani) Bulduk kardeşlerimizi
Biz Bulduk sizi	Bu kadar uzaktan geldik
Çok sevindik	Sizi bulmaya
(Hani) Bulduk kardeşlerimizi	Çok sevindik
Siz Gagavuz biz Gagavuz	(Hani) Bulduk kardeşlerimizi
Aynı kanımız var	Siz gibi sizi bekleriz
Çok sevindik	Bizim Gretiya'ya

[1] Yunanistan'daki Gagavuzların Moldova Beşalma Köyü'nde yaşayan Gagavuzları ziyareti sırasında söyledikleri bir türküdür. Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=N8eo8mj-Gug Bulgaristan'daki Gagavuzlar ile yaptıkları bir buluşma sırasında ise ilk dizeyi ''Bulgaristan sınırında'' şeklinde söylemektedirler. Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=ctoMxqP4Y5E

Çok sevindik (Hani) Bulduk kardeşlerimizi

1.2. Gagavuz Adı

‘’Gagavuz’’ adının nasıl ortaya çıktığına dair pek çok iddianın yanı sıra günümüzde de etimolojik olarak izah edilmekte zorlanılmaktadır. Bilim insanları Gagavuz adını yorumlarken birçok varsayımlarda bulunmuşlar ve bu topluluğun dahil olabileceği etnisite bu varsayımlarla bağdaştırmışlardır. ‘’Gagavuz’’ adına ilk defa 1817 yılında gerçekleşmiş bir nüfus sayımının kataloğunda rastlanılmıştır (Cebeci, 2008, s. 1).

Cumhuriyet döneminde, Gagavuz adının ilk kez Yaşar Nabi Nayır tarafından dile getirildiği bilinmektedir. Nayır, 1936 yılında Balkanlar’a yaptığı seyahatinde Gagavuzların yaşadığı Besarabya yöresinde bu toplulukla karşılaşmış ve bu topluluğun kendilerini ‘’Gagavuz’’ olarak adlandırdıklarından bahsetmiştir. Bu topluluk hakkında yaptığı incelemeler sonucunda Gagavuz adının *Oğuz* adından çıktığını, *gaga* kelimesinin de *Gök* kelimesinden geldiğini belirterek bu adın ‘’Gök Oğuz’’ dan geldiğini söylemektedir (Nayır, 1999, s. 89). İslam Ansiklopedisi’nde ‘’Gagauzlar’’ maddesini yazan Theodor Menzel, *auz* kısmının *Oğuz* kelimesinin kısaltılmış şekli olduğunu, *gek*, *gök* kelimelerine muadil olarak gördüğü *gag* kısmının da kabilenin ikinci bir kolunu belirttiğini düşünmektedir (Anonim, 1979, s. 706).

Vecihe Hatiboğlu, Gagavuz adının *Oğuz* sözcüğünden değil *guz* sözcüğünden geldiğini düşünmektedir. Bu iddiasını şöyle desteklemektedir: ‘’yagız / yavuz sözcüklerinde olduğu gibi sözcüğün başındaki bölüm ise Kara/gara olabilir, bu durumda sözcük *Gara-guz* olur ki *-r-* dolayısıyla yine bir metatez olayı düşünülebilir (Hatiboğlu, 1979, s. 51).

Güngör ve Argunşah, Gagavuzların yerel gazetesi olan ‘’Ana Sözü’’ gazetesindeki Mustafa Kafalı’nın Gagavuz adı ile ilgili görüşlerine de yer vermiştir. Kafalı, Slav dillerinde *ö* sesi olmadığını ve bu sesin *o* sesine döndüğünü belirtmiş ve devamında da Rusça’da *o* sesinin *a* olarak telaffuz edildiğini, böylece *Gök Oğuz* kelimesinin *Gag Oğuz*’a dönüştüğünden bahsetmiştir (Güngör & Argunşah, 2002, s. 13-14). Azeri araştırmacı Güllü Yoloğlu da benzer görüşleri savunarak, Slav söyleşinin

etkisiyle bu adın *Gagauz* şeklinde telaffuz edildiğini söylemektedir fakat bir yazım şekli olarak kendisi *Qaqauz* yazılışını kullanmaktadır (Yoloğlu, 1996, s. 5).

Önceki bölümde aktardığımız üzere Gagavuzları Selçuklu Türklerine dayandıran Bulgar tarihçi Balasçev, Dobruca diyalektinde *k*'nin *g* gibi telaffuz edildiği ve Gagavuz adının da *Keykavus*'tan geldiği görüşündedir. *Kalata* yerine *Galata*, *Kurban* yerine *Gurban* denildiğini dolayısıyla *Kaykavuz/Keykauz* yerine de *Gagauz* denildiğini ifade etmiştir (Manov, 2001, s. 35-36). Ahmet Hasan Cebeci, önce *Gök Oğuz* tezini savunmuş fakat daha sonra yaptığı araştırmalar neticesinde bu adın *Kaykavus*'tan geldiğini söylemiştir (Cebeci, 2008, s. 9). Halil İnalcık, Zayançkovski, Kemal H. Karpat gibi isimler de bu görüşü savunmaktadır (Güngör & Argunşah, 2002, s. 13).

Atanas Manov bu adın *Keykauz*'dan geldiği görüşüne katılmamaktadır. Ona göre Gagavuzlar, Anadolu Türkleri gibi *k* harfini *g* diye söylemezler. Aksine *k* sesini iyice telaffuz ederler. *Kalata*, *Kurban* denildiğini söyler.

> *Bunu bir yana bırakırsak, bütün bu söylenenler doğru olsaydı, Anadolu'dan kendisiyle birlikte buralara gelen Keykauz'un uyruklarına ilkönce Gagauzlar denilmek gerekirdi. Oysa bunlara Selçuklu ya da Osmanlı Türkleri denilmiştir. Gagauz adı İzzettin Kaykauz uyruklarına, hatta bunlar yerli Gagauzlarla karıştıktan, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra bile verilmemiştir.* (Manov, 2001, s. 36).

Nevzat Özkan, *Keykavus* adının *Gagavuz*'a tek bir kelime olarak dönüşmesi ihtimalini zayıf görmektedir (Özkan, 2019, s. 34). Harun Güngör ve Mustafa Argunşah da benzer görüşleri savunarak bu iddiayı reddetmektedir (Güngör & Argunşah, 1998, s. 25).

Bilindiği üzere 1064 yılında Tuna ötesine geçip daha sonra Peçeneklerin ve Bulgarların saldırısıyla Uzların bir bölümü Bizans uyruğuna geçmiş bir kısmı da geri dönerek Rus sınırları üzerine yerleşmiştir. Rus Prensi Vladimir II Monomakh tarafından siyasal egemenliğini kaybeden Uzlardan ''Karakalpaklılar'' olarak anılan topluluğun, Rus topraklarında sınır bekçiliği yapmaya başladığını ve *Kala-Uz* olarak anılmaya başlandığını belirten Manov, Gagavuz adının sınır bekçisi anlamındaki *Kala-Uz*'dan gelen bir unvan olduğu konusundaki şüphelerini dile getirmiştir (Manov, 2001, s. 7-36).

Müstecip Ülküsal da Oğuzların Hristiyanlığı kabul ettikleri için bu adın bir unvan olarak verildiği görüşündedir (Güngör & Argunşah, 2002, s. 15).

Gagavuz Yeri'nde 1996 yılında yayımlanmaya başlayan 3 aylık Gagavuz dergisi olan ''Sabaa Yıldızı''nın ilk sayısında görüşlerini ''Neredän gagauz adı geldi'' başlıklı yazısında görüşlerini dile getiren Gagavuzolog L. A. Pokrovskaya, Gagavuz adının 10. yüzyılda Gorguz gölünde (bugünkü Balkaş gölü) yaşayan *Gangakuz/Kangaguz* olarak anılan bir Türk, Oğuz topluluğuna dayandırmakta ve Gagavuzlar arasında bilinen ''Ganga-kişi'' adındaki bir masal üzerine folklorik ilgi kurmaktadır. ''Bölä adları kimi türkologiyayı üürenmemış adamnar uydurdu kendi fantaziyasına görä. Türk halkların isforıyasında bölä adlar yoktu'' diyerek diğer görüşleri de reddetmektedir (Pokrovskaya, 1996, s. 60).

Gagavuz araştırmacı ve yazar Diyonis Tanasoğlu, Gagavuz adının *Hak-Oğuz*'dan geldiğini öne sürmüştür. *Gag* hecesinin Oğuzlarda ''hak, öz, asıl'' anlamlarına geldiğini dile getiren Tanasoğlu konu ile ilgili de İslam dinini kabul etmeyen Oğuzlar'ın kendisine ''biz Hak-Oğuz, biz dönmeyiz'' dediğini söylemiştir (Güngör & Argunşah, 2002, s. 16). Abdülmecit Doğru da Hristiyanlığa giren Oğuzların kendilerini Müslüman olan Oğuzlardan ayırmak için bu ibareyi kullandıklarını ifade etmiş ve Rusların *h* sesini *g* sesine dönüştürmesine bağlamıştır (Özkan, 2017, s. 15). Güngör, Argunşah ve Özkan; bu görüşün tarihsel tutarsızlığını dile getirerek reddetmektedirler (Güngör & Argunşah, 1998, s. 25) (Özkan, 2019, s. 35).

Türkolojinin kurucusu olarak bilinen Vasili Radlof, Gagavuz adını *gag* ve *auz* şeklinde iki kelime olarak incelemiştir. Baştaki *gak*, *gök* ya da *gok* kelimelerinin Oğuz boylarından herhangi birisini karakterize eden bir sıfat olduğunu belirtmiştir (Radloff, 2020, s. 32). Benzer görüşleri savunan Moşkov da *gag* sözcüğünün Oğuzların boylarından birisinin adı olduğunu ifade eder (Moşkov, 2021, s. 20). Dimitrov, Gagavuz adının Sanskritçede ''nesil'' anlamına gelen *ga* ya da *gaga* sözcüğünden ortaya çıktığını iddia etmektedir. Ona göre Gagavuz demek ''Uzların torunları, Uzların ardılları'' demektir (Manov, 2001, s. 35). Manov, ''Eğer (Ga) ya da (Gaga) Hristiyanlaşmış Oğuzlar değil de özel bir Oğuz kabilesi anlamına gelmiş olsaydı, Gagauzlarla aynı kökenden, ama

Muhammed'in dininden olan Gacallara da Gaga-uz'lar denmek gerekirdi'' (Manov, 2001, s. 36-37) diyerek bu iddialara da katılmamaktadır.

Ahmet Bican Ercilasun, ''Gagavan'' denilen Ardahan ve Posof'un yerlileri olan Meshet Türklerinin ağzı ile Gagavuzların ağzı arasında neredeyse aynı sayılacak benzerliklerden de yola çıkarak, ''Gagavan'' adının Kıpçak asıllı Meshet Türkleri'ne Karslılar tarafından verilen bir isim olduğunu aktarmakta ve Gagavuz adının Kıpçaklarla Uzların kaynaşmasından meydana geldiğini iddia etmektedir. *Gaga* kelimesini halk ağızlarındaki anlamıyla ''kuru, esmer'' olarak aktaran Ercilasun, Gagavuz ismini ''kuru, esmer Oğuz'' şeklinde açıklamaktadır (Ercilasun, 1989, s. 478-479).

Zeki Velidi Togan *Kaka Uz* yahut *Aga Uz* tamlamaları üzerinde durmaktadır (Togan, 1981, s. 165).

Gagavuzların Yunan asıllı olduğu iddialarını ve Yunanlıların bu adı *Gagavüs* olarak telaffuz ettiklerini ''Gagavuzların kökeni''ne dair olan bölümde aktarmıştık. Yine bahsetmek gerekirse, *Gag* sözcüğü Arnavut soyadlarından birisidir. *Vüs* sözcüğü ise Yunanca ''inek'' anlamına gelmektedir. Arnavutların, Yunanlıların yakın akrabası olması ve Gagavuzların da tarımla uğraşmasından yola çıkılarak bu ad *Gagavüs* olarak telaffuz edilmiştir (Diribaş, 2020, s. 21-22).

''Gagavuz'' adıyla ilgili bir diğer iddia ise Homeros'un ''İlyada'' destanına dayandırılmaktadır. Yuanis Nikolau'nun görüşlerine yer veren Manov; Nikolau'nun, ''Varna'' üzerine yazdığı kitapta ''Gagavuz'' ismini Homeros'un destanında geçen ''Agavlar'' sözcüğüne yakınlaştırdığından bahsederek şu bilgileri devamına ekler:

> *Bu toprakların en eski sakinleri olan bu insanlardan Pliniy (Pilinius) de (Katuzlar, Krovuzlar) diye söz eder: ''O yörelerde ve Odessos (Varna) kentinde Krovuzlar ki, bir Trak ya da Got ulusudur, yaşar. Kara-deniz kıyılarıyla Panisu (Kamçı) ırmağından Kurni (Balçık yakınında Ekrene köyü)'ye dek olan yerlere egemen bulunuyorlardı. Daha sonra, barbarların (Katuzlar) dediği Pigmey ulusunun geldiğini söylerler.''.* (Acaroğlu, 1999, s. 479).

Bu iddiaya dipnot olması adına şu bilgileri aktarabiliriz: ''Türk'' adının ilk kullanımı MS 1. yüzyıla dayandırılmaktadır. Azak Denizi'nin doğusunda yaşayan insanlar, Pomponius Mela ve Plinius isimli Romalı tarihçiler tarafından ''Turcae/Tyrcae'' ismi ile kayda geçirilmiştir. Pomponius Mela, Azak Denizi'nin kuzeyindeki ormanlarda

yaşayan Turcae'den söz etmektedir ve Yaşlı Pliny (Plinius),'in ‘’Natural History’’ adlı eserinde aynı bölgede yaşayan halkların bir listesini vermektedir ki Tyrcae'de bunların arasındadır (Oksay & Çelik, 2011, s. 293).

Gagavuzlar hakkındaki literatürlerin çoğunda bu adın *Gagauz* şeklinde yazılışı söz konusudur. Türkiye'de de Gagavuzlar hakkında yapılan çalışmalar ve araştırmalarda *Gagauz* yazılışı çoğunluktadır. Bunun dışında *Gagavuz*, *Gagoğuz*, *Gök Oğuz* yazılışları da kullanılmaktadır. Özkan, *Gagauz* yazılışının fonetik açıdan Türkçeye, özellikle de Türkiye Türkçesine uymamasından ve *ğ* harfinin Gagavuz Türkçesinden tasfiye edilmesinden dolayı *Gagavuz* yazılışını benimsemiştir (Özkan, 2017, s. 14). Biz de bu çalışmamızda Özkan'ın görüşlerine katılarak *Gagavuz* yazılışını tercih etmekteyiz. Ayrıca belirtmek gerekirse, Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe sözlüğünde de *Gagavuz* yazılışı kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022).

1.3. Gagavuz Tarihi

Polonyalı doğubilimci, Türkolog Tadeusz Kowalski, Gagavuzları üst üste üç katmandan meydana gelmiş bir ‘’maden filizi’’ olarak görmektedir. Kowalski'ye göre en eski tabaka olarak bahsettiği birinci tabaka kuzeyli bir Türk topluluğunun bakiyesidir. İkinci tabaka Osmanlıların Balkanlara gelişinden daha önceki bir devre uzanan kuvvetli bir güneyli gruptur. Üçüncü tabaka ise Osmanlı dönemindeki Türk kolonilerinden ve Türkleşmiş unsurlarından meydana gelmiştir (Kowalski, 1949, s. 499). Güngör ve Argunşah'ın (1998, s. 21) da katıldığı bu görüşteki katmanları açıklamak gerekirse, ilk tabakayı teşkil eden grup Peçeneklere, Oğuzlara ve Kumanlara dayanmaktadır. İkinci tabaka Osmanlılardan önce Balkanlar'a giden Selçuklular'a, son olarak üçüncü tabaka ise Osmanlı döneminde Balkanlar'a geçen Karamanlılara ve Türk kolonistleriyle Türkleşmiş unsurlara dayanmaktadır.

Günümüz Avrupa devletlerinin temellerinin atıldığı bir olay olarak kabul edilen Kavimler Göçü'nün bir sonucu olarak da Türk coğrafyası geniş bir yer tutmuştur. Orta Asya'dan Balkanlar'a, Orta Avrupa'ya ilerleyen Türk boyları birçok Türk devletinin kurulmasında öncü rol oynamıştır. Türk akınlarının yayıldığı bu geniş alanda da hakim olan din Hristiyanlıktır.

Orta Asya'dan gelenler ilk Peçenekler olmuştur. Tarih boyunca Peçenekleri Oğuzlar, Oğuzları ise Kumanlar takip etmişlerdir. Peçenekler 948 yılında Kiev'i kuşatmasıyla Don Nehri'nden Tuna Nehri'ne kadar olan bölgeyi yurt edinmişlerdir. 1030 yılında Kumanlarca kovalanan Uzlar, Volga ve Don nehirlerine doğru ilerleyerek Peçeneklerin üstüne yürümüştür. Sahip oldukları toprağın çoğunluğunu kaybeden Peçenekler, Dinyeper ve Tuna arasındaki bölgede toplanmışlardır. 1040 yılından sonra Uzların hücumları nedeniyle Peçenek reisleri Kilteroğlu Turak ve Balçaroğlu Kegen arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Peçeneklerin bir kısmı Kegen önderliğinde Bizans'a sığınıp Hristiyanlığı kabul etmişler ve Dobruca'da bulunan Drister kasabasının yakınlarındaki sınır kasabalarına yerleştirilmişlerdir. Daha sonra Turak kuvvetleri Tuna'yı geçerek Kegen'e saldırmıştır fakat Bizans'ın desteğiyle Kegen, Turak ve ardılları olan Peçenekleri yenmiştir. Bu yenilgiden sonra esir olan Turak ve 140 Peçenek büyüğü İstanbul'a getirilip Hristiyanlaştırıldıktan sonra Sofya ve Niş arasına yerleştirilmişlerdir. Bu iskan politikasından sonra Peçenekler, Bizans'a karşı birkaç kez isyan etmiş ve başarısız olmuşlardır. 29 Nisan 1091 tarihindeki gerçekleşen Lebenium savaşında yenilen Peçenekler siyasi güçlerini tamamen kaybetmişlerdir.

Kuman baskısı sebebiyle ilerleyişini sürdüren Uzların Orta Dneper kıyılarına yerleşmesi Rus prenslerini rahatsız etmiş ve bu bölgeden kovalanan Uzlar Balkan Yarımadası'na hareket etmişlerdir. 1064 yılında Tuna'yı geçen Uzlar, Bizans'ın Balkan sahasına saldırmış fakat başarısızlıkla sonuçlanan bu saldırından sonra Uzlarların bir kısmı Bizans hakimiyetini kabul etmiştir. Bunun sonucunda Bizans, daha önce hizmetine aldığı Peçeneklerle beraber Uzları kitleler halinde katletmiştir. Bir kısmı açlıktan ve soğuktan kırılmış, bir kısmı da Rus sınırlarının yakınlarına yerleşmeye kalkışmış ve 1080 yılında Vladimir II Monomakh tarafından bozguna uğratılarak Rusya'nın sınır muhafızlığını yapmışlardır. Yunanlı tarihçi Paparigopulo'nun görüşlerine başvuran Manov, konu ile ilgili şu bilgiyi vermektedir:

> *1065 yılı Tuna'nın kuzey yörelerinde Uzlar ya da Oğuzlar adını taşıyan başka bir Türk ulusu ortaya çıkmıştır. Bu barbarlar Skilitsi'ye göre 600.000, Zonara'ya göre 60.000 kişiden oluşup sayısız her tür kaynaklarla Tuna Irmağını geçmiş, orada bulunan kendilerinin geçirtmemek isteyen Bulgar ve Yunanlılardan oluşan ordu güçlerini dağıtarak bütün Bulgar boşluklarına dağılmışlardır. Bunların bir bölümü Selanik ve Ellada'ya dek ilerleyerek yolları üstüne gelen her şeyi yağmalamışlar, dönüşte kışın şiddetinden yağma ettikleri şeyleri fırlatarak acınacak*

> *bir duruma düşmüşlerdir. Ama daha büyük bir bölümü oluşturan ötekiler, Bulgaristan'daki egemenliklerini korumuşlar, oradan Trakya ve Makedonya'yı yağma etmişlerdir. İmparator kendilerine armağanlar vererek geri çekilmeleri için kandırmak istemişse de başaramayarak sonunda bunlara karşı yürümek zorunda kalmıştır. Ancak o sıralarda ordu pek yoksulmuş. O denli ki ondan 60 yıl öncesine dek İstanbul'dan çeşitli düşmanlara karşı süreklice harekete geçen kalabalık bir orduya karşılık Konstantin Duka bu sefer Uzlara karşı ancak 150 kişiyle çıkabilmiş. Ama talihin bir lütfu olmak üzere henüz sefere çıkan Hirovakhi (Selanik yakınında) mevkiine doğru yakınlaşan bu küçük ordu müthiş düşmanın açlıktan ve veba hastalığından yok olduğunu, Peçeneklerle Bulgarların saldırısına uğradığını haber almıştır.* (Manov, 2001, s. 7).

Rusya'ya yerleşmiş olan Uzların bir kısmı muhtemelen kullandıkları başlıklar nedeniyle ''Karakalpaklılar'' adıyla bilinmektedir. Golubovskiy'e göre bunlar bir kabile değil Peçenek, Uz (Tork), Kuy ve Berendeylerin karışımıdır (Radloff, 2020, s. 31). Bu yerleşim yerindeki az sayıdaki Peçenekler, Uzlar ve birtakım Türk boyları Ruslar tarafından Hristiyanlaştırılarak ayrı bir piskoposluk kurarlar.

1224 yılında Rus ve Kumanlardan oluşan ortak ordunun Moğollar tarafından bozguna uğratılmasından sonra Kumanların bir kısmı ve Rus sınırı üzerinde yaşayan Uzlar kitleler halinde göç etmek zorunda kalarak Tuna'yı geçip Dobruca'ya yerleşmişlerdir. Bir kısmı da Makedonya, Macaristan bölgelerine yerleşmiştir. 1237-1238 yıllarında Kumanlara ikinci kez savaşan Moğollar, Kumanların Karadeniz'in kuzeyindeki hakimiyetlerini sonlandırdılar. Özkan (2017, s. 20), ''Besarabya'' isminin, eski bir Kuman komutanı olan ''Tok Tamer''in oğlu ''Basar Apa'' adından geldiğini aktarmıştır.

1261 yılında, Kuzeyden gelen Türk kavimleri olan Peçenek, Uz ve Kumanlar tarafından mesken tutulan Balkanlara, güneyden gelen Türkler de yerleşmişlerdir. O yıllarda Moğol baskısı ve kardeşi IV. Rükneddin Kılıçarslan arasındaki anlaşmazlık sonucu Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog'a sığınan Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus, güneyden gelen Türk göçlerinin ilk önemli halkasını oluşturmuştur. 1261 yılında, Keykavus ve Sarı Saltuk ile beraberinde gelen Türk topluluğu Dobruca'ya yerleştirilmiş ve buradaki Türk varlığı da güçlenmiştir. Çok geçmeden iktidarı ele geçirmekle suçlanan Keykavus ve taraftarları, Paleolog tarafından saf dışı bırakılmış ve diğerleri de Hristiyan olmaları şartıyla bağışlanmıştır. Bu olaylardan sonra hapsettirilen Keykavus ile oğulları Mesut ve Geyumers, Altınordu hükümdarı Berke Han tarafından kurtarılmıştır. Berke Han, Keykavus ile iki oğlunu kurtardıktan sonra Sarı Saltuk'u ve

Dobruca'da bulunan Türklerden bir kısmını Heyhat Sahrası olarak da bilinen Deşt-i Kıpçak'a götürmüştür. 1280 yılında Keykavus'un ölünce oğulları Anadolu'ya geçmiş, Sarı Saltuk da Berke Han'ın hükmüyle çevresindekilerle birlikte Dobruca'ya dönmüştür. Yazıcıoğlu Ali, Keykavus ve Sarı Saltuk ile gelen Türklerin 1300'lü yıllarda Sarı Saltuk'un ölmesiyle Hristiyan olduklarından söz etmiştir (Özkan, 2019, s. 52).

Dobruca bölgesi o tarihlerde Peçenekler, Uzlar, Kıpçaklar ve Selçuklu Türkleri tarafından tamamen Türk mıntıkası haline gelmiş ve Bizans'ın zayıflamasıyla da bir devletin kurulabilmesi için elverişli bir bölge olmuştur. Bu durumlardan yararlanan Kuman soyundan gelen Arhunt Balık, Dobruca'daki Hristiyan Türkler ile birlikte bir Oğuz (Gagavuz) devleti kurmuştur. Sınırları Tuna'dan Emine Burnu'na kadar uzanan bu devletin ilk başkenti Kalliakra'dır. Kalliakra'dan sonra başkent Varna olmuştur. Balık'tan sonra devletin başına kardeşi Dobrotiç geçmiştir. Dobrotiç zamanında bu devlet, Selçuklu filoları ile deniz hakimiyetini arttırarak güçlenmiştir. Daha önce ''İskit Yurdu'' olarak anılan bu bölge, Dobrotiç öldükten sonra ona ithafen ''Dobrotiç Yurdu'' olarak anılmış daha sonra Türkçeye ''Dobruca'' olarak geçmiştir. Dobrotiç'in ölümünden sonra yerine oğlu Yanko (İvanko) geçmiştir. Yanko, Gagavuzların son padişahı olmuştur.

1393 yılında Yıldırım Bayezid'in Balkanlara yürümesiyle Dobruca toprakları Osmanlı hakimiyetine girerek bu bağımsız Oğuz devleti ortadan kalkmış ve halkın bir bölümü Müslüman olmuş, bir bölümü de Hristiyan olarak kalmışlardır. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet, tüm Hristiyanları İstanbul patrikliğine bağlamıştır. Kendi kiliselerini ve alfabelerini kuramayan ve Türkçe konuşmaya devam eden Gagavuzlar patriğin yönetiminde kalmış, bunların bir kısmı ''Türkçe konuşan Elenler'' adını alarak Rum etkisi, bir kısmı Bulgar ve Rus etkisi, küçük bir kısmı da Türklerin etkisinde kalmıştır. Bu durum Gagavuzların etnisitesi hakkında ''Rum Gagavuzları'', ''Bulgar Gagavuzları'' ve ''Gerçek Gagavuzlar'' olarak üç farklı zanna yol açmıştır. Moşkov (2006, s. 33); Bulgarların Gagavuzları iki gruba ayırdığını belirterek Miletiç'in ifadesine başvurmuş ve Bulgaristan'da yaşayan ''Bulgar Gagavuzları'' kendilerini hep Bulgar saydıklarını ve o kültüre göre yaşamlarını devam ettirdiklerini, Deli Orman bölgesinde yaşayan ''Gerçek'' (Asıl, Sahil ya da Deniz kıyısı) Gagavuzları kendilerine hep ''Gagavuz'' dediklerini, Bulgarlar yerine Rum tarafını tuttuklarını belirtmiştir.

Osmanlı devletinin zayıflaması, ekonomik ve sosyal iktidarsızlık, baskı yapan yerel toprak ağaları, eşkıya grupları ve Bulgar kilise yöneticilerinin dini baskıları yüzünden Gagavuzların bir kısmı Besarabya ve Bucak'a yerleşmeye karar vermiştir. 1765-1812 yılları arasında gerçekleşen bu göç dalgasının dışında yine bu tarihlerde birbirinden ayrı üç Osmanlı-Rus savaşı yaşanmıştır. Bulgaristan'dan bu bölgeye göçen Gagavuzlar, 1770 yılında ilk olarak ismi ''Çadır'' ve ''Orak'' olan iki köy kurmuşlardır. Gagavuzlar bu iki köyün dışında, 1812 yılında yapılan Bükreş antlaşmasına kadar Moldova'da ve Dobruca'da dağınık halde yaşamışlardır. Bu antlaşmadan sonra bölgenin Rusya hakimiyetine geçmesiyle göçmenlere toprak verilerek iskan hareketleri hızlanmıştır. Çadır köyünü terk eden Gagavuzlar Çadır-Lunga köyünü, Orak köyünü terk eden Gagavuzlar ise Avdarma köyünü kurmuşlardır.

20. yüzyılın başlarında gelindiğinde Çarlık'ın Ruslaştırma politikalarının artmasıyla Gagavuzlar, 6 Ocak 1906 tarihinde Atmaca Pavli ve Andruş Galaçan önderliğinde isyan başlatarak Komrat'ta Gagavuz devletini kurduklarını ilan etmiş ancak çok geçmeden 15 gün içinde Rus kuvvetleri bu yeni devlete son vermiştir. Ekim devriminden sonra 27 Kasım 1918 tarihinde Romanya, Besarabya bölgesini ilhak ederek Büyük Romanya'yı kurmuş ve Gagavuzlar da Romanya hakimiyeti altına girmiştir.

12 Haziran 1931 tarihinde Türkiye'nin Romanya büyükelçisi olarak göreve başlayan Hamdullah Suphi Tanrıöver, Dobruca ve Besarabya bölgelerinde incelemeler yaparak Türkiye Türkleri ile Gagavuz Türkleri arasındaki ilişkiyi güçlendirmiştir. Tanrıöver, 30-40 kadar Gagavuz gencini tahsillerini yapmak üzere Türkiye'ye göndermiştir (Bulgar, 2020, s. 15). Bu isimlerden birisi de çok tanınmış bir müzisyen ve müzikolog Vasili Öküzçü (Veysel Arseven)'dür (Bulgar, 2020, s. 6). Tanrıöver bunun dışında 26 Gagavuz köylerinde Türkçe eğitim veren okullar açtırmıştır.

2. Dünya Savaşı'nda Almanların tarafında yer alan Rumen cephesinin yıkılmasıyla, Sovyetler Birliği 29 Haziran 1945 tarihinde Besarabya'yı tekrar ele geçirmiş, 1947'de Paris Barış Antlaşmasıyla da Rusya'ya bağlanmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1946-1947 yıllarında Gagavuzların %60'ı açlıktan hayatlarını kaybetmişlerdir. ''Aaçlık'' dönemi olarak anılan bu dönemde, sadece Balboka (Kotlovina) köyü 5500 Gagavuz'dan 3300'ünü açlığa kurban vermiştir. Günümüzde

Ukrayna sınırlarında olan bu köyün mezarlığında, açlıktan ölenler için kara taştan yapılan bir anıt mezar bulunmaktadır. Sovyetlerin dağılma sürecine girdiği dönemde Stepan Bulgar başkanlığında 1987 yılında Komrat'ta ''Gagavuz Halkı'' adlı bir örgüt kurulmuştur. Bu örgüt tarafından 12 Kasım 1989 tarihinde yapılan kurultayda; özerk Gagavuz devletinin kurulması için bir deklarasyon yayımlanarak Moldova devleti içerisinde Gagavuz Özerk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Moldova devletinin bu hareketi tanımaması üzerine Gagavuzlar, 19 Ağustos 1990 tarihinde de Moldova'dan ayrı bir otonom devlet kurmuşlardır. Bu devletin ilk Cumhurbaşkanı, 1 Aralık tarihinde yapılan genel seçimle Stepan Topal olmuştur. Bir yıl sonra Sovyetler birliğinin dağılmasıyla 27 Ağustos 1991'de Moldova bağımsızlığını ilan etse de Gagavuzların kurduğu devleti tanımamışlardır. 1994 yılında Moldova'daki seçimlerde Gagavuzların da desteklediği partinin iktidara gelmesiyle, 23 Aralık 1994 tarihinde Moldova Parlamentosunda ''Gagavuz Yeri'nin Özel Statüsü Hakkında Kanun Tasarısı'' kabul edilmiş, Moldova Anayasası'na eklenen bir maddeyle de Gagavuz Yeri Özerk Cumhuriyeti tanınmıştır. Gagavuzlar, self-determinasyon statüsüne sahip bir millet sayılmışlar ve günümüze kadar gelmişlerdir.

1.4. Gagavuz Yeri

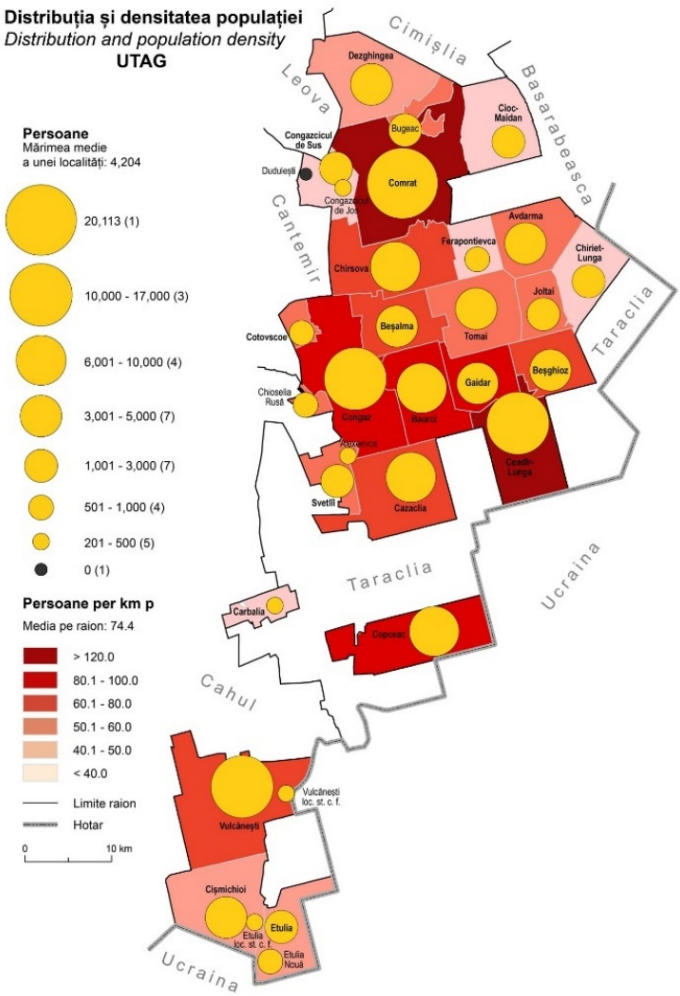
Moldova'nın güneyinde bulunan Gagavuz Yeri Özerk Cumhuriyeti 1831 km^2 yüz ölçümüne sahiptir. Moldova topraklarının %5.4'ünü oluşturan Gagavuz Yeri (Gagauz Eri), ''Gagauziya'' olarak da anılmaktadır.

Moldova Cumhuriyeti Anayasası ve kanunlarına tabi olan bu özerk bölge kendi sınırları içinde düzeni sağlayabilecek meşru güce sahiptir. Devlet başkanı, Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi'nde ''Halk Topluşu'' olarak adlandırılan milli meclis tarafından seçilir.

Gagavuz Yeri Özerk Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Gagavuz Türkçesi (Gagauzça), Rusça ve Rumence'dir. Moldova Cumhuriyeti'nin milli bayrağı yanında, Gagavuzya'nın bayrağı da vardır. ''Bu bayrak mavi, kırmızı ve beyaz zemin üzerine üç sarı yıldızdan meydana gelmektedir. Mavi Türklüğü, beyaz eski Türklerde batıyı ve barışı, kırmızı serbestlik ve özgürlüğü, yıldızlar ise geçmişi, hali ve geleceği temsil etmektedir.'' (Özkan, 2017, s. 27).

5 Mart 1995 tarihinde yapılan referandum ile Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi'nin sınırları belirlenmiş ve buna göre 32 yerleşim birimi Gagavuz Yeri'ne katılma kararı almıştır. Bu yerleşim birimlerinin 3'ü şehir, 29'u köyden oluşmaktadır. Şehirler; Komrat (Gagavuz Yeri'nin başkentidir), Çadır ve Valkaneş'tir. Köyler ise; Aleksevka, Aşağı Kongazcık, Avdarma, Baurçu, Beşalma, Beşgöz (Kopkuy), Bucak, Çeşmeköy, Coltay, Çok Meydan (Karlık), Dezginci, Duduleşti, Etulya, Etulya Gara, Ferapontevka, Gaydar, Karbalı, Kazayak, Kıpçak (Tatar-Kıpçak), Kırlannar (Kotovkoe), Kiriyet, Kirsova (Başköy), Kongaz, Köseli Rus, Svetlıy (Denevit), Tomay, Valkaneş Gara, Yeni Etulya, Yukarı Kongazcık'tır.

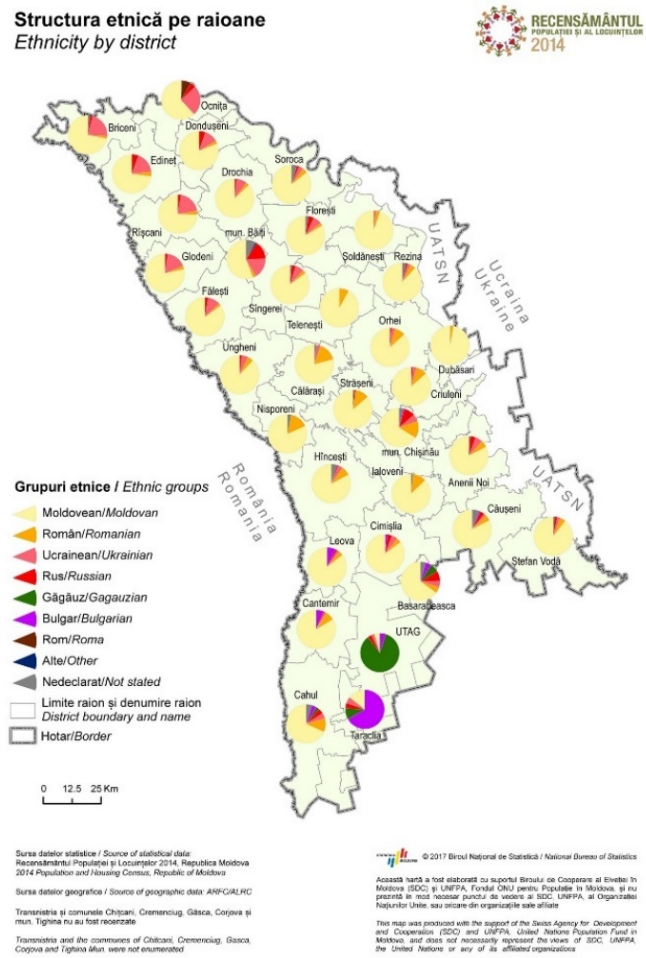
Aşağıdaki harita, 2014 yılında Moldova'da yapılan nüfus sayımlarına göre UTAG (Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia) yani Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi'nin şehirlerdeki ve köylerdeki nüfus yoğunluğunu belirtmektedir (Recensamint Statistica, 2022):

Şekil 1: Gagavuz Yeri Nüfus Yoğunluğu

2014 nüfus sayımına göre Gagavuz Yeri'nin nüfusu 134.535 olarak belirtilmiştir. Bu nüfustan diğer etnik gruplar çıkarıldığında Gagavuzların nüfusu 112.387'dir.

Yine aynı verilere göre aşağıda, etnik aidiyetini ''Gagavuz'' olarak deklare edenler pasta grafiklerinde yeşil renkte belirtilmiştir. Moldova'nın güneyinde bulunan Gagavuzya Özerk Bölgesi, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia (UTAG) olarak belirtilmektedir (Recensamint Statistica, 2022):

Şekil 2: Moldova'daki Etnik Gruplar

Günümüz Moldova Cumhuriyeti'nde toplam 126.010 Gagavuz yaşamaktadır. Gagavuzlar bugün Moldova'nın dışında çoğunlukla Ukrayna ve Bulgaristan'da yaşamaktadırlar. Gagavuzlar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı tarihleri boyunca çeşitli ülkelere göç etmişlerdir. Dağınık olarak yaşadıkları bu ülkeler arasında; Romanya, Yunanistan, Makedonya, Estonya, Litvanya, Belarus, Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Rusya, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, İspanya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya ve Arjantin bulunmaktadır. ''Gagauzların nüfusuna ilişkin kayıtların objektif ve kesin olmayışından dolayı bugün dünyada 580.000-600.000 civarında Gagauz'un bulunduğu tahmin edilmektedir.'' (Erendor, 2021, s. 228).

1.5. Gagavuz Türkçesi

Gagavuz dili (Gagauzça), Oğuz Türkçesinin bir kolu olması sebebiyle Türk diyalektlerinden biri olarak kabul edilir. Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi gibi başlıca Oğuz dil grubunu teşkil eden bu dillerden Türkiye Türkçesine en yakın Gagavuz Türkçesidir. Gagavuzları dil açısından değerlendiren Türkolojinin kurucusu kabul edilen Vasili Radlof ve onun öğrencisi Moşkov da bu halkı şüphesiz Türk olarak kabul etmektedirler.

Gagavuz dili başka diller tarafından sürekli etkilenmiştir. Bilindiği üzere iki veya daha fazla farklı diller konuşulan ortamlarda diller birbirlerini etkilemiş ve etkilemektedir. ‘’Gagauzların yıllar boyunca Selçuk Türkleriyle birlikte yaşamaları sayesinde dilleri yeterli derecede Osmanlıcaya benzemiştir: özellikle Varna, Balçık, Kavarna ve yörelerinde…’’ (Manov, 2001, s. 16). Bunun dışında yine birlikte yaşadığı Bulgar, Yunan, Romen, Rus ve Moldovan dillerinden de çokça kelime almıştır.

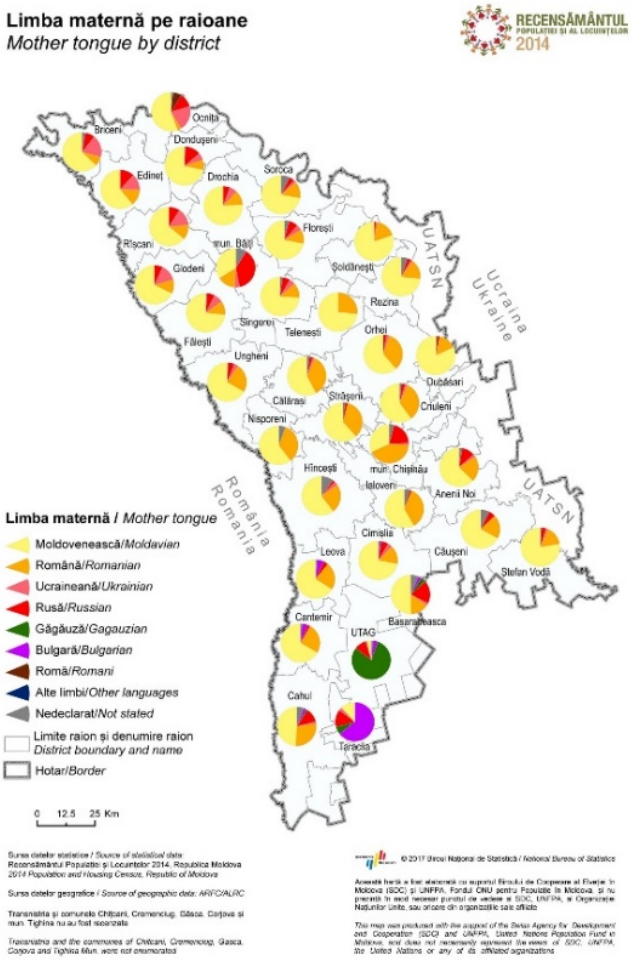
> *Gagauzlar Bizans idaresi altında yaşadıkları zaman Rumca, Bulgar idaresi altında yaşadıkları zaman Bulgarca, Romen idaresi altında yaşadıkları zaman Romence, Besarabya'nın Ruslar tarafından alınmasından sonra Rusça öğrenmek zorunda kalmışlardır. Bu yüzden de son yıllara kadar kendi dillerinde edebi eserler verememişlerdir. Hala Gagauz Türkçesi ile yazılmış ilmi eser sayısı yok denecek kadar azdır.* (Güngör & Argunşah, 2002, s. 60)

Gagavuz Türkçesi’ni diğer Oğuz dillerin ayıran farklardan birisi söz dizimidir. Gagavuzcanın cümle yapısı devriktir. Yüklem, daha çok başta ve ortada kullanılmaktadır. Bundan dolayı da Slav, Yunan, Rumen dillerinin etkisinin bulunduğu tartışma konusu olmuştur. ‘’Ancak, biz Gagauzcanın söz diziminin tam olarak Slavcanın etkisi altında kaldığını söylemenin çok doğru olmayacağı kanısındayız; çünkü Gagauz Türkçesinin cümle yapısı sadece devrik cümlelerle değil, kurallı cümlelerle de izah edilmektedir.’’ (Özakdağ, 2016, s. 206).

2014 yılında Moldova’da yapılan nüfus araştırması verilerine göre, Gagavuz Yeri’nde yaşayan halkın %79’u Gagavuzcayı kendi ana dili kabul etmektedir. Gagavuz Yeri’nde yaşayan Gagavuzların nüfusuna göre bu oran %95’tir. Yine aynı verilere göre halkın %54’ü Gagavuzcayı şehir içerisinde iletişim için kullandığını belirtmekte, Gagavuz nüfusuna göre de bu oran %65’tir.

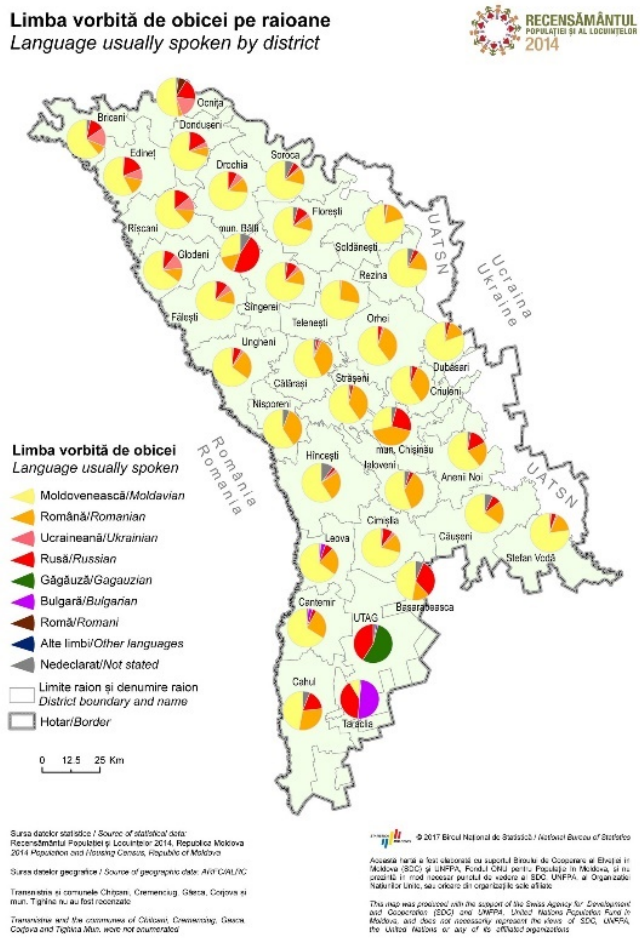
Bugün Gagavuzca, Gagavuz Yeri'ndeki köyler dışında gündelik yaşamda konuşma dili olarak kullanılmamaktadır. 3 ilde (Komrat, Çadır, Valkaneş) sokak adları, tabelalar, reklamlar çoğunlukla Rusça'dır. Okullarda eğitim Rusça olarak verilmektedir. İkinci dil konumunda bulunan Gagavuzca, bugün Unesco'ya göre kritik eşikteki diller arasında yer almaktadır.

2014 yılında Moldova'da yapılan nüfus araştırmasının verilerine göre ana dilini ''Gagauzça'' olarak deklare eden bölgeler aşağıda pasta grafiklerinde yeşil renkte belirtilmiştir (Recensamint Statistica, 2022):

Şekil 3: Moldova'daki Ana Diller

Aşağıdaki haritada yine aynı verilere göre günlük iletişim dili olarak Gagauzça konuştuğunu deklare edenler pasta grafiklerinde yeşil renkte belirtilmiştir (Recensamint Statistica, 2022):

Şekil 4: Moldova'daki Günlük İletişim Dili

Gagavuzlar, Grek alfabesiyle Türk dilinde yazılmış Karamanlıca olan, çoğunluğu din ve dua kitaplarıyla kendilerine özgü bir yazılı kültür geliştirmişlerdir. Gagavuzlar dini bilgileri bu kitapları okuyarak öğrenmişlerdir. ‘’Karamanlıca kitaplar sadece dini bilgileri değil beraberinde Nasrettin Hoca Fıkralarını ve halk anlatılarını da içine alan zengin bir milli halk kültürünü Gagavuz Türklerine taşımıştır.’’ (Özkan, 2019, s. 79). Bu kitapların Gagavuzlarda bulunuşu ve yayılışı şimdilik 19. yüzyıl’ın ikinci yarısı olarak

bilinmektedir (Dryga, 2010, s. 105). Gagavuz başpapazı Mihail Çakır (1861-1938) 20. yüzyılın başlarında Rumence din ve dille ilgili kitaplar yayımlamıştır. 30 Temmuz 1957 tarihinde Gagavuzca için alfabe verilmesi kararlaştırılmış ve bunun üzerine Diyonis Tanasoğlu ve L. A. Pokrovskaya tarafından kiril esaslı Gagavuz alfabesi meydana getirilmiştir (Pokrovskaya, 2017, s. 100).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ''Moldova'nın Latin alfabesine geçmesinin ardından Gagavuz Yeri parlamentosunun 26 Ocak 1996 tarih ve 22-VIII/I sayılı kararıyla yeni bir Latin esaslı Gagavuz alfabesi daha kabul edilerek önceki alfabeye bazı yeni harfler eklenmiştir.'' (Özkan, 2019, s. 82). Bugün de kullanılan Gagavuz alfabesi şu şekildedir: *Aa*, *Ää*, *Bb*, *Cc*, *Çç*, *Dd*, *Ee*, *Êê*, *Ff*, *Gg*, *Hh*, *Iı*, *İi*, *Jj*, *Kk*, *Ll*, *Mm*, *Nn*, *Oo*, *Öö*, *Pp*, *Rr*, *Ss*, *Şş*, *Tt*, *Ţţ*, *Uu*, *Üü*, *Vv*, *Yy*, *Zz* (Vasilioglu & Stoletnäyä, 2018, s. 92).

Bu alfabedeki ünlü harflerin yanı sıra yazılı metinlerdeki tespitlere göre Türkiye Türkçesinde bulunmayan uzun ünlüler de bulunmaktadır. Bunlar: *aa*, *ää*, *ee*, *êê*, *ıı*, *ii*, *oo*, *öö*, *uu*, *üü* ünlüleridir. Zayançkovski de, Bulgaristan'daki Gagavuzlardan derlediği metinlerde normal ünlülerin dışında 8 uzun ünlü tespit etmiştir. Bunlar: ā, ē, ī, ī̄, ō, ō̄, ū, ū̄ ünlüleridir (Zajączkowski, 1966, s. 8).

Bu tezin üçüncü bölümünde incelenen Gagavuz metinleri bugün kullanılan Gagavuz alfabesine göre sıralanmış olup, önseste bu alfabede bulunmayan harfler benzer harflerin ardından verilmiştir.

Radlof ve Moşkov, 19. yüzyılın son yarısında yaptıkları çalışmalarla tespit ettiği ve bugün de varlığını sürdüren iki Gagavuz ağzı vardır. Bunlar ''merkez ağzı'' ve ''güney ağzı''dır. ''Moldova'da yaşayan Gagauzların çoğunluğunun konuştuğu *merkez ağzı* yani şimdiki zaman fiillerin *geleer*, *gideer* şeklinde telaffuz edildiği ağız, aslında Deliorman ağzıdır. Aynı fiillerin *geliy*, *gidiy* şeklinde telaffuz edildiği *güney ağzı* diye adlandırılan ağız da Dobruca Türk Ağzıdır.'' (Güngör & Argunşah, 2002, s. 64).

Merkez ağzı; Komrat ve Çadır merkezlerinde ve Baurçu, Beşalma, Beşgöz, Coltay, Çok Meydan, Gaydar, Kazayak, Kıpçak, Kiriyet, Kirsova, Kongaz, Kongazcık, Tomay köylerinde konuşulmaktadır.

> *Beşalma köyü ağzı (artık MSSR'deki Çadır-Lunga ili ağzı), MSSR'deki Komrat ve Çadır-Lunga illerindeki tüm kalan ağızlar gibi (buraya 20'den fazla köy ile Komrat ve Çadır-Lunga şehirleri girer) merkez diyalektine dayanır. Merkezi diyalektin konuşurları anlaşılan geçmişte "Bulgar" Gagauzlarına aitti ve şimdi de onların pek çoğu kendilerini "Bulgar" saymaktadırlar.* (Pokrovskaya, 2018, s. 172)

Güney Ağzı; Valkaneş merkezinde ve Etulya köyünde konuşulmaktadır.

Özkan (2019, s. 70), her iki ağız özelliklerinin de görüldüğü köyleri şu şekilde belirtmektedir: Avdarma, Çeşmeköy, Dezginci ve Karbalı köyü. L. A. Pokrovskaya bu konu ile ilgili şu bilgileri bizlere aktarmaktadır:

> *Besarabya'da geçen bir buçuk asır içinde önceki "Bulgar" ve "Gerçek" Gagauzların kısmen birbirine karışması doğaldır. Çünkü Bulgaristan'dan göç sonrası Gagauzların iki gruba bölünmesi, politik ve bölgesel anlamı yitirdi. Öyle ki güney diyalekti bölgesinde (MSSR'deki Vulkaneşti şehri) Çeşmeköy bulunmaktadır ve bu köyün ağzı merkez diyalektine dayanır. USSR'deki Odessa bölgesinde hem güney diyalektine (Vinogradovka, Kotlovina, Aleksandrovka) hem de merkez diyalektine (Dimitrovka, Kubey, Novosyolovka vd.) ait ağızlar mevcuttur. Merkez ve güney diyalektleri arasında sınırda iki diyalektinde özelliklerini içeren karışık ağızlı Karboliya köyü (Kagul'dan uzak değildir) bulunur. Ama gene de Gagauzcanın bu iki diyalekti arasındaki bölgesel ve dilsel farklılıklar, yeterince bu net çizgileri korumaya devam etmektedir.* (Pokrovskaya, 2018, s. 172)

Radlof ve Moşkov da, bu iki ağız arasında büyük bir fark bulunduğunu dile getirmiştir: ''Bu farkın nereden kaynaklandığını bilmiyorum. Fakat bu farkın, Gagauzların Tuna'nın gerisinden Besarabya'ya yerleşmelerinden önce daha fazla olduğunu düşünüyorum'' (Radloff, 2020, s. 40).

Gagavuzlar bugün bile iletişimin geçtiği bu iki ağız arasında anlamsal olarak zorlandıklarını ifade etmektedirler.

1.6. Gagavuz Adet ve Gelenekleri

Gagavuzlar, farklı dine mensup ve farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen, doğumdan ölüme pek çok adet ve gelenekleri diğer Türk toplulukları ile büyük benzerlik göstermektedir. Bu ritüellerden dikkate değer olanlardan birisi de kurban kesmektir. Gagavuzlar kurban kesme adeti için ''Allahlık'' adını verdikleri buzağıları seçerler. Diğer hayvanlardan ayrılan buzağılar, tamamen serbest bırakılıp istediği yerde otlanırlar ve hiçbir şekilde kısıtlanmazlar. Kurtların bile bu hayvanlardan korktuklarına inanan Gagavuzların, bu sığırları tarladan ve bahçeden kovmaları büyük günah sayılır. Köyde bu

şekilde 6 ila 7 buzağı olunca köylüler tarafından buzağıları besleyecek özel biri tutulur. Buzağılar 7 yaşına geldiğinde kurban edilmeye hazır hale gelmiş sayılır. Bu kurbanları hayvanların sahipleri kestikten sonra satıp parasını kiliseye bağışlarlar ya da misafirlere ikram edilmek üzere büyük ziyafet verirler. Bu ziyafet sofraları genellikle, biri ağır hastalıktan iyileştiğinde, yeni eve taşındığında, uzun süre sonra çocuk sahibi olabildiğinde vb durumlarda yapılmaktadır. Bu kurban ritüelinin dışında da birçok kurban geleneği bulunmaktadır. Hıdırellez'de (Hederlez) yani ''ilkyaz''ın ilk gününde kurban olarak kuzu kesilmektedir. Hıdırellez'de olduğu gibi 15 Ağustos Panagiya (Hz. Meryem) gününde de kurban kesilir. Yılbaşı gecesi ve 3 Şubat günlerinde yalnız erkek çocuğu olan aileler de horoz kesip dağıtırlar. Bu kurban ritüellerinin dışında bir de kutsama kurbanı kesilmektedir. Bu ritüelde ev sahipleri kilisede gerçekleştirdikleri evlilik yıldönümlerini anmak için akrabalarını davet eder ve koyun keserler. Gelen konuklar yer, içer, şarkı söyler ve dans ederler. Kurban kesme geleneğinin varlığını Gagavuz türkülerinde de görmekteyiz:

İlenka – dünya gözäli,
İlenka astalanmış.
İlenka asta yatmış.
Dokuz sene İlenka asta yatmış,
Ne «mamu» baarmış, ne «tati».
İlenkanın mamusu pazar günü
Çıkmış kapu önünä,
Em aalarmış,
Em Allaha yalvarırmış:
– «Allahım, kaldır benim
İlenkamı!
Dokuz sene oldu asta yatıyêr,
Ne lafını işittik.
Kaldır, Allahım,
Sana kurban kesecäm,
Panayada kurban kesecäm».

İlenka işitmiş manisini,
İlenka baarmış mamusuna:
– Gel, mamu, gel içeri,
Annadêyım sana astalıımı.
Bän, mamu, diil Allah astalı,
Bän meraktan, mamu, gidecäm,
Dimitrinin meraandan.
Ölecäm, mamu, gidecäm,
Sän bana yas tutasın.
Tahtalar başına urunca.
Sän, tati, bana yas tutasın
Sakalın dizine urunca.
Dimitri, bana yas tutasın,
Çoşmedän gidip gelince,
Kulaanda çiçek senince.
(Kvilinkova, 2011, s. 519)

Gagavuzların doğumdan ölüme kadar olan gelenekleri bize renkli bir görünüm tebarüz etmektedir. ‘’İnsannarın arasında baalantılar, sevgi, gözellik bizim türkülerimizdä, adetlerimizdä bir belli er kaplêr.’’ (Stamova, 2010, s. 206). Gagavuzlar, hamile kadının karnının şeklinden doğacak çocuğun cinsiyetini hakkında tahminde bulunmaya çalışır. Kadının karnı sivriyse oğlan, yassı ve genişse kız doğması beklenir. Doğum yapan kadına doğumdan üç gün öncesine kadar ve doğumdan üç gün sonrasına kadar su verilmesinin tehlikeli olduğu düşünülür ve su yerine votka içirilir. Bu adetin bir benzeri de Osmanlı Türklerinde görülmektedir (Moşkov, 2021, s. 33). Çocuğu olmayan kadınlar ise genellikle yaşlı kadınların hazırladığı muskaya başvururlar. Doğumu gerçekleştirecek olan ebe birkaç ay öncesinden seçilir (Perçemli, 2011, s. 26). Çocuk doğunca çalışkan olsun diye göbek bağını ekmeğe sürterler. Çocuğun doğmasıyla birlikte, ‘’küçük pita’’ (küçük ekmek) ve ‘’büyük pita’’ (büyük ekmek) adını verdikleri şölenler yapılır. Çocuğun ilk dişini ilk görene hediye olarak ip ve iğne verilir ki, çocuğun dişleri iğne gibi sivri olsun ve iğne deliğinden ipliğin çıkması gibi diş de dişetinden rahat çıksın.

Gagavuzlarda evlenme adetinin evreleri de Türkiye Türklerinin evlilik evreleriyle benzerlik göstermektedir. Bu evreler; kız isteme, söz, nişan, emiş (üzüm) töreni, düğün ve gerdek (kırmızı votka) şeklindedir. Ailelerin rızasıyla yapılan düğünleri sağdıç yönetir. Ailelerin rıza göstermediği durumlarda da ya da kız, istemediği birine verildiğinde oğlan kızı kaçırır. Kaçırılan kıza da ‘’kaçkın’’ denir. Kız kaçırma olayları bazen ekonomik nedenlerden dolayı da gerçekleşebilir. Çünkü kaçırma olayından sonra yapılan düğünlerde, masraf gerektiren adetlerin büyük bir kısmı atlanmaktadır.

Gagavuzlara göre insanın ruhu kalbinde yaşar. İnsanın ölümüyle ruh, bedenden çıkarak ‘’can böcää’’(kırlangıçkuyruğu kelebeği)’ne dönüşür. Ölü yıkandıktan sonra ölü evinde ‘’pita’’(mayasız ekmek) ikram edilir ki, ölen kişinin adına son kez misafirperverlik görevi yerine getirilmiş olsun. Kırk gün süren yasın ardından ölen kişinin diğer dünyaya geçtiğine inanılır.

Hederlez (Hıdırellez) yortusu, diğer Türk toplumlarında olduğu gibi Gagavuzlar için de büyük bir mana taşımaktadır. *Ederlez*, *Ay Yorgi* ya da *Ay Görgi* olarak da bilinen bu yortu mayıs ayının 6’sında kutlanmaktadır. Doğanın yeniden canlanmasının ilk günü kabul edilen bu bayramda kurban kesilir, güreşler olur ve gençler horuya giderler.

Hıdırellez Bayramı dışında, Ocak ayında (Büük ay) yeni yıl yortuları, Şubat ayında (Küçük ay) Kilise yortuları, Mart ayında (Baba Marta) *Kırk Kaşık Yortusu*, Nisan ayında (Çiçek ay) *Paskalya Yortusu*, Mayıs ayında (Hederlez ay) *Pipiruda Yortusu*, Haziran ayında (Kirez ay) *Konstantin ve Elena Yortusu*, Temmuz ayında (Orak ay) *Kirikaşköp Günü*, Ağustos ayında (Harman ay) *Probrejen Günü*, Eylül ayında (Ceviz ay) *Küçük Panayıya Günü* (Meryem Ana'nın doğumu), Ekim ayında (Canavar ay) Canavar Yortuları, Kasım ayında (Kasım ay) *Kasım Yortusu*, Aralık ayında (Kıran ay) *Kolada Yortusu* gibi ritüeller de Gagavuzların milli yortuları arasında yer almaktadır.

1.7. Gagavuz Halk Edebiyatı

Gagavuz Halk Edebiyatı; Anadolu Türk Halk Edebiyatıyla da benzerlik gösteren, oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Çeşitli toplumlarla birlikte yaşamalarına rağmen günümüze kadar asimile olmadan, ana dillerini ve milli kimliklerini koruyarak gelmelerindeki sebeplerden birisi de kültürel ve sözlü edebi zenginliklerini koruyabilmeleridir.

Gagavuzlar zengin bir sözlü edebiyata sahiptirler. Bu sözlü edebiyatın içinde atasözleri, deyimler, bilmeceler, fıkralar, tekerlemeler, halk hikayeleri, masallar, maniler, türküler, efsaneler ve özellikle de Nasrettin Hoca fıkraları bulunmaktadır. Ağızdan ağıza yayılan bu yapıtları inceleyen Manov (2001, s. 126), bu yapıtların büyük bir bölümünün Türk ulusunun yapıtlarıyla yakınlık gösterdiğini belirtmektedir. Yazılı edebiyata geç bir zamanda geçen Gagavuzlar, ilk yazılı eserlerini ancak 20. yüzyılın ortalarında ortaya koyabilmişlerdir.

Gagavuzlar, sözlü ve yazılı edebiyat alanlarında Anadolu'da yaşayan Karamanlıların edebiyatından etkilenmiştir. Grek alfabesiyle Türkçe eserler yayımlayan Karamanlılar, bu eserlerini kendileri gibi Hristiyan olan Gagavuzlara da ulaştırıyorlardı. Bu eserlerin arasında başta İncil olmak üzere birçok halk edebiyatı eserleri de geliyordu. Bu eserler arasında Nasrettin Hoca fıkraları, Arzu ile Kamber, Kerem ile Aslı, Şah İsmail, Köroğlu, Aşık Garip gibi eserler bulunmaktadır. Tüm bunların dışında, her toplumda olduğu gibi Gagavuzlar da yaşadıkları coğrafyadaki diğer etnik grupların kültüründen ve

uzun süre mensubu olduğu Sovyet ideolojinin kültüründen ve edebiyatından daima etkilenmiştir.

Gagavuzlara ait olan bu sözlü edebiyat ürünleri ilk olarak Rus generali olan Türkolog Valentin Moşkov tarafından derlenmiş ve 1895 yılında *Gagauzki Teksti* ‘’Gagavuz Metinleri’’ adlı eserinde yayımlanmıştır. Ardından (1900-1902) *Gagauzi Benderskogo Uezda* ‘’Benden İlinin Gagauzları’’ adlı eserini vermiştir. Moşkov daha sonra 1904 yılında *Proben der Volkslitteratur der Türkischen Stämme* ‘’Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler’’ adlı serisinin 10. cildi olan *X. Theil. Mundarten der Bessarabischen Gagausen.*, Rusça *Nareçiya Besarabskih Gagauzov* ‘’X. Bölüm / Besarabya Gagauzlarının Ağızları’’ adlı eserini yayımlamıştır. Moşkov bu eserde Gagavuzlara ait birçok masal, hikaye, efsane, bilmece, atasözü, deyim, yanıltmaç, mani, türkü gibi sözlü edebiyatı aktarmış ve ek olarak da bazı türkülerin notalarını vermiştir. Moşkov’dan sonra Yaşar Nabi Nayır, 1936 yılında Gagavuzlara yaptığı bir ziyaretten sonra bazı saptamalara ulaşmış ve bunun yanı sıra bazı edebi derlemeler de yaparak tüm bunları *Balkanlar ve Türklük* adlı eserinde yayımlamıştır. O yıllarda Bulgaristan’da yaşayan Gagavuzlar hakkındaki ilk araştırmaları, derlemeleri kapsamlı bir şekilde yapan önemli bir isim de Atanas Manov’dur. Manov yaptığı bu çalışmaları 1938 yılında *Potekloto na Gagauzite. Tehnite, Obiçai i Nravi* adlı eseriyle yayımlanmıştır. Bulgarca olarak yayımlanan bu kitap bir yıl sonra M. Türker Acaroğlu tarafından Türkçe’ye çevrilerek ‘’Gagauzlar (Hıristiyan Türkler)’’ adıyla yayımlanmıştır.

1959 yılında Gagavuz yazar Dionis Tanasoglu, kiril esaslı alfabe ile *Bucaktan Seslär Literatura Yazıları* adlı derleme çalışmasını yayımlamıştır. Bu kitapta Gagavuz halk edebiyatından ve Gagavuz çağdaş edebiyatçılarından örnek eserler verilmiştir. Polonyalı doğubilimci W. Zajączkowski (Zayançkovski), 1960 yılında yayımladığı *Gagauskie Teksty Folklorystyczne* ‘’Gagavuz Folklor Metinleri’’ adlı makalesinde ve 1966 yılında yayımladığı *Język I Folklor Gagauzów Z Bułgarii* ‘’Bulgaristan Gagavuzlarının Dili ve Folkloru’’ adlı çalışmasında Gagavuzların halk kültürleri ve edebiyatlarıyla ilgili önemli bilgiler ve çok sayıda metin vermektedir.

1960 yılında Tanasoglu’nun ardından Gagavuz araştırmacı yazar Nikolay Baboglu 1969 yılında *Gagauz Folkloru* adlı eseriyle birçok türkü, bilmece, masal

metinlerine yer vermektedir. Yine Gagavuzlar için önemli olan, onların bağımsızlığı ve budunları için önemli edebi eserler veren bazı kişiler arasında; Gagavuz Yeri başpapazı Mihail Çakır, Gagavuz müzikolog Mihail Koltsa, Gagavuz folklorcu Mariya Durbaylo, Gagavuz bilim insanı Mariya Vasilyevna Maruneviç; Gagavuz kültürü, edebiyatı ve tarihiyle ilgili uzun süre derleme çalışmaları yapan ve bu çalışmalarını *Gagauzluk: Kultura, Ruh ve Adetlär* adıyla kitap olarak 2010 yılında Gagavuz halkı ile buluşturan Gagavuz şair, yazar, folklorcu Todur Zanet gelmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

GAGAVUZ HALK MÜZİĞİ ve TÜRK HALK MÜZİĞİ

2.1. Gagavuz Halk Müziği

Gagavuz halk müziği, çok renkli bir müzikal yapı arz eder. Müzik ise, Gagavuzların yaşamlarında da önemli bir yere sahiptir. Müziksiz düğün, doğum günü, bayram geçirilemez.

> *Müziğin sesini duyunca her yaştan kadınlar ve erkekler horu yerine gider. Genç kız ve erkekler dans ederken çocuklar horunun ortasında koşturur ya da yakınlarda oyun oynarlar, yaşlılar ise yakınlardaki evlerin önünde oturup bayramlıklarını giymiş çocuklarına bakmaya doyamaz, aralarında son havadisleri paylaşırlar.* (Moşkov, 2021, s. 73).

Her bir kasabada, köyde mutlaka profesyonel ya da amatör müzisyenler, halk orkestraları ve müzik grupları bulunur. 1900'lü yıllardan günümüze kadar hala adı anılan müzisyenlere rastlamaktayız. Bu isimlerden bazıları kemençeci Ivan Yuvarlak, A. Dişli, V. Nedu, S. Lazarev, kavalcı P. Kara, türkücü M. Meckar, P. Vornikov ve E. Dimova'dır (Gagauz, 1998, s. 28).

Gagavuz folkloruyla ilgili yapılan çalışmaları incelediğimizde daha çok Gagavuzların tarihi, adetleri, menşei, halk edebiyatları ve Gagavuz adının etimolojisi gelmektedir. Gagavuz halk müziği bu konular arasında daha az dikkat çeken konumdadır. Bu müzik hakkında bilgi veren ilk çalışmalar arasında yine bildiğimiz üzere Moşkov'un ''Bender İlinin Gagauzları'' adlı çalışmasını görmekteyiz. Moşkov, yaptığı bu çalışmayla o dönemdeki Gagavuz halk çalgılarından, halk danslarına ve şarkılarına kadar önemli tespitlerini kayda geçirmiştir. 1934 yılında Mihail Çakır'ın çıkardığı ''Basarabyalı Gagauzların Tarihi'' adlı eserde de yine Gagavuz halk müziği ile ilgili tespitlere rastlamaktayız. Çakır'ın (1998, s. 64) bu tespitleri arasında dikkat çeken bir nokta ise, Gagavuzların açık alanlarda türkü çalmalarına izin verilmediği, bu sebeple de sadece evlerinde ve kapalı yerlerde türkü söyleyebildikleri noktasıdır. Moşkov (2021, s. 79) yine aynı eserde Gagavuzlar arasında bu yaygın olmayan türkü söyleme geleneği hakkında, türküye değer verilmediğinden değil aksine fazla değer verildiği için halk arasında yaygın olmadığını söylemiştir.

Halk müziği hafızası ve arşivi, bir ulusun kimlik ve kültür inşası için önem arz eden bir gerçektir. Bunun üzerine, 1950 ve 1960 yılları arasında geçen 10 yıllık süreçte N. Kiosa, L. Berow, O. Tarassenko, L. Pokrovskaya, L. Gagaus ve M. Kolsa yaşayan Gagavuz ürünlerini derleme çalışmalarına başlamışlardır (Kolsa, 1997, s. 46). Gagavuz halk müziği ile ilgili etkin ve kapsamlı bir çalışma ancak 1969 yılında, Gagavuz müzisyenler tarafından başlatılabilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde 1971 yılında, Kişinev Sanat Enstitüsü'nde eğitim gören müzisyen Mihail Kolsa tarafından ''Gagavuz Müzik Folklor Modlarının Bazı Unsurları'' adlı çalışma yayınlanmıştır. 1972 yılında müzisyen Dimitri Gagauz tarafından da ''Bucak Gagauzların Müzik Folkloru'' adlı çalışma yayınlanmıştır.

1980 yılına gelindiğinde ise Mihail Kolsa tarafından, 21 halk havası ve 16 halk türküsünün olduğu toplam 37 eserden oluşan ''Muzıka Gagauzov'' adlı iki plaklı bir albüm yayınlanmıştır. 1989 yılında ilk defa Gagavuz türkülerinin notalarıyla verildiği ''Narodnıye Pesni Gagauzov'' adlı kitap yayınlanmıştır. 29 halk türküsü notasından oluşan bu kitap L. Pokrovskaya ve M. Çernışeva tarafından yayınlanmıştır.

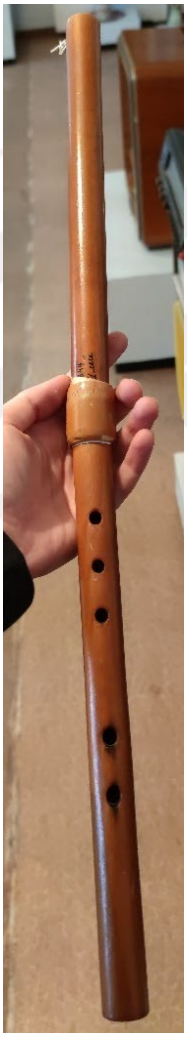
Gagavuz müziğinin veyahut Gagavuz halk müziğinin teorik, armonik özelliklerine dair bilimsel, akademik bir çalışmanın varlığından ne yazık ki söz edilememektedir. Bunun dışında da ne Gagavuz halk müziğinin bütününü ne de notalarını, türlerini, yörelerini tümüyle ele alan bir temsil bulunmamaktadır. ''Maalesef bugün Gagauz Yeri'nde hazırlanmış müzik araştıran kadroların sakıntısı ve başka sebeplerle müzik araştırmak sürece zor gidiyor. Demek ki, Gagauz kültürünün prosesi de, genellikle, çok zorluktadır.'' (Gagauz, 1998, s. 29).

2.1.1. Çalgısal Yapı

Kaval, çırtma, gayda, zurna, düdük, kauş, kemençä, kobza, tambur, davul, daarä, Gagavuz halk müziğinde kullanılan belli başlı halk çalgılarıdır. Bu halk çalgılarının yanında akordeon, keman, kontrabas, klarnet, trompet, gitar, zil, tsimbal, drimba, mandolin, balalayka enstrümanları da Gagavuz halk müziğinde kullanılmaktadır.

Üflemeli çalgılar ailesini inceleyecek olursak: *Kaval*, ağaçtan veya kamıştan yapılan, 58-62 cm uzunluğa sahip ve toplamında sadece ön klavyesinde 5 deliği bulunan

bir çalgıdır (Karanfil, 2013, s. 83). Komrat müzesinde sergilenen kaval çalgısı incelememiz bu tanımı doğrulamaktadır. Moldovanlara ait Moldovan kavalını incelediğimizde de, çalgının sadece ön klavyesindeki toplam delik sayısının yine 5 olduğunu görmekteyiz. Birkaç mahalli müzisyenin görüşüne başvurduğumuzda, bize ‘’orta kaval’’ dediği kaval çalgısının sadece ön klavyesindeki toplam delik sayısının 6 olduğunu beyan etmiş ve göstermiştir. Kaval çalan kişiye de kavalcı denilmektedir.

Şekil 5: Komrat Müzesi'nde Sergilenen 5 Delikli Kaval

Şekil 6: 6 Delikli Kaval

Şekil 7: Moldovan Kavalı

Çırtma, sesi pikolo flüdü andıran, güçlü ve keskin bir sese sahiptir. Görünüm itibariyle kavala benzeyen bu çalgının 30-40 cm uzunluğunda ve toplamında sadece ön klavyesinde 6 deliği bulunmaktadır. Ağaçtan veya kemikten yapılmaktadır. Bunun yanında şekil olarak Türk halk çalgısı zambır (argun) ve çifte kavala benzeyen iki farklı klavyeli çırtmanın yan yana birleştirilerek icra edildiği de görülmüştür. Çırtma çalan kişiye de çırtmacı denilmektedir.

Şekil 8: Kemikten Yapılmış Bir Çırtma

Şekil 9: İki Klavyeli Çırtma

Gagavuzlarda seyrek görülen *gayda* çalgısına ve gayda icra eden (gaydacı) müzisyenlerin isim ve fotoğraflarına müzelerde rastlamaktayız. Gagavuzların müzik ekiplerinde seyrek görülen bu çalgı daha çok Bulgaristan ve Yunanistan Gagavuzlarında aktif kullanılmaktadır (Karanfil, 2013, s. 85). ‘’Zurna adlı çalgıya ne Moşkov’un, ne de Çakır’ın materyallerinde rastlamıyoruz. Ama bazı bölgelerin yaşlı Gagauzları halk çalgılarının içinde zurnanın da olduğunu anlatıyorlar. Bu çalgıyı Çadır kasabasının müzesinde de görebiliriz.’’ (Karanfil, 2013, s. 85).

Şekil 10: Beşalma Müzesi'nde Sergilenen Gayda

Şekil 11: Beşalma Müzesi'nde Fotoğrafı Sergilenen Gayda İcracısı

Vurmalı çalgılar arasında *davul*, tokmak yardımı ile çalınmaktadır ve günümüzde Gagavuz halk müziği ekiplerinde kullanılmaktadır. Günümüzde artık kullanılmayan *daarä* isimli başka bir vurmalı enstrümana da rastlamaktayız. Küçük davul, daire anlamlarına gelen bu çalgı Gagavuz müzesinde sergilenmektedir (Karanfil, 2013, s. 87).

Telli çalgılar arasında *tambur*, günümüzde de kullanılan 3 telli bir çalgıdır. Gövdesi küçük ve sapı uzun olan bu çalgı Orta Asya'da dombra adıyla bilinmektedir. *Kobza*, genellikle eşlik çalgısı olarak kullanılan ve köy orkestralarında kemanla birlikte çalınan 4 çift yani toplamda 8 teli olan bir çalgıdır. Teller yukarıdan aşağıya çifter olarak re-la-re-sol şeklinde sıralanır. Moşkov (2021, s. 73), Kongaz köyünde yaptığı derlemeleri aktarırken kobza için 12 telli demiştir.

Gagavuzlara ait ve önemli araştırmalara konu olan bir diğer telli enstrüman ise *kauş*tur. Dizin üstüne konularak, arşe yardımıyla çalınan üç telli bir çalgıdır. İlk tel melodiyi oluştururken diğer iki tel ise dem olarak kullanılır. Moşkov (2021, s. 77) 3 telden birisinin metalden ve diğer iki telin de bağırsaktan yapıldığını gözlemlemiştir. Teller beşli

aralıklarla re-la-re şeklinde sıralanmaktadır (Kolsa, 1997, s. 47). 2012 yılında kauş hakkında Gagavuz Yeri'nde saha araştırması yapan Atakan Deligöz; tellerin akorduna dair Constantin Ruşika, Pötr Petkoviç ve Topal Sergey'in görüşlerine başvurarak, tellerin dörtlü veya beşli aralıklarla sol-re-sol veya la-mi-la şeklinde akortlanabileceğini bizlere aktarmıştır (Deligöz, 2021, s. 34). Çakır ve Moşkov, bu enstrümanı ''kauş kemençe'' olarak adlandırmışlardır. Moşkov (2021, s. 77), bu enstrümanın görünümünün kaşığa benzediğini de belirtmektedir. Günümüzde bu çalgı maalesef artık icra edilmemektedir. *Kemençä* ise günümüzde klasik bir çalgı sayılsa da XX. yüzyılın başlarında Gagavuzlar tarafından da kullanılmaktaydı (Karanfil, 2013, s. 89). Ayrıca Veysel Arseven (2004, s. 36), Gagavuzların keman için ''kemençe'' dediklerini ifade etmiştir.

Şekil 12: Kauş Çalgısı

Şekil 13: Komrat Müzesi'nde Sergilenen Kauş

Şekil 14: Beşalma Müzesi'nde Fotoğrafı Sergilenen Kauş Yapımcısı

Moşkov ve Çakır'ın tespitlerine göre Gagavuzlar, ıslık müziğinde de kendilerini göstermektedirler. ''Genç Gagauz erkeklerinden, ıslık müziğinde kendini mükemmel geliştirmiş olanları duymuştum: dudaklarıyla, dansların en zor melodileri ile onların varyasyonlarını hayrete düşürecek temizlik ve hızda çalabiliyorlardı. Genel olarak ıslık çalma Gagauzlar arasında oldukça yaygındır.'' (Moşkov, 2021, s. 78).

2.1.2. Ritmik Yapı

Gagavuz halk müziğinin ritmik yapısı usullü ve usulsüz olabilir. Usullü türler genel olarak 12 zamanlıya kadar olan basit, bileşik ve aksak (asimetrik) usullerden oluşabilirler. Bunlar; 2/2, 2/4, 3/4, 4/4, 5/4, 6/4, 7/4, 8/4, 11/4, 3/8, 5/8, 6/8, 9/8, 11/8, 12/8, 5/16, 7/16, 9/16'lık usullerdir. Pokrovskaya'nın (1989) Gagavuz halk türküleri derlemelerini incelediğimizde 12 zamanlıdan büyük usullerin de kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar ise 13/4, 13/8, 14/8, 15/8, 16/8, 17/8, 18/8, 19/8, 20/8, 21/8, 22/8'lik

usullerdir. Bu usullerin, türkü sözlerindeki kelime, cümle ve mısra bitişlerine göre oluşturulduğunu görmekteyiz. Pokrovskaya'nın bu çalışmasında yine aynı kaygıları güderek 4/8 ve 8/8'lik usulleri kullandığını da görmekteyiz.

Ali Tanyıldız (1996, s. 49), Gagavuz türkülerinin ritimleri için tek düze olduğunu dile getirmiş ve bunun da Karadeniz türkülerine benzediğinden bahsetmiştir. Tanyıldız, türkü ritimlerine bakarak yaptığı çıkarımla Gagavuzların Anadolu kökenli olabileceklerini ortaya koymuştur.

2.1.3. Ezgisel Yapı

Gagavuzların asırlar boyu farklı topraklarda ve çeşitli kültürlerle birlikte yaşamalarının bir sonucu olarak, Gagavuz halk türküleri hem sözel açıdan hem de melodik açıdan heterojen bir yapı sergilemektedir. Birçok melodinin komşu devletlerin ve etnik grupların melodileriyle benzerlik gösterdiği görülse de, kendilerine özgün melodik bir yapıya da rastlamaktayız. ''Gagauzların halk sanatının türkü yaratma konusunda da bu canlılığını kaybetmediği kesinlikle söylenebilir, belki de kaderin bu küçük halkı birçok yabancı halkın arasında tek başına bırakmış olmasındandır.'' (Moşkov, 2021, s. 80). Çakır (1998, s. 64), Gagavuzların melodilerini Macarların melodilerine benzetmiştir. Moşkov (2021, s. 80), Gagavuzların söylediği türkülerin büyük çoğunluğunun eski ve mevcut komşuları olan Türklerden, Bulgarlardan ve Moldovanlardan almış olabileceğini söylemiştir. Natalia Costicova (2017, s. 189), ton itibariyle Gagavuz müziklerinin Balkan müziklerine daha çok benzediğini belirtmiş fakat doğu müziğinin etkileriyle de karşılaşılabileceğinden bahsetmiştir. Başka bir örnek vermek gerekirse, Kuzey Dobruca'daki Rumenlere ait bir dans türü olan ve içinde geleneksel Tatar, Türk, Bulgar, Ukrayna müziği unsurları barındıran ve kendine has 7/16'lık (2+2+3) usulü olan ''Geamparalele'' ritim ve melodilerinin Gagavuz halk müziği yapısıyla benzerlik gösterdiğini anlamaktayız (Rechberger, 2018, s. 36-37). Bu dans türü Romanya'nın diğer geleneksel danslarından çok farklı ve Kuzey Dobruca'nın (bugünkü Güneydoğu Romanya) en popüler dansıdır.

Gagavuz halk müziğinde enstrümantel ve vokal müziğe aynı ölçüde rastlamak mümkündür. İkisi sözel içeriğe sahip *türkü* ve *maani*dir. Üçüncüsü ise enstrümantel

içeriğe sahip *hava* ismi verilen müziklerdir. ‘’Halk türküsü ezgi ile söylenen halk şiiridir.’’ (Başgöz, 2008, s. 15). Gagavuzlar da halk şarkıları için ‘’türkü’’ terimini kullanmışlardır. ‘’Maani’’ olarak adlandırılan maniler ise ‘’küçük’’ ya da ‘’kısa’’ türkü anlamına gelmektedir. Manilerdeki sözlerin iyi anlaşılabilmesi için daha basit ve yalın ezgiler kullanılır. Müzik eserlerinde bir tür olarak adı geçen ‘’hava’’ terimi Gagavuzlarda yalnızca enstrümantel içerikli halk ezgileri için kullanılır.

Moşkov, Kolsa ve D. Gagauz’un enstrümantel Gagavuz müziğine ilişkin yani Gagavuz havalarına ilişkin derlemelerini ve tasniflerini incelediğimizde havaların **oyun havaları** ve **ara oyun havaları** olarak iki gruba ayrıldığını görmekteyiz. Biz de bu sınıflandırmaları dikkate alarak, konunun açıklanabilir olması önemsenerek aşağıdaki sınıflandırmayı uygun gördük.

Oyun havaları; çok yönlü ve emprovize karakterlidirler. Bu durum da icracıya birtakım zorluklar getirmektedir. Oyun havalarına örnek verecek olursak; *Kadınca*, *Aar Uyun*, *Sıkı Horu*, *Kapuya Karşı* (törensel oyun havası) ve *Fırlı Kundak* (gençlik oyunu) bunların başında gelmektedir. ‘’Oyun havaları ise, sözlü müzikten tamamen farklı bir karakter taşırlar. Dinamik ve sert hareketlidirler. Ritim ve usul bakımından, Rize ve Trabzon havalisi oyun havalarını hatırlatırlar.’’ (Arseven, 2004, s. 29-30).

Ara oyun havaları ise dinleti ve keyif amaçlı geliştirilmiş türlerdir. Bunların başında; *Yol Havası (Yolca, Marş)*, *Sofra Havası* (içki havası, masa havası), *Gelini Tellemää* (gelini giydirirken çalınan törensel bir hava), *Parnäla* (çoban ezgisi), *Dört Gücü*, *Komarska* ve *Garip Avası* gelmektedir. ‘’Gagauzların keyif için çaldıkları dans ve oyun müziklerinin melodileri oldukça hoş, dokunaklı ve ritmik açıdan karmaşıktır, genel olarak Macar melodilerini andırmaktadır. Bu benzerlik belki de en çok Macar dörtlüsü kullanımı nedeniyle ortaya çıkmaktadır.’’ (Moşkov, 2021, s. 78).

Kaynak yetersizliği dolayısıyla bu iki tür arasında konuşlandıramadığımız havalar arasında ise; *Çasornik*, *Gayda Avası*, *Gelini Aalatmaa*, *Gelini Atlatmaa*, *Gelini Baaşış Vermää*, *Joyana*, *Sadıca Karşı*, *Kiraţa Avası*, *Prost Olmak Havası* ve *Karşı Ava (Karşılama)* bulunmaktadır.

Kolsa (1997, s. 47), Gagavuzlara ait bütün oyun havalarının ve ara oyun havalarının, Gagavuzların yaşadığı tüm bölgelere yayıldığını ve bazı bölgelerde değişikliğe uğrasa dahi ritmik ölçülerin çoğunlukla aynı kaldığından bahsetmiştir. 9/16'lık ritmiyle *Kadınca*, 7/16'lık ritmiyle *Aar Uyun* ve bir halk oyunu olan iki vuruşlu basit usulüyle ''Düz Horu'' bunlara örnektir.

Gagavuzların halk dansı müzikleri de tıpkı diğer ülkelerin dans müzikleri gibi simetrik ve periyodik bir yapıya sahiptir. ''Gagauzlar, yaratılış itibariyle şen, cesur ve çeviktirler. Oyun havalarında bu bariz karakteri sezmemek imkansızdır.'' (Arseven, 2004, s. 30). Canlı ve hareketli karakter taşıyan Gagavuz halk oyunları belli bir program çerçevesinde sunulur. Bunlar; **tek ve çift kişilik danslar** ve **horular** olarak iki gruba ayrılırlar.

Tek ve çift kişilik danslar; *Rusça (Kozakça)*, *Çingenäycä* (çingene dansı), *Tukanca*, *Kuklayca*, *Kadınca*, *Aar Oyun (Maramca)*, *Ayönüsü* ve *Tavşanönüsü*'dür.

Halka şeklinde, el ele tutuşarak oynanan **horular**; *Düz Horu*, *Molduvanca (İki Yana)*, *Üç Ayak*, *Blaneräska*, *Çernousaka*, *Çifitça*, *Hardal*, *Susuyak*, *Padureţ, Jeçka (İiri Horu)*, *Prava Horu*, *Tersinä Horu* ve *Bulgarca*'dır. ''Toplu oyunlar ise halka yapılarak (Rize horonları şeklinde) oynanır.'' (Arseven, 2004, s. 34). **Yeni horular** ise; *Polyka Rusaţka* (Rus polkası), *Polyka Mazurka* ve *Kadril*'dir. Bu yeni danslara ek olarak bir de *Vals* adlı halk oyunu da bulunmaktadır (Zanet, 2010a, s. 447).

Gagavuzların icrasında kullandığı çevrimler, süslemeler Gagavuz halk müziğini belirleyen özgül özelliklerdir. Ezgiler diatonik, ses sistemi çok çeşitli, makamlar ise yalın ve bileşiktir (karma). Çakır (1998, s. 65), türkülerin minör melodili yani kasvetli, kahırlı, kederli ve dargın bir hava taşıdığını belirtmiş, bunun nedenini de onların eskiden çok zorluk çekmeleriyle ilişkilendirmiştir.
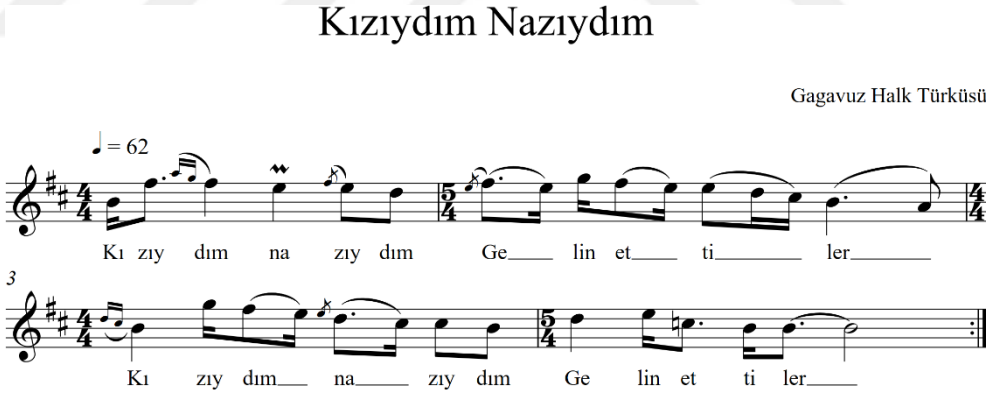
Kolsa, incelediği Gagavuz ezgilerinin bazı tonal özelliklerine değinmiş ve bu yaptığı çalışmada incelediği Gagavuz ezgilerinin %43'ünün **yalın** makama, %57'sinin **bileşik (karma)** makama sahip olduğunu tespit etmiştir (Kolsa, 1997, s. 46-58).

Uyumlu olan diatonik makamları **yalın** makamlar sınıfı içinde içinde incelemiştir. Bunlar dışında hemitonik tetrakord ve pentakordlardan oluşan ezgileri de tespit etmiştir.

Bu dizilerde küçük ikili (k2) aşağıdaysa frigyen modu, ortadaysa minör dizisi, yukarda ise majör dizisi etkisi görülür. Hexakordlar ise pentakordların geliştirilmiş olanıdır. Pentakord dengesiz bir sesle yukarı genişletilirse majör etki, aşağıya doğru genişletilirse yani yeden ses olarak kullanır ise de minör etki görülür. Bunlar dışında Gagavuz ezgilerindeki anhemitonik pentotoniklerin de bulunduğunu tespit etmiş fakat bunlara sık rastlanmadığını belirtmiştir (Kolsa, 1997, s. 49-51).

‘’Gagauz müziğinde yalın ses sisteminin yanı sıra yaygın olarak yedi dereceli diatonik makamlar kullanılmıştır.’’ (Kolsa, 1997, s. 51). Bu heptakordları (yedili) inceleyen Kolsa; doğal majör, doğal minör, armonik minör, mixolidyen, doryen ve frigyen etkili minör dizilerin kullanıldığını tespit etmiştir.

Minör ezgilerinin bitiş kadansında II. derecenin yarım ses pestleştirilmesiyle frigyen etkisi yaratılıyor. Gagavuz ezgilerinde sıkça rastlanan bu biçim Moldovan halk müziğinde de görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Kolsa’nın notalarıyla aktardığı ‘’Kızıydım Nazıydım’’ adlı türküyü gösterebiliriz (Kolsa, 1997, s. 52):

Şekil 15: Kızıydım Nazıydım Adlı Türkünün Notası

Kolsa, heptakordlardan doryen ve frig olanlarının bazen artık ikili (+2) aralığıyla bittiğini tespit etmiştir. Bu tespitlerin üzerine çeşitli müzik teorisyenlerinin görüşlerine yer vermiştir. I. W. Sossobin’e göre frigyen makamı, armonik minörün bir türevidir. Bulgar müzisyen D. Chiristow’da benzer görüşleri savunarak, armonik minör makamının aralıklarının ters dizilmesiyle söz konusu frigyen makamının oluştuğu görüşündedir. Yani

armonik minör dizinin V. derecesiyle kurulan dizi olarak kabul eder. D. Christow ise kullanılan bu dizinin bir Slav makamı olmadığını; İran, Arap ve Türk müziklerindeki suzinak, hicazkar ve de hicaz gibi makamlardan alındığını belirtmiştir. Kolsa III. derecenin yarım ses tizleşmesiyle majör etkinin ortaya çıktığını da belirtmektedir. Özetle, +2 aralığının kullanımı hakkında; armonik minörün bir türevi olabileceğini, frigyen dizisinin üçüncü derecesinin yarım ses tizleşmesiyle oluşabileceğini ve de doryen dizisinin dördüncü derecesinin yarım ses tizleşmesiyle oluşabileceğini anlamaktayız (Kolsa, 1997, s. 52-54).

Bileşik (karma) makamları inceleyen Kolsa, bu bileşik makamların da yalın makamlardan oluştuğunu belirtmiştir. Bileşik makamları kendi içinde tonalitelerin bileşimine göre *adı aynı olan* ve *değişken olan* olarak iki gruba ayırmıştır. Değişken olanları ise tonik sesin *üçlü*, *dörtlü-beşli* ve *ikili* yer değiştirmesine göre tekrar üç gruba ayırmıştır. Tonik sesin küçük üçlü (k3) aşağı kaydırılması Gagavuz ezgilerinde sık rastlandığını ve bu durumda majör tonun minör olarak değiştiğini belirtmiştir (Kolsa, 1997, s. 54).

Yine majör ve minör etkilerin birlikte görüldüğü ezgileri inceleyen Kolsa; mixolidyen veya lidyen etkilerini majör cümlesinde, frigyen veya doryen etkilerini minör cümlesinde taşıyan ezgi yapısından da bahsetmiştir (Kolsa, 1997, s. 54).

Üçlü kaydırmaların bir devamı olarak gördüğü dörtlü-beşli kaydırmalar için, tonik sesin dörtlü ya da beşli kaydırılması durumunda mevcut tonik sesin, yeni oluşumda subdominant veya dominant olarak dönüştüğünü gözlemliyor (Kolsa, 1997, s. 55).

Bileşik heptakordlarda tonik sesin ikili kaydırılması yani büyük ikili (B2) yukarı kaydırılması durumunda ise mixolidyen olan ilk cümlenin kaydırma sonucu eoliyen moda dönüştüğünü belirtmektedir. Bazen bu kaydırmalar B2 yukarı yerine, küçük yedili (k7) aşağıya kaydırılma şeklinde de olabilmektedir. Fakat bu sefer ezgi majörden, minör etkisi taşıyan doryen dizisine dönüşmektedir. Bazen bu durum mixolidyen moddan eoliyen moduna dönüşme şeklinde de görülmektedir (Kolsa, 1997, s. 55-56).

Adı aynı olan bileşik makamlarda, değişken makamlardaki tonik seslerin yer değiştirmelerinin aksine tonik ses aynı yerdedir. Bu tarz ezgilerde majörden minöre,

mixolidyenden majöre dönüşebilir ya da majör ve minör ögeler birlikte kullanılabilir (Kolsa, 1997, s. 56-57).

Kolsa, bu incelemeleri dışında çok daha karmaşık sistemlere rastladığını ve çalışmanın bu örneklerle sınırlı olmadığını belirtmiş fakat müzik materyallerinin eksikliği nedeniyle Gagavuz müziğinin ezgisel yapısıyla ilgili olan bu makaleyi de yukarıdaki aktardığımız çerçeve içerisinde tutmuştur (Kolsa, 1997, s. 57-58).

2.1.4. Sözel Yapı

Gagavuz halk müziğinde çalgısal türlerin yanı sıra sözel türler de bulunmaktadır. Bunlar *türkü* ve *maani*dir. Maniler, yedi heceli mısralardan oluşan, kafiye düzenleri çoğunlukla aaba şeklinde olan dörtlüklerdir. Bu tanım Gagavuz manileri için de geçerlidir. Nadirende olsa kafiye düzeninin aaaa, aabb, abab veya abba şekillerinde olan maniler de bulunmaktadır.

Gagavuz mani metinlerinin büyük bir bölümü Türkiye, Azerbaycan ve Balkan sahası mani metinleri ile ortaklık göstermektedir. ‘’Ünlü dilbilimciler F.E. Korsch ve W.A. Gordlewski’ye göre yedili hece vezni Türk halklarına özgüdür.’’ (Kolsa, 1997, s. 47). İki bölümden oluşan manilerin ilk bölümü yani ilk iki dizesi genellikle kalıp veya doldurma sözler ile kurulur. İkinci bölüm yani son iki dizede ise asıl meram ifade edilir. İkinci bölüme hazırlayan ilk bölümde genellikle doğa motiflerine, doğadan bir olaya yer verilir. İkinci bölüm ise bir olayı veya bir ruh halini içerir. Genellikle sevgi konularının esprili bir dille işlendiği maniler dışında ninni, dua-beddua manisi, hicvedici, tarihi olayları konu edinen, törensel maniler de bulunmaktadır.

Küçük Gagavuz türküsü olarak geçen manilerin ezgileri kısa, sade ve çabuk tempoludur. Mani söyleyene manici denir. Mani atışmalarında ise açılışı yapan kişiye ise manici başı demektedirler.

Gagavuzların katar manileri de bulunmaktadır. Bunların bazıları bütünüyle, bazıları ise genellikle iki dizelik nakarat cümleleri eklenerek türkü özelliği kazanmıştır.

Gagavuzların halk kültürlerinin önemli bir parçası da türkülerdir. Gagavuzlar için önemli bir yere sahip olan türküler, diğer türlerden farklıdır. Çünkü türküler; halkın

kederini, sevincini, düşüncelerini kısacası tüm duygularını açıklar. Türküler; edebi açıdan çok çeşitlilik gösteren, hece ölçüsüyle yazılan ve zamanla anonimleşen manzumelerdir. ‘’Türkü denen uzun şarkıların büyük çoğunluğu ise, eski ve mevcut komşuları olan Bulgarlardan, Moldovanlardan, Osmanlı Türklerinden alınmış gibi görünmektedir.’’ (Moşkov, 2021, s. 80).

Gagavuz türkülerinin işlediği konular sevgi, ölüm, hasret gibi konuları kısacası yaşamdaki tüm edimleri yansıtabilir. Yerel temaların, motiflerin dışında uluslararası konuları içeren türküler de bulunmaktadır. Arşiv ve konu bakımından oldukça zenginlik gösteren Gagavuz türküleri, Moşkov’dan günümüze kadar olan süreçte birçok sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Ancak bu konu üzerindeki çalışmalara ışık olabilecek bir baş kaynak yaratılması hususunda eksik kalınmıştır. Benzer şekilde, Türk halk müziğinin konularına göre sınıflandırması konusunda da güçlükler bulunmaktadır. İlhan Başgöz bu konuya şöyle değinir: ‘’Türküleri kümelemek kolay değildir. Bu zorluk sadece her türkü dörtlüğünün bazen ayrı bir konu içermesinden gelmez. Büyük ve dinamik bir türkü külliyatını durağan ve değişmez bir kümeleme içine sokmanın güçlüğünden de gelir’’ diyerek bu zorlukları belirtmiş ve ‘’Ama belirttiğim güçlükler, bu denemelerin hiçbirinde aşılamamıştır. Bunun için ben bir kümeleme denemesine girişmeden, belli başlı türküleri inceleyeceğim.’’ diyerek de bu sınıflandırmadan imtina etmiştir (Başgöz, 2008, s. 33). Biz de bu konu üzerinde kesin bir kanı sunmaktan imtina ettik. Moşkov, Durbaylo, Baboglu, Zanet, Arnaut, Kvilinkova, D. Gagauz, Kolsa, H. Argunşah ve Özkan’ın çalışmalarından yola çıkarak, genel bir gözlemde bulunduk. Bunları ağıtlar (*dizmeklär*), ninniler, dini türküler, balladalar, gelin türküleri, olay türküleri, aşk türküleri, mizahi türküler, alegorik türküler şeklinde izah edebiliriz.

Bu türler arasında en dikkat çekeni ve değinilmesi gereken tür balladalardır. Bu tür, Rus ve Balkan edebiyatından geçmiştir. Balladalar (balatlar), dramatik olayları anlatan halk türküleridir. Halkın yüreğinde derin yaralar açan olayların şiirsel bir dille anlatan ve belli bir nazım şekli olan masallardır, şiirlerdir. Durbaylo, 1970 ve 1990 yılları arasında yaptığı derleme çalışmalarının ardından, bu tür ile ilgili 1991 yılında *Ballada Türküleri* adlı kitabını yayınlamış ve kitabında balladaları ‘’inanç ve masal motifleriyle ilgili’’, ‘’evcimenlik temalarında’’, ‘’Osmanlı zulümlük zamanları için’’, ‘’askerlik ve

savaş için'' ve ''acı gerçekler için'' balladalar şeklinde sınıflandırmıştır (Durbaylo, 1991).

2.2. Türk Halk Müziği

2.2.1 Çalgısal Yapı

Türk halk müziğinde kullanılan belli başlı çalgısal ögelerden kısaca bahsedecek olursak bunlar: bağlama, bağlama ailesinden divan, tanbura, üçtelli, cura; tar, kabak kemane, karadeniz kemençesi, kaval, mey, zurna, sipsi, tulum, bendir ve davuldur. Bu çalgılardan her biri sadece belli başlı bölgelerde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da o türe özgü olan ve türü belirleyen bir ögeyi yansıtır.

2.2.2 Ritmik Yapı

Türk halk müziğinde ritmik yapı usullü ya da usulsüz olabilir. Usullü olan türler 12 zamanlı usullere kadar olabilir. Bunlar dışında 12 zamanlıdan büyük usuller de bulunmaktadır. Kesin bir ifade kabul edilmese de usullü olan ezgilere *Kırık Hava*, usulsüz olan ezgilere ise *Uzun Hava* denilmektedir. Oyun havaları da usullü türler arasında yer almaktadır.

2.2.3 Ezgisel Yapı

Türk halk müziğinde tampere dizgeden farklı olarak onyedili perde dizgesi kullanılır. Bir sekizlinin onyedi aralığa bölünmesiyle oluşur. Her bir tam aralığın içinde birbirine eşit olmayan 2 perde bulunur, mi-fa ve si-do aralıklarının içerisinde ise perde bulunmaz. Dizgeler, klasik batı müziği armonisi ya da antik Yunan modlarının aksine makamsaldır. Bu makamsal müzik; Asya, Afrika, Avrupa kıtalarına kadar yayılan, her halkın kendi müzikal özelliklerini taşıyan ve yüzyıllar süren köklü bir geleneğin adıdır. Örneğin; *hicaz makamı*, *nihavend makamı* gibi. Bu tür adlandırmalar daha çok Türk sanat müziğinde kullanılmakta olup, Türk halk müziğinde yine kesin bir ifade kabul edilmeyen *ayak* terimi de kullanılmaktadır. Hicaz makamı yerine *garip ayağı*, nihavend makamı yerine *katibim ayağı* gibi.

Türk halk müziğinde ezgisel yapıyı belirleyen ögelerden birisi ise tavırdır. Yörelerine ya da oyun havalarına göre ezgisel bir icra biçiminin oluşması, tavrı belirleyen bir özelliktir. Örnek olarak; *zeybek tavrı*, *Konya tavrı* gösterilebilir.

Ezgiler çok ağır ya da çok hızlı tempolu olabilir. Sekilemeler ve süslemeler sık kullanılır ve notalar genellikle bezeklidir.

2.2.4 Sözel Yapı

Türk halk müziğindeki sözel türler; mani ve türküdür. Anonim halk şiiri biçimleri olan mani ve türküler, kendilerine özgü bir ezgi ile söylenir. Bu mani ve türküler konularına, ezgilerine ve yapılarına göre gruplandırılabilirler. Konularına göre türkülere ninniler, aşk türküleri, ağıtlar, gurbet türküleri örneklerini verebiliriz. Türkülerin sözleri dikkate alınarak Türk halk edebiyatındaki tür adları ile de sınıflandırılabilirler. Örneğin; *Koşma*, *Semai*, *Kalenderi* gibi.

Ezgisel ve ritmik yapıyı belirleyen *ağız*, *yöre* ve *bölge* faktörleri aynı zamanda sözel yapıyı da belirleyen en önemli ögeler arasında yer almaktadır. Örneğin; *Erzurum ağzı*, *Taşköprü ağzı*, *Antep yöresi*, *Ege Bölgesi*, *Orta Anadolu Bölgesi* gibi.

2.3. Gagavuz Halk Müziği ve Türk Halk Müziği Arasında Bir Değerlendirme

Veysel Arseven, 1950'li yıllarda Gagavuz halk müziği ile Türk halk müziğini mukayese ederken ''Bugün Gagauz folkloru hakkında geniş ilmi araştırmalar yapmak imkanlarından maalesef mahrumuz. Bu araştırma ihtiyacını ileride geleceğini ümit ettiğimiz iyi günlere bırakmak, yanlış hareketlerde bulunmamak bakımından elbette ki faydalıdır. Keza etnografyaya ait incelemeler de bugün için imkansızdır.'' (Arseven, 2004, s. 38) diyerek konuya giriş yapmış ve Gagavuz halk türkülerinin Anadolu türküleri özelliklerini gösterdiğini söylemiştir. Arseven, tüm eksikliklere rağmen bu iki müzik arasında ilk somut mukayese çalışmasını yaparak, ''bu iki müzik arasındaki müşterek ve birbirine çok yakın olan tarafları araştırmak, Türk folkloru bakımından faydalı olacaktır'' (Arseven, 2004, s. 39) düşüncesiyle bu konuya kanaat getirmiştir.
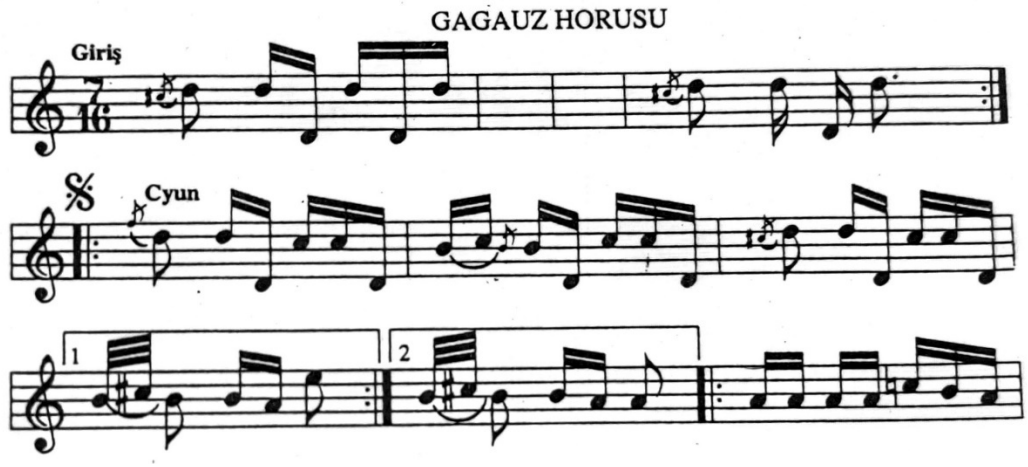
Bu eksikliklerden birisi Gagavuz halk müziği derleme çalışmalarının çok geç bir zamanda başlamasıdır. Derlenen mani ve türküler, ezginin kendisine yönelik

tasniflendirilmesinin dışında daha çok sözel konularına göre tasniflendirilmiştir. Ancak bilindiği üzere, sadece Gagavuzya'da konuşulan ayrı bir Valkaneş diyalekti bulunmaktadır. Bununla ilgili Sofiya Koca'nın, 2011 yılında yayınladığı *Gagauz Folkloru Valkaneş Dialektindä* adlı kitabındaki çalışmasını örnek gösterebiliriz. Onun dışında Ukrayna, Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşayan Gagavuzların diyalekti ve müzikal yapısı tamamen birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Genellikle 90'lı yıllara ait derleme çalışmalarını ve de internette bulunan performansları incelediğimizde bunu net olarak görmekteyiz. Bu çalışmalar arasında Türk müziğinde bulunan hicaz hümayun, saba, segah, nikriz ve karcığar makamlarındaki etkilere ve benzerliklere de rastlamaktayız.

Kolsa'nın (1997) Gagavuz müziğine dair analizlerini incelediğimizde de bu etkileri görmekteyiz. Doryen modundaki bir Gagavuz ezgisinde IV. derecenin yarım ses tizleşmesi, Türk müziğindeki ''nikriz makamı'' (*yörük ayağı*) etkisini gösterir. Yine aynı şekilde frigyen modundaki bir Gagavuz ezgisinde III. derecenin yarım ses tizleşmesi, Türk müziğindeki ''hicaz hümayun makamı'' (*garip ayağı*) etkisini; minör bir Gagavuz ezgisinin bitiş kadansında II. derecenin yarım ses pestleştirilmesiyle oluşan frigyen etki ise Türk müziğindeki ''kürdi makamı'' (*bozlak ayağı*) etkisini gösterir. Kolsa da benzer şekilde, Gagavuz melodileri hakkında şu düşüncelerini aktarmıştır: ''Gagauzlar, ezgilerinde ritim ve entonasyon yapısı açısından Türk damgası taşıyan ve ezgilerini bu çerçevede geliştiren, hıristiyan Türklerdir.'' (Kolsa, 1997, s. 46).

Yukarda bahsettiğimiz ezgisel benzerliklerin yanı sıra, Arseven şu ifadelere yer vermiştir:

> *İslav ve kısmen de Romen folkloru tesirlerine maruz kalmış olan Gagauz halk müziği çok orijinal hususiyetler taşır; ritim, melodi ve usül bakımından Anadolu'nun muhtelif bölgelerindeki türkülerin özelliklerini gösterir. Mesela: Ege bölgesinin ağır ve ciddi hareketli zeybek karakterli havalarına rastlandığı gibi, Karadeniz bölgesinin o oynak ve titrek karakterli horonlarına da her an rastlamak mümkündür.* (Arseven, 2004, s. 39).

Şekil 16: Gagavuz Horusu'nun Notası

(Arseven, 2004, s. 41)

Gerek ritimlerdeki, ezgilerdeki gerek metinlerdeki yakınlığı göz önünde bulundurarak bu iki müzik arasında ortak bir menşei aramanın vurgusunu yapan Arseven; yukarıda notaları bulunan Gagavuz horusunu örnek göstererek, bu ritim ve melodinin Karadeniz bölgesindeki horon müziğine benzerliğini aktarmıştır.

> *Bu oyunlar halka halinde oynanır ve horu adını alırlar. Bu isim, Karadeniz horonunun ifade ettiği manayı ifade eder ve türlü harekette olanları vardır. Halka halinde oynanan bütün oyunlara horu denir. Keza bu oyunları oynamak için gençlerin Pazar günleri, köy meydanında yaptıkları toplantılara da horu denir.* (Arseven, 2004, s. 41).

Bu benzerlik, Kırım Tatarlarına ait bir halk oyunu ve halk müziği türü olan ''kaytarma'' veya ''haytarma''da da görülür. Aynı zamanda kaytarma türü, Kırım Tatarlarına ait başat bir türdür. ''Kaytarma ortak bir davranış olarak tüm Kırım Tatarlarını bir çatı altına toplar. Kaytarma Kırım Tatarları arasında oldukça geniş bir sohbet alanı yaratır ve Tatar kimliği üzerine söylemler geliştirmeye uygun bir zemin oluşturur.'' (Ersoy, 2018, s. 289).

Gerek ''hava'' terimlerinin benzerliği gerek manilerin diziliş şekillerindeki benzerlik bize sadece ezgisel anlamda değil, sözel anlamda da benzerliklerin olduğunu göstermektedir. ''Gagauz halk müziği ile Anadolu halk müziği arasındaki müşterek taraflardan başlıcası metin birliği veya benzerliğidir.'' (Arseven, 2004, s. 39). Benzer

ifadelere yer veren Moşkov ise bu konudaki düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır: ‘’Türkü denen uzun şarkıların büyük çoğunluğu ise, eski ve mevcut komşuları olan Bulgarlardan, Moldovanlardan, Osmanlı Türklerinden alınmış gibi görünmektedir.’’ (Moşkov, 2021, s. 80). Türk halk türkülerinin az bilinen özelliklerinden birisi, bilinenin dışında çok sayıda bentlerinin olmasıdır. Özbek bu konuda şunları dile getirmiştir: ‘’Olay türkülerinin çok sayıda, hele meşk ortamında söylenen, manilerden oluşan türkülerin sayılamayacak kadar çok bentleri bulunur. Bunlar bir taraftan yaratılarak belli bir zaman söylenir, bir zaman sonra unutulup giderken yerlerini yenilerine bırakırlar.’’ (Özbek, 2009, s. 20). Örnek vermek gerekirse, Kayseri ya da Niğde yöresiyle bilinen ‘’Gesi Bağları’’ isimli türkünün bugün bilinen 36 kıtası bulunmaktadır. Gagavuzlarda da 30 kıtayı aşan türküler bulunmaktadır.

Metinsel benzerliklerin dışında, bu metinlerin ait olduğu edebi türlerin de benzerlikler gösterdiğini görmekteyiz. Daha çok Erzurum ve Kars yörelerinde yaygın olan ‘’dedim dedi’’ havalarına benzer bir atışma tarzına Gagavuzlarda da rastlamaktayız. Bu konuda başka bir örnek vermek gerekirse; Rumeli yöresinde sıkça kullanılan ‘’ölü konuşturma’’ sanatının Gagavuzlarda da kullanıldığını görmekteyiz. Örnek olarak bu türkülerden birini aktaralım:

Fakir Hacı'yı dört kişi tuttu,
Onun birisi - bir komşusu,
İllä birisi - Kosti kumisi,
İllä birisi - kendi oolu,
Kemendi atan - kendi karısı.
Fakir Hacı yalvareer:
‘Ah, kumi, kumi, Kosti kumi!
Aaç mı braadım? Susuz mu braadım?
Kıydınız beni, benim canımı,
Benim canımı, tatlı canımı’.
Fakir Hacı yalvareer:
‘Paçika mari, kızım Paçika,
Aç kapuları, çık dışarı’,
‘Nası çıkayım bobacım Hacı?
Batü kapuda dureer,
Dureer, kapuyu tuteer’.
‘Paçika mari, kızım Paçika,
Kır pençereyi, çık dışarı,
Gümüşlän sararım seni’.
‘Nası çıkayım bobacım Hacı?
Pençerelerdä demirlär kavi’.
Fakir Hacı yalvareer:
‘Hay Miti, Miti, oolum Miti,
Aaç mı braadım?
Susuz mu braadim?
Kıydınız beni, benim canımı’.

'Urun, uralım, o taa diri,

Al atlara pindirelim'.

Terzi Koliyä götürdülär,

Terzi Kolinin kapusunun önünä.

Fakir Hoca'nın yastıcaa - sokaklarda topaçlar,

Döşecii da - erda çimennär,

Havada bulutlar - yorgancıdır.

Derä tepä sürüttülär,

Üzümü, gözümü çürüttülär,

Özengiya da astılar,

'Beegir öldürdü' dedilär.

Üçüncü gününde Petri da buldu,

'Be, Petri, be kafadarım,

Ne gelmedin bana yımdat?'

Nası gidiim sana yımdat?

Rusun zakonnarı çoktur:

Bendän sana yımdat yoktur.

'Seläm götür uşaklarma hem evimä,

Usulcana sööläsin, korkutmaasin,

Korkutmaasın, aalatmaasın.

Bak başımın görgüsünü,

Mezarımın saz örtüsünü,

Benim evim imäk isteer,

Uşaklarım imäk isteer'.

(Moşkov, 2021, s. 81-82)

Ölünün ağzından yakılan Rumeli yöresine ait bir türküye örnek vermek gerekirse, ''çalın davulları'' adlı türküyü örnek gösterebiliriz:

Çalın davulları çaydan aşağya (aman)

Mezarımı kazın bre dostlar belden aşağya

Koyun sularımı kazan dolunca (aman)

Aman ölüm zalim ölüm üç gün ara ver

Al başımdan bu sevdayı götür yare ver

Selanik içinde selam okunur (aman)

Selamın sedası bre dostlar cana dokunur

Gelin olanlara kına yakılır (aman)

Aman ölüm zalim ölüm üç gün ara ver

Al başımdan bu sevdayı götür yare ver

Selanik Selanik viran olasın (aman)

Taşını toprağçını seller alsın

Sen de benim gibi yarsız kalasın (aman)

Aman ölüm zalim ölüm üç gün ara ver

Al başımdan bu sevdayı götür yare ver

(Türkiye Radyo Televizyon Kurumu/Türk Halk Müziği Repertuar Sıra Numarası (TRT/THM Rep no): 2661 Yöre: Rumeli)

Moşkov, Gagavuz müziği ile değerlendirmelerinde şu ifadelere de yer vermiştir: ‘’Halk arasında kullanılan müzik aletlerinin çeşitliliği ve buna bağlı olarak enstrümantal müziğin gelişmişliği bakımından Gagauz halkı bazı diğer Türk kökenli halklarla benzerlik göstermektedir.’’ (Moşkov, 2021, s. 87). Enstrümanlara dair bu benzerlikleri yapısal olarak incelediğimizde, Gagavuzlarda kullanılan gayda çalgısının Türkiye Türklerinde kullanılan tulum çalgısına; kauş çalgısının Kastamonu kemanesine; kobza çalgısının ut çalgısına ve çırtma çalgısının ise dilli çoban kavalı çalgısına benzedikleri görülmektedir.

‘’Bu masal, bilmece ve maniler, bu türküler, Gagauzların tabiat anlayışları, dünya görüşleri ahlaki ve dini inanışları hakkında etraflı fikir verirler. Bugüne kadar ve ağızdan ağıza muhafaza olunmakta olan bu eserler, Gagauzların Türk milleti ile olan yakınlık ve birliklerini göstermeğe hizmet edebilirler.’’ (Arseven, 2004, s. 43). Biz de bu uğurda Gagavuz halk müziği ve Türk halk müziği arasındaki sözel ve ezgisel benzerlikleri aktarmayı amaç edindik.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUKAYESELERİYLE GAGAVUZ TÜRKÜ METİNLERİ ve MELODİLERİ

3.1. Söz Yönünden Karşılaştırılan Türküler (Mani, Türkü)

Aj dūar ajazłanïr	*Ay doğar ayazlanır*[2]
Gün dūar bejazłanïr	*Gün doğar beyazlanır*
Gelin ołażak kïzłar	*Gelin olacak kızlar*
Hem gider hem nazłanïr.	*Hem gider hem nazlanır (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 41)	(Atılgan, 1998, s. 128-129) Yöre: Adana

Aja baktïm aj ajaz	*(...) Aya baktım ay ayaz (haydah dah)*[3]
Kïza baktim kïz bejaz	*Kıza baktım kız beyaz (haydah dah)*
Keseje baktïm para āz	*Cebe baktım para az (haydah dah)*
Bu kïz bize jaramaz.	*O kız bize yaramaz (haydah dah)*
(Zajączkowski, 1966, s. 42)	(TRT/THM Rep no: 2260 Yöre: Rumeli/Lofça)

Ajna attïm čajira	*Ayna attım çayıra*
Šafkï urdu bajira	*Şavkı vurdu (annem de) bayıra*
El ne derse ko desin	*Ben o kızdan ayrılmam*
İšim čiktï ajira.	*Meğer Allah ayıra (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 42)	(TRT/THM Rep no: 4516 Yöre: Kütahya/Tavşanlı)

[2] Türkünün diğer varyantı: (Kúnos, 1998, s. 20-21).
[3] Türkünün diğer varyantı: (Tezcan, 1977, s. 272).

Ak kojun meler gelir	*Ak koyun meler gelir*[4]
Dajleri deler gelir	*Dağları deler gelir (vay)*
Jar čirkinin ołanïn	*Hakikatli yar olsa*
Akłïna neler gelir.	*Geceyi böler gelir (vay) (…)*
(Zajączkowski, 1966, s. 42)	(TRT/THM Rep no: 1390 Yöre: Yozgat)

Al alma, kızıl alma,	*Al alma gızıl alma (aman aman nazlıda yar)*
Sergenä dizil alma.	*Dallara dizil alma (bönaşam bize gel)*
Yär kapuya geldikçan,	*Yar gardaşımdan gelince (aman aman nazlıda yar)*
Yönünä süzüm olma.	*Avcumda ezil alma (bönaşam bize gel) (…)*
(Radloff, 2020, s. 237)	(TRT/THM Rep no: 3784 Yöre: Kayseri/Tomarza)

Al perdä, yeşil perdä.	*Al perde yeşil perde*[5]
Kız beni koyma derdä.	*Sen koydun beni derde*
Bän seni buldum yerdä.	*Ayak üstü duramam (aman aman güzel)*
Sokacä beni derdä.	*Seni gördüğüm yerde (…)*
(Radloff, 2020, s. 244)	(TRT/THM Rep no: 3684 Yöre: Giresun)

Ałčakłarda bā ołmaz	*Bu dağlarda bağ olmaz*

[4] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1782 Yöre: Ankara; TRT/THM Rep no: 2323 Yöre: Kars/Sarıkamış.
[5] Türkünün diğer varyantı: (Stavridis, 2017, s. 269).

Kara sałkïm dā olmaz	*Kara üzüm ak olmaz (haydindi ak olmaz hey)*
Komšu kïzï sevenler	*Komşu kızı sevenin*
Jürejinde jā olmaz.	*Yüreğinde yağ olmaz (haydindi yağ olmaz hey) (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 43)	(TRT/THM Rep no: 973 Yöre: Eskişehir)

Ałčakłarda kār jājor	*(...) Alçaklara kar yağıyor*[6]
Üšümedin mi	*Üşümedin mi*
Bu išin sonunu	*Sen bu işin sonunu*
Düšünmedin mi.	*Düşünmedin mi (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 43)	(TRT/THM Rep no: 727 Yöre: Bolu)

Ališimin kašleri kare	*Alişimin kaşları kare*[7]
S'an aštin sineme jare.	*Sen açtın sineme yare*
Bułamadïm derdime čare.	*Bulamadım derdime çare*
Görmedin mi ol živan Ališimi	*Görmedimmi ah civan Alişimi*
Tuna bojinda (Bałčik jołunda)	*Tuna boyunda*
Görmedin mi oł živan Ališimi	*Sarmadımmı ah aslan Alişimi*
Māžur dānda.	*Tuna boyunda*
Evlerim var hane hane	*Evleri var hane hane*
Bengilerim var tane tane	*Benleri var tane tane*
Saramadïm jene jene.	*Saramadım kane kane*

[6] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 438 Yöre: Orta Anadolu; (Halıcı, 1985, s. ?) Yöre: Konya.
[7] Türkünün diğer varyantı: (Ağayev & Abilov, 2014, s. 1062).

Görmedin mi ol živan Ališimi	*Görmedimmi ah civan Alişimi*
Tuna bojinda (Bałčik jołunda)	*Tuna boyunda*
Görmedin mi ol živan Ališimi	*Sarmadımmı ah aslan Alişimi*
Māžur dānda. (…)	*Tuna boyunda*
(Zajączkowski, 1966, s. 67)	(TRT/THM Rep no: 2076-C Yöre: Rumeli)

Aman doktur	*(…) Aman doktor*
Žanim čiksin doktur	*Canım kuzum doktor*
Derdime bi çare	*Derdime bir çare*
Čaresiz dertlere düştüm	*Çaresiz dertlere düştüm*
Doktur bana bi çare. (…)	*Doktor bana bir çare (…)*
(Zajączkowski, 1966, s. 67)	(TRT/THM Rep no: 1112 Yöre: İstanbul)

Ane benimelli deri Pastırmam.	*Hani benim elli direm kesdenem*
Konälu de bakäson Bastirmam.	*Konyalıdan başkasını istemem*
Güri, yavrum, Güri,	*Yar yar Konyalım yörü*
Yasla, yavrum, Güri.	*Yürü yavrum yürü (…)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 537)	(TRT/THM Rep no: 1094 Yöre: Konya)

Arman[d]a kuyu kazdım,	*Harmana kuyu kazdım*
Kız okudu – ben yazdım,	*Yar okudu ben yazdım*
Şu komuşu kız için	*Şu kızların elinden*

Ölüp-bayıla yazdım.	*Bayıldım öle yazdım (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 80)	(TRT/THM Rep no: 2298 Yöre: Isparta/Yalvaç)

Armut dalda bir sıra,	*(...) Armut dalda bir sıra*[8]
Yarim gider mısıra,	*Yarim gitmiş mısıra*
Koyun olsam otlasam,	*Koyun olsam yayılsam*
O yârimin ardı sıra.	*Yarimin ardı sıra (...)*
(Bayır, 2007, s. 311)	(TRT/THM Rep no: 362 Yöre: Tokat)

Armut dałda sałłanïr	*Armut dalda sallanır*[9]
Jere düşer bałłanïr	*Yere düşer ballanır*
Bir ijit vizir ołsa	*Kulup kızi Hamdiye*
Gene kïza jałvarïr.	*Celır bana yalvarır (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 43)	(Hafız, 1977, s. 134) Yöre: Rumeli/Prizren

Armut dałda üč olur	(…) *Armut dalda üç olur*[10]
Koparmasï güč olur	*Goparması güç olur*

[8] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 1275 Yöre: Kütahya/Gediz. Bu sözlerin benzerine facebook.com sitesindeki ‘’Çan Maltepe Köyü’’ adlı grupta 23.01.2022 tarihinde paylaşılan bir türküde rastladık. ‘’Armut Dalda Üç Olur’’ adlı bu türküyü Atike Hüseyinova seslendiriyor: https://www.facebook.com/groups/20567010634/permalink/10165898192970635/
Atike Hüseyinova’nın seslendirdiği türkünün varyantına yine facebook.com sitesindeki ‘’Selanik Platformu’’ adlı sayfada 26.06.2020 tarihinde paylaşılan bir türküde rastladık. ‘’Armut Dalda Üç Olur’’ adlı bu türküyü ise Rüstem Avcı çalıp seslendirmektedir: https://www.facebook.com/watch/?v=962592697504679

[9] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 948 Yöre: Malatya.

[10] Türkünün diğer varyantları için ‘’8’’ numaralı dipnotun ikinci cümlesinden itibaren bkz.

Küčükten bir jar sevdim	*Sevip sevip ayrılmamız*
Ajrilmasï güč olur.	*O da biraz güç olur*
(Zajączkowski, 1966, s. 43)	(TRT/THM Rep no: 4402 Yöre: Tekirdağ/Saray)

Ateşim var, külüm yok,	*Ateşim var külüm yok (Fadime'm hopla da gel)*
Bülbül oldum dilim yok.	*Bülbül olsam dilim yok*
Bir hayırsız yar sevdim,	*Yarim seni seveli (Fadime'm oyna da gel)*
Aalamyan günüm yok. (…)	*Ağlamadık günüm yok (...)*
(Bayır, 2007, s. 312)	(Salman, 1937, s. 37) Yöre: Bigadiç/Yağcılar Bucağı

Atižeme varajim	*Haticeme varayım*
Diz čöküp jałvarajim	*Diz çöküp yalvarayım*
O jar benim ołmasa	*Eğer razi olmazsa*
Akłïmi ałdïrajim.	*Ben canıma kıyayım (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 44)	(TRT/THM Rep no: 2137 Yöre: Rumeli)

Ay aydındır – gelämäm,	*(...) Ay akşamdır varamam*
Aazlara dastan olamam,	*Dillere destan olamam*
Ay buluda girdiynän, –	*Ay buluta girince*
Baalasalar, duramam.	*Bağlasalar duramam (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 110)	(TRT/THM Rep no: 1327 Yöre: Muğla/Köyceğiz)

Ay dovar aymak istär	*Ay doğar aşmak ister*[11]
Al yanak yaşamak istär	*Al yanak yaşmak ister*
Benim divane gönüm	*Şu benim deli gönlüm*
Yarlan kavuşmak istär	*Yare kavuşmak ister (...)*
(Guboglu, 2020, s. 51)	(TRT/THM Rep no: 1498 Yöre: Orta Anadolu)

Ay duvar aya standan,	*Ay doğar Ayistan'dan (tara lil li lil li lil li)*
Gün dovar biyaz standan.	*Gün doğar Günistan'dan (tara lil li lil li lil li)*
Cänım bir karpus istär	*Benim bir sediğim var (tara lil li lil li lil li)*
Otuz iki bostandan.	*Otuz iki bostandan (tara lil li lil li lil li) (...)*
(Radloff, 2020, s. 239)	(TRT/THM Rep no: 62 Yöre: Bayburt)

Baaya vardım – budanmış,	*Bağya girdim bağ budanmış*
Baaya bülbül dadanmış,	*Bağya bülbül dadanmış*
O bülbül – zapsız yärim,	*Onbeş yaşında da Nazife de hanım*
Hovardalaa dadanmış.	*Kimlere aldanmış (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 104)	(TRT/THM Rep no: 517 Yöre: Tekirdağ/Şarköy)

Bahčede kuzu gördüm	*Karşıda kuzu gördüm*
Tū̄nü kïrmïzï gördüm	*Tüyün kırmızı gördüm*

[11] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 282 Yöre: Mersin; TRT/THM Rep no: 438 Yöre: Orta Anadolu; TRT/THM Rep no: 1327 Yöre: Muğla/Köyceğiz; TRT/THM Rep no: 3133 Yöre: Isparta; (Öztelli, 2002, s. 97); (Stavridis, 2017, s. 149); (Stavridis, 2017, s. 233).

Bu sabā ne hajirlï saba	*Bu sabah bahar olmuş*
Sevdim kïzï gördüm.	*Sevdiğim kızı gördüm (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 44)	(TRT/THM Rep no: 3137 Yöre: Diyarbakır)

Bahčelerde bał kabak	*Bahçelerde bal kabak (aman)*[12]
Ačiłïr tabak tabak	*Açılır tabak tabak*
Kïz nišanłïn gečijor	*Sen şeker al ben kaymak (aman)*
Jinanmasïn čik ta bak.	*Yiyelim parmak parmak (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 44)	(TRT/THM Rep no: 2439 Yöre: Rumeli/Gümülcine)

Bahčelerde gündöndü	*(...) Bahçelerde gün döndü (aman)*
Bahčeler gölgelendi	*Bahçeler gölgelendi*
Jarimden mektup geldi	*Ben bugün yâri gördüm (aman)*
Dertlerim jenilendi.	*Yine gönlüm şenlendi (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 45)	(TRT/THM Rep no: 2439 Yöre: Rumeli/Gümülcine)

Bahčenizde gül var mï	*Kız bahçence gül varmı*
Gül ałtïnda jer var mï	*Dalında bülbül varmı*
Jārïn akšam geležem	*Bu akşam geleceğim*
Karjołanda jer var mï.	*Tenhalarda yer varmı (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 45)	(TRT/THM Rep no: 1291 Yöre: Kastamonu)

[12] Türkünün diğer varyantı: (Stavridis, 2017, s. 249-251).

Bāja gittim jüzüm jok	*(...) Bağya gittim üzüm yok (yale yale)*[13]
Āžim var külüm jok	*Şu üzümde gözüm yok (hop yale yale)*
B'an jarimi darïlttïm	*Darılttım nazlı yâri (yale yale)*
Barïšmaja jüzüm jok.	*Barışmaya sözüm yok (hop yale yale)*
(Zajączkowski, 1966, s. 45)	(TRT/THM Rep no: 1403 Yöre: Rumeli/Manastır)

Bāja gittim nar için	*(...) Bağa girdim nar içün, (balam)*[14]
Gül kopardïm jar için	*Dolaşırım yar içün,*
Aneler kïz bṻdüjor	*Analar kız beslesin, (balam),*
Delikannïlar ičin.	*Delikanlılar içün. (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 45)	(Ağayev & Abilov, 2014, s. 1064)

Bak şu dilber kadına:	*Bak şu dilber kadına*
Saçlerni yandan atmış.	*Saçlarını yandan atmış*
Kare gaytan kaşlerini,	*O kara gözlerini övmüş*
Ah, kalemnän yazmış.	*Allah yaratmış*
Kare kümür kirpiklerini,	*Uzun kirpikler kara*
Ah, Allah yaratmış.	*Gözlerine yaraşmış (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 526)	(TRT/TSM Rep no: 1142 Söz-müzik: Mustafa Sunar)

[13] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1905 Yöre: Çankırı; (Duygulu, 2018, s. 203-204) Yöre: Niğde.
[14] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 219 Yöre: Bitlis; TRT/THM Rep no: 1403 Yöre: Rumeli/Manastır/Pirlepe; (Stavridis, 2017, s. 157).

B'an česmeje vardïm	*Ben pınara varmışem*[15]
Elimi jüzümü judum	*Elim yüzüm yumuşem*
Entešemi čikardïm	*Din imanım has Kamber*
Taš jüstüne kojdum.	*Sen bileziğimi görmüşsen*
B'an česmeje varmadım	*Ben pınara varmadım*
Elimi jüzümü jumadïm	*Elim yüzüm yumadım*
Entešeni ałmadïm	*Din imanım has Arzu*
Bilezini bułmadïm.	*Ben bileziğini görmedim*
Aj dūar tunuk tunuk	*(...)*
Bahčeler dołmuš gül tomruk	*Evinin önü suluk*
Entešeni bułana	*Su akar oluk oluk*
Arzï ne var muštułuk.	*Bileziğini görürsem*
Aj dūar tunuk tunuk	*Ne verirsin müjdanlık*
Bahčeler dołmuš gül tomruk	*Evinin önü suluk*
Entešemi bułana	*Su akar oluk oluk*
Ał šeftali muštułuk	*Bileziğimi görürsen*
Bilezïmi alana	*Kendim sana müjdanlık*
Arzï kendi da muştuluk. (…)	.
(Zajączkowski, 1966, s. 90-91)	(TRT/THM Rep no: 1529 Yöre: Erzincan/Karacalar)

[15] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1361 Yöre: Kırıkkale; TRT/THM Rep no: 2588 Yöre: Rumeli/Üsküp; TRT/THM Rep no: 2666 Yöre: Kırklareli; TRT/THM Rep no: 3213 Yöre: Kayseri; TRT/THM Rep no: 4406 Yöre: Çorum; (Şenel, 2002, s. 25-53). Ayrıca bkz.: Türkmen türküsü ‘’ Ýap Boýunda (Bilezik)’’ Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=CpGfaevciRw

(…) Bän gidämem, gürcü kızı,	*(...) Atımın da nalı yoktur (hey)*
Bän gidämem, türkmen kızı!	*Üzerinde çulu yoktur (hey)*
Atımın şu nalı yoktur,	*Gölbaşın'da yolu yoktur*
Atımın şu çulu yoktur... (…)	*Git gelemem emmim kızı (...)*
(Baboglu, 2011, s. 185)	(TRT/THM Rep no: 2460 Yöre: Adıyaman)

B'an giderken jołuma	*Ben gidiyorum yoluma da (hanım Ayşem)*
Jarim urdu kołuma	*Bir taş deydi koluma*
B'an kołumdan vazgeçtim	*Bende seni sevmezidim (hanım Ayşem)*
Gelsin girsin kojnuma.	*Kendin geldin yanıma (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 45)	(TRT/THM Rep no: 1335 Yöre: Eskişehir)

Başım arıer başım arıer,[16]	*(...) Başım ağrıyo, başım ağrıyo (...)*
Ya bän pazara varayım,	*Sabah pazara varayım*
Al fes başıma alayım.	*Başına bir fes alayım*
Annım arıer annım arıer,	*(...) Kaşım ağrıyo, kaşım ağrıyo, (...)*
Ya bän pazara varayım,	*Sabah pazara varayım*
Gerdan annıma alayım.	*Kaşına hıdat alayım*
Gözüm arıer gözüm arıer,	*(...) Gözüm ağrıyo, gözüm ağrıyo, (...)*

[16] Moşkov, yaptığı derleme çalışmalarında, arkaik bir özellik taşıyan bu türküyü ''isimsiz oyun'' olarak aktarmış ve Maloroslarda (Küçük Rusya) söylenen ''perepiloçka'' adlı şarkının baş kısmındaki dikkat çeken benzerlikler ile karşılaştırmıştır (Moşkov, 2021, s. 45-66).

Ya bän pazara varayım,	*Sabah pazara varayım*
Sürmä gözümä alayım.	*Gözüne sürme alayım*
Kulaam arıer kulaam arıer,	*(...) Burnum ağrıyo, burnum ağrıyo, (...)*
Ya bän pazara varayım,	*Sabah pazara varayım*
Küpä kulama alayım.	*Burnuna hırzma alayım*
Boynum arıer boynum arıer,	*(...) Dişim ağrıyo, dişim ağrıyo, (...)*
Ya bän pazara varayım,	*Sabah pazara varayım*
Boncuk boynuma alayım. (…)	*Dişine fıstık alayım (...)*
(Guboglu, 2020, s. 198)	(TRT/THM Rep no: 1031 Yöre: Gaziantep/Nizip)

(…) Beyoolunun yapıları	*Bey oğlunun konakları*[17]
Yandı, da yandı, kül oldu.	*Benzer saraya,*
Ah Beyoolu, Beyoolu	*Sekiz saatın içinde*
Yandı, da yandı, kül oldu.	*Yandı, döndü tarlaya.*
Yandısaydı, beyoolu yandı,	*Ah bey oğlu, vah bey oğlu,*
Sana da bana ne oldu?	*Yandı, yandı kül oldu.*
Saa yanımda, sol yanımda	*Bey oğlunun binaları*
Varmıydı demir yapısı?	*Taş de yapusu,*
Saa yanımda, sol yanımda	*Hem ardından, hem üstünden*
Varmıydı komuşu kapusu?	*Vardır çifte kapusu.*
Ah beyoolu, ah beyoolu	*(...) Akıttım gözüm yaşını,*

[17] Türkünün diğer varyantı: (Kúnos, 1998, s. 131).

Yandı, da yandı, kül oldu	*Derya su oldu,*
Aylemektän şu gözlerimdän	*Akıttım çeşmim yaşını,*
Derä da deniz göl oldu.	*Hendekleri kan doldu.*
(Guboglu, 2020, s. 120)	(Ağayev & Abilov, 2014, s. 1061)

Bekledim da gelmedin,	*Bekledim de gelmedin*
Neçin sen da gelmedin?	*Sevdiğimi bilmedin*
Sevenmi mi bilmedin?	*Göz yaşımı silmedin*
İç mi sevda çekmedin?	*Hiç mi beni sevmedin (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 87)	(TRT/TSM Rep no: 1262 Söz-müzik: Y. Asım Arsoy)

Ben bir Köroğlu'ydum,[18]	*(Hey hey) Ben bir Köroğluyum*[19]
Daada gezerdim,	*Dağda gezerim*
(…) Esen lüzgardan izler seçerdim,	*Esen ölüzgerden hile sezerim*
(…) Demir topuzlan kelle ezerdim,	*Demir külüngülen başın ezerim*
(…) Geçenden baçım isterdim.	*Ver yolun bacını gel geç bezirgen*
(Manov, 2001, s. 171)	(TRT/THM Rep no: 2435 Yöre: Burdur/Yeşilova)

[18] Manov, Gagavuzlara ait bu türküyü şu notu ile aktarmıştır: ‘’İzmir köylerinden olan Köroğlu'nun arkadaşı Ayvaz'la birlikte Anadolu'da yapmış olduğu yiğitliklerin türküsü, Gagauzlar arasında çok yaygındır. Köroğlu, kervanları ve zenginleri durdurup onlardan baç alırmış. Toplanan paralarla yoksullara yardım edermiş. Aynı Köroğlu, bir süre sonra Dobruca'ya geçmiş, orada da aynı biçimde savaşımı sürdürmüş. Sonunda yine Anadolu'ya dönüp orada ölmüş.’’ (Manov, 2001, s. 171).

[19] Türkünün diğer varyantları: (Stavridis, 2017, s. 129); https://www.facebook.com/Cografyanin.Muzigi/videos/yiannis-charalambidis-ben-bir-köroğluyam-kars/2381743235400122/ Yöre: Ardahan/Yalnızçam.

Ben havada uçar iken,	*Ben havada uçarıdım*[20]
Acilen tuttun beni,	*Alaylan tuttun beni (naman)*
Ben pa(h)amı bilir iken,	*Ben bahamı biliridim*
Üç pula sattın beni. (…)	*Bir pula sattın beni (naman) (...)*
(Manov, 2001, s. 170)	(TRT/THM Rep no: 231 Yöre: Isparta/Yalvaç)

Beylerin bahçelerindä	*Beyler bahçesinde*
Bir derin kuyu.	*Bir derin kuyu*
Kuyudan çekerim, naziyam,	*Kuyudan çekerler (bre validem)*
Buz gibi suyu.	*Güllere suyu*
(…) Aale, gözlerim, aale!	*Aylede gözlerim ayle*
Aalemak günüdür.	*Ayrılık günü*
Sülä, dillerim, sülä,	*Söylede dillerim söyle*
Sülemäk sonudur.	*Muhabbetin sonu (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 517)	(TRT/THM Rep no: 872 Yöre: Tekirdağ/Şarköy)

Bir ah jettim derinden	*Bir ah çektim derinden*
Dajler ojnar jerinden	*Dağ titredi yerinden*
B'an nasïl ah jetmejim	*Nasıl ben ah çekmeyim*
Jarim gitti elimden.	*Yari aldılar elimden (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 45)	(TRT/THM Rep no: 4202 Yöre: Rumeli/Deliorman)

[20] Türkünün diğer varyantı: (Stavridis, 2017, s. 83).

Bir dałda iki kiraz	*Bir dalda iki kiraz*[21]
Biri ał biri bijaz	*Biri al biri beyaz*
İlejik dïl mi efendim	*Katip kölen ben olayım*
Bir esmere bir bijaz.	*Beni baş deftere yaz (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 46)	(TRT/THM Rep no: 4290 Yöre: Hatay/Antakya)

(…) Bir gemim var	*Bir gemim var*[22]
Sałïverdim engine	*Salıverdim engine (aman)*
Baš bazirgan	*Bezirganlar*
Damga urmuş dengine (…)	*Damga da vurur zengine (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 66)	(TRT/THM Rep no: 3986 Yöre: Edirne)

Bir gidärim,	*Bir gider de*[23]
Beş ardıma bakarım.	*Beş ardıma bakarım*
Senin için	*Gözlerimden*
Kannı yaşlar dökärim. (…)	*Kanlı yaşlar dökerim (...)*
(Ekonomov, 2019, s. 178)	(TRT/THM Rep no: 98 Yöre: Kütahya/Simav)

[21] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 2418 Yöre: Ankara; TRT/THM Rep no: 2848 Yöre: İstanbul.
[22] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 148 Yöre: Aydın; TRT/THM Rep no: 1359 Yöre: Ankara.
[23] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1055 Yöre: Karabük/Safranbolu; TRT/THM Rep no: 2321 Yöre: Antalya/Elmalı.

Bir taş attım yamaca	*Bir taş attım alıca*[24]
Bir kuş urdum alaca	*Bir guş vurdum delice (oy gelin gelin ne derdim…)*
Alacası boyunca	*Öyle bir yar sevdimki*
Sevämedim doyunca	*Gözleri sürmelice (oy gelin gelin evdemi yarim)*
(Guboglu, 2020, s. 58)	(TRT/THM Rep no: 2115 Yöre: Çorum/Alaca)

Bulgar bizden böyün asker alacak,	*(…) Oynaşır balıklar deniz dalgalı,*
Alacak da	*Bu gün Varnanın başı çok belalı.*
Şipka balkanına yolayacak,	*Bulgariye bizden asker alacak,*
Ardımızdan çok aneler aylayacak	*Alacak ta*
Böyün Varnalıların başı belalı var,	*Şipkaya yollayacak,*
Çorbacılar askersiniz, dediler. (…)	*Arkamızdan analar ağlayacak, (…)*
(Manov, 2001, s. 168-169)	(Kúnos, 1998, s. 104-105)

Büjün ajin ondördü	*Bugün ayın ondördü*[25]
Kïz sačinï kim jördü	*Kız saçını kim ördü*
Kim jördüsa o jördü	*Ördüyse yârim ördü*
İspat etsin kim gördü.	*İsbat getir kim gördü (…)*
(Zajączkowski, 1966, s. 46)	(TRT/THM Rep no: 282 Yöre: Mersin)

[24] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 2462 Yöre: Konya/Bozkır.
[25] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 4491 Yöre: Eskişehir/Zincirlikuyu; https://www.youtube.com/watch?v=3XQqPNLLKBw

(…) Bülbülümün tüjü sari	*Bülbülün kanadı sarı*
B'an čekemen ahi zarï	*Ben ağlarım zarı zarı*
Elimden ałdïrdïm nazlï jari.	*Elimden aldılar yari*
Ötme bülbül	*Garip, garip ötme bülbül*
Benim derdim bana jetejor	*Benim derdim bana yeter*
Jetejor da günden güne artïjor. (…)	*Bir dahi sen katma bülbül (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 73)	(TRT/THM Rep no: 2180 Yöre: Diyarbakır)

Çanak-kale içinde	*Çanakkale içinde vurdular beni*[26]
Vurdular beni.	*Ölmeden mezara koydular beni*
Ana, ben gideyom	*(Nişanlımın çevresine sardılar beni)*
Düşmana karşı.	*Of gençliğim eyvah*
Oy, gençliimä – vay.	*Çanakkale içinde aynalı çarşı*
Çanak-kale içinde	*Anne ben gidiyom düşmana karşı*
Kıydılar beni.	*Of gençliğim eyvah*
Çolu(k)-çocuk görmedim,	*Çanakkale üstünü duman bürüdü*
Kıydılar beni.	*On üçüncü fırka harbe yürüdü*
Oy, gençliimä – vay.	*Of gençliğim eyvah*
Çanak-kale içinde	*Çanakkale içinde sıra söğütler*
Aynalı çarşım,	*Oturmuş binbaşı asker öğütler*

[26] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 461 Yöre: Kastamonu; (Öztelli, 2002, s. 649) Yöre: Konya; (Öztelli, 2002, s. 647); (Öztelli, 2002, s. 834) Yöre: Rodop; (Hafız, 1977, s. 116-117) Yöre: Prizren; (Hadank, 2017, s. 20-102).

Çanak-kale içinde	*Of gençliğim eyvah*
Lalele biter mi?	*(...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 536)	(Salman, 1937, s. 68) Yöre: Denizli
(…) Çayır-çimen yaslanır.	*Sarı zeybek (aman) şu dağlara yaslanır (aman)*
Çii düştükçän	*Yağmur yağar*
Çiftä damar tininäm (?) yıslanır.	*Silahları efem ıslanır*
Şu deli gönül, aman,	*Bir gün olur (aman)*
Yär elindä uslanır. (…)	*Deli gönül uslanır (aman) (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 523)	(TRT/THM Rep no: 1652 Yöre: Rumeli)
Çıbıı urdum çimene,	*Kazma vurdum çimene*
Çimenin çiçeciyne,	*Çimenin çiçeğine*
Allaa alsın canımı	*Allah beni kavuştur*
Yärimin kuceciyne.	*Yarin güççüceğine*
(Gaydarcı, 2017, s. 85)	(TRT/THM Rep no: 2142 Yöre: Trabzon/Beşikdüzü)
Dajler dajler viran dajler	*Dağlar dağlar viran dağlar*
Jüzüm güler kalbim ajler	*Yüzüm güler kalbim ağlar*
(…)	*(...)*
Edirnenin köprüsü taştan	*Edirne köprüsü taştan*
S'an čikardïn beni baštan (…)	*Sen çıkardın beni baştan (...)*

(Zajączkowski, 1966, s. 74)	(TRT/THM Rep no: 2076-B Yöre: Rumeli)

Dälar däładï beni	*Dağlar dağladı beni*
Gören āładï beni	*Gören ağladı beni*
Demir zïnžir k'ar etmez	*Ayırdı zalim felek*
Gönül bāładï beni.	*Derde bağladı beni (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 47)	(TRT/THM Rep no: 3731 Yöre: Kırşehir)

Daldan dala ip gerdim,	*Damdan dama ip gerdim*
Koraflı basma serdim,	*İpekli mendil serdim*
O kazayaklı kızını	*Şu zalimin gızını*
Candan, ürektän sevdim.	*Candan yürekten sevdim (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 110)	(TRT/THM Rep no: 2059 Yöre: Hatay/Antakya)

Demircilär düvär demiri –	*Demirciler demir döğer*[27]
Tuç olur,	*Tunç olur*
Sevip-sevip – ayrılması	*Sevip sevip ayrılması*
Güç olur.	*Güç olur (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 90)	(TRT/THM Rep no: 2921 Yöre: Rumeli)

Deniz dalgasız olmaz,	*(...) (Vay gülüm) Deniz dalgasız olmaz*

[27] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 3459 Yöre: Manisa/Alaşehir; TRT/THM Rep no: 3938 Yöre: Muğla/Bodrum; (Stavridis, 2017, s. 113).

Gözal sevdasız olmaz,	*(Vay gülüm) Güzel sevdasız olmaz*
Sevda çeken gözalin,	*(Vay gülüm) Yiğit olan yiğidin*
Başı hayırsız olmaz.	*(Vay gülüm) Başı sevdasız olmaz (...)*
(Bayır, 2007, s. 312)	(TRT/THM Rep no: 954 Yöre: Kırşehir)

Deniz dibi tekneli	*Deniz dibi tekneli*
Gül karanfil ekmeli	*Güle reyhan ekmeli*
Kïzlar kołaj ałïnmaz	*Cahillikde yar seven*
Bir āz zahmet čekmeli.	*Biraz sevda çekmeli (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 47)	(TRT/THM Rep no: 565 Yöre: Kilis)

Denize dałmajinža	*Denize dalmayınca*
Tibini bułamajinža	*Bir balık almayınca*
Biz buradan gitmejiz	*Biz buradan kalkmayız*
Körkandil ołamajinža	*Gök kandil olmayınca (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 47)	(TRT/THM Rep no: 2100 Yöre: Ankara)

Denizlerin kumujum	*Denizlerin kumuyum*[28]
Bałïkłarïn pułujum	*(Zürhem) Balıkların puluyum*
Merhamedin jok mu jar	*Aç kolların Zürhecim*
B'an da Ałłah kułujum.	*Ben de Allahında kuluyum (...)*

[28] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 565 Yöre: Kilis.

(Zajączkowski, 1966, s. 47)	(TRT/THM Rep no: 149 Yöre: Aydın)

Derä boyu gidärim,	*Dere boyu giderim*[29]
Yedi devä güdärim.	*Koyun kuzu güderim*
Gel deveci deveni al:	*İkimizi görmüşler*
Yärim gelmiş, gidärim.	*Nasıl inkar edeyim (...)*
(Radloff, 2020, s. 241)	(TRT/THM Rep no: 2591 Yöre: Manisa/Selendi)

Derä boyu saz olur,	*(...) Dere boyu saz olur*[30]
Gül açılır – yaz olur,	*Gül açılır yaz olur*
Bän yärimä 'gül' demäm –	*Ben yârime gül demem*
Gülün ömürü aaz olur.	*Gülün ömrü az olur*
(Gaydarcı, 2017, s. 79)	(TRT/THM Rep no: 2611 Yöre: Konya/Bozkır)

Dere boju ūz gider	*Dere boyu düz gider*[31]
Pajton dołu kïz gider	*Al yanaklı gız gider*
Pajton jołu šaširmïš	*O kız yolu şaşırmış*

[29] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1450 Yöre: Orta Anadolu; TRT/THM Rep no: 3081 Yöre: [?].
[30] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 149 Yöre: Aydın; TRT/THM Rep no: 796 Yöre: Yozgat; TRT/THM Rep no: 831 Yöre: Erzincan; TRT/THM Rep no: 1078 Yöre: Erzincan/Kemaliye; TRT/THM Rep no: 1421 Yöre: Gaziantep; TRT/THM Rep no: 2265 Yöre: Erzincan/Kemaliye; TRT/THM Rep no: 2858 Yöre: Adıyaman; TRT/THM Rep no: 2963 Yöre: Kayseri; (Arsunar, 1965, s. 21) Yöre: Bergama; (Arsunar, 1965, s. 31) Yöre: Isparta; (Ağayev & Abilov, 2014, s. 1062); (Stavridis, 2017, s. 157); https://www.youtube.com/watch?v=5kdP_cbhDOg Yöre: Kırım.
[31] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 296 Yöre: Bolu; (Arseven, 1948, s. 10) Yöre: Karadeniz; (Arsunar, 1965, s. 43) Yöre: Gaziantep; (Stavridis, 2017, s. 161); (Stavridis, 2017, s. 197).

İnšałłā bize gider.	*İşallah bize gider (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 47)	(TRT/THM Rep no: 364 Yöre: Balıkesir/Gönen)

Dere gelijor dere	*Dere geliyor dere (yalelel yalelel)*[32]
Kumunu sere sere	*Kumunu sere sere (yalelelim)*
Ał beni da götür	*Al dere götür beni (yalelel yalelel)*
Jarimin ołdū jere.	*Yarin olduğu yere (yalelellim)*
(Zajączkowski, 1966, s. 47)	(TRT/THM Rep no: 534 Yöre: Kırklareli/Lüleburgaz)

Dereler buj bajledi	*Dereler buz bağladı*[33]
Aužiłar iz bajledi	*Avcılar iz bağladı*
Beni bir gelin urdu	*Beni biri gelini vurdu*
Jaremï kïz bajledi.	*Ahı yaramı kız bağladı (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 48)	(TRT/THM Rep no: 278 Yöre: Doğu Anadolu)

Dertli kavał gönlüm gibi inledir	*Dertli kaval gönlüm gibi inle dur*
Jürejimin ažisïnï unuttur	*Yüreğimin acısını unuttur*
Janık sesinle jarelere melhem oł	*Yanık sesinle yâreme merhem vur*
İnle kavał dertlerimi s'an sustur.	*Dertli kaval dertlerimi sen sustur.*
Hani benim jikandīm dereler	*Hani benim yıkandığım dereler*

[32] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 876 Yöre: Tokat; TRT/THM Rep no: 1277 Yöre: Burdur/Tefenni; TRT/THM Rep no: 1973 Yöre: Balıkesir/Savaştepe; TRT/THM Rep no: 2711 Yöre: Ankara/Şereflikoçhisar.
[33] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 4040 Yöre: Elazığ.

Hani benim tïmandïm tepeler	*Hani benim tırmandığım tepeler*
Baška jerde unutułmaz jareler	*Bu yerlerde unulmaz bu yâreler*
İnle kavał dertlerimi s'an sustur.	*Dertli kaval dertlerimi sen sustur.*
Bu da ułu dā ama o dā dejil	*Bu da yeşil bağ amma bu bağ değil*
O da ješil bā ama bā dejil	*Bu da ulu dağ ama o dağ değil*
Ne dejem ah annem babam sā dejil	*Ah neyleyim anam babam sağ değil*
İnle kavał dertlerimi s'an sustur.	*Dertli kaval dertlerimi sen sustur.*
(Zajączkowski, 1966, s. 74)	(TRT/TSM Rep no: 3282 Söz: Ali Ulvi)

(…) Dün geže dün geže jar odamda	*(Amman amman) Dün gece yar hanesinde*[34]
Jastïm taš idi taš idi	*Yastığım bir taş idi*
Ałtïm toprak üstüm japrak	*Altım çamur üstüm yağmur*
Gene gönlüm hoš idi (…)	*Gine gönlüm hoş idi (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 84)	(TRT/THM Rep no: 1944 Yöre: Erzurum)

Elfuda dost deli gönül elfuda	*Elveda dost deli gönül elveda*[35]
Baš jastïkta ela gözler ujkuda	*Baş yasdıkda ela gözlerim uykuda*
Gelsin jarim görsün beni bu hałda.	*O yar de beni gelsin de görsün bu halde*
B'an gider ołdum eller sana eš ołsun	*Ko ben gideyim eller sana eş olsun*
Gündüz hejalerim sana düš ołsun…	*Zülfün siyah'ı hanım gecelerin düş olsun*

[34] Türkünün diğer varyantları: (Stavridis, 2017, s. 83); (Kúnos, 1998, s. 96); (Odabaşı, 1999, s. 120); (Öztelli, 2002, s. 659); TRT/TSM Rep no: 4085 Söz-müzik: III. Selim Han.
[35] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 4116 Yöre: Rumeli.

(Zajączkowski, 1966, s. 75)	(TRT/THM Rep no: 2246 Yöre: Rumeli/Varna)
Elimde gümüš balta	*(...) Elinde gümüş balta*
Gelijor darta darta	*Geliyo darta darta*
Kemiklerim çürüdü	*Yanım belim hurd'oldu*
Jałiniz jata jata.	*Yalınız yata yata (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 48)	(TRT/THM Rep no: 4586 Yöre: Adana/Seyhan/Feke)
Emenim turalıdır	*Yemenim turalıdır (...)*
Sevdiim buralıdır	*Sevdiğim buralıdır (...)*
Geçmä benim yönümdän	*Geçme bizim kapıdan (...)*
Yüreem yaralıdır	*Yüreğim yaralıdır (...)*
(Guboglu, 2020, s. 53)	(TRT/THM Rep no: 2169 Yöre: Erzurum/Aşkale)
Ešil bašlï ördek ołsam	*(...) Giderim elinizden*[36]
Učsam gitsem arenizden	*Kurtulam dilinizden*
Kurtułajim dilinizden	*Yeşil baş ördek olsam*
Bir su ičsem gölünüzden. (…)	*Su içmem gölünüzden (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 76)	(TRT/THM Rep no: 1616 Yöre: Tokat)
(…) Esmerim-güzelim.	*(...) Esmerim güzelim,*

[36] Türkünün diğer varyantı: (Stavridis, 2017, s. 59-61).

Tatlı dilli dilberim,	*Tûti dillim ben yanıyorum (aman Allah)*
Pek seveyorum.	*Çok seviyorum (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 527)	(Tan & Turhan, 2016, s. 82) Yöre: İstanbul

Evimizdä üç can vardır,	*Güzellerden üç güzel var*[37]
Seçilär:	*Sevilir*
Biri ana, biri boba,	*Biri igit biri gelin*
Birisi da kız.	*Bir'si kız*
Ana, boba, hey, sizin olsun,	*(...) İgit size gelin size*
Kız- benim!	*Kız bize (...)*
Soframızda üç filcan vardır,	*(...) Meyvalardan üç meyva var*
Seçilär:	*Yeyilir*
Biri şıra, biri şerbet,	*Biri alma biri heyva*
Birisi da bal.	*Bir'si nar*
Şıra, şerbet, hey, sizin olsun,	*(...) Alma size heyva size*
Bal - benim!	*Nar bize (...)*
Başçamızda üç çiçek vardır,	*(...) İçkilerde üç içki var*
Seçilär:	*İçilir*
Biri laalä, biri zümbül,	*Biri rakı biri şarap*
Biri da gül.	*Bir'si mey*
Laalä, zümbül, hey, sizin olsun,	*Rakı size şarap size*

[37] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1131 Yöre: Eskişehir; TRT/THM Rep no: 2968 Yöre: Kütahya/Tavşanlı.

Gül - benim. (…)	*Mey bize (…)*
(Kolsa, Türküler, 1989, s. 117-120)	(TRT/THM Rep no: 1797 Yöre: Kerkük)
Evlerim, evlerim,	*Evlerim evlerim (paşa dudu)*[38]
Üüsek evlerim.	*Yüksek evlerim*
İnärim-pinärim,	*İçine girmeden (paşa dudu)*
A gönülü aylerim.	*Gönül eylerim (aman aman) (…)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 518)	(TRT/THM Rep no: 3995 Yöre: Rumeli)
Feslēn ektim gül bitti	*Fesleğen ektim gül bitti*
Dalinde bülbül öttü	*Dalında bülbüller öttü*
Ötme bülbülüm ötme	*Ötme bülbül*
Jarim sefere gitti.	*Yarim gitti (…)*
(Zajączkowski, 1966, s. 49)	(TRT/TSM Rep no: 4435 Söz: [?])
Fïrïn jüstünde kürek	*(…) Fırın üstünde kürek*[39]
Ne janarsïn be jürek	*Ne yanarsın be yürek*
Čok sevdaja dajandïm	*Çok hasretlik çekmişim (bre aşnom)*
Buna dajanmaz jürek.	*Buna dayanmaz yürek (…)*
(Zajączkowski, 1966, s. 49)	(TRT/THM Rep no: 3094 Yöre: Rumeli)

[38] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 729 Yöre: Bolu.
[39] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 2933 Yöre: Tokat; TRT/THM Rep no: 3144 Yöre: Kayseri; (Öztelli, 2002, s. 565) Yöre: Çankırı.

Gaydalar çalar, mamo,	*Davullar çalar anam*[40]
Kırk haydut oynar, mamo,	*Kırk haydut oynar anam*
Kırk haydut oynar	*Kırk haydut oynar*
Biri Arnaut, Asan kapitan.	*Kırkı da uzun anam*
Çaldılar beni, mamo,	*Aldılar beni anam*
Goda gecesi, gudec gecesi.	*Çaldılar beni anam*
Çaldılar beni, mamo,	*Kurtaran yok mu anam*
Horo başından, horo başından,	*Hayduttan beni anam*
(…)	*(...)*
Sordular beni, mamo,	*Sordilar bana anam*
Kimin kızısın, kimin kızısın?	*Çimin kızisın anam*
Bän genä dedim, mamo,	*Ben dedim dedim anam*
Todur popazın kızı, (…)	*Ali hocanın anam (...)*
(Bulgaristan Gagavuzlarına ait)[41]	(Nuş, 1996, s. 182) Yöre: Rumeli/Prizren

Gidersen ūrłar ołsun	*(...) Gidersen uğur ola (mercanlar)*[42]
Derja deniz jolun ołsun	*Gül çimen yolun ola (mercanlar)*

[40] Türkünün diğer varyantları: (Duygulu, 2018, s. 75) Yöre: Kırklareli; (Hafız, 1977, s. 133-134) Yöre: Prizren. Hafız, bu türküyü şu notu ile aktarmıştır: ‘’Daha eskiden "Kurila (Kuru Leylâ)"denen sempteki Hasan Ahmet adında bir zat, komşu kızını beğenerek alıp, Arnavutluk'a kaçırmış. Prizren düğüncüleri duyar duymaz "Kırk Haydut" türküsünü söylemeğe başlamışlardır. Bu türkünün melodisini Zekiye Leskovçalı adında bir ihtiyar kadın bilmektedir. "Kırk Haydut" türküsü Türkiye'nin de bazı yerlerinde başka bir şekilde söylenmektedir.’’ (Hafız, 1977, s. 133).

[41] https://www.youtube.com/watch?v=y0I1Y5dowHY

[42] Türkünün diğer varyantı: (Ağayev & Abilov, 2014, s. 1064).

Benden baška jar seversan	*Mennem başka seversen (mercanlar)*
İki gözün kör ołsun.	*İki gözün kör ola (mercanlar) (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 49)	(TRT/THM Rep no: 718 Yöre: Van)

Gidijom gidişimdir	*Gurbete gidişimdir (oy nanana)*
Püskülüm ibrişimdir	*Gonca gül derişimdir (oy nanana)*
Dön jüzünü görejim	*Eğil eğil öpeyim (oy nanana)*
Belki son görüšümdür.	*Belki son görüşümdür (oy nanana) (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 49)	(TRT/THM Rep no: 1078 Yöre: Erzincan/Kemaliye)

Gidin bułutłar gidin,	*Gidin bulutlar gidin*[43]
Jarime selam edin	*Yarime selam edin (gel gel gel aman)*
Bensiz ujku ujursa	*Yarim uykuda ise*
Ujkuju haram edin.	*Uykusun haram edin (ayle bir danem ayle) (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 49)	(TRT/THM Rep no: 1604 Yöre: Kütahya)

Gökte jiłdïz ellidir	*Gökte de yıldız ellidir*[44]
Ellisi de bellidir	*Ellisi de bellidir*
Sevda čeken kïzlarïn	*Gizli de sevda çekenler (aman)*

[43] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 2896 Yöre: Malatya; (Öztelli, 2002, s. 565) Yöre: Çankırı; (Stavridis, 2017, s. 85).
[44] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 721 Yöre: Antalya/Yayladağı; TRT/THM Rep no: 2777 Yöre: Erzurum/Tortum/Sümmani Köyü; TRT/THM Rep no: 2989 Yöre: Erzincan/Kemaliye; TRT/THM Rep no: 3575 Yöre: Eskişehir/Çifteler/Han Köyü; TRT/THM Rep no: 3790 Yöre: Ağrı; TRT/THM Rep no: 3834 Yöre: Ankara.

Benizinden bellidir.	*Bakışından bellidir (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 50)	(TRT/THM Rep no: 1597 Yöre: Burdur/Altınyayla)
Gökte jiłdïz sajiłmaz	*(...) Gökte de yıldız sayılmaz*[45]
Čij jumurta sojułmaz	*Çiğ yumurta soyulmaz*
Her geže sarsam seni	*Güzel seven yiğidin (aman)*
Jine sana dojułmaz.	*Emekleri zayolmaz*
(Zajączkowski, 1966, s. 50)	(TRT/THM Rep no: 1597 Yöre: Burdur/Altınyayla)
Gökte yıldız bir-iki,	*(...) Armut dalda bir iki (yalelel yalel aman)*[46]
Saydım, baktım on-iki,	*Saydım baktım oniki (yalellim)*
On-ikinin içinde,	*Onikinin içinde (yalelel yalel aman)*
En güzeli benimki.	*En güzeli benimki (yalellim)*
(Manov, 2001, s. 166)	(TRT/THM Rep no: 2019 Yöre: Rumeli/Selanik)
Gülä pindim – dinmedim,	*Güle düştüm gülmedim,*
Güldän düştüm – innedim,	*Gülden düştüm ölmedim,*
Şu sevgili yavklumu	*Ela gözlü yarimi,*
Üç gün oldu – görmedim.	*Tam bir aydır görmedim (of of sinem of) (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 98)	(TRT/THM Rep no: 2437 Yöre: Isparta/İğdecik Köyü)

[45] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 721 Yöre: Antalya/Yayladağı; TRT/THM Rep no: 3261 Yöre: Rumeli/Koçana; TRT/THM Rep no: 3834 Yöre: Ankara.
[46] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 534 Yöre: Kırklareli/Lüleburgaz.

Gülüm kurutmam seni	*(...) Gülüm kurutmam seni*
Suda čürütmen seni	*Suda çürütmem seni*
Jedi jił de görmesem	*Senelerce görmesem*
Gene unutmam seni.	*Yine unutmam seni (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 50)	(Derleyen: Emrah Öz Yöre: Uşak)[47]

Güveržin urdum kałkmadï	*Güvercin vurdum kalkmaz*[48]
Kan sēl ołup akmadı	*Kanı sel olur akmaz*
Jarim janïmdan gešti	*Küçücekten yar sevdim*
Bana dönüp bakmadı.	*Şimdi yüzüme bakmaz (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 50)	(TRT/THM Rep no: 2940 Yöre: Elazığ)

Han meyvayı	*(...)*
Kopardılar dalından.	*Benim yârim yaylalarda oturur*
Ah, beni ayırdılar yärimdän.	*Ak elini soğuk suya batırır*
Bän sana demäzdim mi,	*Demedim mi*
Nazlı, be yärim?	*Yarim ben sana*
Çok dostluklar tez ayırılık getirir.	*Çok muhabbet tez ayrılık getirir*
Hep sana demädim mi,	*(...)*
Nazlı, be yärim?	*Ham meyveyi*

[47] https://www.youtube.com/watch?v=B-E9OXm523I
[48] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 1035 Yöre: Şanlıurfa.

Çok lüboflar tez ayırılık getirir.	*Kopardılar dalından*
(…) Onun için al kannarlan doldu	*Ayırdılar beni nazlı yarimden*
gözlerim,	*Onun için açık gider gözlerim*
Onun için kapanmêyor gözlerim.	*At üstünde kuşlar gibi dönen yar*
Benim yärim yayılalarda oturur,	*Kendi gidip ahbapları kalan yar*
Ak kollarnı suuk sularlan dondurur.	*(...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 524-525)	(TRT/THM Rep no: 2479 Yöre: Yozgat)

[H]asa fistan giiyämäm,	*Zeytinyağlı yiyemem (aman)*
Turşu biber iyämäm,	*Basmada fistan giyemem (aman)*
Senin gibi cayilä	*Senin gibi cahile*
Bän ‘efendi’ deyämäm.	*Ben efendim diyemem (aman). (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 109)	(TRT/THM Rep no: 1131 Yöre: Bursa)

Havada bułut nedir bu duman[49]	*Havada bulut yok bune dumandır*
Onu jemendir bir gülü čimendir	*Mehlede ölüm yok bune şivandır*
Kïšlamın önüıide gelijor sesi	*Şu Yemen elleri nede yamandır*
Elim kołuma jürejim sïzłar	*Anom Yemendir gülü çemendir*
Onu jemendir bir gülü çimendir	*Giden gelmiyor acep nedendir*
Bir giden gelmijor ažeb nedendir.	*Şu dağın ardında redif sesi var*
Kïšłamïn önünde gelijor sesi	*Varın bakın çantasında nesi var*

[49] Moşkov’un 1900’lü yıllarda derlediği türkü metinleri arasında karşımıza çıkan bu türkünün varyantı için Moşkov, ‘’Türklerden Alınmış Şarkılar’’ başlığını düşmüştür (Radloff, 2020, s. 216).

Elim kołuma jürejim sïzłar	*Bir çift pabuç ile birde fesi var*
Varïn bakïn čantasïnda ažeb nesi var	*Burası Muştur yolu yokuştur*
Bir čift kundurasïle bir fesi var	*Giden gelmiyor acep ne iştir*
Onu emendir bir gülü çimendir	*Kışlanın önünde çalınır sazlar*
Bir giden gelmijor ažeb nedendir.	*Ayağım yalnayak yüreği sızlar (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 78)	(TRT/THM Rep no: 341 Yöre: Muş)

Havada učan turna	*Havada durna*
Sesi gelir kanadï burma	*Sesi gelir ganedi gırma*
Äzï dołu jem getirir	*Ağzı dolu yem getirir*
Šekerlen hurma.	*Şeker ile hurma*
Bunu da jazan jannïš jazmïš	*Git güzel karşımda bidanem ağlayıp durma*
Ujku serinde	*Aç kapuyu nazlı yârim ben geliyorum.*
Getir jarim b'an jazajim	*Burmada burma duman tüter dağın belinde*
Kendi elimnan.	*Okunmadık fermanım var düşman elinde*
Teli taša, benzejor	*Bunuda yazan yanlış yazmış*
Turnän jatïši	*Sarhoş halinde*
Kara bārïmï dilejor	*Gönder abeyim ben yazayım*
Turnām jötüšü.	*Zülfüm telinle.*
(Zajączkowski, 1966, s. 78-79)	(TRT/THM Rep no: 1095 Yöre: Kütahya)

Hay tepelär, tepelär,	*Tepeler tepeler*

Üüsek tepelär!	*Yüksek tepeler*
Karşıda yaamur yaar	*Orda yağmur yağar*
Bırda sepelär. (…)	*Burda sepeler (...)*
(Guboglu, 2020, s. 141)	(TRT/THM Rep no: 522 Yöre: Giresun)

Hey, kıyaklar, kıyaklar yol göründü[50]	*Ey gaziler yol göründü*[51]
Genä çok garip serimä	*Gine garip serime,*
Daalar, taşlar, dayanamaz,	*Dağlar taşlar dayanmaz benim ahuzarime*
Nicä kıydın canıma?	*Billah ben kail olmam genç yaşımda ölüme,*
Hoşça kal nazlı yârim	*Kal selamet nazlı yarim*
Bir yana sän bir dä bän	*Bir yana sen bir de ben.*
Altım toprak, üstüm yaprak	*(...)*
Genä üreem hoş hem şendi	*Dün gece yar hanesinde yastığım taş idi,*
Salıcakla kal kara kaşlım	*Altım toprak üstüm yaprak gine gönlüm hoş idi.*
Saalıkla dostulukla kömür gözlüm	*İl beni yalnız sayardı, yar bana yoldaş idi,*
Saa'a sän, sola da bän?	*Kal selamet nazlı yârim bir yana sen bir de ben.*

[50] Guboglu'nun ''Plevne Gaziler Havasının Variyantı'' notu ile aktardığı bu türkünün başka bir varyantı Manov'un derlemelerinde notalarıyla birlikte verilmektedir. Ezgisel anlamda Türk müziğindeki notalara benzeyen bu türkü, ''melodi yönünden karşılaştırılan türküler'' bölümünde ''Kal Selâmet'' başlığıyla yeniden aktarılmıştır. Ayrıca Manov, bu türkü için şunları dile getirmiştir: ''1878 yılında Varna'nın Rus askerlerince kurtarmalık (fidye) ile satın alınmasından sonra, Türk askeri mızıkasının, son Türk askerlerini İstanbul'a yolcu ederken, kışlalar önünde çaldığı son şarkı budur. Aynı şarkı, gelin nikah için baba evinden alınırken, herkesçe söylenirdi. Gelinle ana-babası, bu sırada acıklı acıklı ağlardı.'' (Manov, 2001, s. 169). Yukarıda karşılığını verdiğimiz Konya türküsü de benzer bir durum karşısında söylenir. Odabaşı (1999, s. 116-124); Konya'da eski düğün geleneklerindeki yüzük takma merasiminden sonra, oğlan evinin kız evine ''yoklama'' göndermesinin ardından kız isteme ritüelinin gerçekleştirildiğini ve bu türkünün düğünlerde okunduğunu belirtmiştir.

[51] Odabaşı'nın ''eski Konya düğünlerinde en sık okunan türkülerden birisi'' olarak belirttiği bu türkünün diğer varyantları: (Nuş, 1996, s. 117) Yöre: Rumeli; (Kúnos, 1998, s. 96); (Öztelli, 2002, s. 659); (Stavridis, 2017, s. 83); TRT/TSM Rep no: 4085 Söz-müzik: III. Selim Han.

(Guboglu, 2020, s. 156-157)	(Odabaşı, 1999, s. 120) Yöre: Konya
(…) İçmä, beyim, ne içersin?!	*(...) İçme de begim içme*[52]
Sarfoş olursun! (…)	*Serkoş olursan*
Saat beştän sora, beyim,	*Saat üçden beşten soyra*
Pişman olursun.	*Düşman olursan (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 524)	(Kaynak kişi: Mahmut Güzelgöz Yöre: Şanlıurfa)[53]
İki dałda bir ževiz	*(...) Bir dalda iki ceviz*
Aramïz kara deniz	*Aramız derya deniz*
S'an orada b'an burda	*Sen orada ben burda*
Ne bet kałdï beniz.	*Ne bet kaldı ne beniz (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 51)	(TRT/THM Rep no: 2848 Yöre: İstanbul)
İndim češme bašina	*İndim dere başına*[54]
Mendil serdim tašina	*Sabun koydum taşına*
Sevda ne idi bilmezdim	*Sevda nedir bilmezdim*
O da geldi bašima.	*O da geldi başıma (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 51)	(Arsunar, 1965, s. 29) Yöre: Kırklareli

[52] Türkünün diğer varyantı: (Halıcı, 1985, s. ?) Yöre: Konya.
[53] https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=18904
[54] (Uğurlu, 2009, s. 83) Yöre: Şanlıurfa; (Stavridis, 2017, s. 305).

İndim çöşmä başına,	*Çıktım çeşme başına*
Yazı yazdım taşına.	*Bir kız çıktı karşıma*
Sevda nedir, bilmedim –	*Sevda nedir bilmezdim*
O da geldi başıma.	*O getirdi başıma (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 71)	(TRT/THM Rep no: 3790 Yöre: Ağrı)

İndim havuş başina,	*İndim havuz başına*
Bir kız çıktı karşima.	*Bir kız çıktı karşıma*
Gidemem ben,	*Sevda nedir bilmezdim*
Er adama gülü	*O da geldi başıma*
Verememben.	*Gelemem ben gidemem ben*
Aç kollarini,	*Her güzele gönül verememben*
Sar kollarini.	*Aç kolların sar boynuma*
Üşüdüm, üşüdüm,	*Üşüdüm üşüdüm*
Sarayamem.	*Saramam ben (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 539)	(TRT/THM Rep no: 2845 Yöre: İstanbul)

Istambułda bir kuš var	*Şu Söğüt'de bir kuş var*[55]
Kanadïnda gümüš var	*Ganedinde gümüş var*
Gitti jarim gelmedi	*Gittide yarim gelmedi*
Helbet. onda bir eš var.	*Elbet bunda bir iş var (...)*

[55] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1298 Yöre: Erzincan/Kemaliye; TRT/THM Rep no: 1880 Yöre: Çankırı; (Stavridis, 2017, s. 109).

(Zajączkowski, 1966, s. 52)	(TRT/THM Rep no: 802 Yöre: Bilecik/Söğüt)

İstambol'dan çıktı başı selemet,	*Çökertme'den çıktım da (...) başım selamet*[56]
Mora'ya varma-mı koptu kıyemet.	*Bitez de yalısına varmadan (...) koptu kıyamet*
Yeni çērelermiz Allah aman et (…)	*Arkadaşım İbram çavuş Allah'ıma emanet (...)*
(Radloff, 2020, s. 221)	(TRT/THM Rep no: 2607 Yöre: Muğla/Bodrum)

(…) İstambuldan çıktım	*Isparta'dan çıktım*[57]
Başım selämet.	*Başım selamet,*
Plevena da gittim,	*Çivril köprüsüne gelince*
Koptu kıyamet. (…)	*Koptu kıyamet, (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 513)	(TRT/THM Rep no: 1108 Yöre: Aydın/Yenipazar)

(…) İstambuldan çıktım	*(...) Meyhaneden çıgdım*
Yan basa-basa.	*Yan basa basa*
İngiliz askeri kaçayor	*Ciyerlerim döküldü*
Kan kusa-kusa, (…)	*Gan kusa kusa (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 513)	(Kocabaş, 2020) Yöre: Kıbrıs

İzmirin kavakları,	*İzmir'in kavakları*[58]

[56] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 4416 Yöre: Çorum/İskilip; (Stavridis, 2017, s. 245).
[57] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 1977 Yöre: İzmir/Ödemiş.
[58] Türkünün diğer varyantı: (Öztelli, 2002, s. 564) Yöre: İzmir/Ödemiş; (Stavridis, 2017, s. 81).

Dökülür yaprakları.	*Dökülür yaprakları*
Bana da çakıcı deerler,	*Bize de derler Çakıcı*
Yarı fidan boyu	*Yar fidan boylum*
Yakaris konakları.	*Yıkarız konakları (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 539)	(TRT/THM Rep no: 337 Yöre: İzmir)

Jałïmïn užu jerdedir	*Şalın bir ucu yerdedir*
Bir užu beldedir	*Bir ucu da beldedir*
Dünjada güzel senden čok	*Dünya güzelile dololsa*
Gene göjnüm sendedir.	*Gene gönlüm sendedir (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 52)	(TRT/THM Rep no: 3370 Yöre: Rumeli/Tutrakan)

Ješil japrak arasïnda	*Yeşil yaprak arasında*[59]
Ačar gülün konžasï	*Kırmızı gül goncası (aman)*
Gitti gider gelmez oldu	*Nerelere gitti gelmez*
Gönnümün ïlenžesi.	*Gönlümün eğlencesi (aman)*
(…)	*(...)*
Eł ōlu mejdana gelsin	*Er olan meydana çıksın*
Kim sarar josmam seni (…)	*Kim sarar güzel seni (aman)*
(Zajączkowski, 1966, s. 80-81)	(TRT/THM Rep no: 2834 Yöre: Kırşehir)

[59] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 4045 Yöre: Elazığ.

Ješil kurbālar göllerde öter	*Yeşil kurbağalar öter göllerde*[60]
Kurbālarïn sesi žihana jeter.	*Kanadın mı kırıldı kaldın çöllerde*
Ajletme beni süjletme beni	*Ayletme beni söyletme beni*
Derdim büjüktür üregim sünüktür	*Çok seviyorum seni ben bekletme beni*
Umudum kïrïłdï kałdïm çöllerde	*Şu bağın keklikleri öter öter bayılmaz*
Anasïz babasïz gurbet ellerde.	*Senin için ağlarım hiç kimseler anlamaz (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 81)	(TRT/THM Rep no: 3033 Yöre: Bulgaristan)

Kadifeden kesesi	*Kadifeden kesesi*[61]
Sarajdan gelir sesi	*Kahveden gelir sesi*
Oturmuš türkü čałar	*Oturmuş kumar oynar*
Žijerimin köšesi.	*Ciğerimin, ah ciğerimin köşesi (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 53)	(Öztelli, 2002, s. 45) Yöre: İstanbul

Kale kaleje karsi	*(...) Kale kaleye karşı*[62]
Kalenin iči čarši	*Kalenin dibi çarşı*
Gel be dostum içelim	*Gel beraber gezelim*
Dosta dušmana karši.	*Dosda düşmana karşı.*

[60] Türkünün diğer varyantları: (Uğurlu, 2009, s. 585-586) Yöre: Erzincan/Eğin; (Özgül, Turhan, & Dökmetaş, 1996, s. 508) Yöre: Erzincan.

[61] Türkünün diğer varyantları: (Uğurlu, 2009, s. 245) Yöre: Kastamonu; https://www.youtube.com/watch?v=KsaTjSKC7JU Yöre: Kırım; https://www.facebook.com/276398542382402/videos/647958345226418/?__so__=watchlist&__rv__=video_home_www_playlist_video_list Yöre: Niğde.

[62] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1732 Yöre: Sivas; TRT/THM Rep no: 2818 Yöre: Kastamonu; https://www.youtube.com/watch?v=pGzXzcp7jIo Yöre: Prizren.

(Zajączkowski, 1966, s. 53) (TRT/THM Rep no: 2819 Yöre: Kastamonu)

Kaleden indim düjün *Kayadan indim bugün*

Elimde ałtın güjüm *Elimde altın güğüm*

B'an nazłïža jarimi *Her gun korgen yarimni*

Görmedim ne dün ne bügün. *Ne dün gördüm ne bugün*

(Zajączkowski, 1966, s. 54) Yöre: Kırım[63]

Kaleden indin düze *(...) Kaleden indim düze de*[64]

At bāładïm nergize *At bağladım cevize (oy oy)*

Jedi jił hizmet ettim *Yedi yıl hizmet ettim de*

Bir kara gözlü kïze. *Ela gözlü bir kıza (oy oy)*

(Zajączkowski, 1966, s. 54) (Kaynak kişi: Ahmet Yazıcı Yöre: Çankırı)[65]

Kaledän iniyorum, *(...) Kaleden iniyorum (leylim yar)*[66]

«Dön», desän, dönüyorum. *Dön desen dönüyorum (leylim yar)*

Sevim artık koorlaştı – *Aşkından kibrit oldum (leylim yar)*

[63] https://www.youtube.com/watch?v=5kdP_cbhDOg

[64] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 17 Yöre: Sivas; TRT/THM Rep no: 1955 Yöre: Antalya; TRT/THM Rep no: 2011 Yöre: Kahramanmaraş; TRT/THM Rep no: 4063 Yöre: Erzurum; (Stavridis, 2017, s. 159); (Stavridis, 2017, s. 215).

[65] https://www.youtube.com/watch?v=RyP_gV-IpI8 Derleyen: Cenk Aybars Dereli Yöre: Çankırı/Kurşunlu. Bu türkü TRT/THM repertuarında ‘’Meşe Meşeye Benzer’’ başlığı ve 1743 sıra numarasıyla bulunmaktadır fakat yukarıda verdiğimiz bent TRT’ye ait bu kayıtta bulunmamaktadır.

[66] Türkünün diğer varyantları: (Uğurlu, 2009, s. 174) Yöre: Burdur/Tefenni; https://www.youtube.com/watch?v=AQfnm6u4Mks Yöre: Nevşehir. Bu türkünün orijinali Karamanlıca olup Yunan alfabesi ile aktarılmıştır: https://tr.wikisource.org/wiki/Leylalım

Üflesän, yanıyorum.	*Üflesen yanıyorum (leylim yar) (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 79)	(TRT/THM Rep no: 435 Yöre: Orta Anadolu)

Kaledän kaleyä guguş uçurttum,	*Kaleden kaleye şahin uçurdum*[67]
Ah, yärim, vah, yärim,	*Ahilen vahilen*
Ömür geçirdim.	*Günüm geçirdim*
(…)	*(...)*
Kalenin duarında	*Kaleden kaleye*
Bän bir taş olaydım,	*Taş ben olaydım*
Helä, göz üstündä	*Ela göz üstüne*
Bän bir kaş olaydım. (…)	*Kaş ben olaydım (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 22)	(TRT/THM Rep no: 691 Yöre: Adıyaman)

Kalenin ardï biber	*Kalenin ardı büber*
Kałkmïš gemiler gider	*Gemiler gelir gider (haydindi gelir gider)*
Biz de gitsek ne derler	*Hakikatlı yar olsan*
Sevmiš ta gelmiš derler.	*Selamın gelir gider (haydindi gelir gider) (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 54)	(TRT/THM Rep no: 850 Yöre: Ege)

Kalenin ardï bostan	*(...) Kalenin ardı bostan*
Jikïłsïn Arabistan	*Yaşasın Arabistan*

[67] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 3011 Yöre: Kerkük; (Stavridis, 2017, s. 199).

Arabistan kïzłarï	*Arabistan kızları*
Ne don gijer ne fistan.	*Çıkardı beni baştan.*
(Zajączkowski, 1966, s. 54)	(Stavridis, 2017, s. 159)
Kalenin kedikleri,	*(...) Kalenin gedikleri*[68]
Bal-şeker idikleri.	*Şekerdir yedikleri*
İç aklımdan çıkmıyor,	*Hiç aklımdan gitmiyor*
Yärimin dedikleri.	*Yarimin dedikleri (...)*
(Koca, 2011, s. 29)	(TRT/THM Rep no: 1064 Yöre: Muğla/Ula)
Kalenin vedenneri,	*Kalenin bedenleri (yar yar yar yandım)*[69]
Çevirin gidenneri.	*Koy verin gidenleri (ninanay canım ninanay)*
Ne hoş kalpak kurmuşla	*İpek bürün bürünmüş (yar yandım ninanay nay)*
Valkaneş dilberleri.	*Niksarın fidanları (ninanay canım ninanay) (...)*
(Koca, 2011, s. 38)	(TRT/THM Rep no: 693 Yöre: Tokat/Niksar)
(…) Kapumun yönü kaya,	*Evlerinin önü kaya*
Kayadan bakarlar aya. (…)	*Kayadan bakarlar aya (...)*
(Radloff, 2020, s. 220)	(Kaynak kişi: Emin Çevik Yöre: Antalya/Manavgat)[70]

[68] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 529 Yöre: Samsun.
[69] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1115 Yöre: İzmir/Bergama; TRT/THM Rep no: 1978 Yöre: İzmir/Bergama.
[70] https://www.youtube.com/watch?v=ch-29MOsfyk

Kār jār kürek ister	*(...) Kar yağar kürek ister*
Dam čoker direk ister	*Çürük dam direk ister*
Komšu kïzï ałannar	*Ergen oğlan büyük kız*
Demirden jürek ister.	*Yatmaya yürek ister (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 55)	(TRT/THM Rep no: 4194 Yöre: Kayseri/Pınarbaşı)

Kār jār merdin merdin	*(...) Kar yağar merdin merdin*[71]
Bilinmez benim derdim	*Kim bilir kimin derdin*
Deniz merekeb ołsa	*Ağaçlar kalem olsa*
Jazïłmaz benim derdim.	*Yazılmaz benim derdim (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 55)	(TRT/THM Rep no: 65 Yöre: Eskişehir)

Kara jüzüm sałkïmï	*Kara üzüm salkımı (yumalıcık Azimem)*
Benim jarim sakłï mï	*Benim yarim saklımı*
Ja verirsin jarimi	*Biyo görem yüzünü (hopur hopur Azimem)*
Ja bozarïm aklïmï.	*Gaybedivercem aklımı (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 55)	(TRT/THM Rep no: 3422 Yöre: Denizli/Honaz)

Kara taš bojanïr mï	*Kara taş boyanır mı*
Öpsem jar ujanïr mï	*Öpsem yar uyanır mı*

[71] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 217 Yöre: Nevşehir; (Stavridis, 2017, s. 215); https://www.youtube.com/watch?v=JSl6cJQKuqg Kaynak kişi: Ahmet Yazıcı, İbrahim Şeker Yöre: Çankırı/Kurşunlu.

S'an orada b'an burda	*Sen orada ben burda*
Buna žan dajanïr mï.	*Buna can dayanır mı (…)*
(Zajączkowski, 1966, s. 55)	(TRT/THM Rep no: 682 Yöre: Isparta/Eğirdir)

Kara tauk tepeli	*Kara tavuk tepeli*[72]
Kułakłarï küpeli	*Kulakları küpeli*
Evlenmejin čožukłar	*Evlenmeyin bekarlar*
Šindiki kïzlar šupēli.	*Şimdi kızlar şüpheli (…)*
(Zajączkowski, 1966, s. 55)	(Nuş, 1996, s. 164) Yöre: Rumeli

Karadeniz akmam dedi,	*Tuna nehri akmam diyor*[73]
Türk Tunayı vermem dedi.	*Kenarımı yıkmam diyor*
Karadeniz bulanır	*Ünü büyük Osman Paşa*
Türk Tunayı geçer	*Pilevne'den çıkmam diyor*
(…)	*(…)*
Yaşasın Osman Paşa	*Kılıcımı vurdum taşa*
Düşmanları daıtsın daa, taşa;	*Taş yarıldı baştan başa*
Kılıcını urdu taşa	*Ünü büyük Osman Paşa*
Taş çatladı baştan başa	*Askerinle binler yaşa*
(Guboglu, 2020, s. 173)	(TRT/THM Rep no: 452 Yöre: Rumeli)

[72] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 391 Yöre: Yozgat; (Stavridis, 2017, s. 305).
[73] Türkünün diğer varyantları: (Arsunar, 1965, s. 37) Yöre: Niğde; (Kúnos, 1998, s. 103-104); (Stavridis, 2017, s. 259).

Karamfil olacaksın	*(...) Karanfil olacaksın*[74]
Sararıp olacaksın	*Sararıp solacaksın*
Bän hekimä danıştım	*Ben hakime danıştım*
Sän benim olacaksın	*Sen benim olacaksın (...)*
(Guboglu, 2020, s. 53)	(TRT/THM Rep no: 109 Yöre: Kütahya)

Karanfil katmer ołdu	*(...) Garanfil gatmer oldu*
Asretlik jeter ołdµ	*Ayrılık yeter oldu*
Jarim orda b'an burda	*Şimdi ayrılığımız*
Ölümden beter ołdu.	*Ölümden beter oldu (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 56)	(TRT/THM Rep no: 3368 Yöre: Kıbrıs)

Karanfil ojłum ojłum	*(...) Karanfil oylum oylum*[75]
Gelijor selvi bojłum	*Geliyor servi boylum*
Selvi bojłu geldikçe	*Servi boylum gelince (yandım hey)*
Šen ołur benim gönlüm.	*Şen olur benim göynüm (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 56)	(TRT/THM Rep no: 326 Yöre: Konya)

[74] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 326 Yöre: Konya; (Deveci, 2007, s. 134) Yöre: Muğla; (Stavridis, 2017, s. 235); https://www.youtube.com/watch?v=B-E9OXm523I Derleyen: Emrah Öz Yöre: Uşak.

[75] TRT/THM Rep no: 109 Yöre: Kütahya; TRT/THM Rep no: 2949 Yöre: Uşak; (Deveci, 2007, s. 134) Yöre: Muğla; https://www.youtube.com/watch?v=_rs67RHRajU Yöre: Antalya/Serik/Demirciler.

Karanfil ožak ožak	*Karanfil ocak ocak*
Toplarïm kužak kužak	*Gülüm var kucak kucak*
Hepsinin jar ačažak	*Ellerin gülü açmış*
Benim jarim tomružak.	*Benim gülüm tomurcak (…)*
(Zajączkowski, 1966, s. 56)	(TRT/THM Rep no: 1481 Yöre: Orta Anadolu)

Karanfil testesijim	*Arpalar destesiyem de arpalar destesiyem,*
Güzeller hastasïjim	*Güzeller hastesiyem de güzeller hastesiyem,*
Kïz senin bašin bozułmuš	*Yar gülün ayrı bitmiş (vay gülüm oğlan oğlan),*
B'an onun ustasïjim.	*Ben onun ustasiyem de (yar yar yar yar yar) (…)*
(Zajączkowski, 1966, s. 56)	(TRT/THM Rep no: 1254 Yöre: Malatya/Hekimhan)

Karanfilim duvarda	*İnce eleğim duvarda (ince düzüm yar yar)*
Bir jar sevdim huvarda	*Bir yari sevdim huvarda (ince düzüm yar yar)*
B'an o jari dün gördüm	*Şöyüle bir yari sevdim ki (ince düzüm yar yar)*
At sułardï pïnarda.	*Su doldursun pınarı da (ince düzüm yar yar) (…)*
(Zajączkowski, 1966, s. 56)	(TRT/THM Rep no: 277 Yöre: Sivas/Kangal)

Karanfilim sarkarsïn	*(…) Karanfilim sarkarım (leylim yar)*[76]
Ačiłmaja korkarsïn	*Açılmaya korkarım (leylim yar)*
Jar kapuna geldi mi	*Yar geliyor deseler (leylim yar)*

[76] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 3027 Yöre: Bulgaristan; (Uğurlu, 2009, s. 174) Yöre: Burdur/Tefenni; https://www.youtube.com/watch?v=_rs67RHRajU Yöre: Antalya/Serik/Demirciler.

Asta ołsan kałkarsïn.	*Hasta olsam kalkarım (leylim yar) (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 56)	(TRT/THM Rep no: 435 Yöre: Orta Anadolu)

Karpuz kestim kırmızı,	*(...) (Aman) Karpuz kestim kırmızı*
Bu gelin kimin kızı,	*(Haydi) Şu gelen kimin kızı (...)*
Üzünda bir beni var,	*(Aman) Gerdanında beni var*
Sandım sabaa yıldızı.	*(Haydi) Sandım seher yıldızı (...)*
(Bayır, 2007, s. 312-313)	(TRT/THM Rep no: 2257 Yöre: Ankara)

Karpuzu kestim – kan gibice,	*Karpuzu kestim kan gibice*
İçi tatlı bal gibice. (…)	*Münüsem'in dudakları bal gibice (...)*
(Koca, 2011, s. 34)	Yöre: Kıbrıs[77]

Karşıda kaun iyerlä[r],	*(...) Karşıda kavun yerler (ağam levaki)*[78]
Kauna dilim diyerlä[r],	*Bizde varsak ne derler (paşam levaki)*
Ben de gitsem, ne deerlä[r],	*Otursak bile yesek (ağam levaki)*
Saymış ta gelmiş, deerlä[r].	*Şu şunu sevmiş derler (paşam levaki)*
(Gaydarcı, 2017, s. 81)	(TRT/THM Rep no: 600 Yöre: Gaziantep)

[77] https://choirsfestival.emu.edu.tr/Documents/festival-sarkilari/Münüsem.pdf

[78] TRT/THM Rep no: 607 Yöre: Sivas/İmranlı; TRT/THM Rep no: 991 Yöre: Çorum; TRT/THM Rep no: 1766 Yöre: Elazığ; TRT/THM Rep no: 2158 Yöre: Erzurum; https://www.youtube.com/watch?v=AQfnm6u4Mks Yöre: Nevşehir. Yöresini Nevşehir olarak belirttiğimiz bu türkünün orjinan metni Karamanlıca'dır: https://tr.wikisource.org/wiki/Leylalım

Karšida ješil punar	*(...) Evinin önü pınar (belalım aman aman)*
Epsi kuš ona konar	*Hep kuşlar ona konar (dost yarim perişan halim)*
Jarim gitti askere	*Bugün yari göremedim*
Eš dostłar ona janar.	*Yüreğim ona yanar (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 57)	(TRT/THM Rep no: 3849 Yöre: Sivas/Kangal)

Karšidan gördüm seni	*Garşıda gördüm seni (esen yel)*[79]
Ak gülüm sandïm seni	*Güliken derdim seni (yar yar)*
Kïjamaska kokmaja	*Bakmıya gıymaz iken (esen yel)*
Ellere verdim seni.	*Ellere verdim seni (yar yar) (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 57)	(TRT/THM Rep no: 2807 Yöre: Samsun/Ladik)

Kāve ołsam dołaplarda kavrułsam	*Alıverin bağlamamı çalayım*
Toz duman ołsam	*Çalayım da zârı zârı ağlayım*
Dā bašinda savrułsam	*Bir mendil ver gözyaşımı sileyim*
İpek ołsam jar bojnuna sarïłsam	*Ağlaya ağlaya gözlerime kan doldu*
Lāle zümbül ołsam	*Siyah da zülfün penbe yanak üstüne bend oldu*
Jar bašina takïnsam.	*Kahve olsam dolaplarda kavrulsam*
Getir hanïm ferežemi gijejim	*Toz duman olsam*
Gijejim da mehkemeje varajim	*Dağ başında savrulsam*
S'an šöjle dur b'an dāvamï görejim	*Kemer olsam yâr beline sarılsam*

[79] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 2857 Yöre: Gaziantep; TRT/THM Rep no: 4556 Yöre: Burdur.

Ajle da ajle dost jürejime kan dołdu	*Ağlaya ağlaya gözlerime kan doldu*
Sijahta zülfü	*Siyah da zülfün*
Pembe janāma gül kondu.	*Penbe yanak üstüne bend oldu*
(Zajączkowski, 1966, s. 82-83)	(TRT/THM Rep no: 3655 Yöre: Rumeli)

Kavede içtin filcandan	*Kahve içtim fincandan*
Dudakları mercandan	*Dudakları mercandan*
Al kamayı ur beni o yârim -	*Al kamayı, vur beni nazlı yar,*
Kurtulayım bu candan. (…)	*Kurtulayım şu candan (...)*
(Заврак, … 2014, s. 32)	(Yöre: Romanya/Dobruca)[80]

Kemençe çala çala,	*Darbuka çala çala*[81]
Pindim bir ince dala.	*Çıktım bir kuru dala*
Sandım o dal kırılacak,	*Korkarım dal kırılır*
Beni yarim brakacak.	*Yarim ellere kala (...)*
(Zanet, 2010a, s. 356)	(TRT/THM Rep no: 2488 Yöre: Kocaeli/Kandıra)

Keremettän su damnaar,	*Kiremitten su damlar (haydi gel adalım aman gel)*[82]
Bizä bir kız adaarlar.	*Bir kız verin adamlar (eğlencem aman)*

[80] https://www.youtube.com/watch?v=4mjaQcKMEAU Kaynak kişi: Kadriye Nurmambet.
[81] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 2094 Yöre: Ağrı; TRT/THM Rep no: 4554 Yöre: Erzincan/Tercan.
[82] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1048 Yöre: Muğla; TRT/THM Rep no: 4690 Yöre: Çanakkale; https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=14606 Yöre: Isparta/Şarkikaraağaç/Beyköy.

Maalenizdä yok mudur,	*Bir kız bize çok mudur (haydi gel adalım aman gel)*
Bizä bir kız çok mudur?	*Mahallenizde yok mudur (eğlencem aman)*
(Zanet, 2010a, s. 338)	(Demirci, 1938) Yöre: Kayseri

Keremit bacaları.	*Kiremit bacaları (canım)*[83]
Gīdim alacäları.	*Geydim alacaları (canım)*
Dokunsam gelinlärä,	*Sevmeyin gelinleri (canım)*
Ne dār kocäları?	*Darılır kocaları (canım) (...)*
(Radloff, 2020, s. 235)	(TRT/THM Rep no: 463 Yöre: Sivas)

Kız suya gider su testisi	*Suya gider allı gelin*[84]
Elindä, elindä.	*Has gelin has gelin*
Yär geler, gümüş etekleri	*Topukları nokta nokta*
Belindä, belindä, belindä, aman.	*Bas gelin bas gelin bas gelin aman*
(…)	*(...)*
Terliklerin ökçesinä	*Suya gider su testisi*
Bas gelin, bas gelin.	*Doldurur doldurur*

[83] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 4028 Yöre: Erzurum.

[84] Türkünün diğer varyantı: (Kúnos, 1998, s. 79-80). Türkünün bir diğer varyantına ‘’facebook’’ sitesinde üzerinde bulunan ‘’HALKLARIN DEĞİL COĞRAFYANIN MÜZİĞİ’’ adlı grupta 9 Ocak 2021 tarihinde paylaşılan Karamanlılara ait ‘’suya gider su testisi doldurur’’ adlı bu türküde rastlamaktayız. Türkü, Nevşehir/Derinkuyu/Özlü yöresine aittir. 1930 yılında Yunanistan’da kayıt altına alınan bu türküyü Anna Tsiklitaris seslendirmektedir. Anna Tsiklitaris, mübadele sonrasında Yunanistan’a göçmek zorunda kalan bir Karamanlılı’dır. https://www.facebook.com/276398542382402/videos/426715688644054/?__so__=watchlist&__rv__=video_home_www_playlist_video_list

Gagavuzca karşılığını verdiğimiz ‘’kız suya gider su testisi elindä’’ adlı türkü, kaynağında notası ile birlikte verilmektedir. Bu notayı ve Anna Tsiklitaris’in yorumunu karşılaştırdığımızda, bu iki türkünün melodik açıdan da birbirlerinin varyantı olabileceği konusundaki şüphelerimiz artmıştır.

Bän ölürsam, tutarmıysın,	*Eve gelir gül benzini*
Yas, gelin, yas, gelin,	*Soldurur soldurur*
Yas, gelin, aman.	*Soldurur aman (...)*
(Çimpoeş, 2001, s. 85)	(TRT/THM Rep no: 2341 Yöre: Ankara)

Kız-mı-ysın, tatar-mı-ysın?	*Ay oğlan tatar mısın*
Şefteli satar-mı-ysın?	*Şeftali satar mısın*
Ne kızım, ne tatarım,	*Şeftali şöyle dursun (ay oğlan)*
Ne şefteli satarım.	*Benimle kaçar mısın (...)*
(Radloff, 2020, s. 246)	(TRT/THM Rep no: 921 Yöre: Bursa/Bilecik)

Kïzïłžiklar ołdu mu	*Kızılcıklar oldu mu*
Derelere dołdu mu	*Selelere doldu mu*
Jołładīm jüzükler	*Yolladığım çoraplar*
Parmažīna ołdu mu.	*Ayağına oldu mu (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 58)	(TRT/THM Rep no: 1711 Yöre: Edirne/Keşan)

Küp ičinde unum var	*(...) Bir teneke unum var*
Ałłahtan umudum var	*Allahtan umudum var*
Ēr jar bana gelirse	*O yar benim olursa*
Čift kara göz kurbanïm var.	*Dedelere mumum var (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 58)	(TRT/THM Rep no: 1763 Yöre: Edirne)

Laalä-zümbül biçilmäz,	*(...) Evlerinin önü yoldur geçilmez*[85]
Suuk sular içilmäz,	*Soğuktur suları bir tas içilmez (ben yandım)*
Her nedän vazgeçilir,	*Anadan geçilir*
Nazlı yärdän geçilmäz.	*Yardan geçilmez (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 79)	(TRT/THM Rep no: 1574 Yöre: Çankırı/Çerkeş)

Lampa da şişesiz	*Lambada şişesiz*[86]
Yanmaz mı?	*Yanmaz mı,*
Cicim, sana yär bulunmaz mı?	*Cicim bana yar bulunmaz mı. (yallah),*
Karşidan gelee, karşidan,	*(...) Asmadan gel asmadan,*
Cicim giiyär şalvarı basmadan.	*Cicim fistan geymiş basmadan. (yallah), (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 518)	(TRT/THM Rep no: 894 Yöre: Gaziantep)

Māniži baši mïsïn	*(...) Kemici başı mısın,*
Ževahir taši mïsïn	*Cevahir taşı mısın*
Bir kač māni söjlesem	*Sana bir nişan versem,*
Žebinde tašir mïsïn.	*Cebinde taşır mısın. (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 58)	(Stavridis, 2017, s. 275)

[85] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 913 Yöre: Mersin/Silifke; TRT/THM Rep no: 974 Yöre: Bitlis; TRT/THM Rep no: 1987 Yöre: Rumeli; TRT/THM Rep no: 2478 Yöre: Güneydoğu Anadolu; TRT/THM Rep no: 4083 Yöre: Rumeli; TRT/THM Rep no: 4405 Yöre: Çorum/Alaca; (Stavridis, 2017, s. 65-67).

[86] Türkünün diğer varyantı: (Kúnos, 1998, s. 73-74).

- Mari, hêy, varın söläyniz bobama,	*- Selam da söylen bey babama*
Çıkarsın, satsın toprêynı,	*Çiftini çubuğunu satsın da*
Gelsin beni zındandan kurtarsın.	*Beş bini tamam yapsın da*
Çıkarsın, satsın toprêynı,	*Oğlum Mahmud'um desin de (aman)*
Gelsin kurtarsın beni zindandan.	*O çıkarsın beni zindandan mahpusdan*
- Ne da topraamı satarım,	*- Selam da söylen Mahmud'uma*
Ne da zindana gidärim,	*Çiftimi çubuğumu sataman (aman)*
Ne da "oolum var" deyärim.	*Beş bini tamam yapaman (aman)*
- Mari, hêy, varin söläyniz anama,	*Oğlum da Mahmud'um deyemen (aman)*
Çıkarsın, satsın leftlerini,	*Çıkaraman onu zindandan mahpusdan*
Gelsin beni zındandan kurtarsın.	*- Selam da söylen anneme*
Çıkarsın, satsın leftlerini,	*Sandığını sepedini satsın da*
Gelsin kurtarsın beni zindandan.	*Beş bini tamam yapsın da*
- Ne da leftlerimi satarım,	*Oğlum Mahmud'um desin de (aman)*
Ne da zındana gidärim,	*O çıkarsın beni zindandan mahpusdan*
Ne da "oolum var" deyärim.	*- Selam da söylen Mahmud'uma*
- Mari, hêy, varın söläyniz agama,	*Sandığımı sepedimi sataman (aman)*
Çıkarsın, satsın öküzlerni,	*Beş bini tamam yapaman (aman)*
Gelsin beni zındandan kurtarsın.	*Oğlum da Mahmud'um deyemen (aman)*
Çıkarsın, satsın öküzlerni,	*Çıkaraman onu zindandan mahpusdan*
Gelsin kurtarsın beni zindandan.	*- Selam da söylen gardaşıma*

- Ne da öküzlermi satarım,	*Evini de köyünü de satsın da*
Ne da zındana gidärim,	*Beş bini tamam yapsın da*
Ne da "kardaşım var" deyärim.	*Gardaşım Mahmud'um desin de (aman)*
- Mari, hêy, varın söläyniz yärimä,	*O çıkarsın beni zindandan mahpusdan*
Çıkarsın, satsın çiizini,	*- Selam da söylen ağbeyime*
Gelsin beni zındandan kurtarsın.	*Evimi de köyümü de sataman (aman)*
Çıkarsın, satsın çiizini,	*(...) - Selam da söylen Mahmud'uma*
Gelsin kurtarsın beni zındandan.	*Yüzüğümü küpemi satarım aman*
- Çiizimi da satarım,	*Beş bine on bin katarın aman*
Zindana da gidärim,	*Sevdiğim Mahmud'um derim de aman*
"Yärim da var" därim.	*Çıkarırım onu zindandan mahpusdan*
(Zanet, 2017a, s. 38)	(TRT/THM Rep no: 3873 Yöre: Karabük/Safranbolu)

Māvi jelek mor düjme	*Mavi yelek mor düğme*
Šindi girdin göjnüme	*Gine düşdün gönlüme*
B'an seni çoktan seveli	*Her gönlüme düşende*
Kan damnar jürejime.	*Kan damlar yüreğime (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 59)	(TRT/THM Rep no: 798 Yöre: Erzurum)

Māvi jelekli jarim	*Mavi yelekli yarim (gel ah canım gel)*
Pembe belekli jarim	*Beyaz bilekli yarim (gel şahinim gel)*
Nerežikte braktïn beni	*Yakdın yandırdın beni (gel ah canım gel)*

Demir jürekli jarim.	*Demir yürekli yarim (sür şahinim gel) (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 59)	(TRT/THM Rep no: 797 Yöre: Bursa/Karacabey)

Mavili mavili dal çiçek	*Mavili mavili mor çiçek*
Mavili burdan geçecek	*Mavili burdan geçecek*
Benim yârim küçücük	*Ben bir çeşme yaptırdım*
Doluca filcan içecek.	*Sevdalılar içecek (...)*
(Petri, 1938, s. 282)	(TRT/THM Rep no: 4617 Yöre: Bilecik)

Mektup sałdïm garadan	*Mektup saldım Gara'dan*
Dajler kałksïn aradan	*Dağlar kalksın aradan*
Hasretimden ajrïłdïm	*Hasretin beni yaktı (anam)*
Kaułtursun jaradan.	*Kavuştursun yaradan (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 59)	(TRT/THM Rep no: 4004 Yöre: Varna/Lopuşna)

Mendilim dalda kaldı, aman, Allah,	*Mendilim dalda kaldı,*
Gözlerim yolda kaldı.	*Gözlerim yolda kaldı*
Kapanmasın graniţalar,	*Çarşı kapusu kapandı,*
Sevgilim orda kaldı. (…)	*Kâni bey nerde kaldı? (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 526)	(Kúnos, 1998, s. 73-74)

Mendilimin ješili	*Mendilimin yeşili (aman aman)*[87]
B'an kajbettim ješimi	*Ben kaybettim eşimi*
B'an jarimi bułunža	*Al bu mendil sende dursun*
Döküttüm göz jašimï.	*Sil gözünün yaşını (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 59)	(TRT/THM Rep no: 1112 Yöre: İstanbul)

(…) Mendilim turalıdır, aman aman.	*Mendilim turalıdır (...)*[88]
Benim yärim buralıdır.	*Sevdiğim buralıdır (...)*
Geçmä kapumun önündän,	*Geçme bizim kapıdan (...)*
Üreciim yaralıdı(r).	*Yüreğim yaralıdır (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 526)	(TRT/THM Rep no: 2169 Yöre: Erzurum/Aşkale)

Menefşe boldum derede	*(...) Menekşe buldum derede*[89]
Bir kız gelin bir erde	*Sordum evleri nerede*
Sordum evlerin nerde?	*Üç beş güzel bir arada*
Bizim evimiz karşıda	*(...)*
(Arseven, 2004, s. 39)	(TRT/THM Rep no: 960 Yöre: Eskişehir/Seyitgazi)

Menzilişten mayıl oldum	*Meclisinde mayil oldum*
Bän bir karşı kareye.	*Ben bir kaşı karaya*

[87] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 94 Yöre: Gaziantep.
[88] Türkünün diğer varyantı: (Güldoğan, 2011, s. 395) Yöre: Diyarbakır.
[89] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 243 Yöre: Bursa; TRT/THM Rep no: 502 Yöre: Adana.

Yokmudur tabeler içinizde,	*Yok mu tebib semtinizde*
Gelsin da girsin areya.	*Merhem ede yaraya*
(…)	*(...)*
Angı bir derdimä yanayım,	*Hanki derdime yanayım*
Daylerde derdim var benim.	*Dağlar derdim var benim (çöller derdim var benim)*
Serimi sevdaya vermişim	*Başımı sevdaya salan*
Yarim da cengim var benim.	*Bir ağabeyim var benim (...)*
(Zanet, 2010a, s. 349)	(TRT/THM Rep no: 2201 Yöre: Diyarbakır)

Merdivendä kırk ayak,	*Merdivanım kırkayak*[90]
Kırkına-da urdum dayak.	*Kırkına vurdum dayak*
Bän yärimi gördükçän,	*Yar kapıdan gelince (aman aman)*
Ne yel tutar, ne ayak.	*Ne el tutar ne ayak (...)*
(Radloff, 2020, s. 242)	(TRT/THM Rep no: 1116 Yöre: Kırşehir/Çiçekdağı)

(…) Mezarlıkta taşlar, Sincap,	*(...) Mezar taşlarını bre Hasan*
Koyun mu sandın?	*Koyun mu sandın*
Sincap, koyun mu sandın?	*Bre Hasan koyun mu sandın*
Ane-boba kesmeyi, Sincap,	*Adam öldürmeyi bre Hasan*
Oyun mu sandın?	*Oyun mu sandın*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 513)	(Nuş, 1996, s. 92) Yöre: Rumeli/Prizren)

[90] Türkünün diğer varyantı: (Stavridis, 2017, s. 203).

(…) Odan kireç tutmayo	*Odam kireç tutmuyor*[91]
İçinä kum katmayınca.	*Biraz kum katmayınca*
Bu sevda bendän geçmeyo	*Sevda baştan gitmiyor*
Sarılıp yatmayınca.	*Sarılıp yatmayınca (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 523)	(TRT/THM Rep no: 3687 Yöre: Manisa/Gördes)

(…) Oppala, yarim, yaz geldi…	*(...) Hoppala yarim yaz geldi*
Bir oka kirez aldım	*Çarşıya kiraz geldi*
Sevdicemä az geldi.	*Aldım beş okka kiraz*
Taa bir oka al aldım (…)	*O da yare az geldi (...)*
(Guboglu, 2020, s. 173)	(TRT/THM Rep no: 948 Yöre: Malatya)

Ördek dal suya da gel	*Ördek suya dalda gel (aman)*[92]
Al yarimi al da gel	*(Of) Yardan haber al da gel (of)*
Eer yarim gelmesä	*Yalvar yakar gelmezse (aman)*
Tut kolundan al da gel	*(Aman) Tut kolundan alda gel (of) (...)*
(Guboglu, 2020, s. 53)	(TRT/THM Rep no: 778 Yöre: Kastamonu/Tosya)

[91] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 962 Yöre: Eskişehir/Seyitgazi/Kırka; TRT/THM Rep no: 4476 Yöre: Konya/Çumra-Alkaran Köyü.
[92] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 902 Yöre: Balıkesir/Bigadiç; TRT/THM Rep no: 1888 Yöre: Afyon/Dinar; TRT/THM Rep no: 3524 Yöre: Balıkesir/Edincik; (Öztelli, 2002, s. 173) Yöre: Şanlıurfa.

Pałtosu bičim biçim	*Esmerim biçim biçim*
Ölürüm senin için	*Ölürem esmer için*
Komšułar dušman ołdu	*Âlem bana düşmandır*
Seni sevdïm ičin.	*Esmer sevdiğim için (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 60)	(TRT/THM Rep no: 4087 Yöre: Diyarbakır)

Pençeredän bak ta gel,	*(...) Yavaş yavaş yürü de gel*[93]
Yavaş-yavaş bas ta gel,	*Tahtalar oynamasın*
Taftalar oynamasın,	*Usul usul bas da gel*
Ana-boba duymasın.	*Annen baban duymasın*
(Gaydarcı, 2017, s. 80)	(Kaynak kişi: Vasviye Şaban Yöre: Deliorman)[94]

Penčereden bak beni	*(...) Pencereden bak beni*
Bejenirsen ał beni	*Beğenursan al beni*
Beni sana vermezler	*Beğenmezsan beğenma*
Čožā sormałar.	*Beğenenler var beni (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 60)	(TRT/THM Rep no: 2069 Yöre: Rize)

(…) Pençeresinä taş attım:	*(...) Bir taş atdım darabaya*[95]
Tık dedi, tık dedi.	*Tık dedi tık dedi*

[93] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 1641 Yöre: Ordu/Mesudiye.
[94] https://www.youtube.com/watch?v=rHSmWoD5Lb0
[95] Türkünün diğer varyantları: (Can & Palazoğlu, 2008, s. 109) Yöre: Bolu; (Abacı, 2013, s. 108) Yöre: Elazığ/Harput.

Çıktı ana evdän:	*Bir gız çıkdı*
Yok dedi, yok dedi, yok dedi, aman	*Annem evde yok dedi*
İnanmarsan, gir içeri.	*İnanmazsan çık yukarı*
Bak dedi, bak dedi. (…)	*bak dedi bak dedi (...)*
(Çimpoeş, 2001, s. 85)	(TRT/THM Rep no: 133 Yöre: Antalya/Akseki)

(…) Peşkir çektim direktän	*Peşkir çektim direkten (amman amman)*
Bir yär sevdim ürektän,	*Bir yâr sevdim yürekten (amman)*
Üreciimi bilselär,	*Bu doktor, doktor değil (amman amman)*
İstediimä verselär. (…)	*Doktor gelsin ıraktan (amman) (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 529)	(TRT/THM Rep no: 612 Yöre: Niğde)

Pınar başı ben olsam,	*Pınarbaşı ben olayım*[96]
Bılandıkça byılansam.	*Bulanırsam da bulanayım*
Yarim suya geldikçen –	*Verin benim sevdiğimi*
İnce beline dolansam.	*Dilenirsem de dileneyim (...)*
(Zanet, 2010a, s. 356)	(TRT/THM Rep no: 1649 Yöre: Mersin/Silifke)

Portakał ojamadïm	*Portakal oyamadım (e karagözlüm)*
B'an sana dojamadïm	*Tablaya koyamadım*
Gel güzel jüzlüm kara gözlüm	*Gözünden öpe öpe (e karagözlüm)*

[96] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 569 Yöre: Mersin/Silifke/Gökbelen Yaylası.

B'an sana dojamadïm.	*Tadına doyamadım (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 61)	(TRT/THM Rep no: 4074 Yöre: Rumeli)

Portakałïn sarïsï	*(...) Portakalın sarısı*[97]
Jere düštü jarïsï	*Yere düştü yarısı*
Gel sarïłarïm jatalïm	*Yârimle konuşurken*
Ołdu gežе jarïsï.	*Oldu gece yarısı*
(Zajączkowski, 1966, s. 61)	(TRT/THM Rep no: 4606 Yöre: Aydın/Çine)

Sabā ołur kałkar gider ojuna	*Kadifeli yastık, kadifeli yorgan yer yumuşak*[98]
Ojnar ojnar kum dołdurur kojnuna	*Emmimoğlu yanıma geldi bir uşak*
Ane beni ničin verdin ušā	*Öpmesi yok, sevmesi yok konuşak*
Aušamžiktan tekerlenir kužā.	*Ana beni niye verdin çocuğa*
Artłas jastïk kaba döšek jimušak	*Oynar, oynar taş doldurur kucağa*
Janïma da geldi fidan bojłu bir uşak	*Sabah olur çocuk gider oyuna*
Aušam ołur jüklüklere dajanïr	*Oynar, oynar kum doldurur koynuna*
Sabā ołur kušłuk vaktï ujanïr.	*Beni verenlerin vebal boynuna.*

[97] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1194 Yöre: Sivas/Şarkışla; TRT/THM Rep no: 2321 Yöre: Antalya/Elmalı; TRT/THM Rep no: 4074 Yöre: Rumeli; TRT/THM Rep no: 4079 Yöre: Rumeli.

[98] ''Çocuğa Verilen Gelin'' veya ''Çocukla Evlenen Gelin'' başlıklarıyla geçen bu türkünün birçok varyantı bulunmaktadır. ''Eskiden on-on bir yaşlarında bir çocuğu, bir genç kızla evlendirmişler. Çocuk, kocalık yapamamış, gece gündüz çocuksu hallerine devam etmiş. Gelin kız da onun bu hallerine yanıp durmuş, bu türküyü söylemiş. Anadolu'da çok yaygındır.'' (Öztelli, 2002, s. 729). Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 486 Yöre: Gaziantep; TRT/THM Rep no: 1490 Yöre: Burdur/Yeşilova; TRT/THM Rep no: 2172 Yöre: Azerbaycan/Guzgunlu; TRT/THM Rep no: 3259 Yöre: Denizli/Acıpayam; TRT/THM Rep no: 3954 Yöre: Kayseri; (Taş & Turhan, 2004, s. 633) Yöre: Erzincan; (Salman, 1937, s. 15) Yöre: Balıkesir/Bigadiç/Yağcılar Bucağı; (Arsunar, 1962, s. 69-70) Yöre: Gaziantep; (Uludemir, 1970, s. 118-119) Yöre: Eskişehir/Seyitgazi; (Uğurlu, 2009, s. 519) Yöre: Şanlıurfa; (Başgöz, 2008, s. 162-163); https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=8485 Yöre: Ankara/Kızılcahamam.

Aman anem buna žanłar dajanmaz	*Ana beni niye verdin çocuğa*
Hajkïrïm hajkïrïm	*Oynar, oynar taş doldurur kucağa*
Ujkułardan ujanmaz	*Sabah olur pabucunu giyemez*
Anem ničin beni verdin ušā	*Akşam olur yemeğini yiyemez*
Pek küčüktür kałdïramazdï kužā.	*Karanlıkta yatağını bulamaz.*
Aman de jarim ujan eller sözüne	*Ana beni niye verdin çocuğa*
On jedi sene āz göründü gözüme.	*Oynar, oynar taş doldurur kucağa*
(Zajączkowski, 1966, s. 86)	(TRT/THM Rep no: 3210 Yöre: Kayseri/Bünyan)

Sačim uzun kałkmïjo	*Kemer ağır kalkmıyor*[99]
Jar jüzüme bakmïjo	*Yar yüzüme bakmıyor*
Jar jüstüne jar sevmïš	*Yar üstüne yar sevmiş*
Hič Ałłahtan korkmïjo.	*Hiç Allah'dan korkmuyor (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 61)	Yöre: Elazığ/Harput[100]

Sandïk jüstünde sandïk	*(...) Sandık üstünde sandık*[101]
Jar atešine inandïk	*Tez sevdik tez usandık*
İnandïk gönül verdik	*Yanıldık meyil verdik*
Biz sizi insan sandïk.	*Seni bir adam sandık. (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 61)	(TRT/THM Rep no: 991 Yöre: Çorum)

[99] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 3683 Yöre: Manisa/Kırkağaç; (Erdem, 2018, s. 137) Yöre: Erzincan.
[100] https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/kemer-agir-kalkmiyorpdf1519465468.pdf
[101] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 1061 Yöre: İzmir/Bergama.

Sarardım ban sarardım	*Sarardım ben sarardım*
Senin için sarardım,	*Senin için sarardım*
Baş yastıkta, göz yolda,	*Baş yastıkda göz yolsa*
Ban yavuklumu aradım.	*Her geçene sorardım (...)*
(Bayır, 2007, s. 313)	(TRT/THM Rep no: 1822 Yöre: Sivas)

Saz gittiydim bän biçmää,	*(...) İndim çayır biçmeye (güzelhan)*[102]
Suyum etmedi içmää,	*Eğildim su içmeye (yaramman)*
Yärimdän [h]aber geldi,	*Dediler yar geliyor (güzelhan)*
Yoktur kanedim uçmaa.	*Kanat verdim uçmaya (yaramman) (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 91)	(TRT/THM Rep no: 1429 Yöre: Hatay/Antakya)

Sebahïn sehr vaktïnda	*Sabahın seher vaktinde (aman)*[103]
Görebilsem jarimi	*Görebilsem yârimi*
Gül daline bülbül konmuş	*Gül dalına bülbül konmuş (aman)*
Čeken ahïn zarïnï	*Çeker ahüzarını*
Elinden ałmak ister mi	*Elimden almak isterler (aman)*

[102] Türkünün diğer varyantı: https://www.youtube.com/watch?v=WzSknjhBRp0 Yöre: Artvin/Şavşat.

[103] Türkünün diğer varyantları: (Nuş, 1996, s. 228-229) Yöre: Rumeli; (Deveci, 2007, s. 106) Yöre: Muğla/Bodrum; (Kúnos, 1998, s. 77-78); (Stavridis, 2017, s. 99). Ayrıca, ''Facebook'' isimli sosyal medya platformunda üzerindeki ''HALKLARIN DEĞİL COĞRAFYANIN MÜZİĞİ'' isimli sayfanın yöneticisi bu türkünün bu türkünün başkaca varyantların yörelerini şöyle belirtmiştir: Kıbrıs, Kırım, Elazığ, Çanakkale, İzmir/Çeşme/Ildır, Rumeli. https://www.facebook.com/276398542382402/videos/1077755192246729/?__so__=watchlist&__rv__=video_home_www_playlist_video_list

Benim nazłï jarimi	*Benim nazlı yârimi*
Benim kare gözlümü.	*Bu güzellik sana bana kalmaz (aman)*
Ko desinner nazłïža jarim hajirdïr	*O şimdi yâr o şimdi*
Ko desinner kare gözlüm gečimdir.	*Bu güzellik sana bana kalmaz (aman)*
Sebahïn sehr vaktïnda	*Geleceksen gel şimdi*
Oturmuš kāve içer	*Sabahın seher vaktinde (aman)*
Bir elinde mor finžan	*Oturmuş kahve içer*
Bir elinnen gül saçar	*Bir elinde altın makas (aman)*
Bir elinde kama da bucak	*Yârine fistan biçer*
Bir elinnen kan saçar.	*Bir selâma kail olduk (aman) (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 87)	(TRT/THM Rep no: 827 Yöre: Erzincan/Kemaliye)

Selam süjle amužama	*(...) Selam söylen amcama*[104]
Amužam kïzïnï vermese	*Amcam kızını vermezse de*
Turšu kursun filžana.	*Turşu da gursun fincana (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 62)	(TRT/THM Rep no: 2440 Yöre: Manisa)

Sendeki kaşlar bendä dä olsa vay,	*Sendeki kaşlar bendolsa*[105]
Kaşlar da sendän,	*Kaşları senden*
Rastıı da bendän.	*Rastığı benden*
Ne dal küçük ani	*Ayarim ayarim*

[104] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 3084 Yöre: Orta Anadolu.
[105] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 1238 Yöre: İstanbul.

Hayrılamam bän sendän.	*Ayrılamam senden*
Sendeki saçlar bendä dä olsa vay,	*Sendeki saçlar bendolsa*
Saçları da sendän,	*Saçları senden*
Taraa da bendän.	*Tarağı da benden*
Ne dal küçük ani	*Ayarim ayarim*
Hayrılamam bän sendän.	*Ayrılamam senden*
Sendeki gözlär bendä dä olsa vay,	*Sendeki gözler bendolsa*
Gözlerin senin,	*Gözleri senden*
Bakışım benim.	*Sürmesi benden*
Ne dal küçük ani	*Ayarim ayarim*
Hayrılamam bän sendän.	*Ayrılamam senden*
Sendeki yanaklar bendä dä olsa vay,	*Sendeki kulak bendolsa*
Yanakların senin,	*Kulağı da senden*
Öpmesi benim.	*Küpesi de benden*
Ne dal küçük ani	*Ayarim ayarim*
Hayrılamam bän sendän.	*Ayrılamam senden (...)*
(Guboglu, 2020, s. 216-217)	(TRT/THM Rep no: 1650 Yöre: Manisa)

Sevastopol'un ardında	*Sivastopol önünde*
Yatır gemilär	*Yatan gemiler*
Moskov atar topları	*Atar nizam topu*
Er, gök titirer.	*Dünya iniler*

Haman padişahım	*Askere gidiyor*
Ver izin bizä.	*Babayiğitler*
Anamız-bobamız	*Anacığım, anacığım*
Duvacı bizä,	*Bana ağlama*
Oolumuz-uşaamız	*Eğer gelmez isem*
Rezeci bizä.	*Kara bağlama (…)*
(Guboglu, 2020, s. 160)	(TRT/THM Rep no: 2827 Yöre: Kastamonu)

Sırma saçı örmezlär,	*(…) Siyah saçın örmezler*[106]
Seni bana vermezlär,	*Seni bana vermezler*
Hay, bireri kaçalım,	*Gel beraber kaçalım*
Karannıkta görmezlär.	*Karanlıkta görmezler*
(Gaydarcı, 2017, s. 94)	(Kaynak kişi: Bahar Gündoğdu Yöre: Mersin)[107]

Sıra-sıra kazanna[r],	*Sıra sıra kazanlar (hanım Ayşem)*[108]
Kara yazı yazanna[r],	*Kara yazı yazanlar*
Cennet üzü görmäsin	*Cennet yüzü görmesin (Ayşem)*
Aramızı bozanna[r].	*Aramızı bozanlar (Ayşem aramızı bozanlar)*
(Gaydarcı, 2017, s. 80)	(TRT/THM Rep no: 2161 Yöre: Rumeli/Drama)

[106] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 535 Yöre: Gaziantep; TRT/THM Rep no: 2069 Yöre: Rize; TRT/THM Rep no: 3623 Yöre: Erzincan/Kemaliye/Geşo Köyü.
[107] https://www.youtube.com/watch?v=OgYn-m7Yy58
[108] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 95 Yöre: Muğla/Fethiye; TRT/THM Rep no: 818 Yöre: Aksaray; https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22820 Yöre: Makedonya/Merkez Jupa/Kocacık.

Su geliy lüle-lüle,	*Su gelir lüle lüle*[109]
Yär geliy güle-güle:	*Yar gelir güle güle*
Benden basma elinde,	*Elinde ipek mendil*
Terini sile-sile.	*Terini sile sile (…)*
(Gaydarcı, 2017, s. 84)	(TRT/THM Rep no: 1232 Yöre: Malatya/Darende)

(…) Suya gider −	*Kız suya gider*[110]
Bir incecik yolu var,	*Bir incecik yolu var*
Sudan geler −	*Kemere sıktırmış*
Bir incecik beli var.	*İnce beli var*
Suya gider −	*O yarimin benden gayrı kimi var*
Su testisi elindä,	*Çayırlık çimenlik olmasın dağlar*
Sudan geler −	*Kızların yanına varmasın ellerin*
Etekleri belindä,	*Kız suya gider*
Suya gider −	*Su destisi doldurur*
Testisini doldurmuş,	*Eve gelir*
Sudan geler −	*Gül benzini soldurur*
Al yanaanı soldurmuş.	*Bu dert beni eyi gomaz*
(…)	*Öldürür*

[109] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 2396 Yöre: Malatya.
[110] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 806 Yöre: Çankırı; TRT/THM Rep no: 3649 Yöre: Şanlıurfa; TRT/THM Rep no: 3275 Yöre: Sivas/Şarkışla.

Baldan tatlı dili var.	*(...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 23-24)	(TRT/THM Rep no: 2780 Yöre: Eskişehir)

Süpürgesi yoncadan,	*Süpürgesi yoncadan*[111]
Beli kayet incedän,	*Gayet beli inceden*
Bän yärimi kıskandım	*Ben seni sakınırım*
Şu göçkün çingenedän.	*Yerdeki karıncadan (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 79)	(TRT/THM Rep no: 2963 Yöre: Kayseri)

(…)	*(...)*
Şekerlimisin, vay-vay,	*Şekerlimisin vay vay*
Koyaklımısın, vay-vay.	*Kaymaklımısın vay vay*
(…)	*(...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 529)	(TRT/THM Rep no: 621 Yöre: İstanbul)

Šu dajler ołmajajdï	*Şu dağlar olmasaydı*[112]
Lāleler sołmajajdï	*Lâlesi solmasaydı*
Jarimnen jatanłarïn	*Ölüm Allah'ın emri*
Benizi sołmajajdï.	*Ayrılık olmasaydı. (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 63)	(TRT/THM Rep no: 2829 Yöre: Isparta/Gönen)

[111] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 831 Yöre: Erzincan; TRT/THM Rep no: 2265 Yöre: Erzincan/Kemaliye; (Öztelli, 2002, s. 565) Yöre: Çankırı.
[112] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 33 Yöre: Kırşehir; TRT/THM Rep no: 1350 Yöre: Kerkük.

Šu derenin armudu	*Şu derenin armudu (gelin gelin gülüm)*
Anan baban var mudu	*Anan baban varmıydı*
Anan baban ołajdï	*Anan baban olaydı (gelin gelin gülüm)*
Seni bana verejdï.	*Buralarda gor muydu (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 63)	(TRT/THM Rep no: 3576 Yöre: Eskişehir)

Şu derenin başındayım,	*Havuzun başındayım*[113]
Onaltı da yaşındayım.	*On sekiz yaşındayım*
Oniki yaştan beeri	*On sekiz yaştan beri*
Bän senin peşindäyim.	*Kızların peşindeyim (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 76)	(Yöre: Çankırı/Kurşunlu)[114]

Šu derenin uzunu	*(...) Bu derenin uzunu*[115]
Kïramadïm buzunu	*Kıramadım buzunu*
Ałdïm Bułgar kïzïnï	*Aldım Çerkez kızını*
Čekemedim nazïnï.	*Çekemedim nazını*
(Zajączkowski, 1966, s. 63)	(Abacı, 2013, s. 141) Yöre: Elazığ/Harput

[113] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 2772 Yöre: Antalya/Varsak Köyü.
[114] https://www.youtube.com/watch?v=j8n4rKkWg70 Kaynak kişi: İbrahim Şeker, Yusuf Gezer.
[115] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 145 Yöre: Mersin/Silifke; TRT/THM Rep no: 180 Yöre: Sivas; TRT/THM Rep no: 803 Yöre: Isparta; (Stavridis, 2017, s. 175); https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=653 Yöre: Kırşehir.

Şu dut aacı boyumcak,	*Dut ağacı boyunca*[116]
Dut imedim doyuncak,	*Dut yemedim doyunca*
Aazım-dilim kurusun, –	*Ağzım dilim kurudu*
Lafetmedim doyuncak.	*Yâr demedim doyunca (...)*
(Gaydarcı, 2017, s. 97)	(TRT/THM Rep no: 4097 Yöre: Erzincan)

Šu karšiki dāda bir jua japtïm	*Şu karşıki dağda fenerim yanar*[117]
O juanïn ičinde jałnïzča jattïm	*Fenerin şavkına da (güzelim) sâkiler konar*
Ešim jaurułarïm geležek dije	*Herkes sevdiğine*
Jołłara baktïm.	*Böyle mi yanar*
Ah jandï jürežïm joktur cajresi	*Ver benim sazımı da (güzelim) ben gider oldum*
Onułmadïk kałdï ürežïmin jaresi.	*Bilmedin kıymetimi (güzelim) derbeder oldum*
Šu karšiki dāda bir fener janar	*(...) Şu karşıki dağda bir yuva yaptım*
O fenerin šafkïna šahinner konar	*Yuvanın içinde de (güzelim) yalnızca yattım*
Ešinden jaurułarïndan ajrïlannar	*Yar gelirsin diye*
Böjle mi janar.	*Yollara baktım*
Ah jandï jürežïm joktur čajresi	*Ver benim sazımı da (güzelim) ben gider oldum*
Onułmadïk kałdï ürežïmin jaresi (…)	*Bilmedin kıymetimi (güzelim) derbeder oldum*
(Zajączkowski, 1966, s. 65)	(TRT/THM Rep no: 3031 Yöre: Bulgaristan)

[116] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1078 Yöre: Erzincan/Kemaliye; TRT/THM Rep no: 3260 Yöre: Azerbaycan.
[117] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 2242 Yöre: Rumeli/Varna; TRT/THM Rep no: 2425 Yöre: Elazığ/Harput; (Kúnos, 1998, s. 82-83); (Stavridis, 2017, s. 199).

(…) Šu karšiki dada	*Yüce dağ başında (yâr yaramanda)*
Bir kojun mejler	*Bir goyun meler*
O kojunun firjazï bārïmï deler	*Goyunun sesleri de (yâr yaramanda) bağrımı deler*
Gel kojun mejleme	*Ne melersein goyunum (yâr yaramanda)*
Vazgeč kuzundan	*Vaz geç guzudan*
Kïzïndan gelinnik kïzïndan. (…)	*(...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 65)	(TRT/THM Rep no: 616 Yöre: Muğla/Fethiye)

Şu Stanbuldan, aman,	*İstambuldan - aman*[118]
Ayva gelir, yavrum da, nar gelir.	*Ayva deyil, - yaurumda - nar gelir;*
Sırmal mintan, aman,	*İnce fistan - aman*
Giidirdilar, yavrum da, dar gelar.	*Top memeye, - yaurumda dar gelir;*
Ool cuvanım, aman,	*Bu gençlikte - aman*
Sırma mintan, yavrum da, dar gelär.	*Ölüm bize, - yaurumda zor gelir.*
Şu Stanbulda, aman,	*İstanbuldan - aman*
Çaldırdım da, yavrum da, fesimi	*Aldırayım, - kuzumda - fezini;*
Uzaklardan, aman,	*Nerelerden - aman*
İşittilär, yavrum da, sesimi.	*İşideyim, - kuzumda - sesini*
Uzaklardan, aman,	*Çok aradım - aman*
İşittilär, yavrum da, sesimi.	*Bulamadım, - kuzumda - eşini.*
(…)	*(...)*

[118] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1667 Yöre: İzmir; TRT/THM Rep no: 4108 Yöre: Rumeli.

Yansın esmer, aman,	*Yansın İzmir - aman*
Yansın demir yollar, da, kül olsun.	*Demir yolu, -kuzumda - kül olsun;*
Beni yardan, aman,	*Beni yardan - aman*
Ayırannar, yavrum da, kör olsun.	*Ayıranlar, - yaurumda - kör olsun.*
(Zanet, 2010a, s. 347)	(Kúnos, 1998, s. 54)

Telgrafïn tellerine	*Telgrafın tellerine*
Kušlar mï konar	*Kuşlar mı konar*
Herkes sevdiježine	*Herkes sevdiğine*
Bṻle mi janar.	*Böyle mi yanar (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 63)	(TRT/THM Rep no: 2970 Yöre: İstanbul)

Tuna boyunda gezeyor	*Ben bir göçmen kızı gördüm*[119]
Bir roman kızı.	*Tuna boyunda*
Elindä bir teste gül var,	*Elinde besli bir kuzu*
Kendi da güzäl.	*Hem kucağında*
– Almaz yärim, sormaz yärim,	*Doğru söyle göçmen kızı*
Anen var mıydır?	*Annen var mıdır*
– Ne anem var, ne babam var,	*Ne annem var ne babam var*
Hiç ta kimsem yok.	*Kalmışım öksüz*
– Sän bir üüsüz, bän bir gurbet,	*Sen bir öksüz ben bir garip*

[119] Türkünün diğer varyantı: (Nuş, 1996, s. 223) Yöre: Rumeli/Tuna Boyları.

Alayım seni,	*Alayım seni*
Alayım da elmazlara	*Alayım da gizli yerde*
Sarayım seni. (…)	*Sarayım seni (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 527)	(TRT/THM Rep no: 3105 Yöre: Rumeli)

Uzun da kavak,	*Uzun da kavak*[120]
Selvi da kavak –	*Selvi de kavak*
Dalleri kurusun.	*Dalların kurusun*
O erä düşän yaprakları	*(Ah) Yere düşen yaprakların*
Suda da çürüsün.	*Sularda çürüsün*
Herkez alsın yärini da eşini da	*Herkes alsın eşini de koluna*
Gülä-gülä yaşasın.	*Güle güle yürüsün*
Of, benim yärim gül bahçeye	*(Ah) Benim yarim gül bahçeye*
Varim da gelmesin. (…)	*Girmesin bari (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 528)	(TRT/THM Rep no: 4370 Yöre: Rumeli/Kırcaaali)

Üüsek, üüsek tepelere	*Yüksek yüksek tepelere*
Ev kurmasınna.	*Ev kurmasınlar*
Aşırı, aşırı memlekete	*Aşrı aşrı memlekete*
Kız vermesinne.	*Kız vermesinler*
Bubamın atı olsa e,	*Uçan da kuşlara mâlum olsa,*

[120] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1239 Yöre: Eskişehir; TRT/THM Rep no: 3279 Yöre: Rumeli/Üsküp; (Kúnos, 1998, s. 87).

Pinse da gelse.	*Ben annemi özledim*
Anemin e gemi olsa	*Hem annemi, hem babamı*
Açsa da gelse.	*Ben köyümü özledim*
Kardaşım e yollarımı	*Babamın bir atı olsa*
Bilse de gelse.	*Binsede gelse*
Kızkardaşım kuş bir olsa,	*Annemin yelkeni olsa*
Uçsa da gelse.	*Uçsada gelse*
Uçan kuşlar maalim olsun,	*Kardeşlerim yolları*
Annemi özledim.	*Bilsede gelse*
Hem bubamı, hem annemi,	*Uçan da kuşlara mâlum olsa,*
Ben küüyümü özledim.	*Ben annemi özledim*
Annesinin bir taanesini	*Hem annemi, hem babamı*
Hor görmesinne. (…)	*Ben köyümü özledim*
(Koca, 2011, s. 141-142)	(TRT/THM Rep no: 190 Yöre: Edirne/Yolüstü Köyü)

Varna jolu kałdïrïm	*Edirne'nin köprüsü taştan kaldırım*[121]
Düštüm gelin kałdïrïn	*Kaldırımdan düştümde beni kaldırın*
Ne anem var ne bubam var	*O kızın uğruna*
Urun beni jöldürün.	*Beni öldürün (...)*
(Zajączkowski, 1966, s. 64)	(TRT/THM Rep no: 1844 Yöre: Kırklareli)

[121] Türkünün diğer varyantları: TRT/THM Rep no: 1574 Yöre: Çankırı/Çerkeş; TRT/THM Rep no: 2718 Yöre: Kayseri/Pazarören.

(…) Yaama, bä yaamur,	*(...) Yağma yağmur*[122]
Yesmä, bä lüzgär,	*Esme bre deli rüzigâr*
Bekim dä yärim yoldadır. (…)	*Yârim yoldadır (...)*
(Kvilinkova E. N., 2011, s. 527)	(TRT/THM Rep no: 426 Yöre: Rumeli)

Yauz gelir, yauz	*Yavuz geliyor yavuz da*
Denizi yara yara,	*Denizi yara yara*
Vazgeçsin Osman Paşa	*Kız ben seni alacağım da*
Lafları kara kara. (…)	*Başına vura vura (...)*
(Guboglu, 2020, s. 172)	(TRT/THM Rep no: 643 Yöre: Karadeniz)
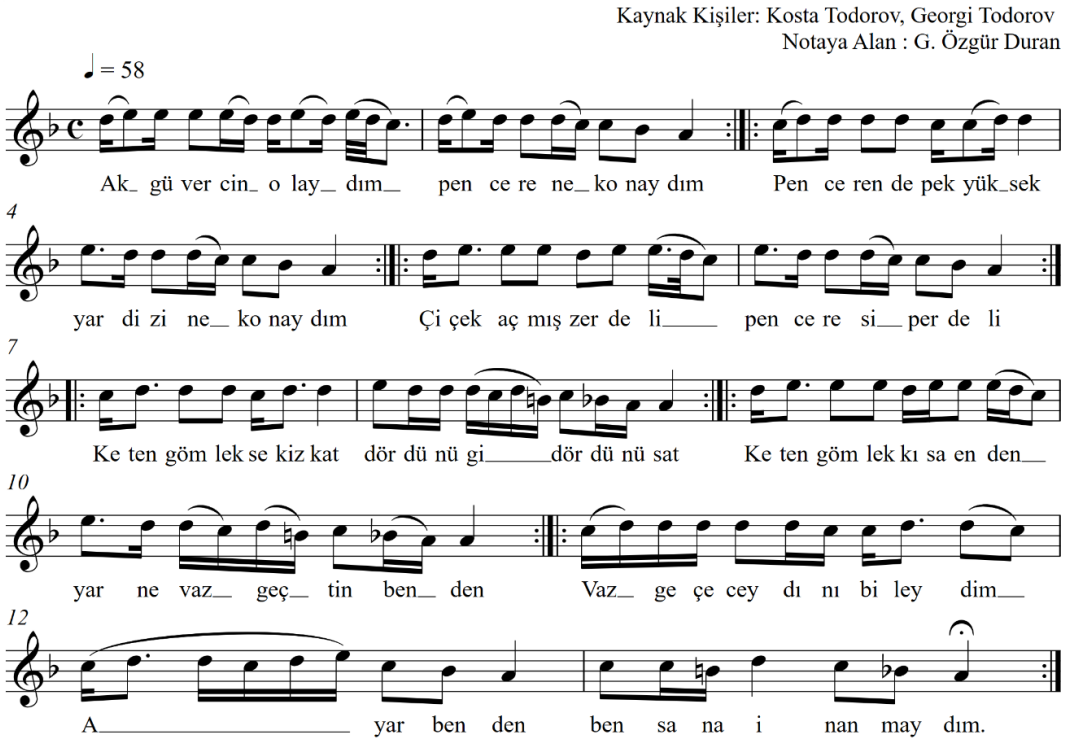
Yeşil ipek bükerim	*Yeşil ipek bükerim (...)*
Yâre gömlek dikerim	*Yâre yelek dikerim (...)*
O yâr beni almazsa	*Deseler yâr evlenmiş (...)*
Oturup ta sökerim	*Döner geri sökerim (...)*
(Petri, 1938, s. 285)	(TRT/THM Rep no: 3974 Yöre: Ardahan/Hanak)

[122] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 1336 Yöre: Kütahya; TRT/THM Rep no: 2170 Yöre: Rumeli/Drama.

3.2. Melodi Yönünden Karşılaştırılan Türküler
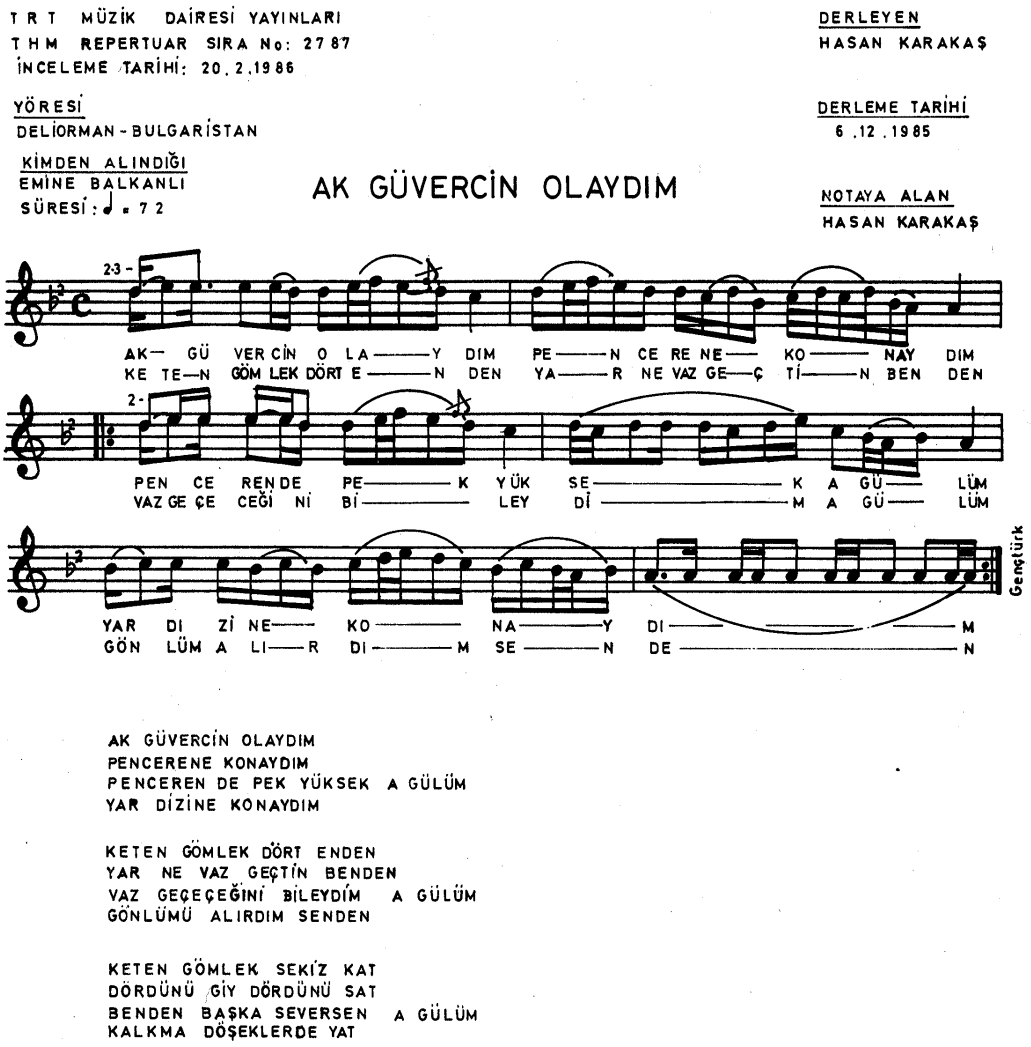
İlk olarak aktaracağımız türkü ‘’Ak Güvercin Olaydım’’ adlı türküdür. Sanal ortamda tespit ettiğimiz bu türkü Bulgaristan Gagavuzlarına aittir. Bu türküyü icra edenler ‘’mi’’ ve ‘’fa’’ kararı arasında seslendirmektedir fakat biz burada aktarırken ‘’la’’ karara transpoze ederek aktarmayı uygun gördük. Türküler arasındaki mukayesenin kolaylaşması adına notaya aldığımız Gagavuz türkülerini aktarırken TRT/THM repertuarında ya da başka bir kaynakta bulduğumuz notaların karar sesine göre transpoze ederek aktardık. Bu yöntemi, karşılaştırdığımız çoğu türküde uyguladık.

AK GÜVERCİN OLAYDIM[123]

Şekil 17: Bulgaristan Gagavuzlarına Ait "Ak Güvercin Olaydım" Adlı Türkünün Notaları

[123] https://www.youtube.com/watch?v=yrni1F0V8R4

AK GÜVERCİN OLAYDIM
PENCERENE KONAYDIM
PENCEREN DE PEK YÜKSEK A GÜLÜM
YAR DİZİNE KONAYDIM

KETEN GÖMLEK DÖRT ENDEN
YAR NE VAZ GEÇTİN BENDEN
VAZ GEÇECEĞİNİ BİLEYDİM A GÜLÜM
GÖNLÜMÜ ALIRDIM SENDEN

KETEN GÖMLEK SEKİZ KAT
DÖRDÜNÜ GİY DÖRDÜNÜ SAT
BENDEN BAŞKA SEVERSEN A GÜLÜM
KALKMA DÖŞEKLERDE YAT
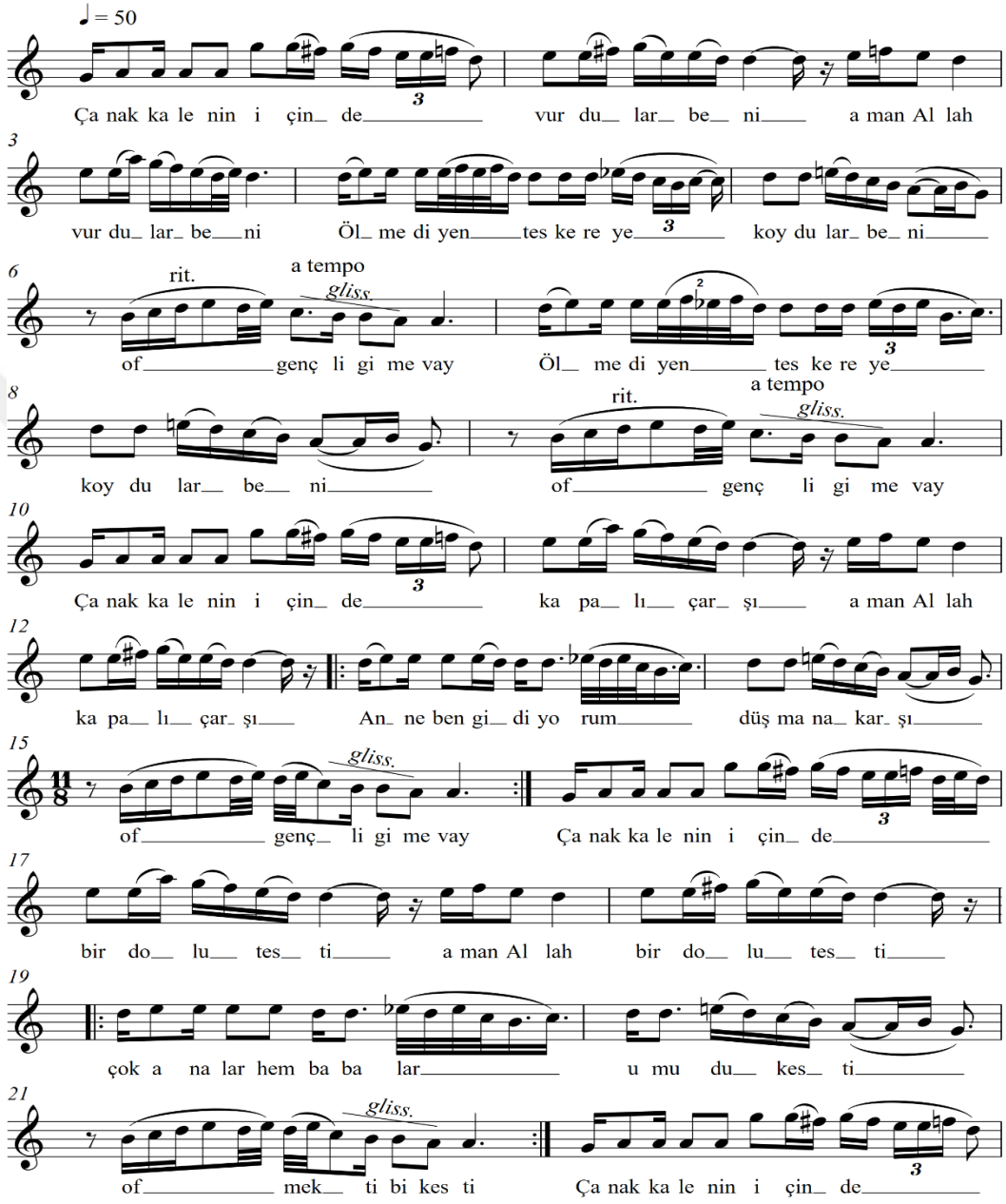
Şekil 18: TRT/THM Repertuarındaki "Ak Güvercin Olaydım" Adlı Türkünün Notaları (TRT/THM Rep no: 2787 Yöre: Rumeli/Deliorman)

Yukarıda; Bulgaristan Gagavuzlarının söylediği ‘’Ak Güvercin Olaydım’’ türküsüyle, TRT/THM repertuarında 2787 numarasıyla bulunan, Rumeli/Deliorman yöresine ait türkü karşılaştırılmıştır.

Örnekleyeceğimiz ikinci eser; ‘’Çanakkale’nin İçinde Vurdular Beni’’ isimli, uluslararası alana konu olmuş olan Çanakkale Savaşı’nı anlatan türküdür. Yine sanal ortamda tespit ettiğimiz bu türkü, 2013 yılında Yunanistan’ın Sofulu ilçesinde düzenlenen bir festivalde Yunanistan Gagavuzları tarafından okunmaktadır:

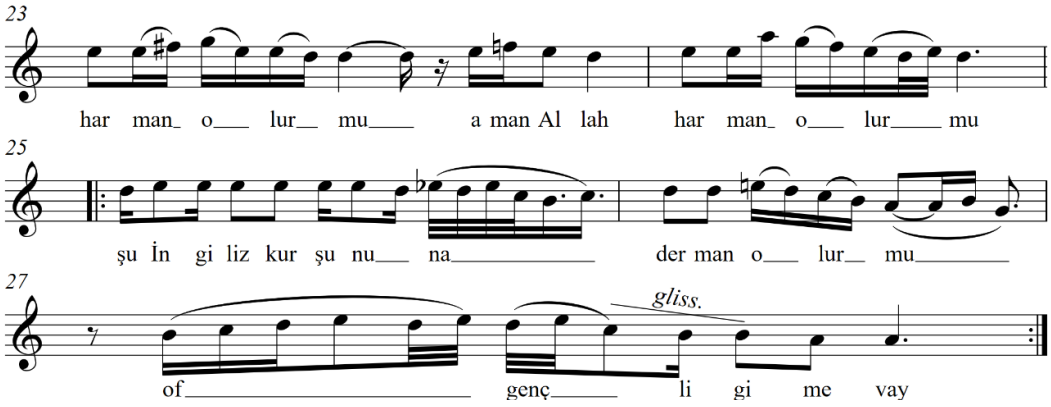
ÇANAKKALE'NİN İÇİNDE VURDULAR BENİ[124]

Notaya Alan: G. Özgür Duran

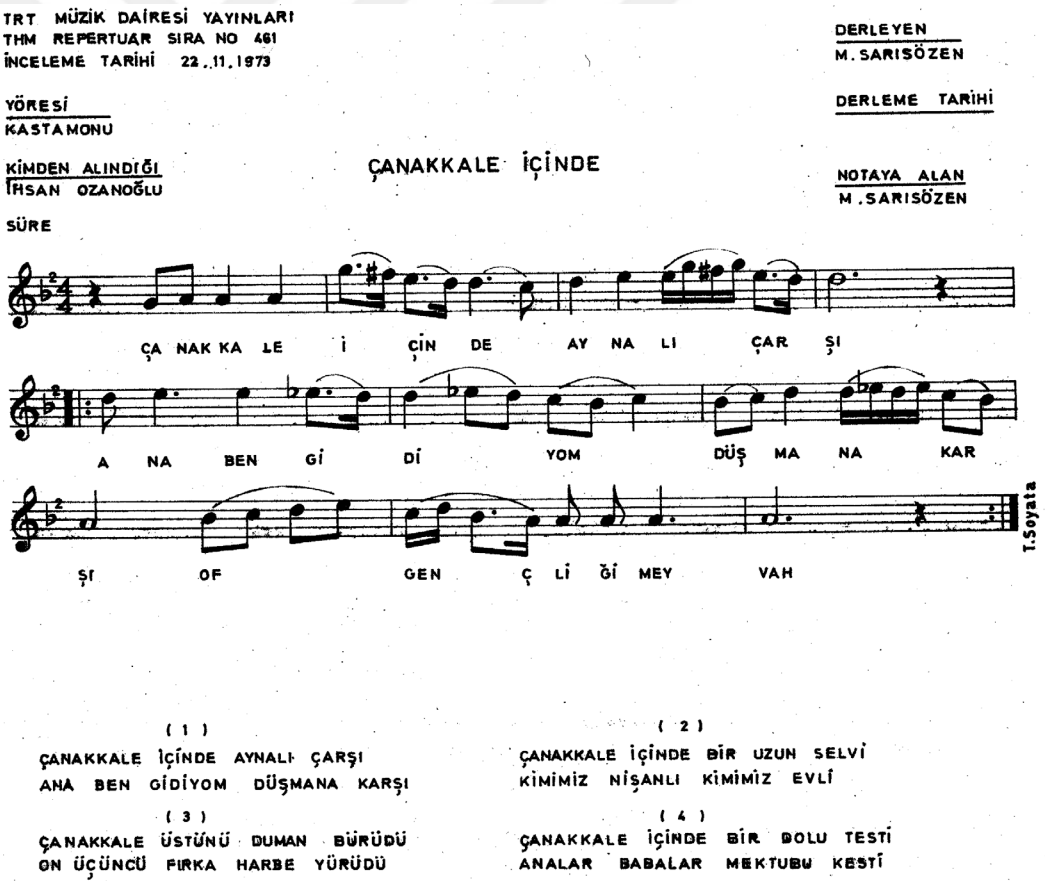

Şekil 19: Yunanistan Gagavuzlarına Ait "Çanakkale'nin İçinde Vurdular Beni" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1

[124] https://www.youtube.com/watch?v=GhRmBIg5HA0

Şekil 20: Yunanistan Gagavuzlarına Ait "Çanakkale'nin İçinde Vurdular Beni" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2

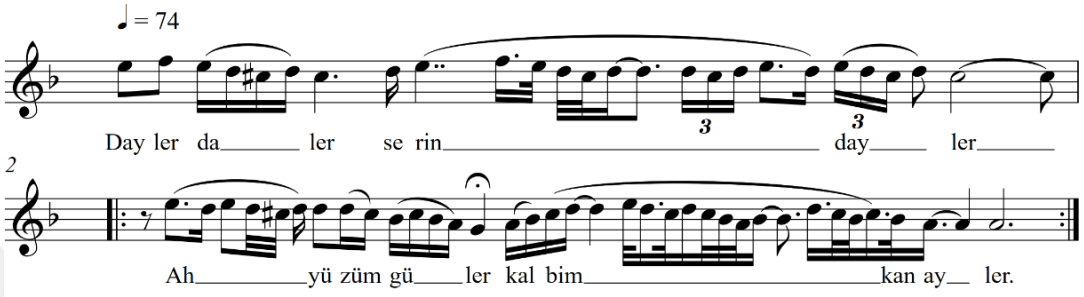
Şekil 21: TRT/THM Repertuarındaki "Çanakkale İçinde Aynalı Çarşı" Adlı Türkünün Notaları (TRT/THM Rep no: 461 Yöre: Kastamonu)[125]

[125] Türkünün diğer varyantları: (Hafız, 1977, s. 116-117) Yöre: Prizren; (Hadank, 2017, s. 61-80).

Yine Yunanistan Gagavuzlarına ait başka bir türkü ise ‘’Dayler Dayler Serin Dayler’’ isimli türküdür:

DAYLER DAYLER SERİN DAYLER[126]

Notaya Alan: G. Özgür Duran
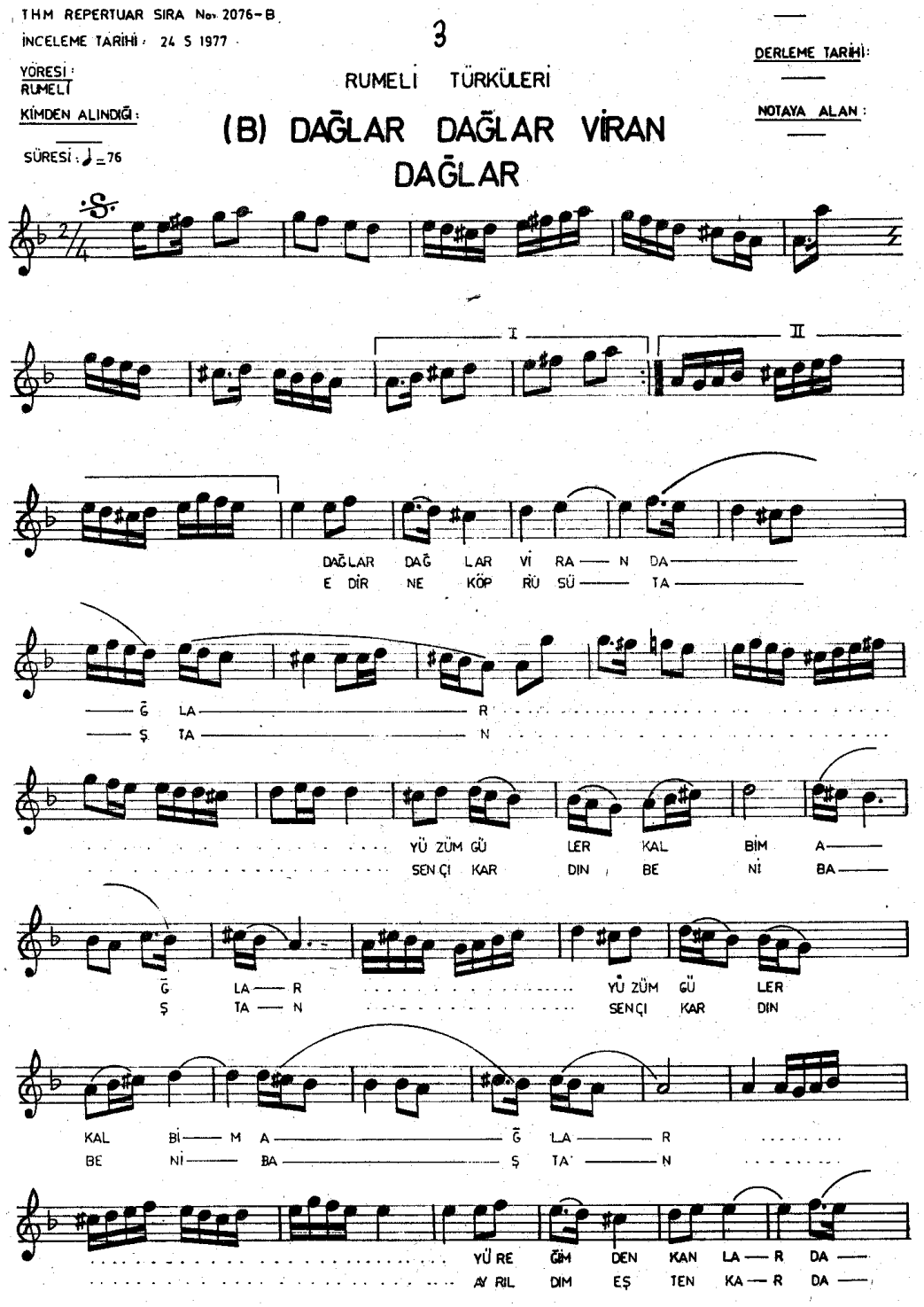

2-
Akan çeşme akmaz oldu
(Ah) O yar bana bakmaz oldu

3-
Akan çeşme akıp gider
(Ah) O yar beni bırakıp gider

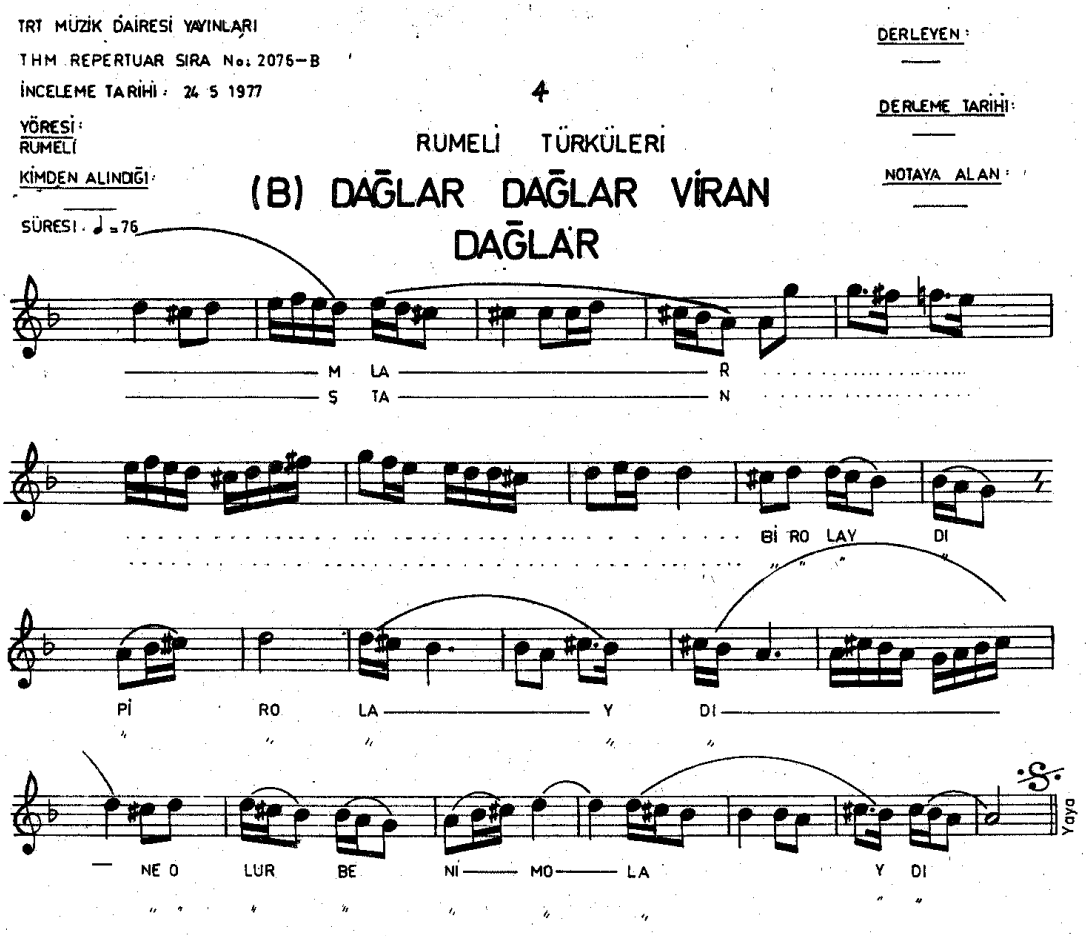
4-
Verin bana yol gideyim
(Ah) Göynümü hilen pireyim

Şekil 22: Yunanistan Gagavuzlarına Ait "Dayler Dayler Serin Dayler" Adlı Türkünün Notaları

[126] https://www.youtube.com/watch?v=5Wy3mxlJ8Qg

Şekil 23: TRT/THM Repertuarındaki "Dağlar Dağlar Viran Dağlar" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1

RUMELİ TÜRKÜLERİ

(B) DAĞLAR DAĞLAR VİRAN DAĞLAR

I

DAĞLAR DAĞLAR VİRAN DAĞLAR
YÜZÜM GÜLER KALBİM AĞLAR
YÜREĞİMDEN KANLAR DAMLAR

Bağlantı { BİR OLAYDI PİR OLAYDI
NE OLUR BENİM OLAYDI

II

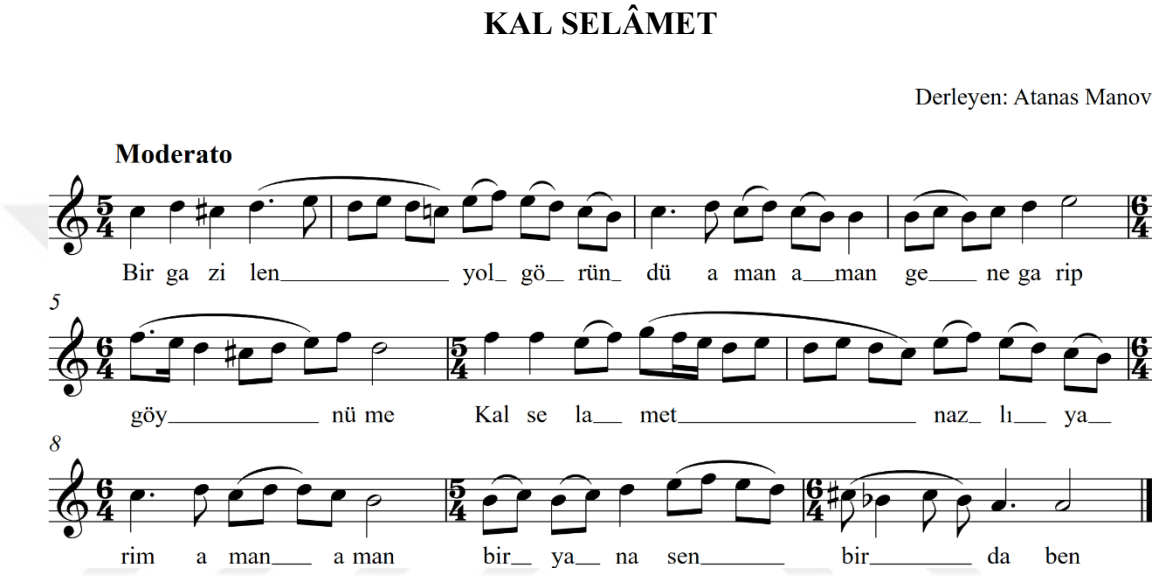
EDİRNE KÖPRÜSÜ TAŞTAN
SEN ÇIKARDIN BENİ BAŞTAN
AYRILDIM EŞTEN KARDAŞTAN

Bağlantı

Şekil 24: TRT/THM Repertuarındaki "Dağlar Dağlar Viran Dağlar" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2

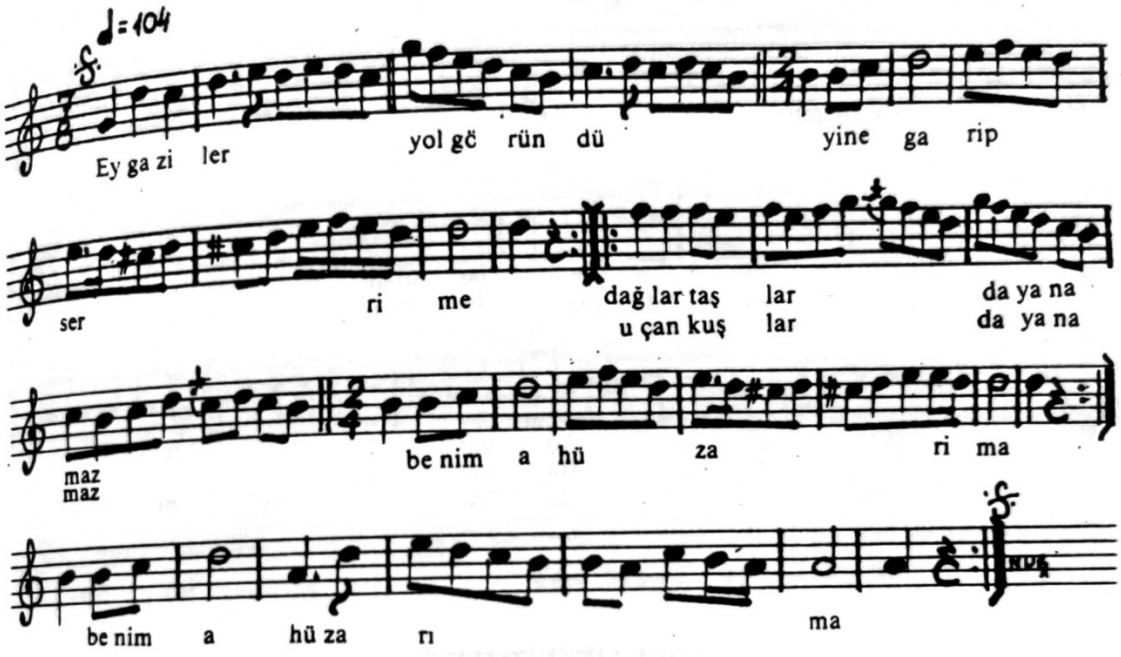
(TRT/THM Rep no: 2076-B Yöre: Rumeli)

‘’Söz yönünden karşılaştırılan türküler’’ başlığı altında da aktardığımız, Gagavuzlara ait ‘’Hey, Kıyaklar’’ (Kal Selamet) isimli türkü Atanas Manov tarafından derlenmiştir (Manov, 2001, s. 169-170). Türk halk müziği repertuarında ise bu türkü ‘’Ey Gaziler’’ olarak bilinmektedir. Nuş’un kitabında Rumeli türküsü olarak aktarılan bu eser aynı zamanda TRT/TSM repertuarında da farklı bir varyasyon ile bulunmaktadır:

Şekil 25: Manov'un Derlediği "Kal Selâmet" Adlı Türkünün Notaları

EY GAZİLER
– Rumeli türküsü –
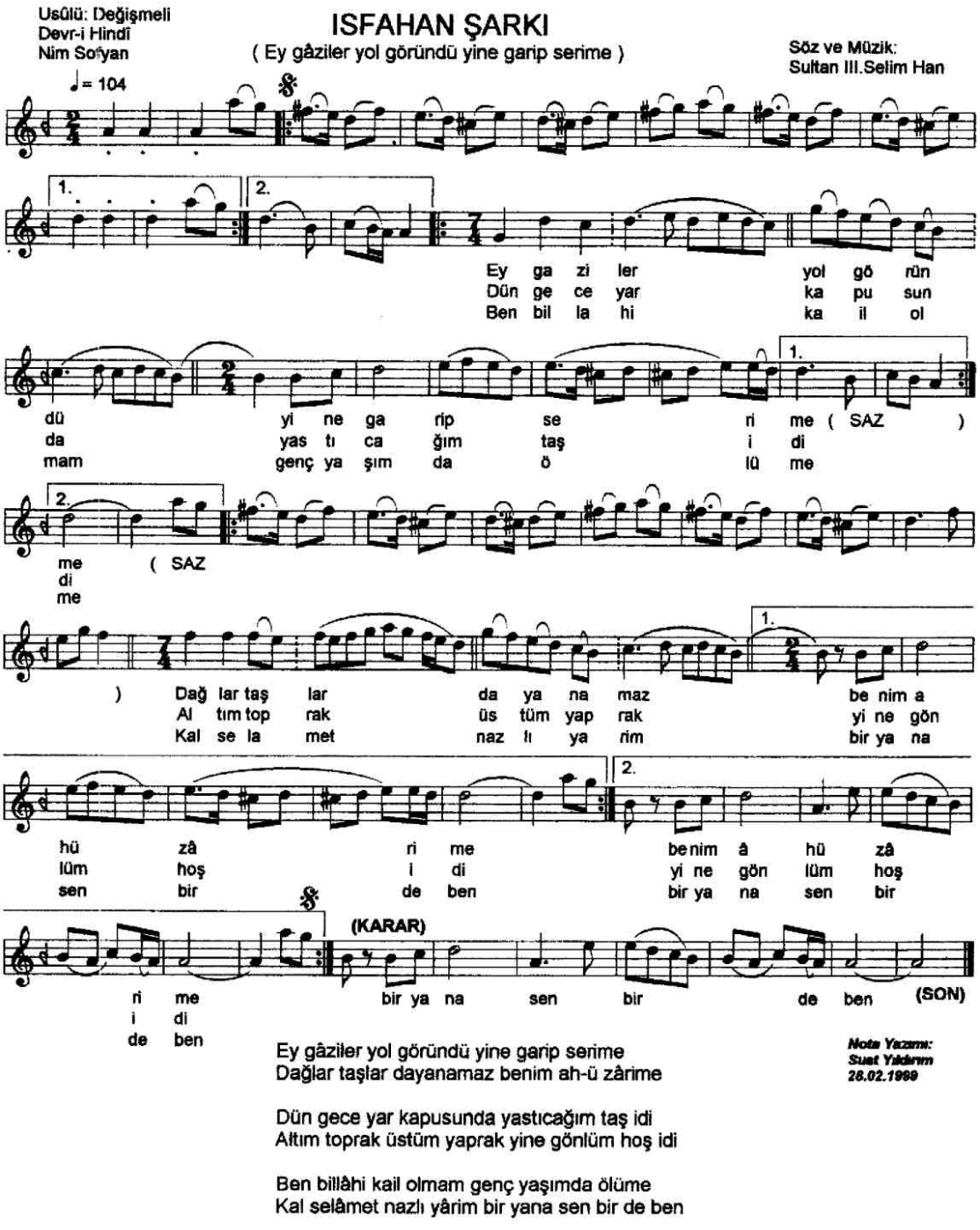

II

Dün gece yare uğradım aman
Ağzına şeker doğradım
Yar söyledi ben ayledim aman
Şuyerlerin sitemleri aman
Yıktı kül eyledi beni

Şekil 26: Nuş'un Kitabında Aktardığı "Ey Gaziler" Adlı Türkünün Notaları

(Nuş, 1996, s. 117) Yöre: Rumeli

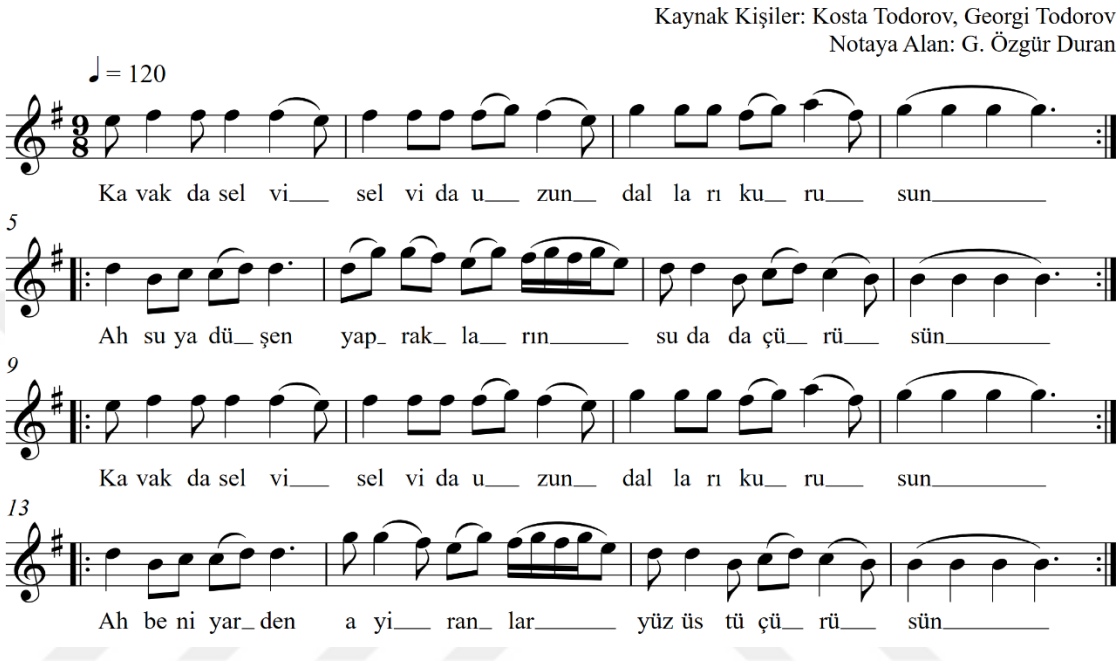

Şekil 27: TRT/TSM Repertuarındaki "Ey Gâziler Yol Göründü Yine Garip Serime" Adlı Şarkının Notaları

(TRT/TSM Rep no: 4085 Söz-müzik: III. Selim Han)

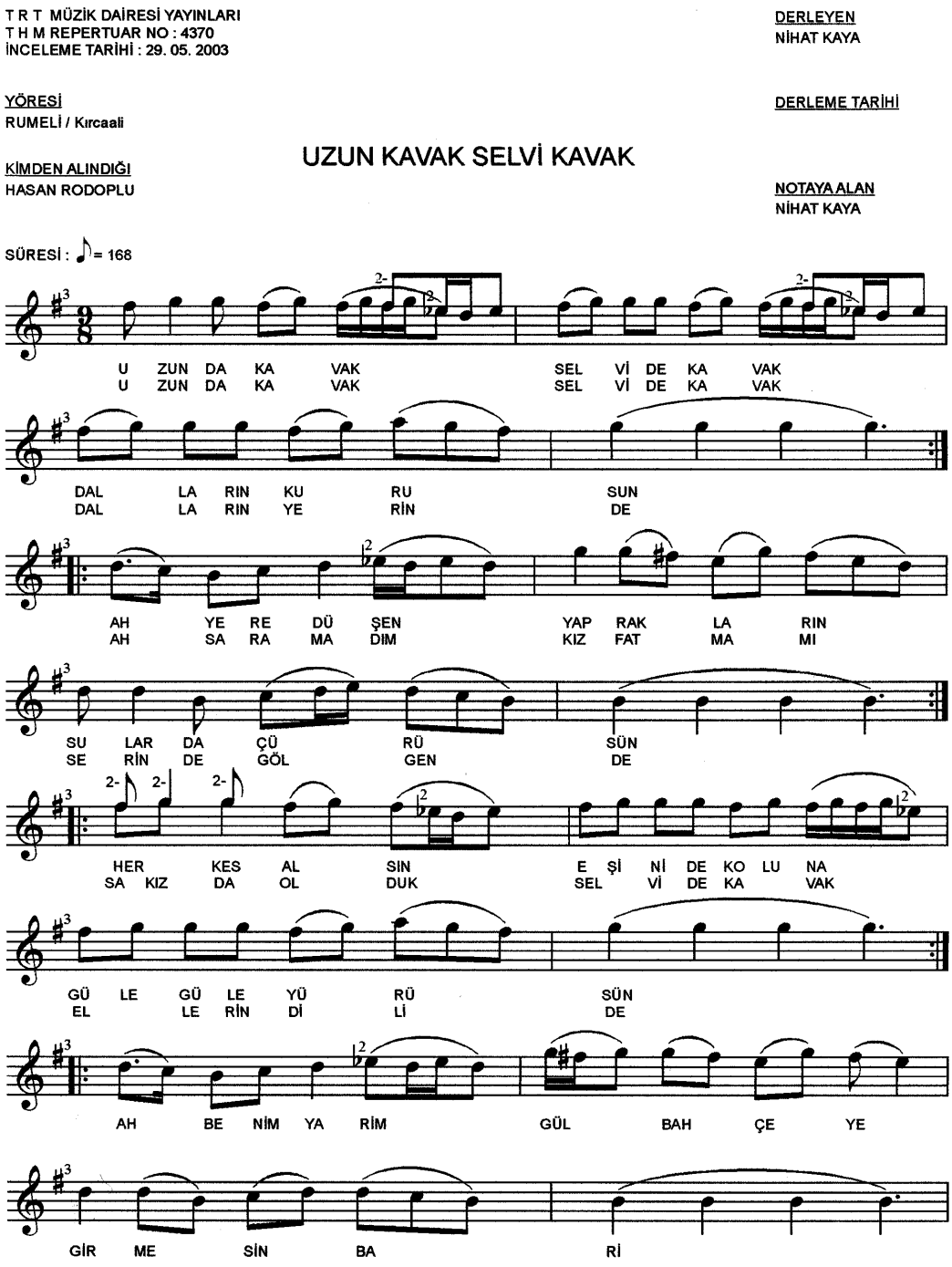
Beşinci olarak aktardığımız; Bulgaristan Gagavuzlarının seslendirdiği ‘’Kavak Selvi Selvi Uzun’’ isimli türküdür:

KAVAK SELVİ SELVİ UZUN[127]

Şekil 28: Bulgaristan Gagavuzlarına Ait "Kavak Selvi Selvi Uzun" Adlı Türkünün Notaları

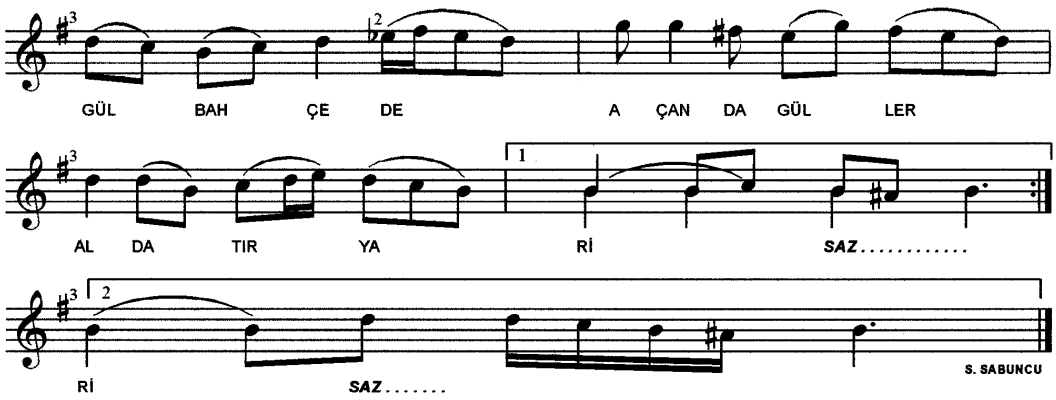
[127] https://www.youtube.com/watch?v=ckxMAO0PkWo

Şekil 29: TRT/THM Repertuarındaki "Uzun Kavak Selvi Kavak" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1

- 2 -

UZUN KAVAK SELVİ KAVAK

- 1 -

UZUN KAVAK SELVİ KAVAK DALLARIN KURUSUN
YERE DÜŞEN YAPRAKLARIN SULARDA ÇÜRÜSÜN
HERKES ALSIN EŞİNİ KOLUNA GÜLE GÜLE YÜRÜSÜN

- Bağlantı -

AH BENİM YARİM GÜL BAHÇEYE GİRMESİN BARİ
GÜL BAHÇEDE AÇANDA GÜLLER ALDATIR YARİ

- 2 -

UZUN KAVAK SELVİ KAVAK DALLARIN YERİNDE
AH SARAMADIM KIZ FATMA'MI SERİNDE GÖLGENDE
SAKIZ DA OLDUK SELVİ KAVAK ELLERİN DİLİNDE
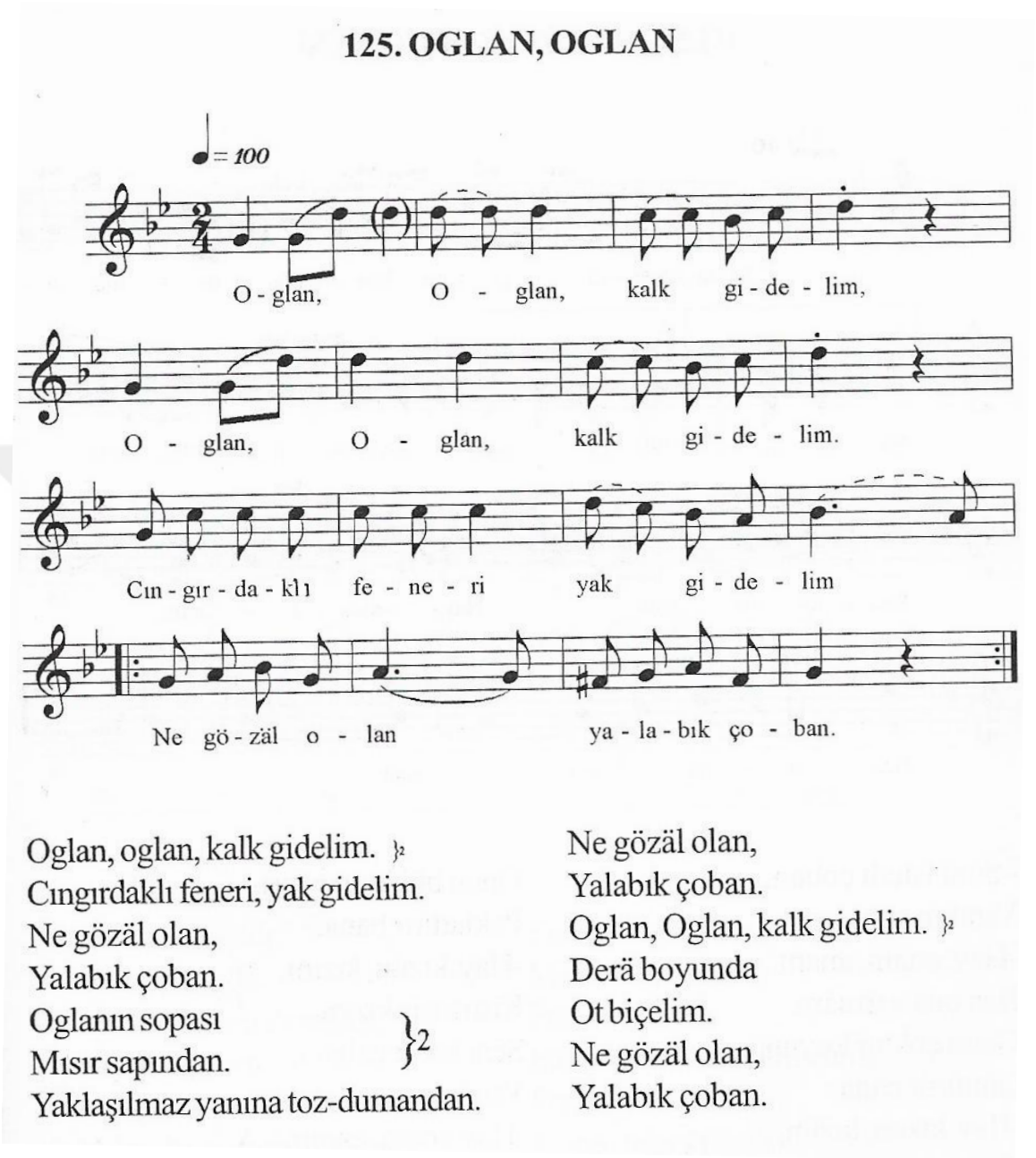
- Bağlantı -

AH BENİM YARİM GÜL BAHÇEYE GİRMESİN BARİ
GÜL BAHÇEDE AÇANDA GÜLLER ALDATIR YARİ

Şekil 30: TRT/THM Repertuarındaki "Uzun Kavak Selvi Kavak" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2

(TRT/THM Rep no: 4370 Yöre: Rumeli/Kırcaali)
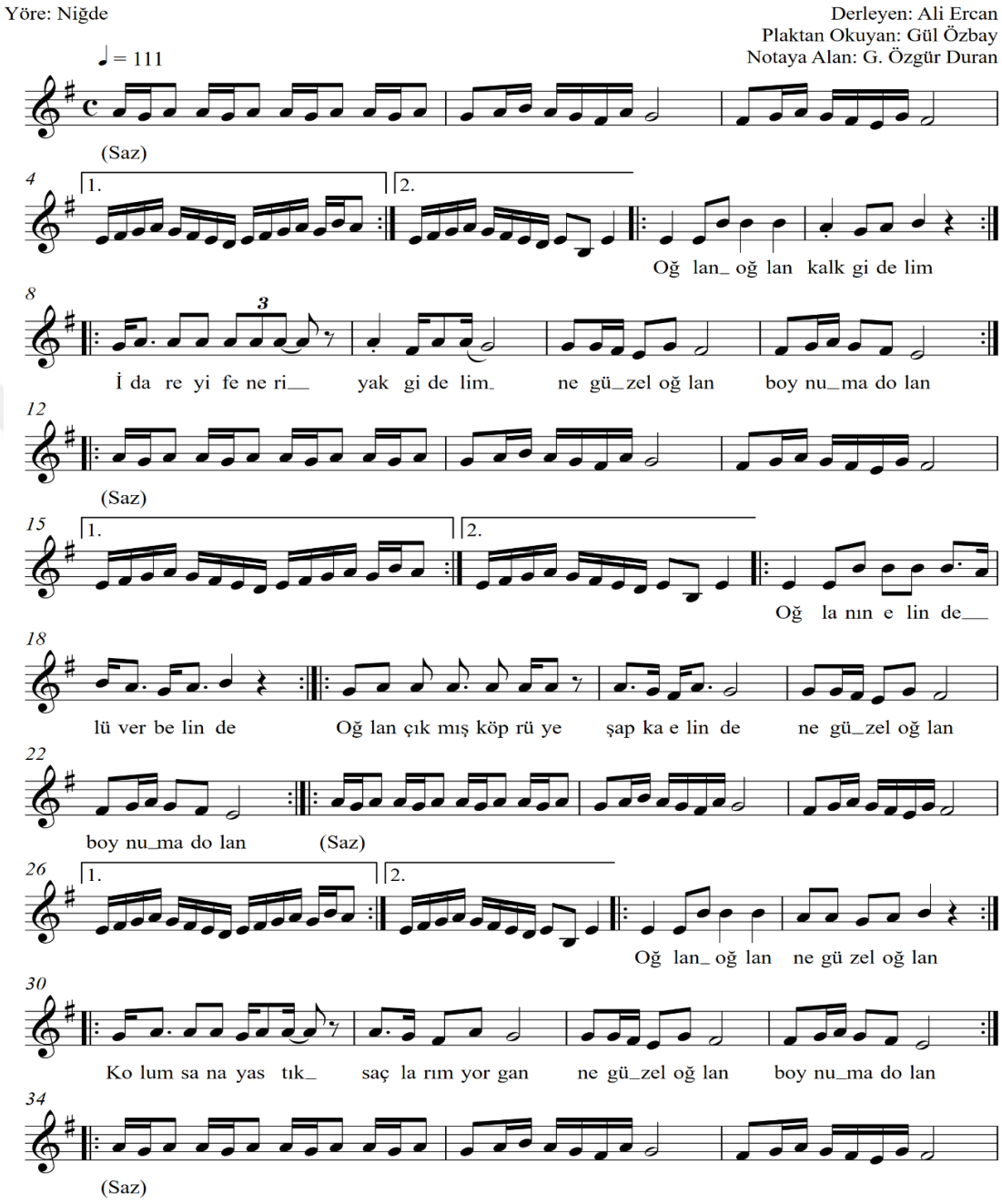
Gagavuzlarda en çok varyantı bulunan ve söylenen türkülerden birisi ‘’Oğlan Oğlan’’ türküsüdür. Gagavuzlarda 20’den fazla varyantı bulunan bu türküye Türkiye’de Niğde ve Bursa yörelerinde rastlamaktayız:

Şekil 31: Gagavuzlara Ait "Oglan Oglan" Adlı Türkünün Notaları
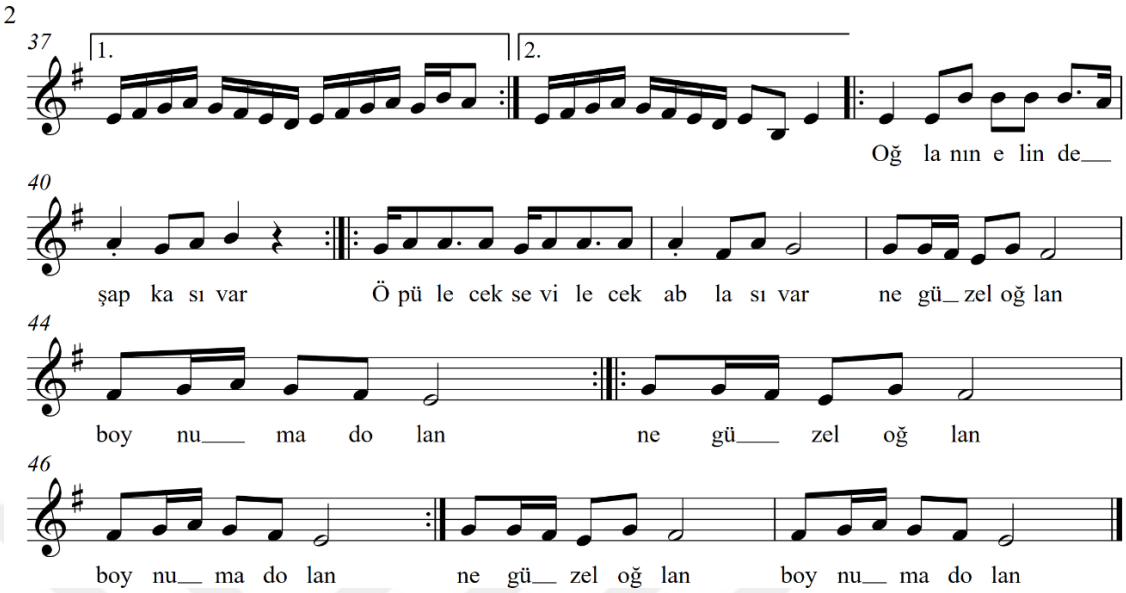
(Çimpoeş, 2001, s. 153)

OĞLAN OĞLAN KALK GİDELİM[128]

Şekil 32: Türkiye'de Niğde Yöresinde Söylenen "Oğlan Oğlan" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1

[128] Türkünün diğer varyantı: https://www.youtube.com/watch?v=xXu_OVwFcEk Yöre: Bursa. Sosyal medya platformu ''facebook'' sitesindeki ''HALKLARIN DEĞİL COĞRAFYANIN MÜZİĞİ'' adlı sayfada bir mübadilin söylediği ''Apó tin Athína ghála kuvaló (Atina'dan süt taşıyorum)'' dizesiyle başlayan türkünün melodisi ''Oğlan Oğlan'' türküsü ile benzerlik göstermektedir. Bu türkünün melodisi aynı zamanda Ankara yöresine ait, 2257 repertuar numaralı ''Karpuz Kestim Yiyen Yok'' adlı türkünün melodisiyle de benzerlik göstermektedir: https://fb.watch/eHTRbuDAuL/

Şekil 33: Türkiye'de Niğde Yöresinde Söylenen "Oğlan Oğlan" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2
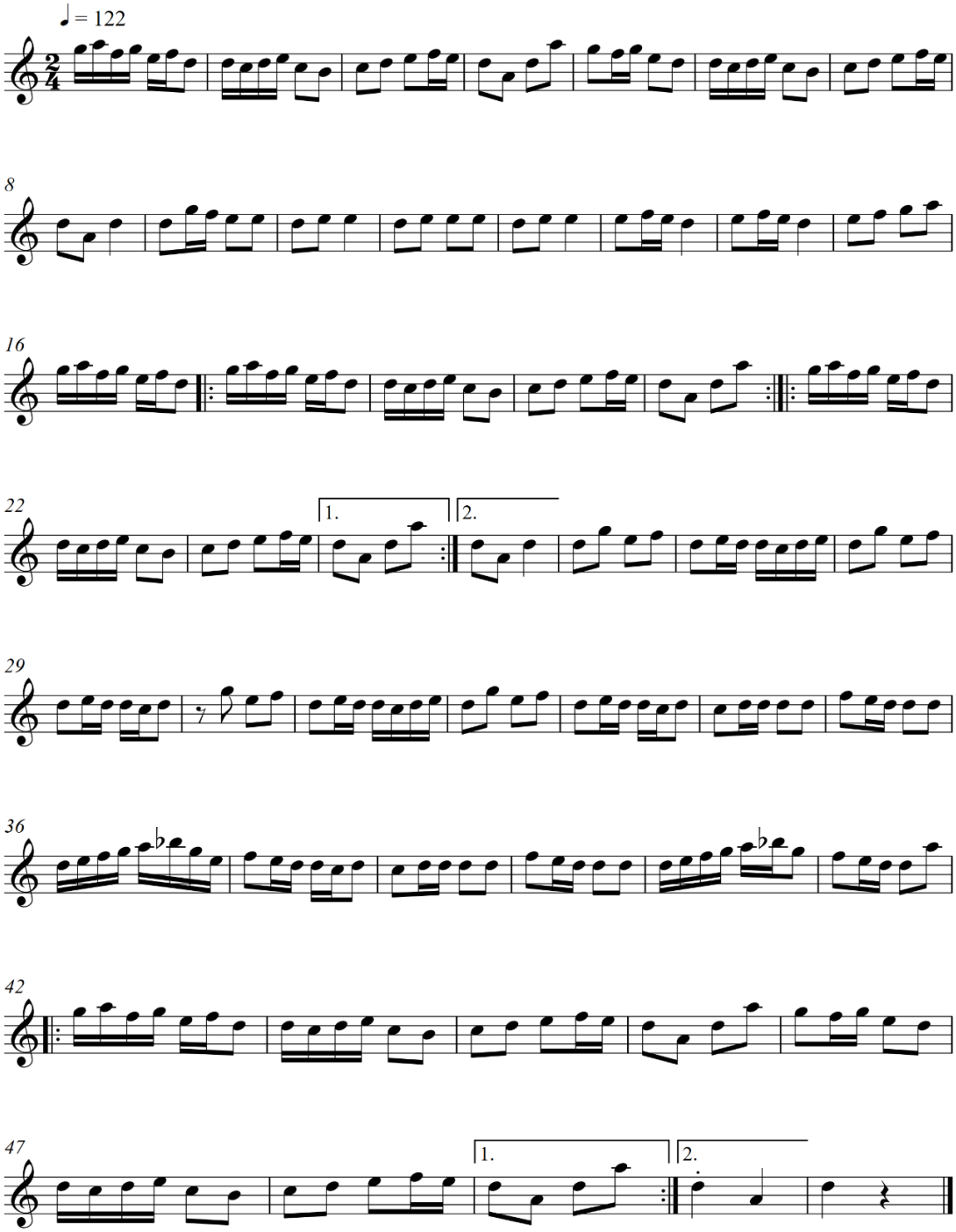
(https://www.youtube.com/watch?v=qPhKDW37X7Y)

Ali Ercan derlediği bu türküyü kitabında şu notu ile aktarmıştır: ‘’Niğde’nin doğu köylerinde bu türkü ile alay çekerler, çok hareketli bir türküdür, alay esnasında delikanlılar dururlar hep bir ağızdan sözlerini söylerler ondan sonra çalgılar devam eder, birkaç defa dolanırlar. Türküyü rivayete göre bir köy kızı yazmış oluyor.’’ (Ercan, 1965, s. 74).

Yine sanal ortamda Yunanistan Gagavuzlarına ait denk geldiğimiz bir oyun havasının melodisi Türkiye’de ‘’Konyalı’’ olarak bilinen türkünün melodisiyle aynıdır:
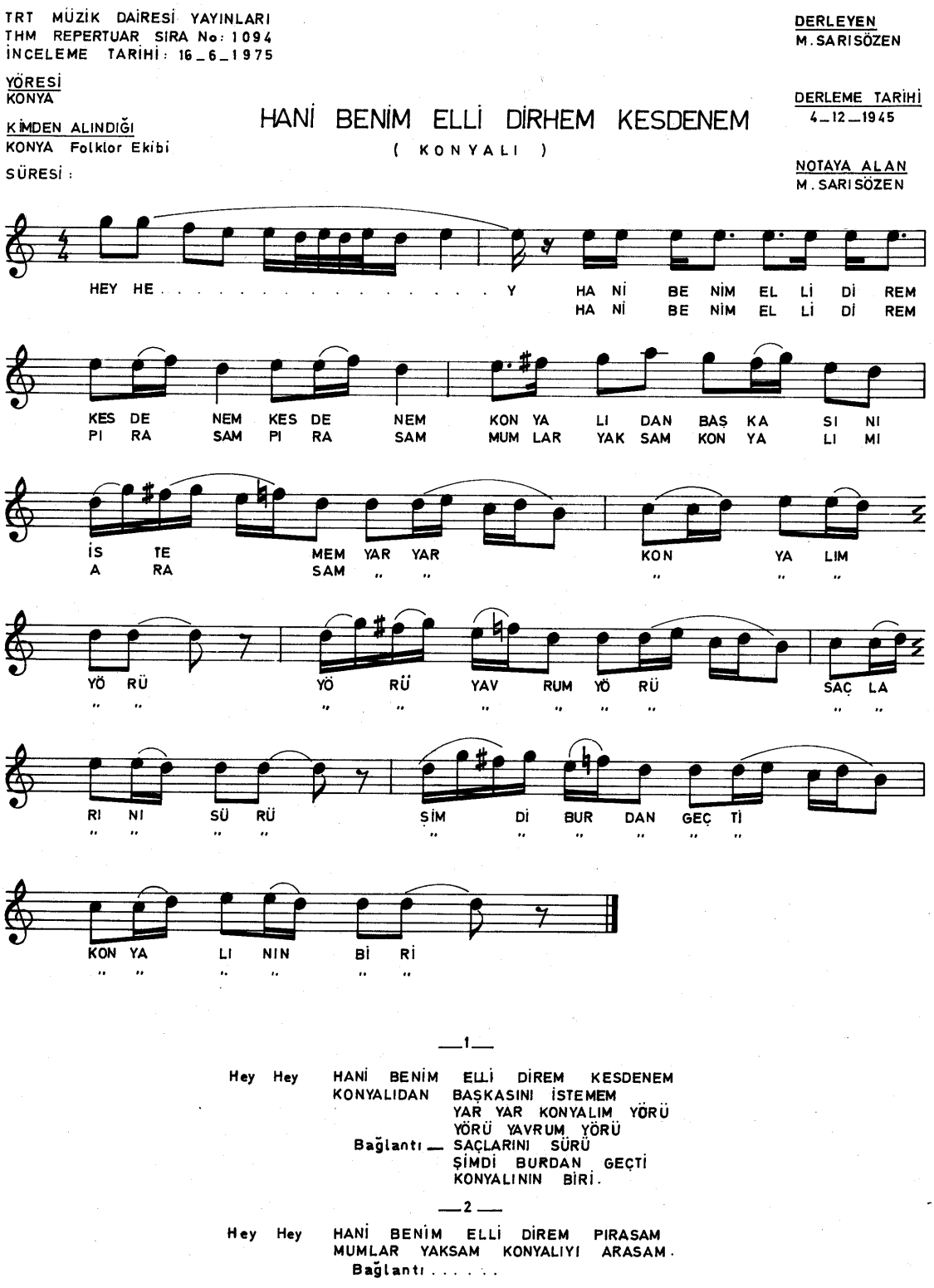
OYUN HAVASI[129]

İcra Edildiği Yöre: Yunanistan/Kumçiftliği/Urlu Notaya Alan: G. Özgür Duran

Şekil 34: Yunanistan Gagavuzlarına Ait "Oyun Havası" Adlı Türkünün Notaları

[129] https://www.youtube.com/watch?v=ChnhOnA_YlI

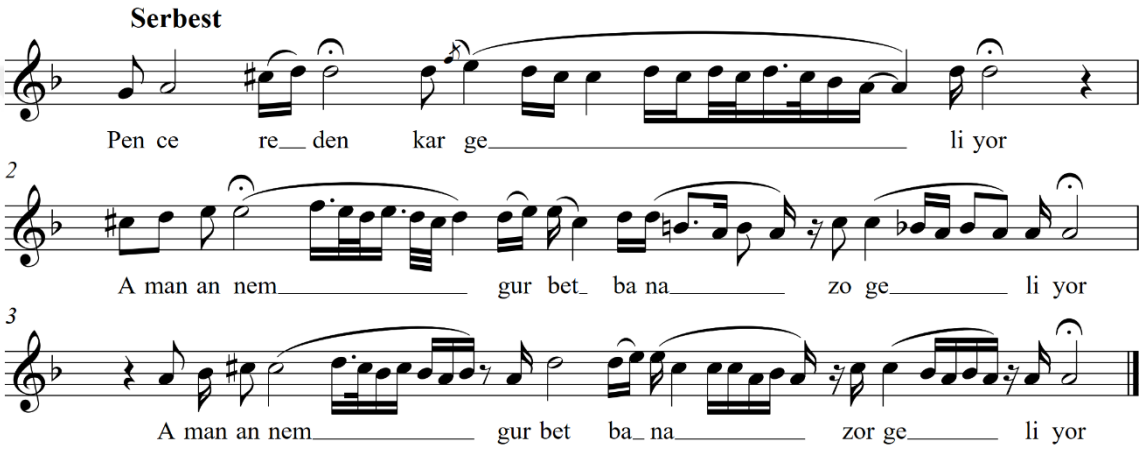
Şekil 35: TRT/THM Repertuarındaki "Hani Benim Elli Dirhem Kesdenem" Adlı Türkünün Notaları

(TRT/THM Rep no: 1094 Yöre: Konya)

Sekizinci olarak aktaracağımız bu türkü de Yunanistan Gagavuzları tarafından söylenmektedir. ‘’Pencereden Kar Geliyor’’ adlı sanal ortamda eriştiğimiz türkü, 2013 yılında Yunanistan’ın Sofulu ilçesinde düzenlenen bir festivalde okunmuştur. Bir ‘’uzun hava’’ türünde olan bu türkü, Türkiye’de de ‘’uzun hava’’ türüyle bilinen, Şanlıurfa yöresine ait ‘’Pencereden Kar Geliyor’’ adlı uzun havadır:

PENCEREDEN KAR GELİYOR[130]

Notaya Alan: G. Özgür Duran

2-
Kekliğimi doyurdular
(Aman annem) Beni yarden ayırdılar

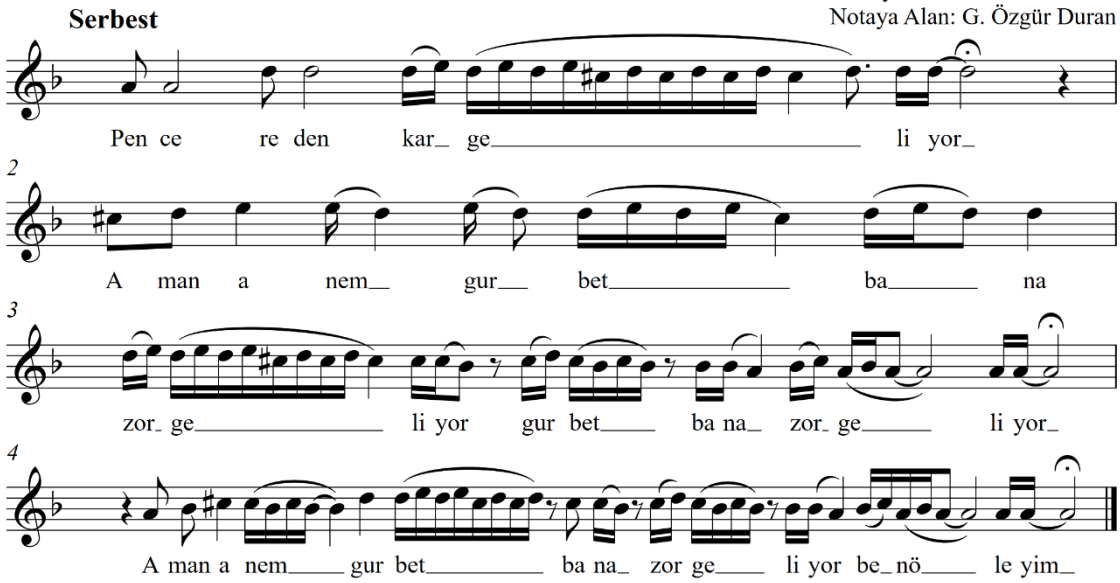
Şekil 36: Yunanistan Gagavuzlarına Ait "Pencereden Kar Geliyor" Adlı Türkünün Notaları

[130] https://www.youtube.com/watch?v=GhRmBIg5HA0

PENCEREDEN KAR GELİYOR[131]

Yöre: Şanlıurfa

Kaynak Kişi: Cemil Cankat
Derleyen: Muzaffer Sarısözen
Notaya Alan: G. Özgür Duran

2-
Yüksek dağlar serin olur
(Aman anem) Engin dağlar derin olur (derin olur)

3-
O benim nazlı yarim
(Aman anem) Gurbet elde gelin olur (ben öleyim)

4-
Kekliğimi doyurdular
(Aman anem) Kanadını ayırdılar (ben öleyim)
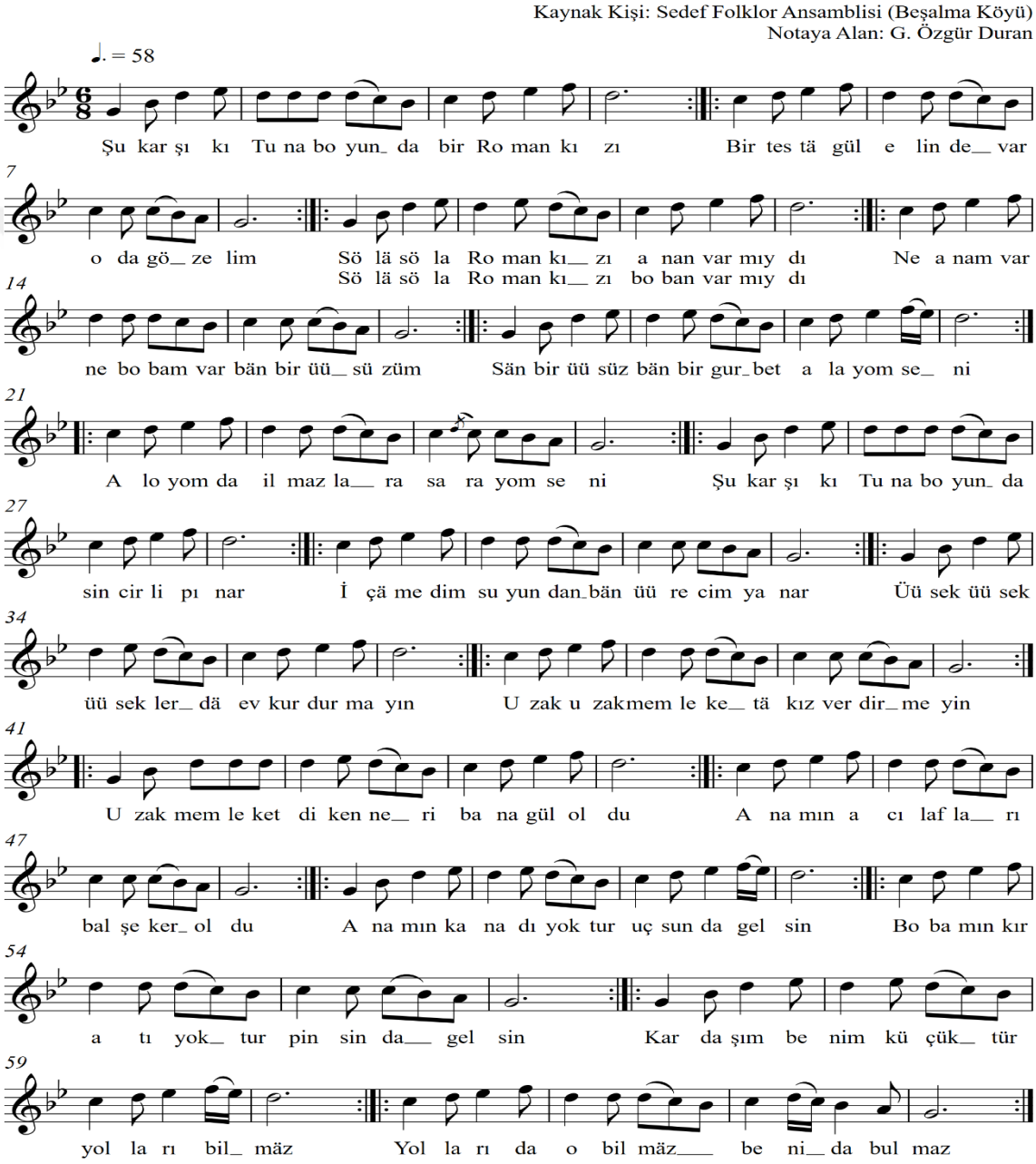
5-
Bu nasıl zalim Urfa'ymış
(Aman anem) Beni yardan (senden) ayırdılar (ben öleyim)

Şekil 37: Türkiye'de Şanlıurfa Yöresine Ait "Pencereden Kar Geliyor" Adlı Uzun Havanın Notaları

[131] https://www.youtube.com/watch?v=yYcduTzF8GQ

Bulgaristan Gagavuzlarında ve de Moldova Gagavuzlarında tespit ettiğimiz bir diğer türkü ise ‘’Roman Kızı’’ adlı türküdür. Türkiye’de ‘’Ben Bir Göçmen Kızı Gördüm Tuna Boyunda’’ ismiyle bilinmektedir:

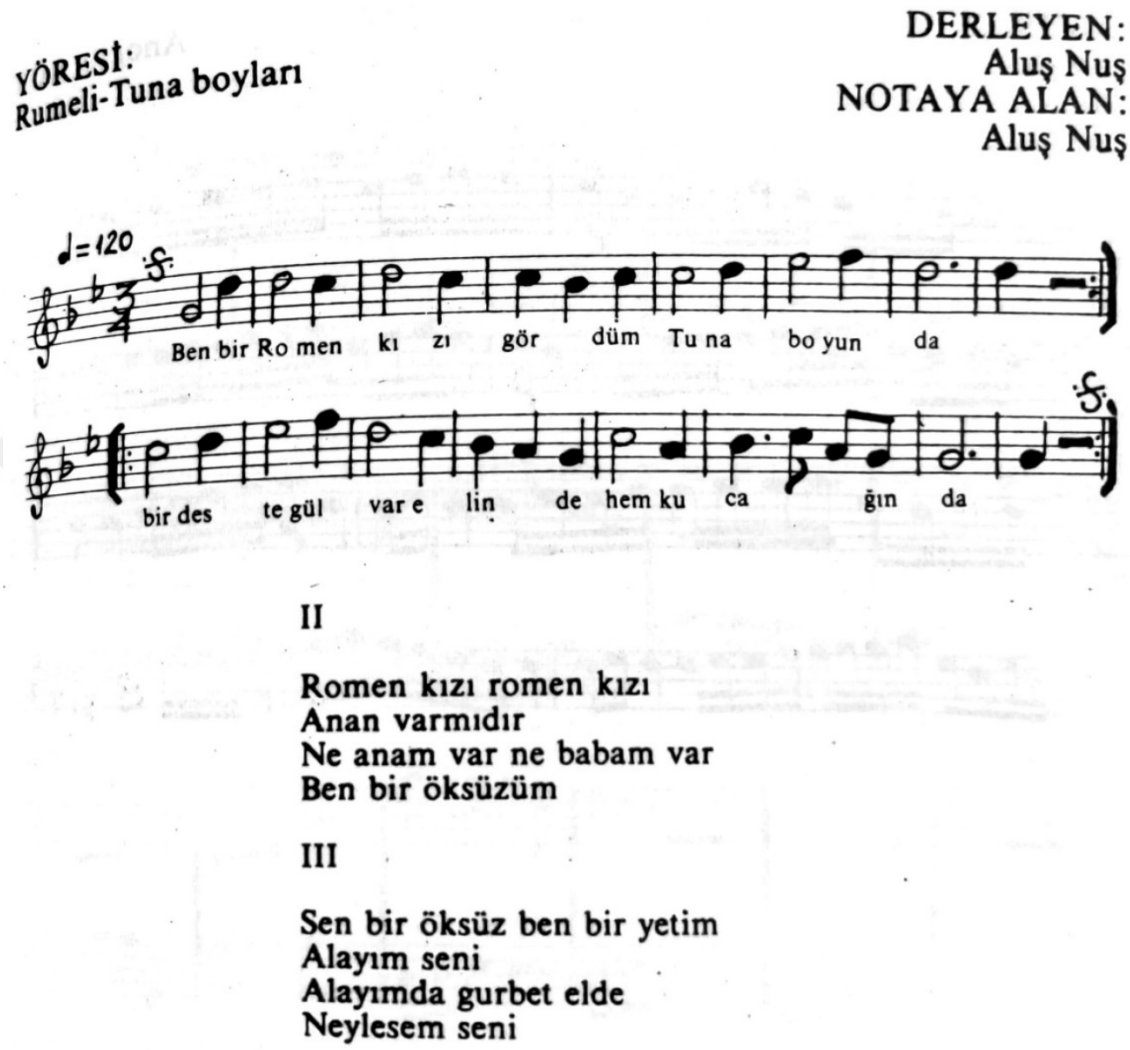
ROMAN KIZI[132]

Şekil 38: Moldova Gagavuzlarına Ait "Roman Kızı" Adlı Türkünün Notaları

[132] Gagavuzya Kültür Bakanlığı arşivinden.

ROMEN KIZI[133]

Şekil 39: Nuş'un Kitabında Aktardığı "Romen Kızı" Adlı Türkünün Notaları

(Nuş, 1996, s. 223) Yöre: Rumeli/Tuna Boyları
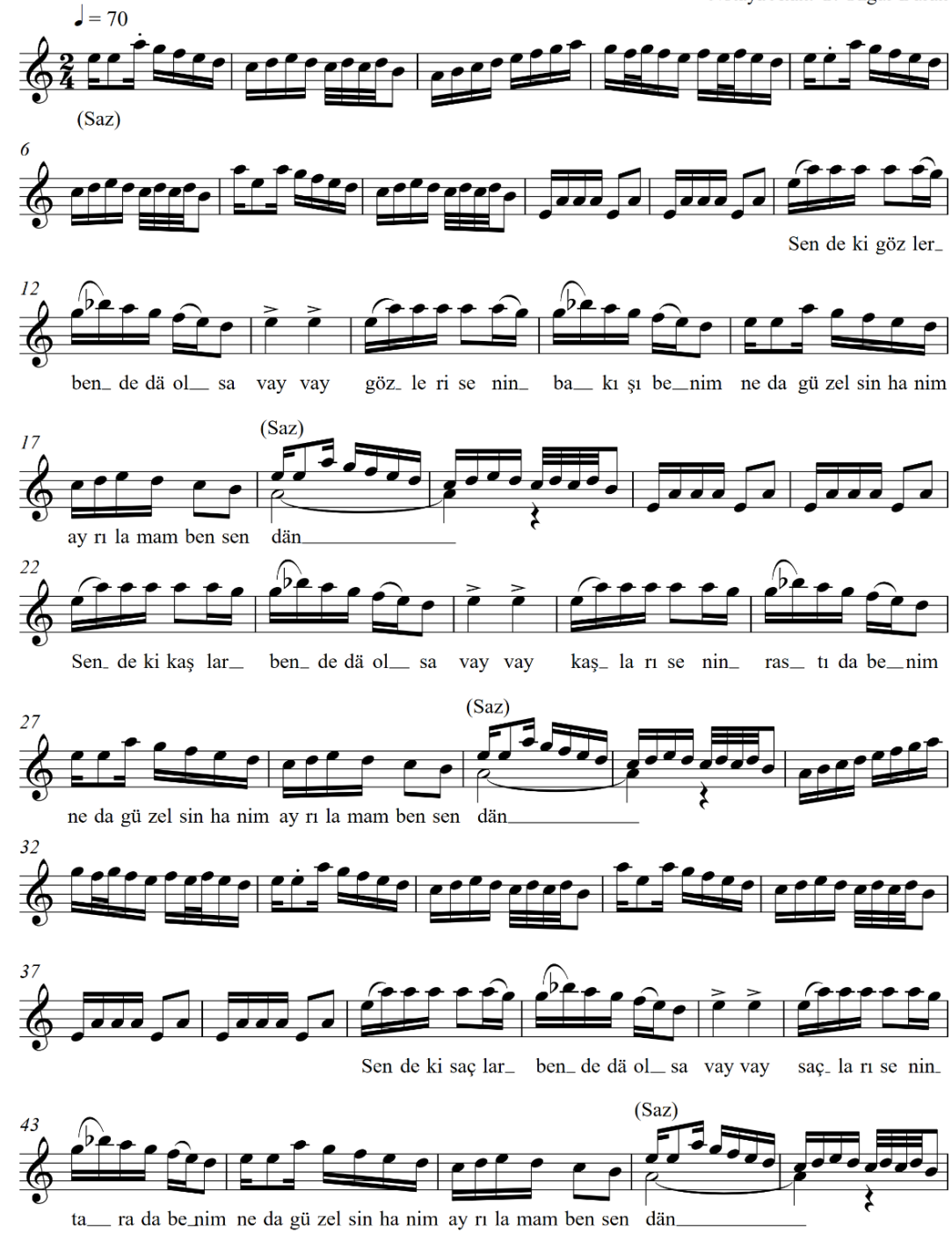
Gagavuz folklorcu Mariya Durbaylo'nun 1990'lı yıllarda yaptığı derleme çalışmalarında tespit ettiğimiz bir türkü ise, Türkiye'de ''Sendeki Kaşlar'' kaşlar olarak bilinen İstanbul yöresine ait türküdür. Durbaylo bu türküyü Ukrayna'nın Zaporojye şehrindeki Aleksandrovka köyünde derlemiştir. Türkünün notaları ise şöyledir:

[133] Türkünün diğer varyantı: TRT/THM Rep no: 3105 Yöre: Rumeli.

SENDEKİ KAŞLAR[134]

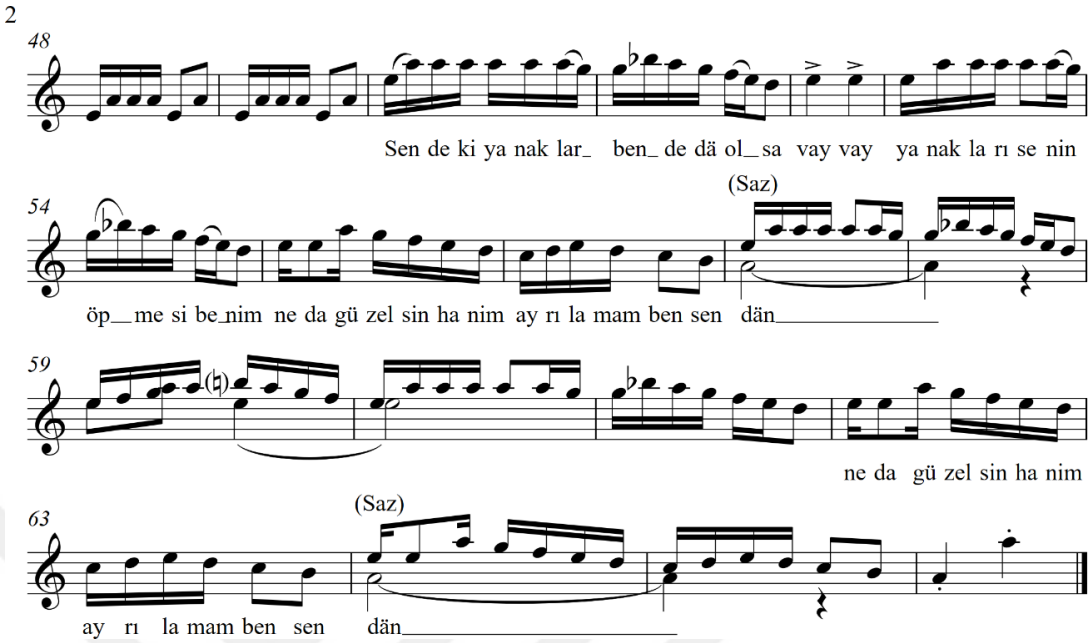
Derlenme Tarihi: 1987
Derlendiği Yer: Ukrayna/Zaporojye/Akimovka/Aleksandrovka

Derleyen: Mariya Durbaylo
Notaya Alan: G. Özgür Duran

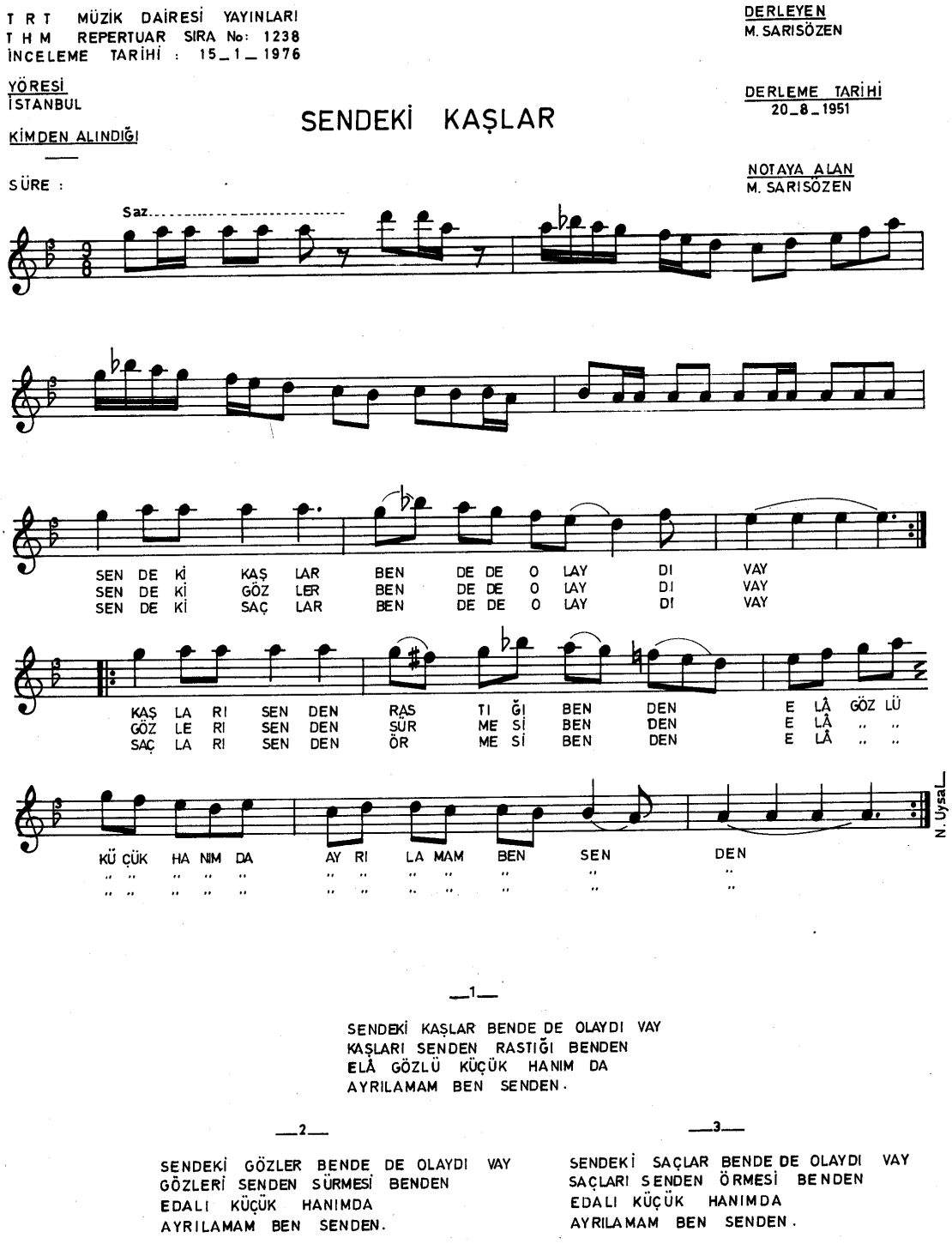

Şekil 40: Ukrayna Gagavuzlarına Ait "Sendeki Kaşlar" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1

[134] Todur Zanet'in arşivinden.

Şekil 41: Ukrayna Gagavuzlarına Ait "Sendeki Kaşlar" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2
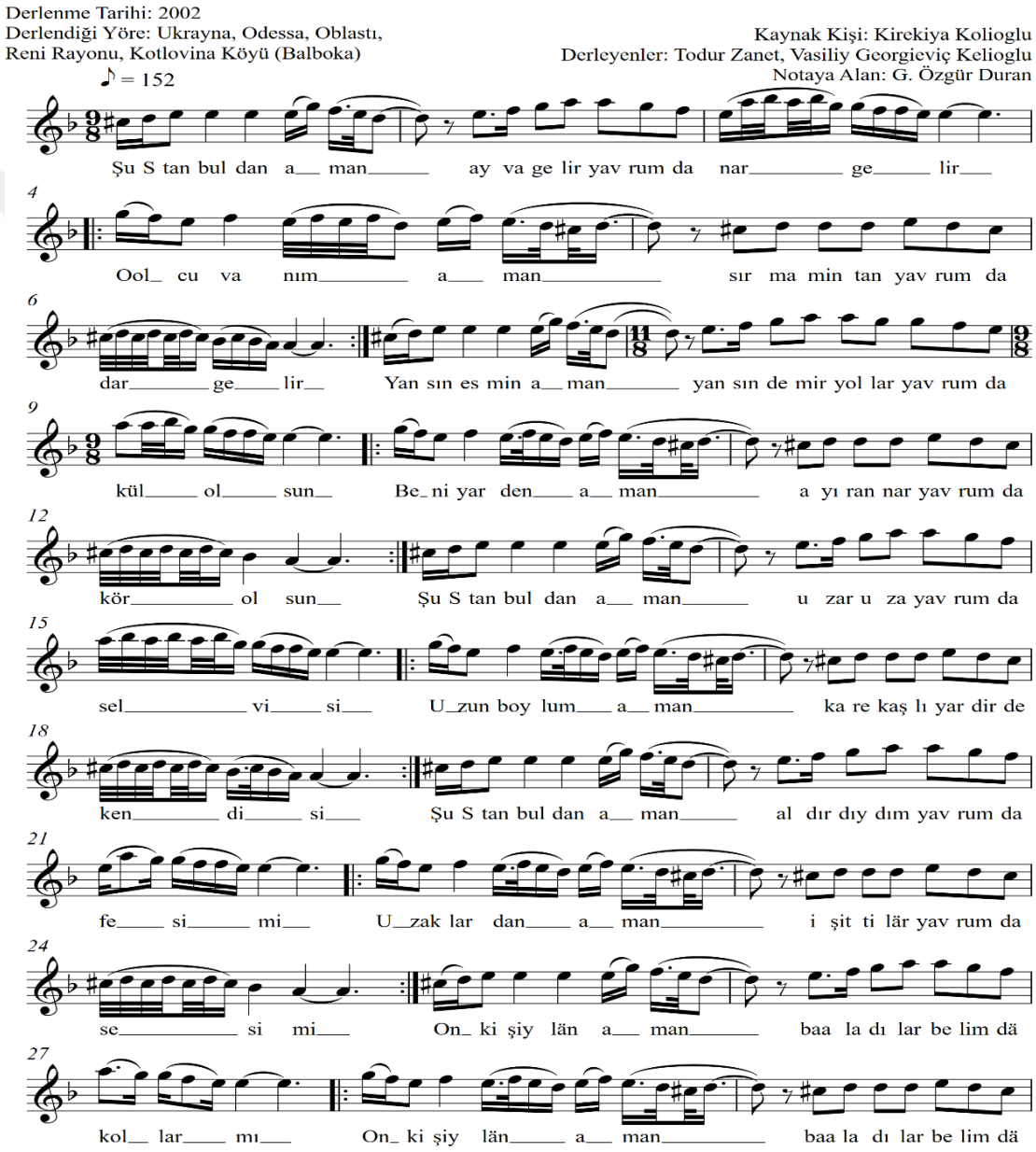

Şekil 42: TRT/THM Repertuarındaki "Sendeki Kaşlar" Adlı Türkünün Notaları

(TRT/THM Rep no: 1238 Yöre: İstanbul)
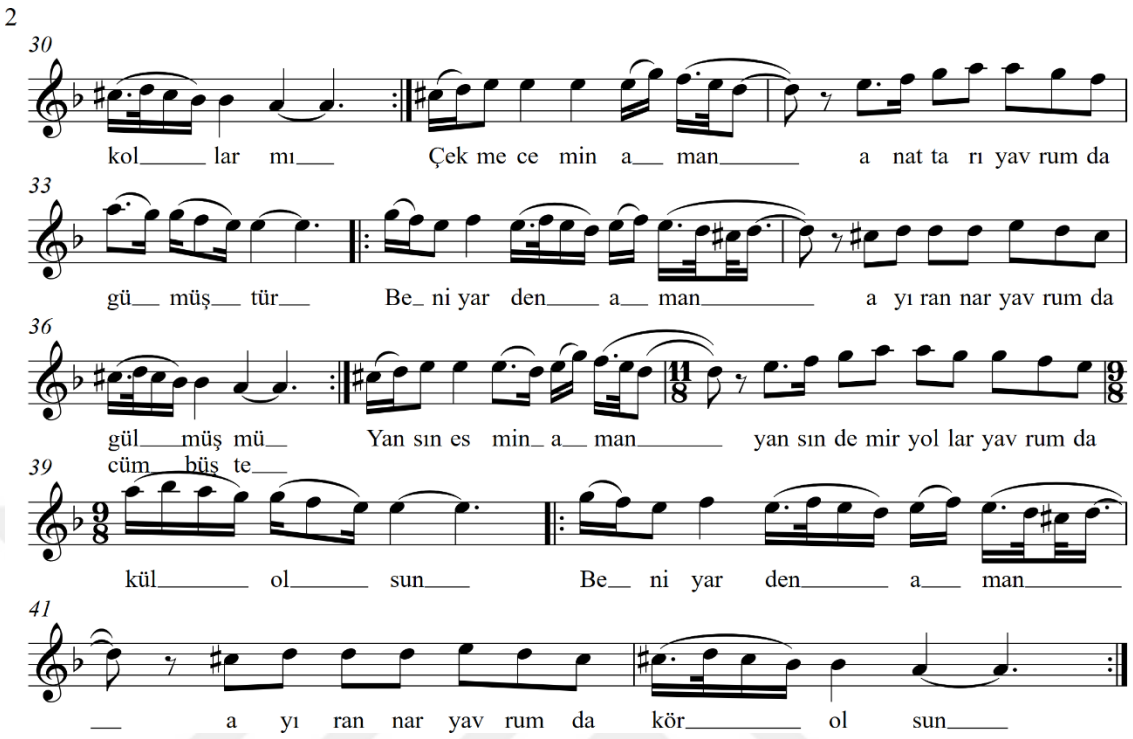
Ukrayna Gagavuzlarına ait başka bir türkü ise ‘’Şu Stanbul’dan, Aman!’’ isimli türküdür. Bu türkü ilk defa 2002 yılında Todur Zanet tarafından Ukrayna’nın Kotlovina köyünde derlenmiştir. Hicaz bir makam dizgesine sahip bu türkü Türkiye’de İzmir yöresine ait olan ‘’Şu İzmir’den Çekirdeksiz Nar Gelir’’ ismiyle bilinmektedir:

ŞU STANBUL’DAN, AMAN![135]
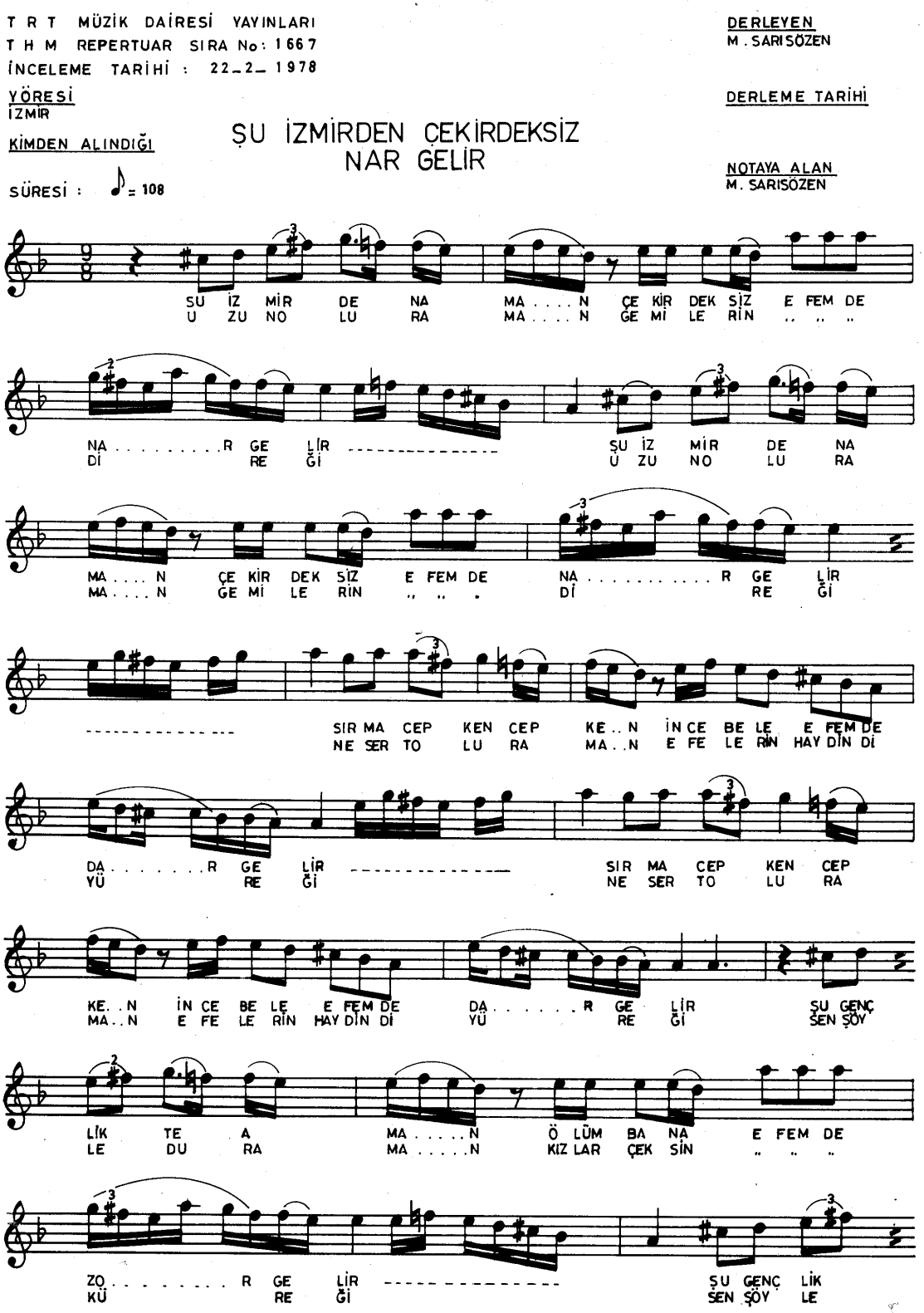

Şekil 43: Ukrayna Gagavuzlarına Ait "Şu Stanbul'dan, Aman" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1
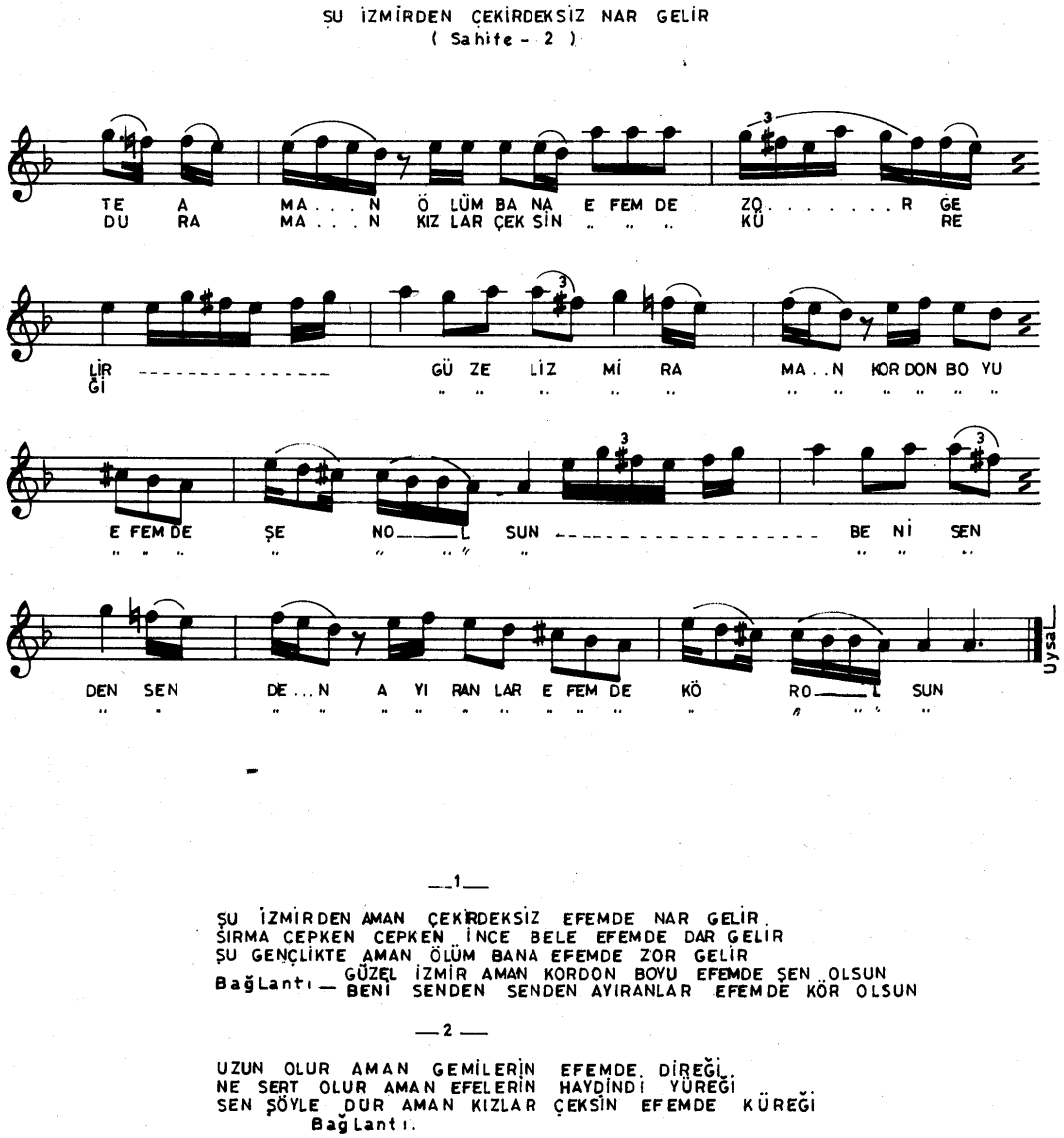
[135] Todur Zanet’in arşivinden.

Şekil 44: Ukrayna Gagavuzlarına Ait "Şu Stanbul'dan, Aman" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2

Şekil 45: TRT/THM Repertuarındaki "Şu İzmir'den Çekirdeksiz Nar Gelir" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 1
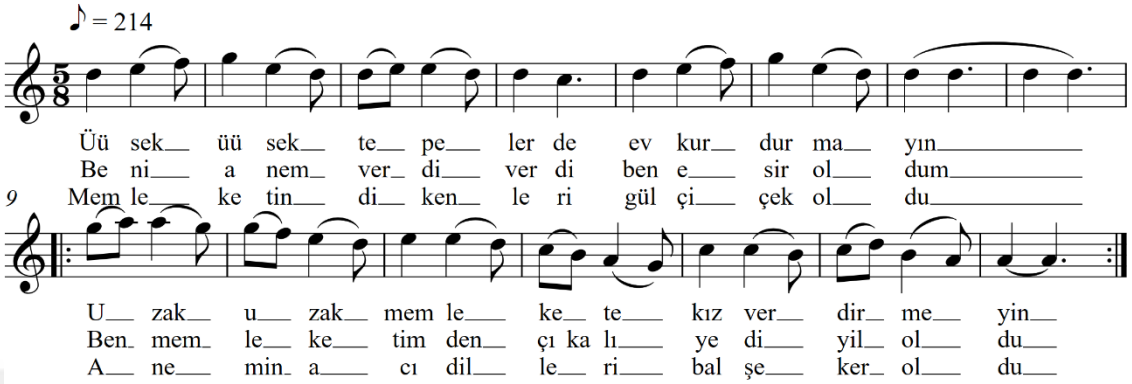

Şekil 46: TRT/THM Repertuarındaki "Şu İzmir'den Çekirdeksiz Nar Gelir" Adlı Türkünün Notaları, Sayfa 2

(TRT/THM Rep no: 1667 Yöre: İzmir)

On ikinci olarak aktaracağımız türkü, Bulgaristan Gagavuzlarının söylediği ‘’Üüsek Üüsek Teperlerde Ev Kurdurmayın’’ isimli türküdür. Türkiye’de de bu isimle bilinen türkünün yöresi Edirne/Yolüstü Köyü’dür:

ÜÜSEK ÜÜSEK TEPERLERDE EV KURDURMAYIN[136]

Notaya Alan: G. Özgür Duran
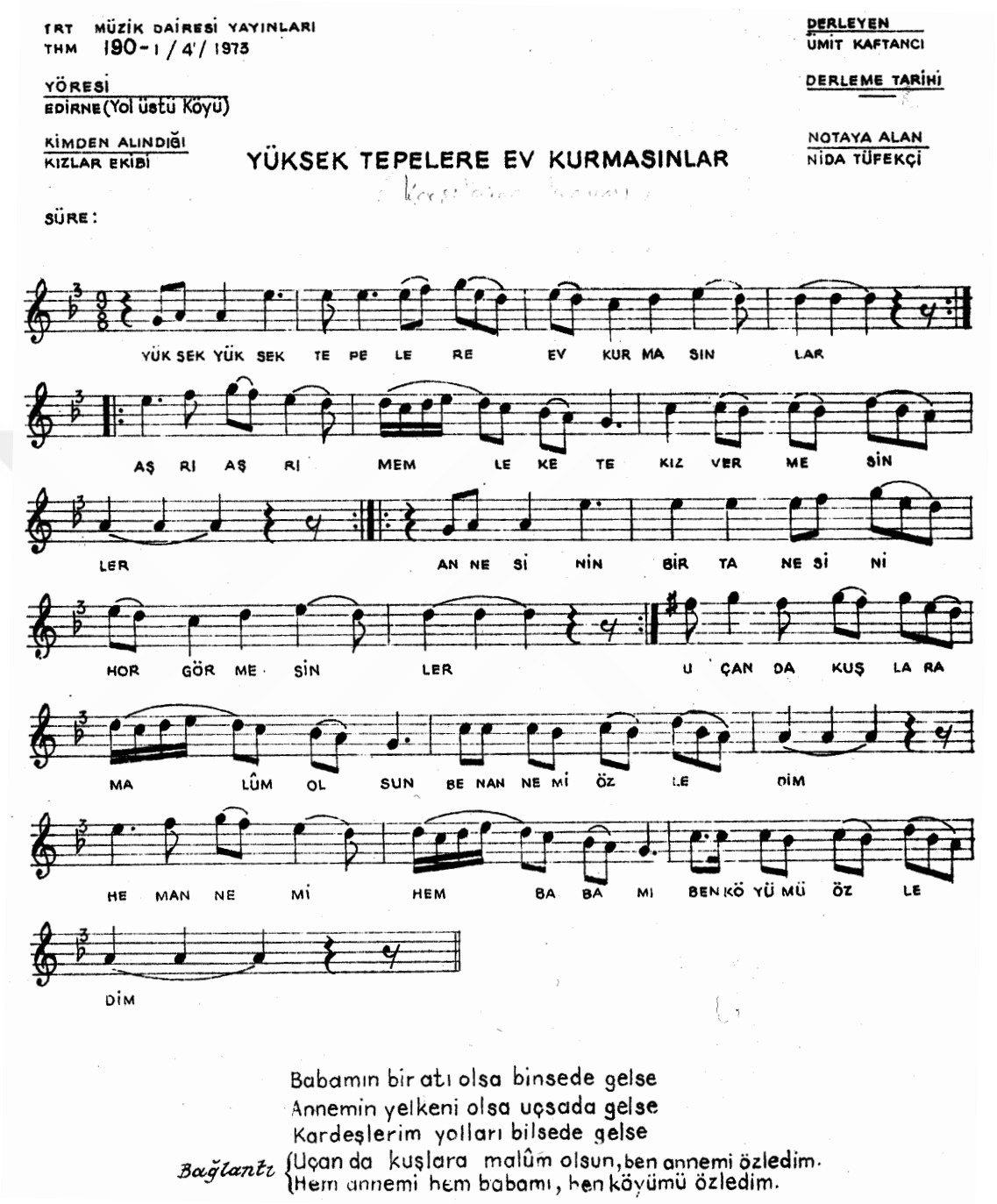

4-
Anemin kanatları olsa uçsa da gelse
Bubamın kır atı olsa pinsa da gelsin

5-
Üüsek üüsek tepelerde ev kurdurmayın
Uzak uzak memlekete kız verdirmeyin

Şekil 47: Bulgaristan Gagavuzlarına Ait "Üüsek Üüsek Tepelerde Ev Kurdurmayın" Adlı Türkünün Notaları
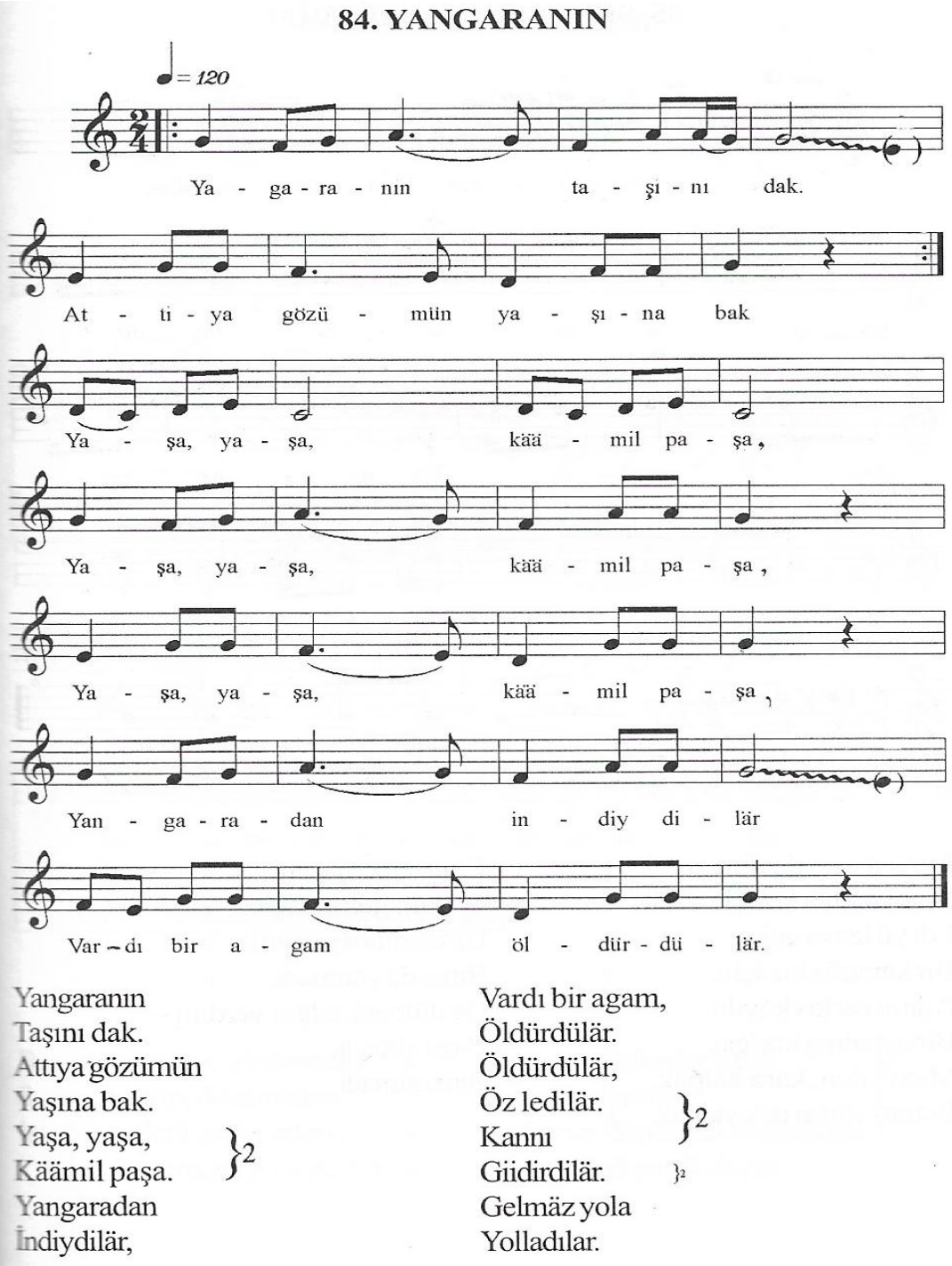
[136] https://www.youtube.com/watch?v=mCBighVw-Qo

Şekil 48: TRT/THM Repertuarındaki "Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar" Adlı Türkünün Notaları
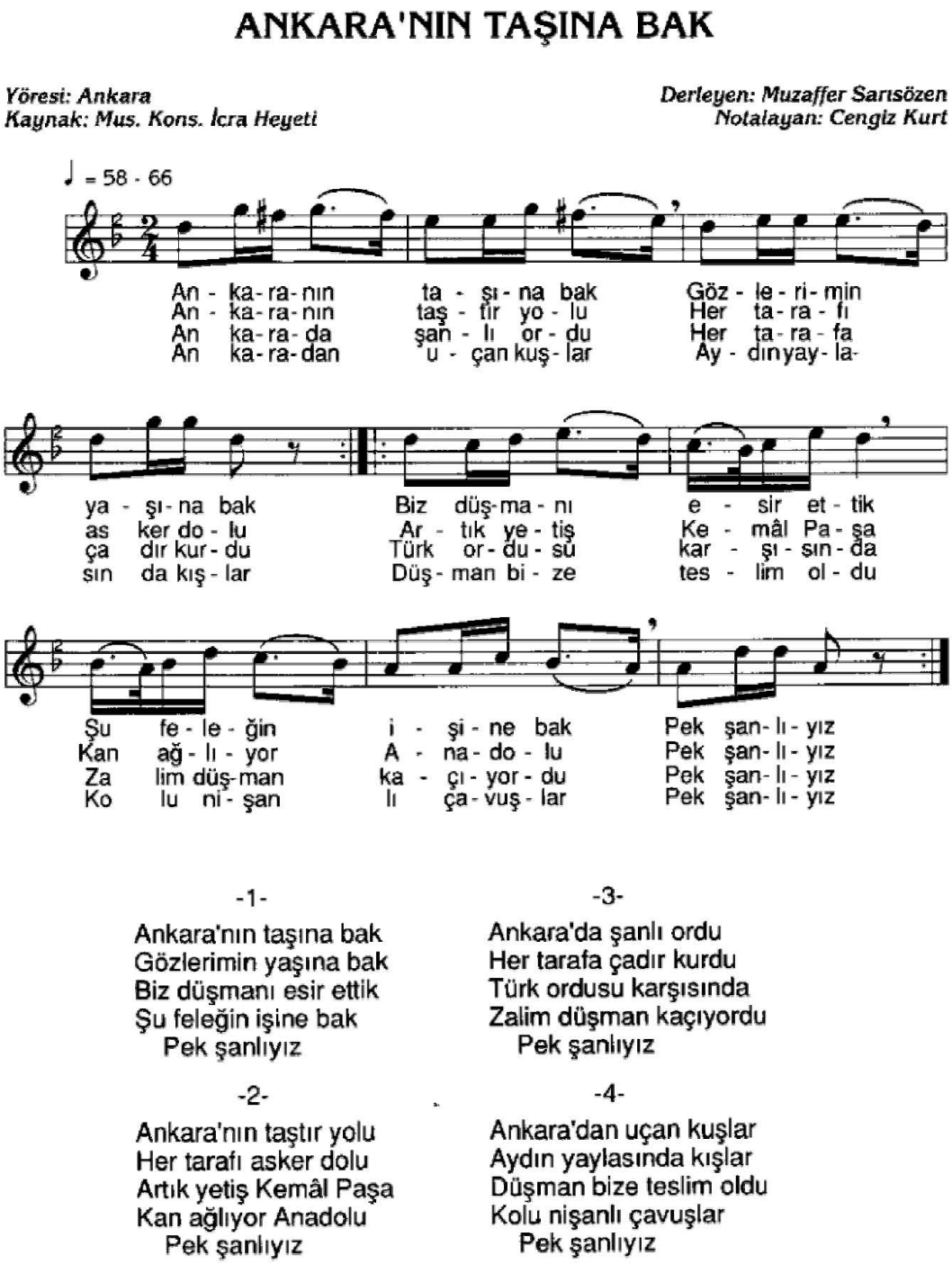
(TRT/THM Rep no: 190 Yöre: Edirne/Yolüstü Köyü)

Ve son olarak mukayese edeceğimiz, Türkiye'de ''Ankara'nın Taşına Bak'' olarak bilinen ''Yangıranın'' isimli türküdür:

Şekil 49: Gagavuzlara Ait "Yangaranın" Adlı Türkünün Notaları

(Çimpoeş, 2001, s. 109)

Şekil 50: Türkiye'de "Ankara'nın Taşına Bak" Adıyla Bilinen Türkünün Notaları

(https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/ankaranin-tasina-bakpdf1518525123.pdf)

Yöre: Ankara

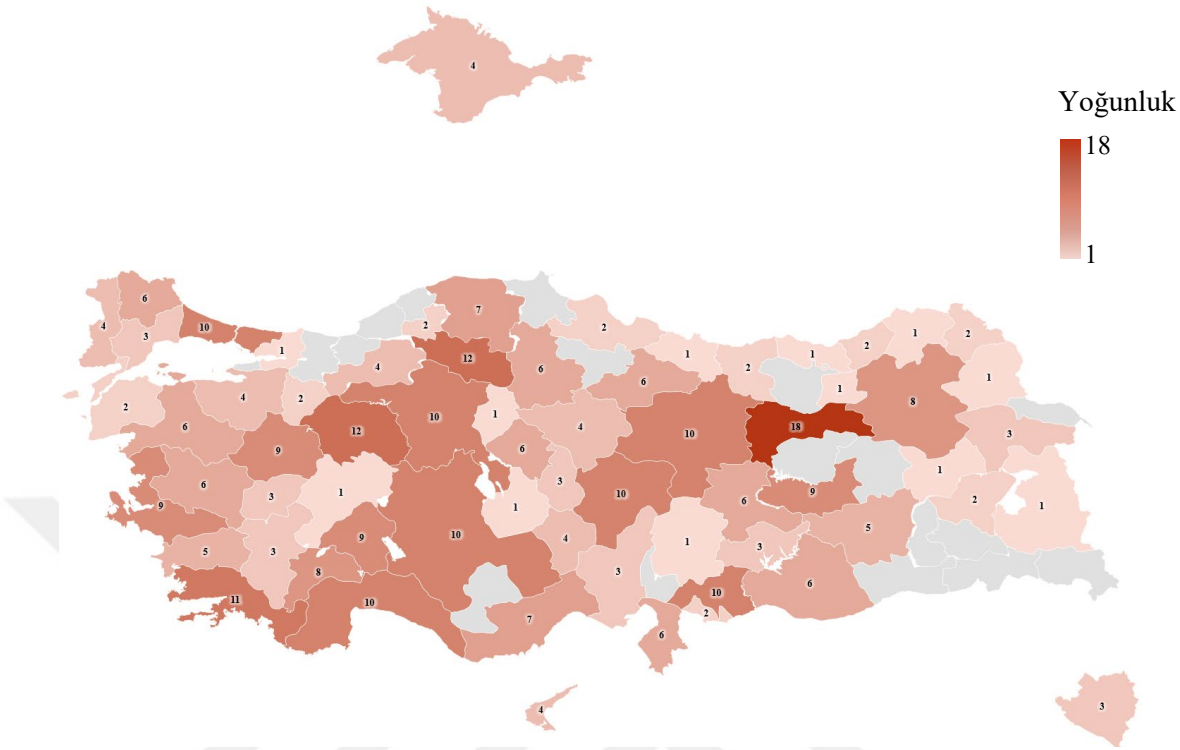
SONUÇ

Sözlü edebiyat ürünleri, geçmişte yaşananların dilidir. Evvele ayna tutar. Göçler, toplumsal koşullar, savaşlar, sömürgeleştirilme gibi edimler, bu ürünler yoluyla betimlenmiş ve geçmişe olan bakış açımıza ilişkin yeni ufuklar açmıştır. Günümüzde de yaşanan edimleri betimlemeye ve aktarmaya yardımcı olur. Gelecekte yaşanacak olan vukuların da tebarüz edicisidir. İnsanlığın başlangıcına kadar dayanan, yadsınamaz bir olgu olan bu ürünler; toplumsal bir değer olmasının dışında elbette ülkelerin, ulusların, budunların kısacası toplulukların bağımsızlıklarına, benliklerine kavuşmasını sağlayan en yagane araçlardır aynı zamanda.

Bir halkın tarihi onun folklorunda saklıdır. Folkloru, edebiyatı olmayan bir toplum ise günlük diyaloglar ile bir dili, bir kimliği sürdüremezler. Kültürel kimlik oluşturulması sağlanırken; topluma ait bireylerin geçmişleriyle, şimdiki zaman arasında birleştirici etki kurulur. Bu bağlantı birçok ‘’halkın kültürünü taşıyan’’ ürünlerle kurulabilmektedir. Bu demektir ki; bugünkü siyasi sınırlar ve kültürel sınırlar birbirlerinden tamamen farklıdır.

Sözlü gelenek üretilirken aktarım mutlaka vardır. Her aktarım sırasında eser yeniden üretilir ve her aktarıcı aslında bir yaratıcıdır. Söz ve melodi yönünden incelediğimiz Gagavuz türkülerinin Türkiye’deki varyantlarının ögelerini incelediğimizde, ‘’yöre’’ olarak en fazla ‘’Rumeli’’ yöresi ağırlık göstermektedir. Ardından, çalışmamıza kaynak olan Stavridis’in derlediği Karamanlıca türkü metinlerini ve yine ‘’yöre’’ olarak ‘’Erzincan’’ yöresini görmekteyiz. Türk halk müziğine ait dikkat edilmesi, göz önünde bulundurulması gereken unsurlardan birisi, belli bir yörede derlenen türkünün aslında başka bir yöreye ait olabileceğidir.

> *Bir yörede çalınıp söylenmesi yaygınlık kazanmış bir türkünün, o yöreye ait olduğunu kesin olarak söylemek çok zordur, doğru da olmayabilir. Bazı türküler, sevildikleri oranda yaygınlık kazanarak yöresellikten bölgeselliğe geçerler. İlk yakıcısı, ilk biçimi, yakılma zamanı gibi, ilk yöresi de zamanla unutulup kaybolabilir. Bu nedenle iyice araştırdıktan sonra türküleri: ‘’yörenin türküleri’’ ve ‘’yörede çalınıp okunan türküler’’ diye sınıflandırmak daha doğru olur. Belki yarım asırdan fazladır, Urfa, Elazığ, Diyarbakır gibi makama dayalı sistemli müziğin icra edildiği yörelerde, Sadeddin Kaynak'ın türküleri o yörenin türküleriymiş gibi sevilerek çalınıp okunur.* (Özbek, 2009, s. 24-25).

Şekil 51: Tespit Edilip Aktarılan Gagavuz Türkülerinin Türkiye'deki Karşılıklarının Yörelere Göre Harita Üzerindeki Yoğunlukları

Yukarıdaki haritada; Rumeli yöresi ve Karamanlıların türkülerinden sonra, tespit edilip aktarılan Gagavuz türkülerinin Türkiye'deki karşılıklarının yörelere göre harita üzerindeki yoğunlukları gösterilmiştir. Bu haritaya ek olarak 2 tane Azerbaycan türküsü ve 1 tane de Türkmenistan türküsü vardır. Tabii ki buradaki veriler, çalışmadaki kaynaklar ile sınırlıdır. Eklenecek kaynaklara ve tespit edilecek verilere göre değişkenlik gösterebilirler.

Aktardığımız Gagavuz metinlerini incelediğimizde ise, en fazla kaynaklık eden çalışma Zayançkovski'nin Bulgaristan Gagavuzları üzerinden yaptığı derleme çalışmalarıdır. Ardından, Gaydarcı ve Kvilinkova gelmektedir. Gaydarcı, bu derleme çalışmalarını Moldova haricinde Ukrayna ve Bulgaristan'da yaşayan Gagavuzlar üzerinden de yapmıştır. Kvilinkova ise, yine Moldova haricinde Ukrayna, Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşayan Gagavuzlar üzerinden yapmıştır. Burada görmekteyiz ki, Moldova'dan güneye, yani Ukrayna'ya, Bulgaristan'a ve Yunanistan'a gidildikçe gerek

sözel yapıdaki benzerlikler gerekse melodik yapıdaki (melodileriyle aktardığımız Gagavuz türküleri göz önünde bulundurularak) benzerlikler artmaktadır.

Bugün için Gagavuzların tarihi tamamen bir muammadır. ‘’Aaraştırmacılara var iş: lääzım açıklamaa herbir karannık eri, çünkü halkın yaratması – onun istoriyasını gösterän bir aynadır.’’ (Çimpoeş, 2001, s. 3).

> *Bir ulusun manevi varlığı hakkında hüküm verebilmek için onun inançlarını, törelerini, ahlakını, türkülerini vb öğrenmek gerekir. Bu kitapta göreceğimiz üzere, bugüne değin dilleri olan Türkçeyi, törelerini, ahlak ve türkülerini korumuş bulunan Gagauzlar, Türk soyundan gelme bağımsız bir kavimdir. Kültürlü bir kavim olmamaları dolayısıyla kendilerine yabancı olanların siyasi ve manevi yönetimleri altında kalmış bulunan Gagauzlar; yazıya, kültüre, genellikle ulusal bir edebiyata malik olmak olanağını bulamamışlardır.* (Manov, 2001, s. 1).

Bugüne değin Gagavuzlarla ilgili derleme çalışmaları yapan birçok bilim insanı, Gagavuzlarla başka topluluklarının benzerliklerini sürekli mukayese etmek zorunda kalmışlardır. Zorunda kalmalarının sebebi politik sebeplerden çok, diğer topluluklarla aralarında yadsınamayacak derecede gerek folklorik gerek yaşayış biçimlerine ilişkin benzerliklerin olmasındandır. Dillerdeki, türkülerdeki benzerlikler dışında, kültürlerdeki benzerlikler de somut olarak karşımıza çıkmaktadır. Moşkov, zaman zaman Ruslar, Maloruslar ile zaman zaman Türkler ile benzerlikler kurmuştur. Guboglu ‘’muhteva bakımından bu folklorda gerek göçebe ve gerek oturak eski Türk unsurlarına rastlanır’’ (Guboğlu, 1990, s. 138) diyerek, aynı şekilde bu konudaki görüşlerini dile getirmiştir. Zayançkovski, Gagavuzların Bulgarlardan ve Türklerden çok şey aldığını dile getirmiştir.

> *Birçok Gagavuz türkü-baladları Bulgar türkülerinin değişik rivayetleri olmaktadır. Bu Gagavuz türküleri iki ayrı dilde konuşan komşu halkların ortak Folklor türküleri misali olarak kullanılmaktadır. Bulgarlarla çok sıkı ilişkiler kuran Gagavuzlar Türk dilini ve Türk halklarının genetik ortaklığına ait birçok etnografik yönleri saklamalarına rağmen Bulgarların maddi ve manevi kültüründen pek çok şey almışlardır.* (Zajaczkowski, 1976, s. 237).

Zayançkovski; Gagavuzların ailevi ritüellerinden, Gagavuzlarlarda da yaygın olan Nasreddin Hoca fıkralarına kadar birçok konuyu özdeşleştirerek şu sonuca bağlar: ‘’Görüldüğü gibi Gagavuz Folkloru zengin ve çeşitlidir. Bu Folklorla Türk halk edebiyatı arasında birçok benzerlikler bulabiliriz (eğer manileri ele alırsak bahusus). Öte yandan Hıristiyan dini ve uzun süren Romen, İslav halk yapıcılığın tesirleri Gagavuz kültürünün eserlerinde derin izler bırakmıştır.’’ (Zajaczkowski, 1976, s. 242).

Belli vezin kalıpları, melodi kalıpları, motifler, kalıp sözler; mukayesemizle sınırlı kalan Moldova-Türkiye arasındaki toprakların dışında da varlıklarını sürdürmektedirler. Bu ögeler Milattan öncesine dayanan ve belli akışlar içinde günümüze kadar taşınan alüvyonlardır. Her sözlü edebi ürün yavaş bir akış içerisinde, menderesler çizerek geniş coğrafyalarda yer tutarlar; ta ki yazıya, kayda geçirilinceye dek. Bu ürünler kayıt altına alındıkça akış hızlanır fakat menderesler adeta bir kanyona dönüşerek yayıldığı alan daralır. Belli kalıplara, çerçevelere, standartlara oturtulurlar. İcra, aktarım, üretim sırasındaki kaygılar artar. Çünkü artık ‘’yorum’’ faktörü de bu akışın bir parçası olmuştur. Bugün her ne kadar Gagavuz halk müziğiyle Türk halk müziği arasındaki metin ve melodi mukayeselerini yapsak da; bu mukayeselere çoğunlukla kaynak olan TRT repertuarı ve de başkaca kaynaklar; yani yazıya, notaya ve kayda geçirilen bu eserler, hızlı bir akış içerisinde belli standartlara oturtulmuş ve dar bir alanda yayılmıştır. (‘’Notaya bağlı kalma’’ geleneği gibi çerçeveler, ‘’Yurttan Sesler’’in zamanla tekdüzeleşmesi gibi sorunlar, belki de bugün tartışılan ‘’neden Türk halk müziği dinleyici kitlesini arttıramıyor’’ gibi ve benzeri soruların da cevabı bu akışın içinde saklı olabilir). Eğer ki bu mukayeseler sonunda bir sonuca varmak istiyorsak, tüm bunlar göz ardı edilmemelidir.

Çoğu toplumda, gün geçtikçe hızını arttıran sözlü edebi ürünlerindeki bu akış maalesef Gagavuzlarda gün geçtikçe hızını azaltmaktadır. Yerini mendereslere bırakamayacak ve daha kötüsü aktifliği kalmayan kanyonlar kadar tehlikeli bir durumdadır. Bu akışın devam etmesini sağlamak adına, Gagavuzlarla ilgili derleme çalışmalarına başlanması bugünün acil ihtiyaçlarındandır. ‘’Günümüzde bir var oluş mücadelesi yaşayan -başta Gagauzlar gibi- Türk halkları için bu kayıtların mümkün olduğunca toplanıp yazılı hâle getirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde dil kaybının yoğun olduğu bu toplumlarda sözlü edebiyat ürünleri kaybolmaya yüz tutacaktır.’’ (Guboglu, 2020, s. iii [Editörün önsözü, Bülent Hünerli]). Bu çalışmaların yalnızca Moldova’da bulunan Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi’nde değil; bugün Ukrayna, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Makedonya, Kazakistan kısacası Gagavuzların yaşadığı bilinen tüm topraklarda yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalar ideolojik saplantılardan kurtularak ve yeni verilere kulak kabartarak yapılmalıdır. Bugün Türkiye’de, özellikle İstanbul’da yaşayan, sayıları on binleri aşan Gagavuzların varlığı

bilinmektedir. Bu aileler, insanlar tek tek bu tarz çalışmaların ayrıca konusu, parçası olmalıdır ki; özel koleksiyonlar, aile koleksiyonları, aile arşivleri gün yüzüne çıkartılabilsin; çıkartılabilsin ki Gagavuzlarla ilgili yapılacak her türlü çalışmaya bir nitelik kazandırılabilsin. Melodik yönden karşılaştırdığımız ‘’Şu Stanbul’dan, Aman!’’ isimli Gagavuz türküsü bile 2002 yılında derlenerek kayıt altına alınmıştır. Bu türküye kaynaklık eden kişi 1926 doğumludur. Bu Gagavuz türküsüne karşılık olarak verdiğimiz ‘’Şu İzmir’den Çekirdeksiz Nar Gelir’’ isimli türkü ‘’kaç yılında derlenmiştir?’’, ‘’hangisi önce derlenmiştir?’’, ‘’bu türkü Anadolu’dan mı Balkanlara yoksa Balkanlardan mı Anadolu’ya gitmiştir?’’ gibi soru öbeklerini beraberinde getirerek, tamamen bir muamma olan Gagavuz tarihine ışık tutabilir. Başkaca tarih saptamalarına imkan verebilir. Biz bu problemleri bir öneri diliyle Gagavuz Yeri’ndeki akademisyenler ile paylaştığımız zaman pek bir karşılık bulamadık. Tabii ki oradaki herkesin bulunma amacı farklı olabilir, bilinmez.

Bugünün başka acil çözüme kavuşturulması gereken meseleleri ise; çeviri, transliterasyon ve transkripsiyon meseleleridir. Gagavuzlar hakkında önemli ölçüde yer tutan, çoğunlukla Rusça ve başka dillerdeki kaynaklar, Türkçe diline çevrilerek Türkiye’deki araştırmacıların ilgisinin çekilmesi ve de bu araştırmacılara aynı zamanda fayda sağlanmalıdır. Yine aynı şekilde; Kiril harfleriyle mevcut Gagavuzca literatürün, Latin albesine aktarımı bu tarz çalışmalara fayda sağlayacak ve Gagavuzlar ile latin alfabesi kullanan başkaca Türk gruplarının yakınlaşmasına hizmet edecektir.

Gagavuzların zengin bir folklor hazinesi vardır. Bu folklor hazinesi geç kalınmadan envanter edilmeli ve kataloglaştırılmalıdır. Aynı zamanda da yoğun şekilde derleme çalışmalarına başlanmalıdır. Bu bahsi geçen çalışmaların tartışmalı Gagavuz tarihine bir şeyler kazandırabileceğine inanmaktayız. Ayrıca, Anadolu’da yaşayan kültürler ile Gagavuzların kültürleri arasındaki yakınlıklarlar göz önüne alınarak yapılacak çalışmaların Türk folkloruna da fayda sağlayacağına inanmaktayız. Yaşar Kemal’in ‘’türküler tıpkı kırk bin yıl su altında kalmış, yıkanmış, cilalanmış çakıl taşları gibidir.’’ sözünü de akıllara getirerek; bu düşünce ve mantıkla böyle bir çalışmanın zemini oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

Abacı, T. (2013). *Harput / Elazığ Türküleri.* İstanbul: Pan Yayıncılık.

Acaroğlu, M. T. (1999). Gagauzların Kökeni. *Belleten, 63*(237), 453-488.

Ağayev, E., & Abilov, İ. (2014). Rusyalı Doğubilimci B. V. Miller ve "Türk Halk Türküleri" Çalışması. *Yeni Türkiye*(57), 1052-1065.

Akdoğu, O. (2003). *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler.* İzmir.

Akın, B. (2018). Kültürel Bellek ve Müzik. *Eurasian Journal of Music and Dance*(13), 101-117.

Anonim. (1979). *İslam Ansiklopedisi.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Argunşah, M., & Argunşah, H. (2007). *Gagauz Yazıları.* Kayseri: Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yayınları.

Arnaut, T. (. (2001). Gagauz Halk Edebiyatında Manilerin Diğer Türlerle İlişkisi. İ. Bozkurt, & F. Arnaut (Dü) içinde, *IV. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu* (s. 53-62). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti: Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Arnaut, T. (. (2007). Konu Bakımından Gagauz Türkülerin İncelenmesi. M. Turan, L. Çimpoeş, & E. Bankova (Dü) içinde, *14. Kıbatek Edebiyat Sempozyumu Gagauz Kültürü* (s. 287-294). Chişinau.

Arseven, V. (1948). *Karadeniz Bölgesi Halk Türküleri.* Kastamonu.

Arseven, V. (2004). *Veysel Arseven (Vasili Öküzçü) 1919-1977 Biyografisi Makaleleri Müzik Eserleri.* (S. Bulgar, Dü.) Ankara: Türksoy Yayınları.

Arsunar, F. (1962). *Gaziantep Folkloru.* İstanbul: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü Yayımları.

Arsunar, F. (1965). *Türk Anadolu Halk Türküleri.* Ankara: Halkevleri Genel Merkezi Yayınları.

Atılgan, H. (1998). *Çukurova Türküleri 1.* Ankara: Adana Valiliği Yayınları.

Baboglu, N. (2011). *Gagauz Folkloru.*

Baboğlu, N. (2001). Gagauz Halk Türküleri. İ. Bozkurt, & F. Arnaut (Dü) içinde, *IV. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu* (s. 97-103). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti: Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Bartok, B. (1992). Müzikte Irkın Saflığı. *Dans Müzik Kültür Folklora Doğru*(61), 207-210.

Başgöz, İ. (2008). *Türkü.* İstanbul: Pan Yayıncılık.

Bayır, A. (2007). Ortak Türkülerimiz ve Manilerimiz. M. Turan, L. Çimpoeş, & E. Bankova (Dü) içinde, *14. Kıbatek Edebiyat Sempozyumu Gagauz Kültürü* (s. 301-318). Chişinau.

Behar, C. (2008). Geleneksel Osmanlı/Türk Musıkisinin Tarihsel Kaynaklarından: Karamanlıca Yayınlar. C. Behar içinde, *Musıkiden Müziğe* (s. 244-268). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bulgar, S. (1999). Gagauz Otonomis'inin Kuruluş Mücadelesi Tarihinden. *Sabaa Yıldızı*(10), 25-36.

Bulgar, S. (2012). Mariya Vasilyevna Maruneviç - İstoriya Doktoru, Politik. *Sabaa Yıldızı*(56), 4-11.

Bulgar, S. (2020). *100-Cü Yıldönümünä Veysel Arseven (Vasili Öküzçü) – Muzıkolog Hem Kompozitor.* Komrat: Gagauziya M. V. Maruneviç Adına Bilim-aaraştırma Merkezi.

Can, T., & Palazoğlu, S. (2008). *Benden Selam Olsun Bolu Türküleri.* Ankara: Bolu Belediyesi Kültür Yayınları.

Cebeci, A. (2003). Veysel Arseven'in İşlediği Türküler-Anadolu Rumeli ve Gagavuz Türkülerinde Ortak Motifler. *Sabaa Yıldızı*(25), 40-42.

Cebeci, A. (2016). Gagauz Mani ve Türküleri İle Deliorman-Dobruca Mani ve Türküleri Arasında Dil Yakınlığı ve Gagauz Kitap Türkçesi. M. Şahingöz, & A. Alp (Dü) içinde, *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar* (s. 363-382). Ankara: Türk Yurdu Yayınları.

Cebeci, A. H. (2008). *XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar.* YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 227789).

Ciachir, M. (1998). *Basarabyalı Gagauzların Tarihi.* (H. Güngör, Çev.) Niğde: Tolunay Yayıncılık.

Costicova, N. (2017). Gagauz Müzik Kültürünün Canlı Bir Örneği: Dimitri Gagauz'un "Oğlan" Üçlemesi. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 3*(1), 187-189.

Çebi, H. (2001). Gagauz Edebiyatında Örnek Mani Tahlilleri. *Sabaa Yıldızı*(17), 59-64.

Çimpoeş, L. (2001). *Gagauz Halk Türküleri.* Chişinău: Pontos.

Deligöz, A. (2021). Gagauz Çalgılarından Kauş. *Yegâh Mûsikî Dergisi, IV*(1), 26-36.

Demirci, Y. Z. (1938). *Anadolu Köylerinin Türküleri.* İstanbul.

Deveci, Ü. (2007). *Deniz Üstü Köpürür Muğla Türküleri ve Hikâyeleri (Tasnif ve İnceleme).* Muğla.

Diribaş, O. (2020). *Yunanistan Evros (Meriç) Bölgesi Orestiada (Kumçiftliği) Kazası Gagauzları Halk Edebiyatı ve Folkloru.* İstanbul: Paradigma Akademi.

Doğru, A., & Kaynak, İ. (Dü). (1991). *Gagauz Türkesinin Sözlüğü.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Dryga, I. (2010). Gagavuz Karamanlı Dini Kitaplarının Dili Türk Dil Tarihine Neler Kazandıracaktır? *Gagavuz Türkçesi Araştırmaları Bilgi Şöleni* (s. 99-116). içinde Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Durbaylo, M. A. (1991). *Ballada Türküleri.* Kişinev: Ştiinţa.

Duygulu, M. (2018). *Türkiye'nin Halk Müziği Makamları.* İstanbul: Pan Yayıncılık.

Ekonomov, S. (2019). *Saveliy Ekonomov Şannı Üüredici.* (P. Çebotar, Dü.) Gagauziya.

Ercan, A. (1965). *Karakaş Gözlerin Elmas ve Niğde Türküleri.* Niğde.

Ercilasun, A. B. (1989). Gagauzlardan Yeni Haberler. *Türk Kültürü*(316), 476-483.

Erdem, M. E. (2018). *Erzincan Türküleri Üzerine Bir İnceleme.* YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 506621).

Erden, D. A., Özhan, M., Er, P., & Çevik, D. (1999). *Gagauz Halk Kültürü.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Erendor, M. (2021). *Gagauz Türkleri.* İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Ersoy, İ. (2018). Kırım Tatar Kültürel Kimliğinin Müzik Aracılığıyla Görünümü: Derviza Ritüeli Ekseninde Kırım Ansamblı Performans Analizi. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*(84), 273-299.

Gagauz, D. (1998). Gagauz Türklerin Halk Müziği. *Sabaa Yıldızı*(7), 26-29.

Gagauzça - Gagauzça Sözlük. (2018).

Gaydarcı, G. (2017). *Dizi-Dizi Boncuklar.* (P. Çebotar, & V. Sırf, Dü) Komrat: Gagauziya M. V. Maruneviç Adına Bilim-aaraştırma Merkezi.

Guboglo, M. N. (2018). Gagauzların Etnik Aidiyeti. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*(12), 67-78.

Guboglu, M. P. (2020). *Mihail Petroviç Guboglu'nun Gagauz Folkloru Derlemeleri.* (B. Hünerli, Dü.) Çanakkale: Paradigma Akademi.

Guboğlu, M. P. (1990). Gaga'uz Halk Edebiyatı-Folklorundan İki Tarihi Efsane ve Bir Demet Tarihsel Türkü. *1. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi* (s. 137-153). içinde Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Güldoğan, V. (2011). *Diyarbakır Müziği ve Folkloru.* Ankara: Kripto Kitaplar.

Güngör, H., & Argunşah, M. (1991). *Gagauz Türkleri Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Güngör, H., & Argunşah, M. (1998). *Gagauzlar.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Güngör, H., & Argunşah, M. (2002). *Gagauz Türkleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hadank, K. (2017). *Çanakkale Yöresinden Derlenen Jön Türk Asker ve Halk Türküleri.* (A. O. Öztürk, Dü., A. O. Öztürk, Ü. Kaynar, U. Balcı, S. Çınar, & Y. K. Atadere, Çev.) İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Hafız, T. (1977). Prizren'de Türk Halk Türküleri ve Kaynakları. *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976* (s. 113-140). içinde Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Halıcı, M. (1985). *Konya Sazı ve Türküleri.* İstanbul.

Hatiboğlu, V. (1979). Türk Tarihinin Başlangıcı. *Türkoloji Dergisi, 8*(1), 29-52.

İnalcık, H. (2021). *Osmanlı ve Modern Türkiye.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Irzık, S. (1980). Sözlü Edebiyatta Gelenek ve Kişisel Yaratış Sorunu. *Folklora Doğru, V*(51), 62-63.

Karanfil, G. (2013). *Gagauz Leksikologiyası.* Ankara: Bengü Yayınları.

Koca, S. (2011). *Gagauz Folkloru Valkaneş Dialektindä.* Kişinöv.

Kocabaş, B. (2020, Mart 29). *Mağusa Limanı" Olarak Bilinen "Arap Ali Ağıtı.* Haziran 17, 2022 tarihinde Bilimdili: https://bilimdili.com/toplum/sosyoloji/magusa-limani-olarak-bilinen-arap-ali-agiti/#:~:text=MAĞUSA%20LİMANI%20LİMANDIR&text=Ağıtın%20muhtevasını%3B%20Kıbrıs%27ta%20İngiliz,gencin%20ardından%20söylenen%20feryadı%20içermektedir. adresinden alındı

Kolsa, M. (1989). *Türküler.* Kişinev.

Kolsa, M. (1997). Gagauz Ezgileri ve Bazı Tonal Özellikleri. *Folklor/Edebiyat*(10), 46-58.

Kowalski, T. (1949). Kuzey-Doğu Bulgaristan Türkleri ve Türk Dili. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 3*(2-3), 477-500.

Kúnos, İ. (1998). *Türk Halk Türküleri.* (A. O. Öztürk, Dü.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kvilinkova, E. (2006). "Oglan" - Halk Türkünün Variantları. *Sabaa Yıldızı*(34), 40-51.

Kvilinkova, E. N. (2011). *Gagavuz Halk Şarkıları.* Kişinev.

Mahmut, E., & Mahmut, N. (1997). *Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Manov, A. (2001). *Gagauzlar (Hıristiyan Türkler).* (M. T. Acaroğlu, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Memedova, G. (tarih yok). Azerbaycan - Gagauz Folklor İlgileri. 595-602.

Moşkov, V. A. (2006). *Balkan Yarımadasında Türk Kavimleri.* (E. İvanova, Çev.) Elazığ: Manas Yayıncılık.

Moşkov, V. A. (2021). *Bender İlinin Gagauzları.* (Y. Bayram, Çev.) Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı.

Nayır, Y. N. (1999). *Balkanlar ve Türklük I.* İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Nuş, A. (1996). *Rumeli Türküleri.* İstanbul: Say Yayınları.

Odabaşı, A. S. (1999). *Dünden Bugüne Konya Türküleri.* Konya.

Oksay, S., & Çelik, N. (2011). The Origins of Contemporary Encounters between the West and Turks. *History Studies, 3*(3), 291-308.

Önal, M. N. (1998). *Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum Evenme ve Ölüm Adetleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özakdağ, N. (2016). Gagauzcanın Söz Diziminde Komşu Dillerin Etkisi. S. Eker, & Ü. Ç. Şavk (Dü) içinde, *Tehlikedeki Türk Dilleri III: Disiplinler Arası Yaklaşımlar* (Cilt 4, s. 203-213). Ankara.

Özakdağ, N. (2019). *Valentin Moşkov Besarabya Gagauzlarının Ağızları (Söz Varlığı).* İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Özbek, M. (2009). *Türkülerin Dili.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Özgül, M., Turhan, S., & Dökmetaş, K. (1996). *Notalarıyla Uzun Havalarımız.* Ankara.

Özkan, N. (2017). *Gagavuz Edebiyatı.* İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Özkan, N. (2019). *Gagavuz Türkçesi Grameri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özkan, N. (2021). Gagavuzlara Türkiye Türkçesi Öğretimi. *Erciyes Akademi*, 837-854.

Öztelli, C. (2002). *Evlerinin Önü Türküler.* İstanbul: Özgür Yayınları.

Perçemli, V. (2011). *Gagauz Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri.* YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 279822).

Petri, Z. (1938). Gagauz Manileri. *Halk Bilgisi Haberleri*(84), 278-285.

Pokrovskaya, L. A. (1996). Neredän gagauz adı geldi. *Sabaa Yıldızı*(1), 60.

Pokrovskaya, L. A. (2017). Gagauz Edebi Dili Gelişiminin İlk Sonuçları. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*(9), 100-103.

Pokrovskaya, L. A. (2018). Gagauzcadaki Diyalektlerin Kökeni Hakkında. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (Türklad), 2*(2), 168-172.

Pokrovskaya, L., & Chernysheva, M. (1989). *Gagauz Halk Şarkıları.* Moskova: Sovyet Besteci Yayınevi.

Radloff, W. (2020). *Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler X. Bölüm / Besarabya Gagauzlarının Ağızları.* (T. Çulha, & M. Duranlı, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Recensamint Statistica. (2022, Mayıs 6). Recensământul Populației Și Al Locuințelor: https://recensamint.statistica.md adresinden alındı

Rechberger, H. (2018). *Balkania: Rhythms in songs and dances from Albania, Bulgaria, The Republic of Macedonia, Romania and Serbia.* Finland: Fennica Gehrman.

Salman, M. (1937). *Öz Ses ve Zevk Kaynaklarımız*(19), 37.

Stamova, S. (2010). Gagavuz Türkülerinin Estetik Görünümleri. *Gagavuz Türkçesi Araştırmaları Bilgi Şöleni* (s. 199-206). içinde Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Stavridis, S. (2017). *Anatol Türküleri 1896.* (E. Balta, & A. Çokona, Dü) İstanbul: Literatür Yayınları.

Şenel, S. (2002). *Mûsikîli Arzu-Kamber Hikâyesi (Taşköprü Ağzı).* İstanbul: Milenyum Yayınları.

Tan, N., & Turhan, S. (2016). *İstanbul Türküleri.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Tanyıldız, A. (1996). *Gagauzlarla.* Isparta.

Tarcan, S. S. (1945). *Müziğin Dili.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Taş, F., & Turhan, S. (2004). *Erzincan'a Girdim Ne Güzel Bağlar Erzincan Türküleri 1.* Ankara: Erzincan Valiliği Kültür Yayınları.

Tezcan, M. (1977). Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması ve Değişme Eğilimleri. *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976* (s. 247-276). içinde Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Togan, A. Z. (1981). *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş.* İstanbul: Enderun Yayınları.

Toz, E. (2016). *Gagauz Balladaları/Türküleri (M. A. Durbaylo'nun Metinleri) Metin Aktarma ve İnceleme.* YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 440626).

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2022, Nisan 6). https://sozluk.gov.tr adresinden alındı

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 12 Romanya ve Gagavuz Türk Edebiyatı. (1999). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Uğurlu, N. (2009). *Folklor ve Etnografya Aşk Türkülerimiz.* İstanbul: Örgün Yayınevi.

Ukrayna Gagauzları. (2016). Kiev: Dmitry Burago Yayınevi.

Uludemir, M. (1970). *Türküler I (Eskişehir Bölgesi).* Ankara: Milli Folklor Enstitüsü Yayınları.

Varban, S. (2012). Gagauziyanın M.V. Maruneviç Adına. *Sabaa Yıldızı*(56), 2-3.

Vasilioglu, K., & Stoletnäyä, A. (2018). *Yıldızçık.* Chişinău: Ştiinţa.

Yakıcı, A. (2016). Sözlü Kültür Ürünlerinin Göç Yoluyla Aktarımı: Gagauz Manileri Örneği. M. Şahingöz, & A. Alp (Dü) içinde, *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar* (s. 205-214). Ankara: Türk Yurdu Yayınları.

Yılmaz, A. (2017). *Oğuz Boylarından Kardeş Gagauzlar.* Balıkesir: Boy Yayınları.

Yoloğlu, G. (1996). *Qaqauzlar.* Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı.

Zajączkowski, W. (1966). *Język I Folklor Gagauzów Z Bułgarii.* Kraków.

Zajaczkowski, W. (1976). Gagavuz Folkloru. *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri* (s. 233-242). içinde Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Zanet, T. (2010a). *Gagauzluk: Kultura, Ruh, Adetlär.* Chişinău: Pontos.

Zanet, T. (2010b). Gagavuz Dilin Latin Alfavitinä Geçirilmesindä "Ana Sözü" Gazetasının Ön Hem Baş Rolü. *Gagavuz Türkçesi Araştırmaları Bilgi Şöleni* (s. 247-252). içinde Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zanet, T. (2017a). *Gagauz Türküleri, Söleyişleri, Bilmeceleri.* Chişinău: Pontos.

Zanet, T. (2017b). *Gagauz Yortuları, Adetleri, Sıraları.* Chişinău: Pontos.

Zayonçkovski, V. (2018). Gagauzların Etnogenezine Dair. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*(14), 261-267.

Заврак, Н., Курголо, С., & Булгар, С. (2014). *Петр Заврак - возвращение легенды.* Kişinev.

İnternet Kaynakları

https://www.youtube.com/watch?v=LqjymVuWsC4&list=PLADMQ9VgSO5m6zhqDiUBUkhikbJefM5Co (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=tarBHiAtpIA&list=PLADMQ9VgSO5m6zhqDiUBUkhikbJefM5Co&index=2 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=dVkJlJgAb1o&list=PLADMQ9VgSO5m6zhqDiUBUkhikbJefM5Co&index=3 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=GOomihOO-3o&list=PLADMQ9VgSO5m6zhqDiUBUkhikbJefM5Co&index=4 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=N8eo8mj-Gug (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=ctoMxqP4Y5E (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.facebook.com/groups/20567010634/permalink/10165898192970635/ (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.facebook.com/watch/?v=962592697504679 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=CpGfaevciRw (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.facebook.com/Cografyanin.Muzigi/videos/yiannis-charalambidis-ben-bir-köroğluyam-kars/2381743235400122/ (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=5kdP_cbhDOg (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=y0I1Y5dowHY (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=B-E9OXm523I (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=18904 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=KsaTjSKC7JU (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.facebook.com/276398542382402/videos/647958345226418/?__so__=watchlist&__rv__=video_home_www_playlist_video_list (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=pGzXzcp7jIo (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=RyP_gV-IpI8 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=AQfnm6u4Mks (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://tr.wikisource.org/wiki/Leylalım (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=ch-29MOsfyk (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=JSl6cJQKuqg (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=_rs67RHRajU (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://choirsfestival.emu.edu.tr/Documents/festival-sarkilari/Münüsem.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=4mjaQcKMEAU (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.facebook.com/276398542382402/videos/426715688644054/?__so__=watchlist&__rv__=video_home_www_playlist_video_list (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=rHSmWoD5Lb0 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=8485 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/kemer-agir-kalkmiyorpdf1519465468.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=WzSknjhBRp0 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=OgYn-m7Yy58 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22820 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=j8n4rKkWg70 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=yrni1F0V8R4 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=GhRmBIg5HA0 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=5Wy3mxlJ8Qg (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=ckxMAO0PkWo (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=xXu_OVwFcEk (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://fb.watch/eHTRbuDAuL/ (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=ChnhOnA_YlI (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=yYcduTzF8GQ (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=mCBighVw-Qo (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=qPhKDW37X7Y (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/ankaranin-tasina-bakpdf1518525123.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=-ICNjE4JsW8 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=LsglrUP6a8g (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=653 (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=3XQqPNLLKBw (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

EKLER

Alan Araştırması Sürecinde Edindiğimiz Bazı Fotoğraflar:

Fotoğraf 1: Gagavuzya'nın Moldova'daki Sınırlarının Girişi

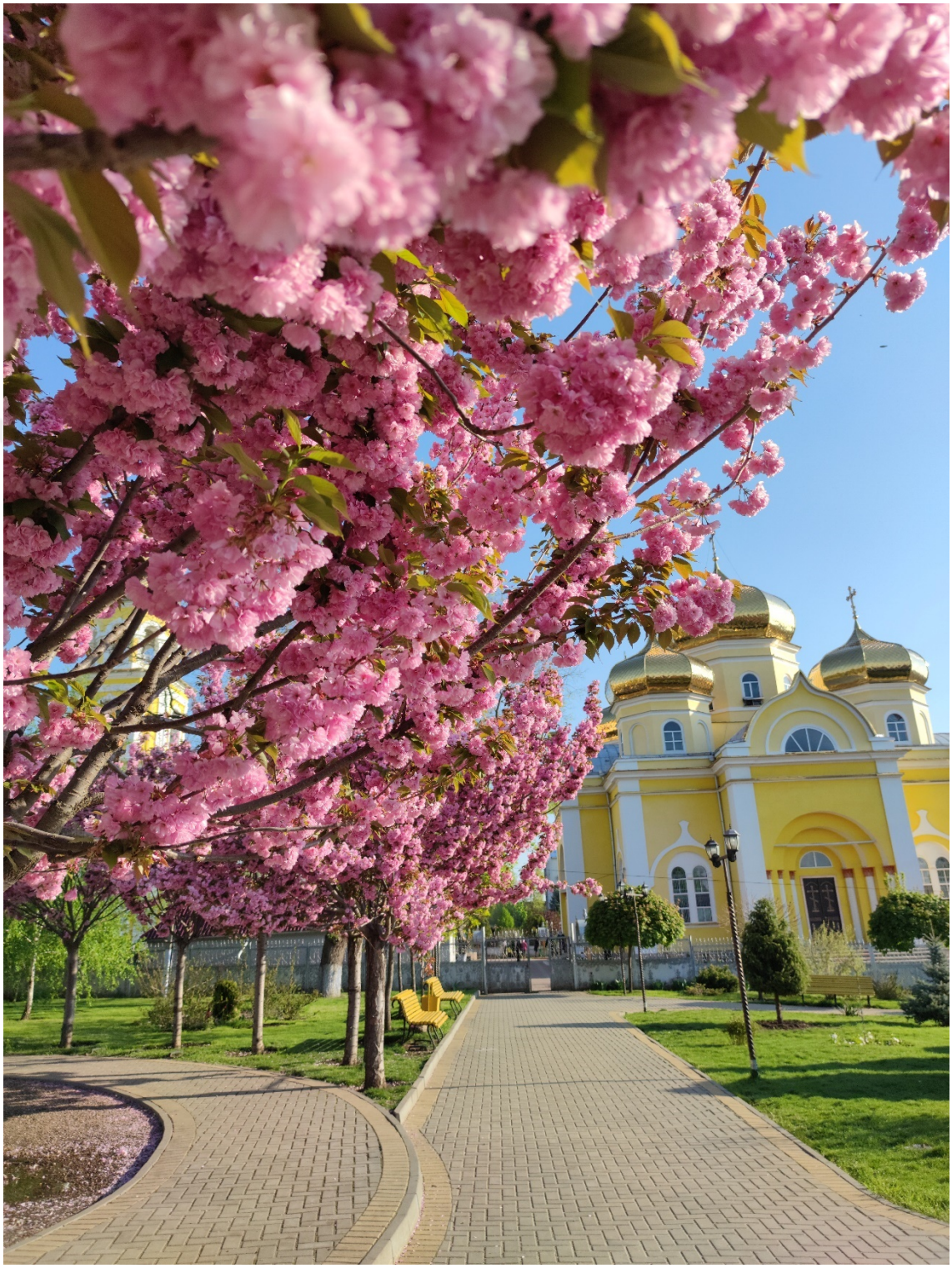
Fotoğraf 2: Komrat Devlet Üniversitesi

Fotoğraf 3: Gagavuzya'nın "Halk Topluşu"

Fotoğraf 4: Komrat Kasabası'nın Belediye Başkanlık Binası

Fotoğraf 5: Komrat Merkez Park'tan Bir Görüntü

Fotoğraf 6: Beni Evinde Konuk Eden Sevgili Lidia (sağ) ve Kızı Ekaterina

Fotoğraf 7: Gagavuz Folkloruna Dair Yaptığı Çalışmalarla Bana Ufuk Açan Todur Zanet'in Komrat'ta Bulunan ‘’Atatürk Kütüphanesi’’ Önünden İmzalı Kitabını Alırken

Fotoğraf 8: Todur Zanet İle

Fotoğraf 9: Todur Zanet ve Lidia İle

Fotoğraf 10: Kongaz Köyü'nden Kița Kaku (Uzun Kirekiya) İle

Fotoğraf 11: Kongaz Köyü'ndeki Bir "Uşak Başçası"nda Kița Kaku İle Yaptığımız Görüşme Sonrasında Lidia, 4. Uşak Başçası Müdürü Anna Buçkova ve Kița Kaku (Uzun Kirekiya) İle Bir Hatıra Fotoğrafı

Fotoğraf 12: Görüşme Sırasında

Fotoğraf 13: Beşgöz Köyü'nden Bir Görüntü

Fotoğraf 14: Beşgöz Köyü'ndeki ‘’Gagauz Derneği’’nin Provalarından Bir Kesit

Fotoğraf 15: Beşgöz Köyü ‘’Gagauz Derneği’’. Soldan Sağa: Mariya Kambur, Anna Garbalı, Mariya Kuleva, Nina Efteni, Liuba Kalın, Mariya Efteni, Lidiya Koyceva

Fotoğraf 16: Prova Sonrasında Beklemediğim Bir Sofra

Fotoğraf 17: Beşalma Köyü'ndeki Kültür Evi'ndeki Bir Çalışma Odasının Girişi

Fotoğraf 18: Beşalma Köyü Müzesi'nin Önünde Gelen Konukları Gagavuzların Karşılama Merasimi

Fotoğraf 19: Beşalma Köyü "Sedef" Folklor Ansamblisi'nin Provalarından Bir Kesit, 1

Fotoğraf 20: Beşalma Köyü "Sedef" Folklor Ansamblisi'nin Provalarından Bir Kesit, 2

Fotoğraf 21: Beşalma Köyü'nde Gagavuz Ritüellerinin Sergilenmesinden Bir Kesit, 1

Fotoğraf 22: Beşalma Köyü'nde Gagavuz Ritüellerinin Sergilenmesinden Bir Kesit, 2

Fotoğraf 23: "Gagauz Milli Tiyatrosu"nun Sergileyeceği "Oglan hem Länka" Adlı Oyunun Duyuru Panosu

Fotoğraf 24: "Gagauz Milli Tiyatrosu"nun Sergilediği "Oglan hem Länka" İsimli Oyundan Bir Kesit

Fotoğraf 25: Tiyatro Oyunu Sonrası Çekildiğimiz Bir Fotoğraf

Fotoğraf 26: Paskalya Öncesinde "Moldova 1" İsimli Moldova Televizyon Kanalının ‘’Gagavuzlarda Paskalya Hazırlıkları’’na İlişkin Lidia'nın Annesi Elena Ostaş’ın Evinde Yaptıkları Haber Sırasındaki Fotoğraf Kesiti 1

Fotoğraf 27: Paskalya Öncesinde "Moldova 1" İsimli Moldova Televizyon Kanalının ‘’Gagavuzlarda Paskalya Hazırlıkları’’na İlişkin Lidia'nın Annesi Elena Ostaş’ın Evinde Yaptıkları Haber Sırasındaki Fotoğraf Kesiti 2

Fotoğraf 28: Paskalya Öncesi "Paska" Hazırlıkları

Fotoğraf 29: Haber Sonrası Bir Sohbet

Fotoğraf 30: Paskalya Hazırlıkları

Fotoğraf 31: Paskalya Sabahı. Solda Maria Arnaut

Fotoğraf 32: Lidia'nın Rumence Öğrettiği Bir Sınıf

Fotoğraf 33: Svetlıy Köyü'nden Bir Fotoğraf

Fotoğraf 34: Svetlıy Köyü'nde Evlerine Konuk Olduğumuz Stepan Coveşnicova ve Eşi Sofia Coveşnicova (sol)

Fotoğraf 35: Kongaz Köyü'nde Bulunan Kongaz Süleyman Demirel Türk-Moldovan Lisesi

Fotoğraf 36: Kongaz Köyü'ndeki "Gagauz Sofrası" İsimli Turistik Bir Restoran

Fotoğraf 37: Coltay Köyü'nden Bir Fotoğraf

Fotoğraf 38: Gagavuz Müzisyen Pötr Petkoviç'in Kendi Tasarladığı Müzenin Bahçesindeki Bir Yel Değirmeni

Fotoğraf 39: Gagavuz Müzisyen Pötr Petkoviç İle

Fotoğraf 40: Pötr Petkoviç, Lidia İle Beni Evinde Ağırladığı Sırada

Fotoğraf 41: Gagavuzların Her Sene 27 Nisan'da Kutladığı "Ana Dili Yortusu"

Fotoğraf 42: Komrat Müzesi'nde Sergilenen Enstrümanlar

Fotoğraf 43: Beşalma Köyü'nün Müzesinde Sergilenen Bazı "Susaklar"

Fotoğraf 44: Köy Evlerinin İçinde Bulunan Bir Fırın

Fotoğraf 45: Yukarı Kongacık Köyü'nde Boş Bir Alandaki; Eskiden "Yiyecek" Saklanması İçin Kullanılan Tren Vagonlarından Bir Görüntü

Fotoğraf 46: Çadır Kasabası'ndaki Bir Parktan Görüntü

Fotoğraf 47: Gagavuzya'nın Yerel Kanalı "GRT"deki Natalia Jelezova'nın Sunduğu Programa Konuk Olarak Katıldım

Fotoğraf 48: Gagavuzya'da Yürekten Dostluk Kurduğumuz, Kökeni Bulgar Olan Gheorghi Arnaut

Fotoğraf 49: Kendisi Türkiye'den Uluslararası Bir Çalışma Üzerine Gagavuzya'ya Gelen ve Hiç Yardımlarını Eksik Etmeyen Kader Evat. Solda Lidia'nın Annesi Elena Ostaş

SÖZLÜK

-B-

Baç: Vergi; haraç; Osmanlı Devleti'nde gümrük vergisi, cizye. Resim.

Baha: Değer; fiyat; eder.

Batü: Büyük kardeş; ağabey; abi. Yaşça büyük olan erkeklere saygı ve sevgi göstermek üzere söylenen bir söz.

-C-

Cıngırdaklı: Çıngıraklı.

-D-

Dartmaa: Çekmek; koparmak. Başörtüsünü başına bağlamak.

Darta darta: Ağır ağır.

Dirhem: Okkanın dört yüzde birine eşit olan, 3,207 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü. Bir tür gümüş para.

-E-

Enteše: Bilezik.

-G-

Gara: Gar; tren istasyonu.

Goda: Uzlaşmak; anlaşmak; kontrat. Eski bir anlaşmak adeti.

Görgü: Dert; bela; felaket. Düşünce; bakış; görüş; fikir. Terbiye. Kültürlü insan. Tecrübe; deneyim.

Granița: Sınır; çizgi; hudut.

Guguş: Güvercin.

-H-

Hasa: Düzgün. Patiska bezi.

Hıdat: Eskiden kadınların, kaşlarını daha belirgin göstermek amacıyla, kaşlarına çektikleri siyah boya.

Horu: Hora. Bir çeşit halk oyunu.

Hurd: Ufak; küçük; kırık.

-İ-

İbrişim: İbrişim. Kalınca ipek iplik.

İlejik: Layık.

İdare: İdare kandili veya lambası.

-K-

Kaku: Büyük kız kardeş; abla.

Kavi: Güçlü; kuvvetli; keskin.

Kıyak: Yiğit; cesur; yürekli. Mehametsiz; insafsız.

Korgen: Gördüğüm.

Kumi: Kadın dünür. Vaftiz erkek çocuğu; vaftiz edilen kız; vaftiz evlat. Vaftiz eden kişi. Vaftiz anne.

Külüng: Büyük çekiç; balyoz.

-L-

Left: Gümüş altın paradan oluşan kolye, boyun süsü.

Lüver: Tabanca.

-M-

Mamu: Anne.

Mani: Anne. Annenin annesi; valide. İhtiyar kadın. Torunları olan kadın. Hem kadın hem de erkek ismi.

Menzil: Konaklama yeri. Garaj.

Merdin merdin: Devrile devrile; dönerek.

-Ö-

Ökçe: Ökçe; topuk.

Özengi: Nal.

-P-

Paa: Değer; fiyat; eder.

Paska: Paskalya için pişirilen, üzeri örgü gibi hamur şekilleriyle süslenen tatlı bir çörek.

Peşkir: Peşkir; havlu.

Pire: Sinirli; hiddetli. Pire.

-R-

Rezeci: Rızacı.

-S-

Sergen: Sergen; raf. Sergi tahtası.

Sevim: Mutluluk; sevinç. Sevimli; sevimlilik.

Sincir: Zincir.

Süzüm: Süzülü.

-T-

Topaç: Topaç. Topak. Topaç yemeği. Kuru çamur topları. Küçük toprak yığını şeklinde sınır işareti. Yalan söylemek.

Topaçlamaa: Bir kimseye kurumuş çamur toplarını atmak.

Topuz: Sopanın ucundaki topa benzeyen yer.

Tunuk: Bulanık; kapalı; dumanlı olan.

-U-

Uşak Başçası: Anaokulu.

-V-

Vizir: Vezir.

-Y-

Yalabık: Parlak; ışıldayan; parıltılı. Işıldama.

-Z-

Zakon: Kanun; yasa.

Zapsız: Kendi haline bırakılmış; başıboş; kendi başına. Zapt edilmez; terbiyesiz.

TEŞEKKÜR

Tez hazırlama sürecimde desteklerini hiçbir şekilde esirgemeyen ve engin bilgi birikimlerini, kaynaklarını paylaşma inceliği gösteren öncelikle danışmanlarım Doç. Dr. Özgür Çelik'e ve Prof. Dr. Gökhan Ekim'e teşekkürlerimi borç bilirim.

Çalışmamıza başlarken, hazırladığı eserler ile Gagavuzların Türkiye'de daha çok tanınmasına faydası olan Prof. Dr. Nevzat Özkan'a yaptığım bir ziyaret sonrasında benimle paylaştığı tüm bilgiler, kaynaklar ve bağlantılar için kendisine teşekkür ederim. Bu bağlantılardan birisi de Öğr. Gör. Mehmet Fatih Dinçaslan'dır. ''Gagavuz Türkçesi Ağızları'' üzerine yaptığı çalışmalar bağlamında sahada bulunması neticesinde, tecrübelerini benimle paylaştığı için ve yine sahada bulunan çalışma arkadaşlarından Cem Sevinç ile kontak kurmamı sağladığı için kendisine teşekkür ederim. Gagavuzlar hakkındaki birçok kaynağını, bilgilerini, tecrübelerini ve önerilerini hiç çekinmeden benimle paylaşan Cem Sevinç'e ayrıca teşekkürü borç bilirim.

10 yılı aşkın süredir birlikte sahne aldığımız ve birlikte sahne almaktan keyif duyduğumuz hem abim, hem arkadaşım ve hem de öğretmenim olan Bora Üzerk, bu çalışmamdaki mihenk taşı olmuştur. Branşının tarih olması ve müzik kültürlerindeki engin bilgileri neticelerinde bana her zaman destek olduğu için, motivasyonuma katkı sağladığı ve çalışma süresince evinin kapılarını açtığı için Bora Üzerk'e, sevgili eşi Aslı Üzerk'e ve beni her zaman çok güldüren çocukları Ata Üzerk'e teşekkürlerimi sunarım.

Moldova'ya gitmeden önceki süreçte oğluna yan flüt dersi verdiğim sevgili Gönül Yıldırım'ın, Moldova'da yaşayan Gagavuz arkadaşlarıyla bağlantı kurması tamamen benim Moldova'da geçirebileceğim sürenin en iyisi olmasına yol açmıştır. Kendisine teşekkür etmek isterim. Gönül Yıldırım'ın bağlantısı sayesinde Moldova'ya gitmeden önce Maria Arnaut ile iletişim kurduktan sonra, kendisinin her konuda yardımcı olabileceğini söylemesi içime su serpmişti. Maria Hanım'ın, benim konaklayacak yer ihtiyacım üzerine yeğeni Lidia Ostaş ile iletişime geçmesi, bahsettiğim ''geçirebileceğim en iyi süre''nin başlangıcı olmuştur. Beni iki hafta evinde ağırlayan, evini emanet eden, olabilecek her türlü kaynak ihtiyacında yardımcı olan, köylere ulaşım konusunda imkanlar sağlayan, tercümanlık yapan, sosyal yaşamına dahil eden ve Gagavuz kültürünü

yakından tanımama vesile olan Lidia Ostaş'a sonsuz kere teşekkür etmek isterim. Lidia ile iletişim kurmamı sağlayan Maria Arnaut'a, yine aynı şekilde bana evinin kapılarını açan ve beni ağırlayan Lidia'nın çok muhterem annesi Elena Ostaş'a, Lidia'nın sevgili kızı Ekaterina Ostaş'a çokca teşekkür etmek isterim.

Yaptığı çalışmalarla belki de bu tez çalışmasının üzerine gidilmesi fikrini bana uyandıran ve kendisi gibi değerli arşivini benimle paylaşan Todur Zanet'e hem kendi adıma hem de Türk ve Gagavuz halkı adına teşekkür ederim. Ayrıca Moldova'da bana yardımları dokunan ''Gagauziya M. V. Maruneviç Adına Bilim-Aaraştırma Merkezi'' müdürü İrina Konstantinova'ya, Tanya Kiryakova'ya, Doç Dr. Adem Koç'a, Gagavuzya Kültür Bakanı Marina Semenova'ya, Kader Evat'a, Vera Garciu'ya, Yulia Rustamova'ya, Fedora Paruş'a, ''Moldova 1'' spikeri Ecaterina Terzi'ye ve kameramanı Anatolii Ungureanu'ya, ''GRT'' kanalı ekibinden Natalia Jelezova'ya, müzisyen Pötr Petkoviç'e ve Mihail Paçi'ye, Vitalii Manjul'a, Gagavuzya Müzik Okulu müdürü Dimitri Timofeev'e, Gheorghi Arnaut'a ve sevgili eşi Elizaveta Arnaut'a, Andrei Bulgaras'a; Beşgöz Köyü'nden Mariya Kambur'a, Nina Efteni'ye, Lidiya Koyceva'ya, Mariya Efteni'ye, Liuba Kalın'a, Mariya Kuleva'ya, Anna Garbalı'ya; Kongaz Köyü'nden Kiţa Kaku'ya (Uzun Kirekiya), 4. Uşak Başçası müdürü Anna Buçkova'ya ve çalışanlarına; Svetlıy Köyü'nden Stepan Coveşnicova'ya ve eşi Sofia Coveşnicova'ya, geçirdiğim 2 haftalık süreçte yaptığım otostoplarda hiçbir karşılık beklemeden araçlarına alan ve adlarını unuttuğum Gagavuz insanlarına ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Çeviri konusunda yardımını esirgemeyen Öğr. Gör. İbrahim Çelik'e, yol gösterdiği için ''Gagauzlar Derneği'' genel sekreteri Serghei Manastırlı'ya; Cenk Aybars Dereli'ye, Ahmet Gülümser'e ve Cihan Gürgöze'ye ayrı ayrı teşekkür ederim.

''Tez hazırlama süreci'' yalnızca tezin içeriğini ilgilendiren bir durum değil, adı üstünde bir süreçtir, serüvendir. Bu zorlu süreçte maddi ve manevi anlamda desteklerini hiç esirgemeyen değerli babam Bayram Duran'a, kıymetli annem Bahar Duran'a, çok sevdiğim ablam Pelin Duran Karahasanoğlu'na ve eşi Hüseyin Karahasanoğlu'na bana inandıkları için, yanımda oldukları için ve sabır gösterdikleri için ayrı ayrı teşekkürlerimi belirtmek isterim. Tabii ki yine süreç içerisinde bana nefes olan biricik yeğenim Beren Karahasanoğlu'na teşekkür eder ve bu çalışmayı ona armağan ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Müzik ile ortaokul yıllarında aldığı kaval ve gitar dersleriyle tanıştı. Liseye 2009 yılında Denizli'de Hakkı Dereköylü Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi'nde başladı ve burada iki yıl öğrenim gördükten sonra lise öğrenimini İzmir Işılay Saygın Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi'nde 2013 yılında tamamladı. Lisans dönemine aynı sene Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Temel Bilimler Bölümü Türk Halk Müziği Ana Sanat Dalı'na girmeye hak kazanarak başladı ve 2018 yılında mezun oldu. 2019 yılında Ege Üniversitesi'nde Türk Müziği Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı ve ''Gagavuz halk müziği'' alanında çalışma yürüttü. Müzik hayatı boyunca çeşitli gelişim seminerlerine, sertifika programlarına, ustalık sınıflarına ve etkinliklere katılarak müzik alanında kendisini ilerletmiştir ve yine bu alanda çalışmalarına devam etmektedir.